

Elena HARCONIȚA
Director
Lina MIHALUȚA
Director adjunct
Biblioteca Științifică a Universității de Stat „Alecu Russo” din Bălți
Republica Moldova

Valorificarea patrimoniului științific universitar în repozitoriile instituționale din Republica Moldova

Résumé: L’optimisation de la circulation et du transfert des connaissances est une condition nécessaire pour le développement de l’économie et aussi pour les discussions autour des défis du XXIe siècle. À l’heure actuelle, les universités, les organismes de financement, ainsi que les bibliothèques, les entreprises innovatrices, la société en général adoptent des politiques pour un accès libre à l’information, l’amélioration de la qualité, l’impact et les bénéfices de la science orientés vers le progrès des connaissances, qui deviennent plus fiables, plus efficaces, plus exactes, plus appropriées par les membres de la société. Dans ce sens, nous soulignons l’importance de la Recommandation de la Commission Européenne du 25 avril 2018 qui concerne l’accès libre à l’information et sa conservation, ainsi que celle de la Déclaration de la conférence scientifique nationale, ayant comme titre “Science Ouverte” (éd. 1). L’accès libre à l’information est soutenu par l’unique document national – la Déclaration de l’Association des bibliothécaires de Moldavie du 16 octobre 2009, tandis que les bibliothécaires universitaires ont initié la fondation des Dépôts institutionnels (*Institutional Repositories* (RI)). La Fondation et le maintien des RI qui peuvent soutenir les standards et les protocoles de l’Union européenne pour ce qui est *Open Archive Initiative* (OAI) et assurer la dissémination efficace du contenu, a été un des trois objectifs fondamentaux du projet MISISQ (Modern Information Services for Improvement Study Quality (2013-2016)), TEMPUS. Sept bibliothèques universitaires

y ont adapté leur fonctionnement et aujourd'hui sont activement impliquées dans le processus de conservation, de publication et de dissémination de 14542 documents digitaux. Ainsi, les chercheurs de Moldavie ont à leur disposition un nouveau modèle de communication scientifique. En même temps, l'enregistrement des RI dans des directoires internationaux assure l'intégration et l'augmentation de la visibilité des universités dans l'espace académique mondial, en faisant aussi augmenter la valorisation du patrimoine scientifique universitaire.

Mots-clés: bibliothèque scientifique, accès libre, science ouverte, RI, projet MISISQ

Abstract: Optimizing the circulation and transfer of knowledge is a prerequisite for economic growth and addressing the social challenges of the 21st century. Today, universities, funding bodies, libraries, innovative enterprises, decision-makers, society generally adopt Open Access Policies to information, enhance the quality, impact and benefits of science in order to accelerate the progress of knowledge. It becomes more reliable, more efficient and more accurate, better understood by the members of the society that support research with public money. In this respect, the European Commission Recommendation of 25 April 2018 on access to scientific information and its preservation, as well as the Statement of the Scientific Conference of the Republic of Moldova entitled "Open Science", edition I, are particularly important.

The only national document supporting Open Access to Information is the Declaration of the Library Association of Moldova (October, 16, 2009). The university librarians are creating and supporting the Institutional Repositories. The creation and maintenance of the IR, have to support the EU standards and protocols for the Open Archives Initiative (OAI) as well as ensure effective dissemination of content, was one of the three core objectives of the MISISQ Modern Information Services for Improvement Study Quality (2013- 2016), the TEMPUS Program. Seven university libraries have assumed the role and today they are actively involved in the preservation, publication and dissemination of 17 092 digital science resources. Moldovan researchers have a new model of scientific communication and IR registration in international directors ensures the integration and increase of the visibility of universities

in the global academic space, increasing the valorization of the academic scientific heritage.

Keywords: Open Acces, Open Archives, scientific patrimony, institutional repositories, Open Science

Produsul științific al unei națiuni, instituții sau al persoane constituie o valoare inestimabilă de care dispune o comunitate. Acestui subiect i se acordă o mare importanță specială în Republica Moldova, Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale împreună cu Consorțiul Resurse Electronice pentru Moldova (REM) organizând recent Conferința Științifică Anuală (22 noiembrie, 2018) „Știința Deschisă”¹. În cadrul conferinței a fost prezentat volumul *Știința Deschisă în Republica Moldova: Studiu = Open science in the Republic of Moldova: Study* / Gheorghe Cuciureanu, Igor Cojocar, Irina Cojocar [et al.]; Inst. de Dezvoltare a Soc. Informaționale. – Chișinău: Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale, 2018 (Tipogr. „Print – Caro”). – 264 p.: fig., tab. Tit. paral.: lb. rom., engl. – Bibliogr.: p. 218 – 246 (284 tit.) – 150 ex. DOI: 10.5281/zenodo.1468418; ISBN 978-9975-3220-3-4, ISBN 978-9975-3220-4-1².

„Deschiderea științei impune o nouă abordare sistemică, în special în strategiile și politicile aprobate la nivel național și internațional. În Republica Moldova (RM) încă nu sunt dezvoltate strategii și politici speciale dedicate ȘD. Promovarea și implementarea politicilor ȘD la nivel național este necesară din cel puțin trei motive: a) trecerea la ȘD este o politică oficială a Uniunii Europene (UE), iar Republica Moldova și-a declarat intenția de a se integra în Spațiul European de Cercetare (SEC) (engl. European Research Area – ERA); b) conceptul ȘD schimbă radical modul de a face cercetare, iar lipsa de implementare a acestuia în Republica Moldova va face știința autohtonă necompetitivă; c) legislația Republicii Moldova prevede anumite elemente de ȘD (chiar dacă răzlețe), care trebuie implementate” (*Știința Deschisă în Republica Moldova* 16).

Autorii acestei lucrări au abordat cu competență rolul bibliotecilor academice în vederea sprijinirii accesului deschis la cercetările științifice, menționând că bibliotecarii trebuie să-și aducă aportul la creșterea gradului de conștientizare a accesului deschis organizând tot felul de evenimente, inclusiv Săptămâna Accesului Deschis, Săptămâna Educației Deschise. Tot

---

1. <https://idsi.md/%20conferinta-stiintifica-nationala-stiinta-deschisa-2018>.

2. <https://zenodo.org/record/1468418#.%20XD8bolUzbiW>

bibliotecarii au grijă să sporească disponibilitatea și cantitatea documentelor în acces liber. Până în prezent unicul document la nivel național care susține promovarea accesului deschis la informația științifică rămâne a fi Declarația în acest sens, aprobată de comunitatea bibliotecarilor la Conferința Asociației Bibliotecrilor din Republica Moldova din anul 2009, 16 octombrie.

Conferința privind Știința Deschisă a adaptat Declarația privind Știința Deschisă în Republica Moldova³, semnată unanim de toți participanții prin care cercetătorii și factorii decizionali sunt îndemnați la: Eliminarea barierei în implementarea Științei Deschise; Implementarea publicării în Acces Deschis; 3. Consolidarea competenței și încrederii în practica Datelor Deschise; Asigurarea integrității cercetării; Dezvoltarea e-Infrastructurilor Deschise; Susținerea dezvoltării de platforme, infrastructuri și instrumente informatice naționale deschise, partajate și interoperabile pentru implementarea Științei Deschise, consolidarea depozitelor digitale (repozitoriilor) actuale de documente, date și resurse educaționale deschise în instituțiile academice și de cercetare; Implementarea științei participative (Gheorghîța Angela, *Preocupări naționale pentru știința deschisă*).

Deci, o cale sigură și vizibilă de valorificare a patrimoniului științific universitar din Republica Moldova sunt repozitoriile instituționale (RI), instrumente recunoscute, devenite inerente societății informaționale. În contextul mișcării globale a Accesului Deschis la informație mai multe instituții infodocumentare, instituții de cercetare au inițiat proiecte de creare a RI – arhive digitale, scopul lor fiind promovarea cercetărilor și cercetătorilor la nivel național și global.

În această lucrare ne-am propus să prezentăm un tablou al bibliotecilor electronice deschise și Repozitoriilor Instituționale ce funcționează deja în R. Moldova, inițiativele, particularitățile, etapele creării și exploatării lor. Arhivele electronice instituționale sunt factori importanți în valorificarea patrimoniului documentar în contextul accesului deschis la informație.

Prima Bibliotecă Digitală Națională (BND) *Moldavica* (<http://www.moldavica.bnrm.md>), a fost inaugurată la 4 mai 2010, în Palatul Republicii (localul denotă importanța evenimentului), rod al lucrărilor de cooperare și integrare efectuate de Biblioteca Națională a Republicii Moldova pe plan național și european. Directorul general al BNRM, regretatul dr. Alexei Rău, a inițiat și a elaborat împreună cu 8 biblioteci mari, 5 muzee și cu

---

3. http://idsi.md/files/file/Declaratia_privind_Stiinta_Deschisa_in_Republica_Moldova_proiect.pdf

Arhiva Națională, primul program național Memoria Moldovei, circumscris programului UNESCO Memory of the World (Memoria Lumii). Astfel a început salvagardarea moștenirii culturale scrise, oferirea accesului liber pentru toți, valorificarea documentelor patrimoniale. Printre instituțiile participante în Programul Național Memoria Moldovei fiind și Biblioteca Științifică a Universității de Stat „Alecu Russo” din Bălți.

În varianta în care a fost lansată, BND conținea peste 1 000 de obiecte digitale, cu un volum de mai bine de 100 mii pagini digitizate, copii digitale ale documentelor din 6 categorii de publicații patrimoniale din fondurile BNRM: manuscrise, carte veche, publicații periodice naționale vechi, hărți, cărți poștale, ex-librisuri. Remarcabilă este prezența variantelor digitale ale Cărții românești de învățatură (Cazaniei) lui Varlaam, prima carte tipărită pe teritoriul Moldovei în 1643, cărți rare din sec. XVII-XX, hărți rare, periodice naționale vechi care au făcut epocă în Moldova, ex-librisurile unor graficieni celebri. Fiind parte componentă a Bibliotecii Europene, BND Moldavica poate fi accesată în orice țară europeană de pe site-ul TEL (www.theeuropeanlibrary.org)

Connecting knowledge se poate realiza în R. Moldova prin arhiva tezelor de doctorat a CNAA – Consiliul Național pentru Acreditare și Atestare (actualmente ANACIP – Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare) în care sunt depozitate, începând cu anul 2004, mai bine de 2 500 de teze științifice.

În anul 2013 Biblioteca Științifică a Academiei de Studii Economice din Republica Moldova implementează Proiectul *Dezvoltarea de noi servicii de informare pentru învățământul economic superior moldovenesc*, finanțat de Programul de cooperare norvegiană în învățământul superior cu Eurasia. Comunitatea profesională națională a fost informată atunci detaliat despre Repozitoriile Instituționale în contextul mișcării accesului deschis la informație, necesitatea și modul lor de constituire.

La ora actuală Repozitoriile Instituționale sunt esențiale din următoarele considerente: creșterea volumului de publicații instituționale, a rezultatelor cercetărilor științifice, sporirea nevoii de arhivare într-un singur loc și de lungă durată a patrimoniului universitar cu deschidere spre informațiile nepublicate, necesitatea accesului la obiecte de cunoaștere de oriunde și oricând în contextul diverselor modificări tehnologice.

Abordarea arhivelor electronice instituționale din perspectiva universităților denotă mai multe avantaje: colectarea, depozitarea, distribuirea și asigurarea unui acces durabil, permanent și de încredere la

cercetările savanților, cadrelor didactice și ale studenților; existența softurilor care permit postarea ușoară a lucrărilor științifice în cadrul depozitelor electronice bine organizate și credibile, asigurarea accesului neîngrădit la rezultatele cercetărilor efectuate din bani publici, arhivarea și păstrarea lor (atât conservarea materială a e-publicației, cât și stabilitatea în e-identificare), precum și garantarea ireversibilității e-publicației.

Bibliotecile universitare din Republica Moldova au cunoscut o nouă etapă în procesul de consolidare a capacităților instituționale, modernizare și reconsiderare odată cu implementarea Proiectului „Modernizarea serviciilor informaționale pentru un învățământ de calitate” (Modern Information Services for Improvement Study Quality (MISISQ) (2013-2016)⁴. În Proiectul coordonat de Meile Kretaviciene, directorul Bibliotecii Universității de Științe Medicale din Kaunas, Lituania, alături de șapte biblioteci universitare din R. Moldova au lucrat colegi din România, Ungaria, Lituania, Letonia. La nivel național coordonarea a fost asigurată de Liubovi Karnava, directorul Bibliotecii Științifice Medicale a USMF N. Testemițanu. În crearea spațiului informațional unic pentru mediul academic, unul din obiectivele de bază era constituirea și dezvoltarea Repozitoriilor Instituționale, acestea susținând standardele și protocoalele UE privind Open Archive Initiative (OAI), precum și fortificând diseminarea eficientă a conținuturilor.

Bibliotecile partenere și-au consolidat eforturile acționând în comun: Biblioteca Științifică Medicală a Universității de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”, Biblioteca Centrală a Universității de Stat din Moldova, Biblioteca Științifică a Universității de Stat „Alecu Russo” din Bălți, Biblioteca Tehnico-Științifică a Universității Tehnice a Moldovei, Biblioteca Republicană Științifică Agricolă a Universității Agrare de Stat din Moldova, Biblioteca Științifică a Academiei de Studii Economice din Moldova, Biblioteca Științifică a Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă”.

Crearea unui repozitoriu este o sarcină foarte importantă ce impune o perioadă meticuloasă de identificare a celor mai relevante hardware și software, de studiere a proceselor, de pregătire a resurselor umane calificate, cât și câștigarea încrederii creatorilor de conținuturi pentru dreptul de a plasa și distribui publicațiile în acces deschis. Asigurarea credibilității autorilor este exprimată, în primul rând, în politicile instituționale privind accesul deschis, politici elaborate și aprobate de Senatele universitare,

---

4. http://idsi.md/files/file/Declaratia_privind_Stiinta_Deschisa_in_Republica_Moldova_proiect.pdf

integrate apoi pe sit-urile instituțiilor, în registre și directorii internaționale (Fig. 1). Acestea stimulează eficiența și creativitatea întregii comunități academice pentru publicarea într-o infrastructură informațională deschisă. *Politica USARB (a Universității de Stat „Russo” din Bălți) privind accesul deschis la informație*, aprobată de Senat în 2 ediții (septembrie 2015 și octombrie 2018) este trecută în registrul internațional ROARMAP (Registry of Open Access Repository Mandates and Policies)⁵, însăși Repoziitoriul este înregistrat în OpenDOAR (Directoriul Repoziitoriilor cu Acces Deschis⁶, în ROAR (Registrul Repoziitoriilor cu Acces Deschis⁷, în DuraSpace⁸. Astfel a fost condiționată sporirea vizibilității la nivel internațional, valorificarea produsului științific prin majorarea numărului de citări al lucrărilor, unul din rezultate fiind și creșterea ratingului universității în clasamentele internaționale.

În conformitate cu normele elaborate de universități, este asigurată integritatea și identitatea textelor autorilor din versiunea tipărită, atunci când materialul intră într-o arhivă electronică. Concomitent cu Politica, este elaborat Regulamentul de organizare și funcționare a RI ORA (Open Research Archive) USARB⁹, în care este stipulat că cadrele didactice pot depozita lucrările, inclusiv tezele de doctorat, precum și lucrări înaintea publicării. Numărul politicilor adoptate de universități, instituții de cercetare și finanțatori de cercetare în întreaga lume este în continuă creștere. ROARMAP oferă opțiuni pentru căutarea politicilor după țară, continent și regiunea continentală. La moment sunt înregistrate Politici instituționale din 975 țări.

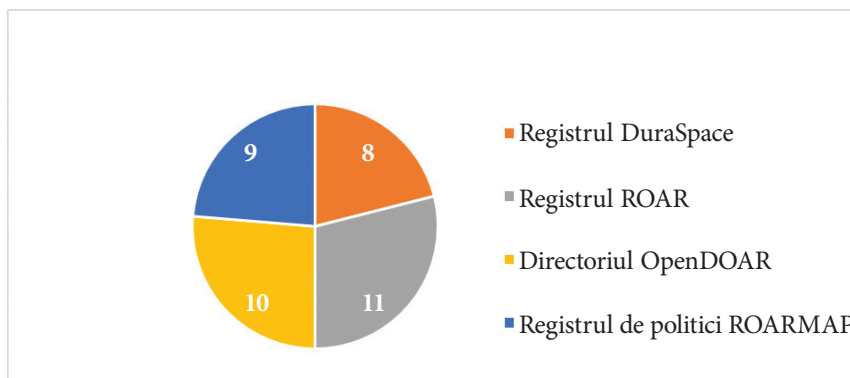
5. <http://misisq.usmf.md/index.php/en-us/>

6. <http://roarmap.eprints.org/999/>

7. <http://www.opendoar.org/find.php?rID=3714&format=full>

8. <http://roar.eprints.org/11083/>

9. <https://duraspace.org/registry/entry/3833/>

Figura 1 Repozitoriile Instituționale din Republica Moldova în Registre și Directorii internaționale, anul 2019

Prima etapă în realizarea unui repozitoriu este alegerea unui software. Pentru a asigura funcționalitatea repozitoriului pe termen lung trebuie luate în calcul următoarele aspecte organizatorice:

- achiziția unor resurse hardware profesionale pentru RI, care să asigure funcționarea acestuia pe termen lung, posibilitatea extinderii ulterioare a sistemului de
- stocare și existența unui sistem de arhivare a conținutului;
- elaborarea, aprobarea și publicarea la nivel instituțional a unei politici de publicare și utilizare a RI, care să asigure creșterea nivelului științific al acestuia prin încurajarea autorilor de toate nivelurile;
- înregistrarea RI în registrele și directoriile internaționale pentru a asigura vizibilitatea acestuia și o distribuire cât mai largă a produsului științific instituțional;
- asigurarea unui personal calificat pentru operarea RI.

Conform datelor OpenDOAR cele mai utilizate programe pentru crearea și dezvoltarea arhivelor sunt DSpace (43%) și EPrints (13%). Majoritatea depozitelor în categoria Open Access folosesc DSpace, fiind o alegere preferată și pentru repozitoriile instituționale. Opțiunea bibliotecarilor universitari moldoveni pentru acest program a fost condiționată atât de statisticile indicate cât și de vizita de lucru, în cadrul proiectului MISISQ, la partenerii europeni Universitatea din Debrecen, Ungaria. Experiențele și bunele practici studiate au fundamentat alegerea platformei DSpace, care s-a

dovedit a fi cea mai rentabilă și funcțională. Astfel, toate RI ale celor șapte universități utilizează această platformă.

Bibliotecarii au oferit cercetătorilor autohtoni un nou model de comunicare științifică, care, cu siguranță, are un impact favorabil asupra procesului de instruire și cercetare. Repozitoriile Instituționale reflectă procesul de cercetare în universități, poziționându-le nu numai ca instituții educaționale, dar și ca importante centre științifice. Cert este că instrumentul creat este o parte inerentă a unei universități moderne care îmbină armonios în activitatea sa atât producerea și diseminarea cunoștințelor noi cât și aplicarea lor în procesul de instruire și cercetare.

RI este un set de servicii electronice pe care Universitatea le oferă membrilor comunității pentru diseminarea materialelor create, o bază de date științifică, elaborată prin colectarea, stocarea și diseminarea unei varietăți multiple de documente, o componentă ce extinde accesul la cercetare, o soluție optimă pentru comunicarea științifică. În RI se pot găsi teze de doctorat, autoreferate, lucrări științifice, didactice și metodice, articole, multimedia, publicații în serie și alte materiale pe care universitatea le consideră utile și pot fi puse la dispoziția comunității academice sau a altor universități și nu în ultimul rând pentru utilizatorii spațiului virtual de oriunde.

Structura unui RI depinde de organizarea și profilul instituției respective. Există mai multe structuri posibile ale unui depozit instituțional, majoritatea fiind organizate ținând cont de structura organizatorică a instituției și domeniile de cercetare.

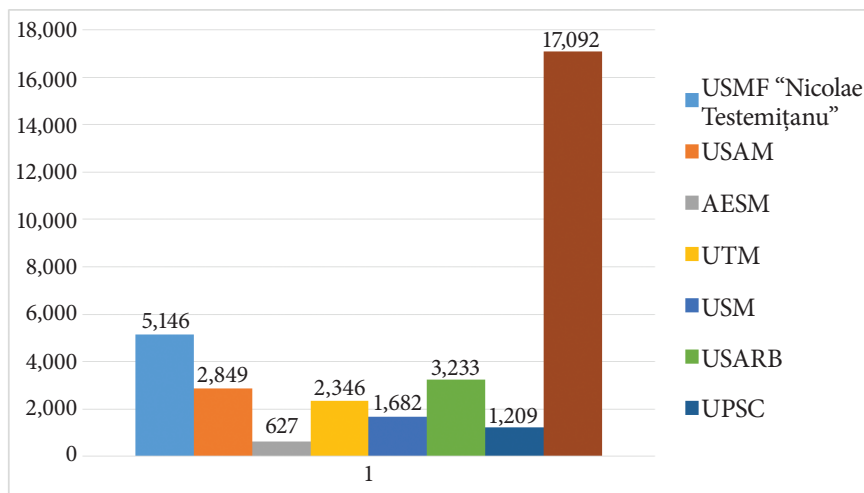
Ca rezultat al implementării Proiectului MISISQ și asigurării durabilității lui au fost create și dezvoltate șapte repozitorii instituționale cu conținut universal și specializat:

- Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie “Nicolae Testemițanu” IRMS – Nicolae Testemitanu SUMPh (Institutional Repository in Medical Sciences) – este o arhivă electronică deschisă, cumulativă, specializată în științe medicale, organizată de comunități care sunt facultățile universitare, școlile doctorale, colecția bibliotecii. Fiecare comunitate include colecții reprezentate de tipurile de materiale (articole, teze, dizertații, brevete, materiale educaționale și de formare, monografii, rapoarte științifice). RI conține peste
- 5 146 de publicații full-text.
- Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Balti ORA USARB (Open Research Archive Balti „Alecu Russo” State University) – este o

arhivă electronică instituțională cu conținut universal, cu depozitare de lungă durată fiind administrată de Biblioteca Științifică USARB în vederea acumulării, stocării, conservării și diseminării producției științifice a universității: monografii, articole științifice, materiale didactice, multimedia, teze/autoreferate de doctor, publicații în serie cu un conținut de 3 233 de publicații full-text.

- Academia de Studii Economice a Moldovei IREK – ASEM (Institutional Repository of Economic Knowledge) – reprezintă producția științifică a Academiei de Studii Economice din Moldova: articole științifice, rezumate teze, materiale de conferință, materiale didactice, cărți etc. Conține peste 627 de publicații.
- Universitatea de Stat din Moldova IR-MSU (Institutional Repository of Moldova State University) – este o arhivă electronică care acumulează, depozitează și distribuie cercetările comunității academice a Universității. Aceasta oferă, de asemenea, un acces durabil, permanent și de încredere la resursele menționate. conține 1 696 de titluri.
- Universitatea Tehnică a Moldovei Institutional Repository of Technical University University of Moldova – reprezintă producția științifică a Universității Tehnice a Moldovei: articole științifice, teze de doctorat, autoreferate, materiale ale conferințelor, materiale didactice, etc. cu un conținut de 2 346 de publicații.
- Universitatea Agrară de Stat din Moldova IRAS SAUM (Institutional Repository in Agricultural Sciences) – este specializat în științele agricole, organizată de comunități care sunt facultățile universitare, școlile doctorale, colecția bibliotecii. Fiecare comunitate include colecții reprezentate de tipurile de materiale (articole, dizertații, materiale educaționale și de instruire, monografii). RI conține peste 2 849 de publicații full-text.
- Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” DIR – SPU (Digital Institutional Repository) – conține 1209 de publicații full-texte: articole științifice, cărți, teze, materiale ale conferințelor ș.a.

Conținutul acestor 7 RI la 30.05.2019 este de 17 092 publicații full-text. (Fig. 2)

Figura 2 Conținutul Repozitoriilor instituționale a 7 biblioteci universitare

Înregistrările instituționale, prin captarea, păstrarea și diseminarea capitalului intelectual colectiv al universității, servesc ca indicatori semnificativi ai calității academice. În cadrul sistemului actual de comunicare științifică o mare parte a producției și valorii proprietății intelectuale a unei instituții este difuzată prin mii de reviste științifice. În timp ce publicarea în RI reflectă pozitiv universitatea gazdă, un depozit instituțional ce se concentrează asupra produsului intelectual creat de cercetătorii acestei universități, facilitând astfel demonstrarea valorii sale științifice, sociale și economice. Astfel, RI completează metricile existente pentru a măsura productivitatea și prestigiul instituțional.

În baza actelor normative internaționale, naționale și instituționale în vigoare cum sunt: Inițiativa Accesului Deschis de la Budapesta (2002); Declarația de la Bethesda privind Accesul Deschis la Publicații (2003); Declarația de la Berlin privind Accesul Deschis la Cunoștințe în domeniul Științei și Științelor Umanitare (2003); Codul cu privire la știință și inovare al Republicii Moldova (2004); Recomandările UE (Petiția, 2007); Principii obligatorii privind accesul public la rezultatele cercetărilor finanțate de Consiliul European de Cercetare (European Research Council) (2008); Proiectul pilot al Comisiei Europene (Science in Society) în Programul Cadru pentru Cercetare (PC7) (din 2008), în anul 2013, Biblioteca Științifică a Universității de Stat „Alecu Russo” din Bălți (USARB) a inițiat Proiectul Repozitoriului instituțional ORA (Open Research Archive) USARB. La redactarea ediției a 2-a a Politicii instituționale a Universității de Stat

La contribution de la bibliothèque à l'affirmation de la diversité culturelle

„Alec Russo” din Bălți privind Accesul Deschis a fost făcută referința la Recomandările Comisiei UE din 25 aprilie 2018 privind accesul la informațiile științifice și păstrarea acestora.

Principalele obiective ale RI sunt:

- extinderea accesului la cercetarea științifică universitară; creșterea transparenței și eficientizarea comunicării științifice;
- sporirea competitivității, vizibilității și impactului rezultatelor cercetărilor științifice la nivel național și internațional;
- majorarea numărului de citări a publicațiilor cercetătorilor; promovarea imaginii universității și a cercetătorilor;
- crearea unui sistem accesibil și viabil de evidență și control al publicațiilor și autorilor în funcție de diverse criterii (facultăți, bibliotecă, genuri de documente etc.);
- asigurarea unui mediu eficient și de încredere pentru autori de a-și plasa documentele în format electronic într-o arhivă bine organizată, asigurarea accesului liber la cercetările lor.

Open Research Archive – ORA USARB¹⁰ este o arhivă electronică a Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți, cu acces deschis, ce conține articole, cărți (monografii, studii, materiale ale conferințelor, publicații didactice, lucrări de referință), materiale multimedia, publicații seriale ș.a., semnate de cadrele didactice și bibliotecarii USARB. Documentele prezentate în ORA USARB sunt indexate în Google Scholar și incluse automat în profilul cercetătorului, fiind măsurabile în Web of Science, Scopus, Publish or Perish. Repozițoriul este creat în baza software-ului DSpace, dezvoltat de Universitatea Southampton, utilizând protocolul OAI-PMH (Open Initiative Protocol for Metadata Harvesting).

În vederea atenționării comunității academice asupra noii modalități de comunicare științifică, în Săptămâna Accesului Deschis la Informație (2016-2017), în cadrul Proiectului „Modernizarea serviciilor bibliotecilor universitare din Moldova”¹¹, finanțat de Programul Norvegian de Cooperare în domeniul învățământului superior cu Eurasia, dezvoltat în parteneriat între Academia de Studii Economice din Moldova, Universitatea din Bergen, Norvegia, Universitatea Transilvania din Brașov, România și 18 biblioteci universitare din Moldova, a fost organizat Maratonul arhivării publicațiilor în Repozițoriile Instituționale. Coordonatorii Proiectului

10. <http://dspace.usarb.md:8080/jspui/>

11. <https://newinformationservices.wordpress.com/>

Ane Landoy, Universitatea din Bergen și dr. Silvia Ghinculov, director BȘ ASEM, au propus arhivarea doar într-o singură zi a cât mai multe lucrări. În rezultat, Biblioteca Științifică USARB s-a clasat în topul instituțiilor premiate, beneficiind de încă un loc la Școlile de vară organizate în Proiect: “Cultura Informației”, Tulcea, România (2017), și „Bibliotecarul de referințe în era digitală”, Constanța-Mamaia, România (2018).

Acest valoros produs, creat de bibliotecari în colaborare cu profesorii, este promovat în cadrul activităților științifice precum sunt Săptămâna Internațională a Accesului Deschis la Informație și Săptămâna Educației Deschise, Lunarul Studenților cu instruire la Licență, Masterat, Doctorat, Zilelor Informării și Zilelor Catedrei. Un rol important îl are cursul Bazele Culturii informației), cadre didactice auxiliare – bibliotecarii – asistenți universitari în volum de 30 ore (ECTS -1 credit), realizând câte 200-250 de ore anual, fiind instruiți peste 1000 de studenți din anul I de la toate Facultățile. În acest mod Biblioteca oferă susținere și instruire, inclusiv prin pagina Cultura Informației¹², ce include și tutorialul¹³ pentru o utilizare mai eficientă a resurselor informaționale, inclusiv a tehnologiilor de informare și comunicare, contribuind astfel la diminuarea inegalității informaționale.

Structura RI ORA USARB conține următoarele comunități: Biblioteca Științifică, Colecția instituțională, Facultatea de Drept și Științe Sociale, Facultatea de Litere, Facultatea de Științe ale Educației, Psihologie și Arte, Facultatea de Științe Reale, Economice și ale Mediului, Filiala Bălți a Academiei de Științe a Moldovei, Istoria și Managementul USARB, Reviste, Școala Doctorală. În interiorul comunității, materialele sunt clasate în subcolecții conform tipului documentului: articole din revistele editate de universitarii bălteni; culegeri tematice, bibliografii, biobibliografii, monografii, materiale ale conferințelor, dicționare, resurse electronice/multimedia, publicații periodice; orice publicații ale angajaților USARB, apărute la alte edituri cu permisiunea acestora; autoreferate ale tezelor de doctorat și tezele de doctorat susținute de către angajații USARB; alte materiale științifice, didactice, informative, de reglementare sau de orice alt gen, la dorința autorului, cu recomandarea șefilor de catedre sau subdiviziuni.

Echipa de lucru este constituită din bibliotecari din diferite compartimente ale Bibliotecii. Arhivarea propriu-zisă se efectuează prin mai multe etape: pregătirea documentelor – documentele ce urmează

---

12. <http://libruniv.usarb.md/index.php/ro/servicii/formarea-utilizatorilor>

13. http://libruniv.usarb.md/images/pdf/ghid_tutorial/tutorial_ORA-USARB.pdf

La contribution de la bibliothèque à l'affirmation de la diversité culturelle

să fie arhivate se prelucrează din punct de vedere tehnic (salvare PDF, tehnoredactare); descrierea bibliografică a documentelor în conformitate cu standardele în vigoare, atribuirea CZU, alcătuirea abstractelor și cuvintelor-cheie; arhivarea propriu-zisă, care, de asemenea, este constituită din câteva etape.

Impactul Arhivei Electronice Instituționale ORA USARB este vizibil. Accesul Deschis îmbunătățește diseminarea rezultatelor cercetării realizate în cadrul USARB-ului. Toate acestea ne demonstrează datele statistice ale arhivei electronice de la fondare (2013) până la finele anului 2018. Arhiva Electronică Instituțională ORA USARB înglobează 3 233 titluri ale publicațiilor cadrelor didactice și bibliotecarilor USARB.

De exemplu, conform statisticilor în perioada 09.11.2017 – 23.04.2019 în RI s-au produs peste 656 667 mii de căutări, circa 350 mii vizualizări de fișiere (în DSpace fișierele sunt stocate în sistemul de fișiere ca un flux de biți fără extensii – bitstreams) și circa 130 mii de vizualizări ale articolelor. (Tab. 1)

Tabela 1 Activități în ORA USARB

Vizualizări bitstream	359 860
Căutări	656 667
Navigări după value	31 902

Un alt element de structurare pentru statistică este aplicația Google Analytics. Configurarea și administrarea contului și a proprietății acestui tool permite monitorizarea traficului general, a timpului mediu de aflare a vizitatorilor pe platformă, numărul de pagini vizitate și, sursele de trafic (organic și referință), în plus cuvintele cheie care au generat traficul organic.

Conform rapoartelor Google Analytics pentru anul 2018 sunt incluse următoarele date: RI a fost accesat de circa 53 mii de utilizatori ce au efectuat 55 mii de sesiuni vizualizând peste 24 mii de pagini. (Fig. 3)

Figura 3. Rapoarte RI ORA USARB, 2018

Acoperirea geografică a sesiunilor efectuate către ORA USARB prezintă întregul glob. Cel mai mare număr de sesiuni sunt realizate din R.Moldova, urmată de România, acumulând 4,99% din totalul sesiunilor. Datele prezintă și contactări din Statele Unite, Franța, Ucraina, Russia, Germania, Canada, Italia, New Zealand, Brazil, Algeria, etc.

În vederea identificării atitudinilor și așteptărilor comunității academice USARB cu privire la importanța Repozitoriului Instituțional ORA USARB, dar și elucidarea opiniilor utilizatorilor referitor la eficiența RI a fost realizat studiul *Valorificarea Repozitoriului Instituțional ORA USARB*¹⁴. Rezultatele studiului au demonstrat importanța acestui suport pentru cercetare științifică, utilitatea, oportunitatea și necesitatea menținerii RI:

- toate cadrele didactice trebuie să ofere publicațiile editate la Bibliotecă, format tipărit și electronic;
- mărirea numărului de lucrări expuse în acces deschis;
- publicarea și a articolelor scrise de studenți și masteranzi la conferințe.

Rezultatele unui alt chestionar *Accesul Deschis la informație în USARB: contribuții educaționale și științifice*, ce a avut ca scop de a determina cum s-a dezvoltat politica instituțională privind accesul deschis și gestionarea datelor de cercetare cât și situația actuală în domeniul accesului deschis, determină Repozitoriul Instituțional ORA USARB ca unul din principalele servicii de acces deschis ale Bibliotecii universitare utilizate pentru cercetări.

Astfel motivarea publicării în regim Acces Deschis în Repozitoriul Instituțional ORA USARB, prin intermediul serviciului bibliotecii Publicare on-line <http://libruniv.usarb.md/index.php/ro/servicii/publicare-on-line>, pentru autori, cadrele didactice, include:

14. http://libruniv.usarb.md/xXx/reviste/bibliouniv_rev/articole/2017-2/Valorificarea_repozitoriului_ORA_USARB.pdf

La contribution de la bibliothèque à l'affirmation de la diversité culturelle

- percepția că articolele pot fi accesate de un număr mai mare de utilizatori;
- creșterea vizibilității autorilor și ca urmare posibilitatea unui număr mai mare de citări;
- depozitarea centralizată pe termen lung a lucrărilor cu text integral în format electronic;
- crearea unui sistem viabil și accesibil de evidență și de control a numărului de publicații pe Facultăți, catedre și a angajaților în parte.

De la începuturi până în prezent ORA USARB a fost plasată pe mai multe versiuni ale platformei DSpace: 1.8; 4.2; 5.1; 5.3, la moment – 6.2.

Colegii de la Informatizare actualmente sunt preocupați de o altă extensie gratuită open-source – DSpace-CRIS. Noua versiune își extinde funcționalitățile și modelul de date, respectă standardele internaționale relevante (cum ar fi CERIF, IIF) pentru a facilita interoperabilitatea și transferul de date. Acest nou model mai susține și bibliometria agregată, statisticile cu raportare grafică, CV-uri și bibliografii, ș.a.

„Sistemele CRIS sunt, de asemenea, utile pentru a evalua performanța cercetării, a expune rezultatele pentru a găsi noi oportunități de finanțare, pentru a evita duplicarea activităților, a analiza tendințele, referirea la publicațiile științifice fulltext sau multimedia, pentru a găsi noi contacte și a identifica noi piețe pentru produsele de cercetare, pentru a sprijini cunoașterea deschisă.”¹⁵

În anul 2012 un grup de specialiști în frunte cu directorul Institutului de Dezvoltare a Societății Informaționale (IDSI) din R.Moldova, dr. Igor Cojocar, au creat Instrumentul Bibliometric Național (IBN)¹⁶, care a ajuns să fie astăzi cea mai mare bibliotecă electronică cu Acces Deschis la articole publicate în revistele științifice, în materialele conferințelor din Republica Moldova în perioada 1993-2018. Conține peste 76 mii de articole a mai bine de 38 mii de autori, din peste 5000 de organizații, are 243 199 de vizualizări, 14 487 931 de accesări și 229 394 de descărcări.

---

15. <https://wiki.duraspace.org/display/DSPACECRIS/DSpace-CRIS+Home>

16. <https://ibn.idsi.md/ro>

Colecții digitale naționale

Instituția	Software	Acronim/Link	Responsabil de conținut, date de contact	Înregistrarea în ROAR	Înregistrarea politicii privind AD	Înregistrarea în OpenDOAR
1. Consiliul Național pentru Accesare și Abonare	NeoBite cms	Teze, Thesis repository	-	ROAR ID: 2398 31.01.2010	-	OpenDOAR ID: 1337 18.09.2008
2. ACEPI	Inhouse software	Baze de date	-	-	-	-
3. Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale	Drupal	Instrument Bibliometric Național (IBN)	Maria Budeanu	ROAR ID: 13820 4.06.2018	-	OpenDOAR ID: 4168 31.10.2018

Colecții digitale instituționale

Instituția	Software	Acronim/Link	Responsabil de conținut, date de contact	Înregistrarea în ROAR	Înregistrarea politicii privind AD	Înregistrarea în OpenDOAR
1. Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie "Nicolae Testemițanu"	DSpace 3.2	Institutional Repository in Medical Sciences (IRMS – Nicolae Testemițanu SUMPPh)	Karnaeva Liubovi	ROAR ID: 11253 10.05.2016	ROARMAP ID: 1054 2016	OpenDOAR ID: 3713 2.09.2016
2. Universitatea de Stat "Alecu Russo" din Bălți	DSpace 5.1	ORA USARB – Open Research Archive of Alecu Russo Bălți State University	Harconita Elena	ROAR ID: 11083 6.04.2016	ROARMAP ID: 999 16.09.2015	OpenDOAR ID: 3714 2.09.2016
3. Academia de Studii Economice a Moldovei	DSpace 5.0	IREK – AEM (Institutional Repository of Economic Knowledge)	Ghinculov Silvia	ROAR ID: 11738 22.09.2016	ROARMAP ID: 1009 24.12.2012	OpenDOAR ID: 3715 2.09.2016
4. Universitatea de Stat din Moldova	DSpace 5.1	Institutional Repository USM	Zasmenco Ecaterina	ROAR ID: 11352 26.05.2016	ROARMAP ID: 1062 11.12.2015	OpenDOAR ID: 3738 21.09.2016
5. Universitatea Agrară de Stat din Moldova	DSpace 5.1	IRAS – SAUM – Institutional Repository Agricultural Sciences	Costin Ludmila	ROAR ID: 10802 2.02.2016	ROARMAP ID: 945 27.11.2015	OpenDOAR ID: 3623 4.07.2016
6. Universitatea Tehnică a Moldovei	DSpace 5.2	IRTUM - Institutional Repository of the Technical University of Moldova	Stratan Zinaida	ROAR ID: 11541 25.07.2016	ROARMAP ID: 1069 26.01.2016	-

Colecții digitale instituționale

Instituția	Software	Acronim/Link	Responsabil de conținut, date de contact	Înregistrarea în ROAR	Înregistrarea politicii privind AD	Înregistrarea în OpenDOAR
1. Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie "Nicolae Testemițanu"	DSpace 3.2	Institutional Repository in Medical Sciences (IRMS – Nicolae Testemițanu SUMPPh)	Karnaeva Liubovi	ROAR ID: 11253 10.05.2016	ROARMAP ID: 1054 2016	OpenDOAR ID: 3713 2.09.2016
2. Universitatea de Stat "Alecu Russo" din Bălți	DSpace 5.1	ORA USARB – Open Research Archive of Alecu Russo Bălți State University	Harconita Elena	ROAR ID: 11083 6.04.2016	ROARMAP ID: 999 16.09.2015	OpenDOAR ID: 3714 2.09.2016
3. Academia de Studii Economice a Moldovei	DSpace 5.0	IREK – AEM (Institutional Repository of Economic Knowledge)	Ghinculov Silvia	ROAR ID: 11738 22.09.2016	ROARMAP ID: 1009 24.12.2012	OpenDOAR ID: 3715 2.09.2016
4. Universitatea de Stat din Moldova	DSpace 5.1	Institutional Repository USM	Zasmenco Ecaterina	ROAR ID: 11352 26.05.2016	ROARMAP ID: 1062 11.12.2015	OpenDOAR ID: 3738 21.09.2016
5. Universitatea Agrară de Stat din Moldova	DSpace 5.1	IRAS – SAUM – Institutional Repository Agricultural Sciences	Costin Ludmila	ROAR ID: 10802 2.02.2016	ROARMAP ID: 945 27.11.2015	OpenDOAR ID: 3623 4.07.2016
6. Universitatea Tehnică a Moldovei	DSpace 5.2	IRTUM - Institutional Repository of the Technical University of Moldova	Stratan Zinaida	ROAR ID: 11541 25.07.2016	ROARMAP ID: 1069 26.01.2016	-

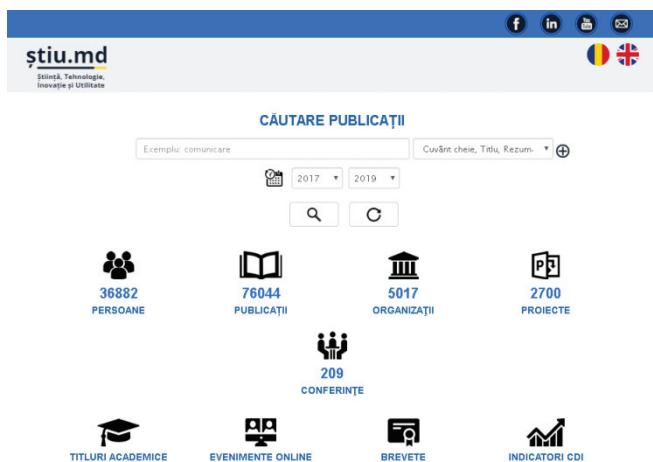
Instrumentul Bibliometric Național se adresează *cercetătorilor, doctoranzilor, masteranzilor, studenților* – pentru activități de cercetare, identificarea tendințelor recente de cercetare pe domenii, stabilirea legăturilor de colaborare, raportare, generare a bibliografiilor etc., *autorilor de articole științifice* – pentru evidența publicațiilor în revistele științifice, acces la informații statistice privind articolele publicate de autor etc, *factorilor de decizie* – pentru a obține informație la zi privind publicațiile

La contribution de la bibliothèque à l'affirmation de la diversité culturelle

în reviste științifice naționale, distribuția acestora pe domenii științifice, date statistice privind publicațiile pentru luarea deciziilor în procesul de evaluare a doctoranzilor, cercetătorilor, colectivelor de cercetare, organizațiilor, instituțiilor din sfera CDI; *publicului larg* – pentru a oferi o imagine de ansamblu asupra evoluției publicațiilor științifice naționale în diverse domenii.

IBN conține o Poartă de acces către colecțiile digitale din Republica Moldova în care sunt trecute instituțiile, softwary, acronimul și linkul către arhivele digitale, responsabilii de conținut, înregistrările în ROAR, ROARMAP, OpenDOAR. De fapt, este o imagine deplină asupra colecțiilor digitale naționale și celor 11 Repoziții Instituționale create în ultimii ani.

Deosebit de utile sunt datele statistice anuale generate de IBN, de exemplu: descrierea articolelor se produce din 112 reviste științifice, din ele 51 sunt acreditate la categoriile A, B+, B, C. 852 de publicații din străinătate în anul 2018; 437 publicații din R.Moldova cu DOI 455 410 pagini de articole în reviste din R.Moldova, 36 902 – autori unici în reviste din R.Moldova; 1 4 488 208 de accesări publicații în IBN ș.a. indicatori, în total – peste 50 de indicatori.

O altă valoroasă resursă de curând creată pe piața infrastructurii informaționale din R.Moldova este stiu.md (<http://stiu.md/about>) – un ghîșeu unic care întrunește informația științifico-tehologică, în care sunt colectate informații despre 2 700 de Proiecte de Stat implementate ori în derulare, numele a 36 882 persoanelor, 76 044 publicații, 5017 organizații, 209 conferințe și alte date importante.

Autorii acestui Proiect de anvergură sunt reprezentanții Institutului de Dezvoltare a Societății Informaționale (IDSI), Instrumentul Bibliometric Național (IBN), Expert on-line, Indicatori C&D din RM, Ministerul Educației, Culturii și Cercetării (MECC), Agenția Națională pentru cercetare și Dezvoltare (ANCD) și Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare ANACEC.

Concluzii

Relatările noastre privind valorificarea patrimoniului științific prin accesul deschis confirmă preocupările naționale, în special ale bibliotecilor universitare pentru crearea și dezvoltarea Repozițiilor Instituționale ca una din principalele surse și mijloace de comunicare și informare științifică. Totodată fiind și un model de creștere a transparenței și eficientizării a însăși procesului de comunicare științifică, a sporirii competitivității, vizibilității și impactului rezultatelor cercetărilor științifice la nivel național și internațional. Principalele funcții ale RI fiind cel științific (promovarea activităților de cercetare), educațional (facilitarea procesului educațional) de referință (satisfacerea solicitărilor informaționale pe diverse domenii ale cunoașterii) și, desigur, funcția cumulativă (actualizarea colecțiilor bibliotecare cu resurse electronice originale) și valorificarea activității de cercetare științifică și inovare a personalului academic.

Rolul principal al Repozițiilor Instituționale constă în creșterea accesibilității și a vizibilității produsului științific universitar prin Internet, iar eficiența Repozițiilor Instituționale poate fi consolidată prin oferirea de către profesori a documentelor științifice, care odată indexate devin pasibile diverselor măsurări și studii scientometrice. Datorită înregistrării Politicii de Acces Deschis și a însăși RI în directorii internaționale are loc creșterea vizibilității autorilor, publicațiilor și sporirea numărului de citări, augmentarea interesului și solicitărilor pentru informația electronică.

RI sunt considerate componente foarte importante ale viitorului universitar deoarece asigură depozitarea centralizată pe termen lung, într-un sistem accesibil, gratuit și viabil de evidență și control a publicațiilor și autorilor unei instituții. Deschid un spațiu electronic de încredere pentru autori, asigurând accesul la cercetarea științifică universitară. RI devin o necesitate pentru lumea academică prin creșterea impactului cercetărilor, schimbul de cunoștințe și creșterea productivității. Prin oportunitățile

La contribution de la bibliothèque à l'affirmation de la diversité culturelle

oferite de Web aceste arhive digitale devin tot mai valoroase pentru cercetători, universități, biblioteci.

Tendința globală de a deschide noi arhive digitale în instituțiile de învățământ superior a crescut pe măsură ce pot fi păstrate și datele de cercetare, care, de asemenea, pot contribui, la promovarea și impactul cercetării, atrăgând noi resurse financiare pentru activitatea de cercetare.

Publicarea în acces deschis contribuie la eficientizarea interacțiunii informației în comunitatea academică aducând viteză metodelor tradiționale de comunicare științifică, accelerând semnificativ schimbul de date, dar nu mai puțin important și, extinzând disponibilitatea în rețea a rezultatelor cercetărilor, creând posibilitatea de a verifica și a reproduce rezultatele, de a analiza datele ce stau la baza diverselor studii.

Bibliografie

- Afatin, Igor et al., „Vizibilitatea și internaționalizarea USARB prin repozitoriul instituțional”, în *MISISQ: Implicare. Creativitate. Durabilitate*, Materialele conf. intern., 27-28 sept., 2018, Chișinău, Bălți, 2018, p. 139 – 151.
- Harconița, Elena, „Repozitoriul USARB: conceptualizare și abordare practică”, în *Tradiție și inovare în cercetarea științifică*, Materialele Colloquia Professorum, ed. a 4-a, 18 oct. 2013. Bălți, 2014, p 163-168.
- Karnaeva, Liubovi, Lupu, Viorica, „Dezvoltarea E-repozitoriilor instituționale în bibliotecile universitare din Republica Moldova”, în *Magazin bibliologic*, 2016, n° 1-4, p. 62-77.
- Staver, Mihaela, *Crearea și perspectivele de dezvoltare a repozitoriilor instituționale în Republica Moldova*, Chișinău, 2017.

Resurse Internet

- Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities, <https://openaccess.mpg.de/Berlin-Declaration>, (accesat pe 12 aprilie 2019).
- Bethesda Statement on Open Access Publishing. Released June 20, <http://www.earlham.edu/~peters/fos/bethesda.htm>, (accesat 12 aprilie 2019).
- Budapest Open Access Initiative (BOAI), <http://www.soros.org/openaccess/read.shtml>, (accesat pe 12 aprilie 2019).
- Cultura Informației, <http://libruniv.usarb.md/index.php/ro/servicii/formarea-utilizatorilor>. (accesat pe 12 aprilie 2019).

- Daraban, C., "Google Analytics – Ce Este Si Cum Il Folosim", in *Blogul SilkWeb*, 2012, <https://www.silkweb.ro/blog/google-analytics-ce-este-si-cum-il-folosim/>, (accesat 15 aprilie 2019).
- Declarația privind Știința Deschisă în Republica Moldova
http://idsi.md/files/file/Declaratia_privind_Stiinta_Deschisa_in_Republica_Moldova_proiectpdf. (accesat pe 04 Mai 2019).
- Directorul Repozitoriilor cu Acces Deschis,
<http://www.opendoar.org/find.php?rID=3714&format=full> (accesat pe 06 mai 2019).
- Domeniul DSpace-CRIS, <https://wiki.duraspace.org/display/DSPACECRIS/Dspace+CRIS+Home> (accesat pe 15 aprilie 2019).
- DuraSpace, <https://duraspace.org/registry/entry/3833/>, (accesat pe 15 aprilie 2019).
- The European Library, www.theeuropeanlibrary.org, (accesat 15 aprilie 2019).
- Gheorghîta, Angela, Preocupări naționale pentru știința deschisă în, *Bibliuniversitas@abrm.md* n° 2, 2018,
http://libruniv.usarb.md/xXx/reviste/bibliouniv_rev/articole/2018-2/preocupari-nationalesd.pdf (accesat 15 aprilie 2019).
- Institutului de Dezvoltare a Societății Infomaționale (IDSI), <https://ibn.idsi.md/ro>, (accesat 16 pe aprilie 2019).
- Modern Information Services for Improvement Study Quality (MISISQ),
<http://misisq.usmf.md/index.php/en-us/> (accesat 16 aprilie 2019).
- Moldavica, <http://www.moldavica.bnrm.md>, (accesat 16 aprilie 2019).
- Modernizarea serviciilor bibliotecilor universitare din Moldova,
<https://newinformationservices.wordpress.com/> (accesat pe 18 aprilie 2019).
- Obiective specifice. Modern Information Services for Improvement Study Quality,
<http://misisq.usmf.md/index.php/ro/obiective-specifice>, (accesat pe 11 aprilie 2019).
- Open Research Archive – ORA USARB, <http://dspace.usarb.md:8080/jspui/>, (accesat pe 17 aprilie 2019).
- Open Science in the Republic of Moldova, <https://zenodo.org/record/1468418#.X%20XD8bolUzbIW> (accesat pe 17 aprilie 2019).
- Politica Instituțională a Universității de Stat „Alecă Russo” din Bălți privind Accesul Deschis, ed. a 2-a aprobată la ședința Senatului USARB prin proces-verbal n° 4 din 24 octombrie 2018, http://libruniv.usarb.md/images/pdf/strategii_politici/politica_institutionala_acces_deschis.pdf (accesat 17 aprilie 2019).
- Regulamentul de organizare și funcționare a repozitoriului instituțional ORA (OPEN RESEARCH ARCHIVE) – USARB, http://libruniv.usarb.md/images/pdf/strategii_politici/Regulament_ORA.pdf, (accesat pe 17 aprilie 2019).
- Registry of Open Access Repository Mandates and Policies, <http://roarmap.eprints.org/999/>, (accesat pe 17 aprilie 2019).

La contribution de la bibliothèque à l'affirmation de la diversité culturelle

Repanovici, Angela, "Strategii de marketing, producție științifică, depozite digitale", <http://www.kosson.ro/acces-deschis/70-studii/267-strategie-depozite-digitale-oa> (accesat pe 16 aprilie 2019).

Tutorial Arhiva electronică instituțională – ORA (Open Research Archive) USARB, http://libruniv.usarb.md/images/pdf/ghid_tutorial/tutorial_ORA-USARB.pdf (accesat pe 19 aprilie 2019).

Staver, Mihaela, "Valorificarea Repozitoriului Instituțional ORA USARB", http://libruniv.usarb.md/xXx/reviste/bibliouniv_rev/articole/2017-2/Valorificarea_%20repositoriului_ORA_USARB.pdf (accesat 19 aprilie 2019).

Știința Deschisă ajunsă în vizorul Republicii Moldova, <https://idsi.md/%20conferinta-stiintifica-nationala-stiinta-deschisa-2018> (accesat 19 aprilie 2019).

ȘTIU. md *Știință, Tehnologie, Inovație și Utilitate*, <http://stiu.md/about> (accesat 19 aprilie 2019).

Igor CERETEU
Doctor habilitatus
Institut of History,
Chişinău, Republic of Moldova

Monastic Libraries from Bessarabia – Collection Centers of Old Books Patrimony

Abstract: The research of the monastic libraries contributes to a great extent to the identification of lesser known information about the bibliophile or secular church values and to the capitalization of novel manuscripts inscriptions, written by the owners or readers. According to the latest estimates in Bessarabia there are 27 monasteries and old hermitages, 37 missing and 38 monastic settlements are established in the last decades. The oldest of these (Capriana, Varzaresti, Hancu, Curchi) served as centers for spreading the written culture in eastern Moldavia through the copyist monks, living in these monastic settlements. During the Soviet era, only Japca was functioning, and our recent investigations have shown that most of the books in the library have burned after repeated fires during the second half of the 20th century. The library of the New Neamt Monastery was preserved in the funds of the National Archives of the Republic of Moldova, which require a multidimensional research. During its existence, however, several manuscripts and printed books have been alienated, some of which are currently in public libraries funds, private libraries, museums, churches and monasteries. Recent researches have convinced us that some monasteries have partially reconstituted their libraries and completed them with ancient Romanian and foreign books that they present themselves as true bibliophilic heritage research centers. We have also succeeded in specifying within the boundaries of the information in the notes or on the basis of the archive data the moment of founding the monastic libraries and watching the

phenomenon of the circulation of the books, the branches and the itineraries on which these have moved in time and space.

Keywords: monastic libraries, bibliophile values, Bessarabia, Varzaresti, Capriana, Hâncu, Curchi, Condrita, Harbovat, Răciula, Chitcani, Christian spirituality, Old manuscripts

Introduction

The study of monastic libraries contributes greatly to the identification of information less known about church or laic bibliophile values and to the prominence of unique manuscripts, written by owners or readers. According to the last estimations, there were founded 27 monasteries and old sketes, 37 disappeared and 38 monastic sites in the Prut-Dniester area in the last decades (*Mănăstiri și schituri* 5-7).

During the soviet period, the only monastery from Japca had functioned and our studies have showed that the majority of the books from the library had burn because of repeated fires during the second half of the 20th century. The library of the monastery Noul Neamt was stored in the funds of the National Archives of the Republic of Moldova, which needs a multidimensional research. During its existence, however, more manuscripts and books were sold, as some of them are currently in the funds of the public and private libraries, in museums, in churches and monasteries. The studies from the last period have convinced us that some monasteries have rehabilitated their libraries and have completed with old Romanian and foreign books, so that they become true centers of collection and study of bibliophile patrimony. We managed also to specify, in the limits of the information from the inscriptions or based on archives, the moment of the monastery libraries foundation and to follow the phenomenon of books, files and itineraries circulation, made in time and space. In this communication, we will reflect the contributions of the most representative monastic institutions from Bessarabia to the salvage and the preservation of Romanian and foreign bibliophile values, subject to destruction process during the soviet period and resumed in the '90s of the last century.

The monastery of Varzaresti is the first monastic institution attested documentarily in the space between Prut and Dniester. By a charter of April 25th, 1420, the voivode Alexandru cel Bun had offered to governor Oana a series of villages from the East of Moldova, and "the monastery of Varzar" has been mentioned as border (*Documenta Romaniae Historica* 67-

68). There are not documentary or other type proves about the monastery of Varzaresti from the moment of documentary attestation and up to 1770. There are not, unfortunately, information about manuscripts and old books of its library up to the interwar period. P. Constantinescu-Iasi mentions about *an Evangel* (Bucharest, 1742) from the library of the monastery of Varzaresti (Constantinescu-Iași, *Circulatia* 26). We have established following the recent researches that there are in the library of this monastery Romanian and foreign church books, saved by the monks during the Soviet period. Some examples come from the monastery of Noul Neamt, which constitute the prove of spiritual and cultural links between monastic settlements during the period of Tsarist governing in Bessarabia.

From the total of 93 books (75 titles) printed in Romanian language, amongst which 25 exemplars (23 titles) have been printed until 1830, i.e. during the period of old Romanian book. The oldest come from the typographies of Bucharest, Ramnic and Iasi. Books, printed at the monastery of Neamt, Chisinau and Sankt-Petersburg, have appeared in the first decades of the 19th century in the library of the monastery. There was an *Evangel* (Bucharest, 1742) in the library of the monastery of Varzaresti, which was replaced with a printed one during the interwar period at Ramnic, in 1784, dressed in silver and which today is in the altar of the Saint Dumitru's church. Obviously, the oldest books were in manuscript variant, about which the historical sources do not provide information. The oldest books printed in this library come from the typography of Bucharest, followed chronologically by those from Ramnic and Iasi. In the first decades of the 19th century, the typographies from the monastery of Neamt (1807) and the monastery of Chisinau (1814) have started their activity. A more numerous presence of the book printed at the monastery of Neamt may be explained by the cultural and spiritual links of this important monastic centers with the monasteries and sketes from the East of Moldova.

The monastery of Capriana is one of the most important religious centers from the Eastern space of Prut, which was documentarily attested in the first half of the 15th century. The first mention of the current monastery settlement was registered in a charter of Alexander cel Bun era, on April 25th, 1420, by which the lord of Moldova had offered and confirmed to governor Oana a large field, and as border was mentioned "the meadow of Chiprian" (*Documenta Romaniae Historica* 67-69). In another charter, dated of February 10th, 1429, Alexandru cel Bun assigns the monastery Vasnevat, where hegumen was Chiprian, to his wife, Marena (*Ibid.* 124-127).

Until 1541, the history of monastery Capriana is not known due to the lack of written information. The chronicler Grigore Ureche has written that Petru Rares had also worked (*Letopiseșul Țării Moldovei* 84) at Capriana, i.e. he had built the church assigning to it the saint title of the Assumption of Mary in 1545, which preserved until nowadays (Защук, *Бессарабские монастыри и скиты* 2; Berechet, *Mănăstirea Căpriana* 3; Negrei, *Mănăstirea Căpriana* 132-144). In 1541, he offers to the monastery of Capriana an *Evangel* written on parchment, tied with wood barks and dressed in golden silver (Мурзакевич, *Надпись* 288-289; Ганицкий, *Древнее славянское Евангелие* 1120). It is the first written mention about the existence of a book in the library of monastery Capriana. Obviously, being a lordly foundation, founders provided it with other manuscripts and later with publications.

There was for centuries in the monastery of Capriana a strong tradition of copying the manuscripts, spreading them out also in other monasteries from Bessarabia. The first attested manuscript was copied at Capriana by the monk Evloghie in 1552. The documentary data, however, does not present information about the collection of manuscripts from the library of this monastic settlement. It is known that the writing or the copying of manuscripts has continued at the monastery of Capriana until the 20th century, when the church officials had been using fully the printed book.

It is known that the oldest printed book from its library is a Slavonic *Evangel*, printed in Kiev in 1636, which was given in 1680 to Lipovat, Vaslui county (Eșanu, *Biblioteca mănăstirii Căpriana*, 77). The oldest Romanian book, known as belonging to the monastery of Capriana, is another *Evangel*, printed at Snagov in 1697 (Cereteu, *Cartea românească* 49), ransomed from Tatars of Causeni and offered to the church of Micauti by the priest Stratul. We have ascertained from the known information the presence of printed books in Moldova, followed by those printed in Wallachia and Transilvania in the library of the monastery of Capriana.

The monastery of Hancu with the saint title of Saint Parascheva is considered one of the oldest monastic institutions of Prut-Dniester Moldova. It was founded in 1677 by the boyar Mihalcea Hancu and it was named at first Vlamnic skete. The founder had provided the monastic institution with lands (Boga, *Documente* 92-93) and certainly with the pearls necessary for the church service as manuscripts and old printed books, all the more that there were noticed old manuscripts and publications of the 17th century in the library of the monastery.

There were in the library of the monastery of Hancu in 1817 seven titles of books printed in Buzau, three in Bucharest, five in Iasi, four in Ramnic, 16 titles in the monastery of Neamt and 3 titles in Chisinau. It was noticed a title of the 17th century, 11 titles of the 18th century and 22 titles of book of 19th century (until 1817). There is observed for the 19th century (until 1817) an increase of the number of books, due to the presence of the publications from the monastery of Neamt and Chisinau, whose typographies have started their activity during that period (Cereteu, *Pagini din istoria bibliotecii mănăstirii Hâncu* 139-154).

The monastery of Hancu was closed in 1950 and the property was dissipated. Some books of the library had disappeared and only several have been recovered. A small number of books have been attested in the libraries of other monasteries from Bessarabia. There were identified from the historical sources 118 books (109 titles), property of the monastery of Hancu until its liquidation, amongst which 75 exemplars (71 titles) have been printed until 1830. There were attested five books of the 17th century, 14 titles of the 18th century and 49 titles of 19th century (until 1830). It emerges from the statistical data we have presented that a lot of books were printed in Neamt due to the importance that the esthetic Romanism had and of course due to the cultural links between the monastic communities of the both sides of Prut. An important role in this context has to be given of course to the typographic center of Chisinau.

The monastery of Hancu has been reopened in 1990 when the reconstruction of the entire monastic institution has started. After reopening, it has been populated with monks. Probably, inhabitants from Tabara, Japca and Cosalauca had come to live therein, as there are some books from the current library with marginal inscriptions, mentioning these three monastic centers from Bessarabia. There are attested also books with inscriptions, once property of the monasteries of Harbovat, Curchi, Frumoasa and the localities of Busauca, Zagaicani, Pecistea, Straseni, Cuizauca and Cioc-Meidan.

There were identified in the library of the monastery 75 printed books (64 titles) and they were printed in the following centers: Iasi (11 exemplars/11 titles), Ramnic (4 exemplars/4 titles), Brasov (1 exemplar/1 title), Buda (3 exemplars/3 titles), Sibiu (1 exemplar/1 title), the monastery of Neamt (16 exemplars/13 titles), Chisinau (29 exemplars/22 titles), Sankt-Petersburg (2 exemplars/1 title), Bucharest (6 exemplars/6 titles), Buzau (2 exemplars/2 titles). Only 24 titles (26 exemplars) from them are books

printed until 1830. It results from these statistic data that in the library of the monastery Hancu the most numerous are the books printed in the monastery of Neamt, Iasi, Chisinau, followed by those of Buda, Ramnic, Bucharest, Brasov, Sibiu and Sankt-Petersburg.

The monastery of Condrita is attested in the first half of the 18th century, but according to the new hypotheses, convincingly argued, the skete might be founded in the 16th century and the status of monastery was assigned in 1918 (Eșanu et. al., *Mănăstirea Căpriană* 97-113; *Mănăstiri și schituri* 227-230; Eșanu, *Cultural universe* 85). The foundation of a library in Condrita skete was not registered documentarily, but there were inscriptions on old books, which attested two old church books in the 18th century. The first description of the books from the library of Condrita skete was made by Mihail Ganitchi, who has studied 14 manuscripts and printed books in 1874. There were in the monastery more Romanian books, as according to the words of Mihail Ganitchi, it results that the inhabitants of monasteries were speaking the Romanian language, and the religious services were officiated only in Romanian. There were in Condrita skete Russian books, found in a box of church chorus, which was studied and described (M.I., *Рукописи и старопечатные книги* 22, 840-851) by Mihail Ganitchi. The fact that these books were not at the hand of the confessor or skete monks, makes us believe that they were not used because they did not the Slavonic language and the divine services were officiated in the Romanian language.

There were in the library of monastery, in different periods, not less than 13 manuscripts and 61 printed books, amongst which 32 books were printed until 1830, and 29 in the modern period of Romanian books (1831-1918). From 32 old books, 24 are in Romanian language and 8 in Slavonic language. From the number of Romanian books, two were printed in the 17th century, seven in the 18th century and 15 in the 19th century (until 1830). The majority of books from the library of the monastery of Condrita were printed in Chisinau, where since 1815, religious and laic were spread out in the entire eparchy.

The monastery of Harbovat – an old cradle of Christian spirituality of Bessarabia situated in the valley of Ichel stream and was founded in the first half of 18th century, according to older traditions, even in the 17th century. The first testimonies about the existence of books in Harbovat skete date since 1813, when the hieromonk Teofil was searching the four books with the lives of saints. In 1815, the library skete was completed with a *Liturgy* in Slavonic language (Tomescu, *Diferite știri* 232, 24). Valuable data about

the monastery's library were published in 1874 by an unknown author (*Описание Гербовецкого Свято-Успенского монастыря* 520-533), from which it results that in 1874 there were in the library 5 manuscripts and 415 printed books, amongst which 327 Slavonic and Russian church books, 60 Romanian books and 28 Greek books. From the total of 415 books, only 120 were religious (*Ibid.* 529). According to these data, there were in 1874 in the monastery 10 evangels, amongst which one is Greek, two are Romanian and seven are Slavonic. The oldest one is a Slavonic evangel and it dates since 1746, followed by other Slavonic evangels printed in 1775, 1805, 1851, 1854, 1859, 1861. The Greek *Evangel* dates since 1811, the Romanian ones since 1812 and 1857, the last was offered by the monks from the monastery (*Ibid.* 520-522).

The books of the monastery of Harbovat were studied in 1929 by P. Constantinescu-Iasi, appreciating the library as modest in Romanian literature (Constantinescu-Iași, *Circulatia* 18-19) and notifying only 30 books, amongst which five were printed before 1812, 20 were printed after this date, five were printed in Chisinau and the rest could not be identified due to the lack of the title pages. It results from these data that in 1874 another *Evangel* has been bought or received as gift, which was printed in Bucharest in 1682. Paul Mihail has identified in the library of the monastery a bigger number of books (Mihail, *Mărturii* 182, 185-191, 198), amongst which 39 titles of old Romanian books (46 exemplars) and 26 titles of modern Romanian books (47 exemplars). From the total number of titles of old Romanian books, 12 were printed in the 18th century and 28 in the 19th century. Before the typographies of the monastery of Neamt (1807) and of Chisinau (1814) have been opened, the monks from Harbovat had used, especially, the books printed in Bucharest, Ramnic, Buda and Iasi, followed by those from Blaj and Brasov.

In the 20th century, the Soviet authorities had closed the monastery. The property had been confiscated, but some books and a part of church inventory had been saved and the scientists have identified in private collections or in some centers of Ukraine and Russia.

The library of the monastery of Harbovat was reconstituted after 1992 of books left after it had been closed and of some books from the libraries closed by the Soviet authorities. We have studied 88 titles of Romanian book (112 books), amongst which 39 titles of old Romanian book in 48 exemplars. We notify from the inscriptions made on the books studied in the library of the monastery of Harbovat an intense circulation of bibliophile values in the

monastic environment. Some publications were in Noul Neamt, Tiganesti, Hancu, Curchi, Tabara, Capriana, Varzaresti.

The monastery of Curchi had been founded in 1773 by the mazil Iordache Curchi of Morozeni village, he and his brother, priest Manasie, had built on their property a wood church with the saint title of the Great Martyr Dumitru. Iordache Curchi had been frocked with the name Ioan, probably by the Metropolitan of Moldova Gavriil (1760-1786) and had become its first abbot (Negrei, *Mănăstirea Curchi* 257-281; Михалевиць, *Курковский монастырь*, 7, 217-226; 8, 246-249; 9, 278-290; 10, 311-318). On October 20th, 1775, the hegumen Ioan had passed away and the conduct had been taken by his brother, Manasie (1775-1793), who was a priest and had headed the monastic community from Curchi for almost two decades (Tomescu, *Acte* 100). Manasie had collected more books, which he took at the monastery. In 1793, after he had passed away, he left as inheritance a small library (*Ibid.* 100). Teodor Sabau, frocked with the name Filaret, had built in the first decade of the 19th century a stone church with the saint title of the Birth of Mary and had bequeathed, in 1814, a library with a big number of books (*Ibid.* 111-113).

There were undertaken during the interwar period more researches in the field of the history of Bessarabia generally and the bibliophile values, particularly. We have identified in the library of the monastery a licentiate thesis (manuscript) of the student Alexie Marza from Mihaileana University of Iasi, the Faculty of Theology, located in Chisinau, entitled *Monography of the Monastery of Curchi* and defended publicly in 1937. The author of the thesis has consecrated an entire chapter to the bibliophile values of the library of monastery and thanks to this paper, we may reconstitute partially in the present the list of manuscripts and printed books existing in the monastery of Curchi in that period. According to the data from the paper in 1937, there were in the library of the monastery not less than 78 titles of old Romanian books, amongst which 41 titles were in churches and 37 in museums. The most numerous is the book from the monastery of Neamt with 25 titles, followed by the one of Bucharest with 15 titles, Iasi with 15 titles, Chisinau with 11 titles, Ramnic with 7 titles, Viena, Sankt-Petersburg and Brasov with 3 titles each and Buzau, Sibiu and Blaj with 2 titles each.

As other monastic institutions of Bessarabia, the monastery of Curchi had been liquidated during Soviet period and has been reopened in the fall of 1994, when there were started the reconstruction works of churches and other constructions from its inside. The bases of library reconstructions

have been put. There was no book when the monastery had been reopened. There were only three church books in 2000 in the summer library with the saint title of the Birth of Mary. Currently, the monastery has a small number of old books, printed in Romanian language.

The monastery of Raciula is the in the zone of Orhei Forests, nearby the other monastic settlements with Christian traditions: Frumoasa, Harbovat and Harjauca. It had built at the end of the 18th century on the yeomen property of Niscani village. In 1822, when it had built and sanctified the wood church from Raciula skete, it had been specified in an inventory of summer church things, made on September 27th, 1822 that an evangel from the three existing in the monastery had been brought in the new wood church. When the sanctuary had been sanctified on October 8th, 1822, the hegumen Venedict had offered two books. P.Constantinescu-Iasi had made the inventory of books at the monastery of Raciula during the interwar period. There were according to these data in 1929 at least 53 Romanian publications, amongst which 13 old Romanian books (Constantinescu-Iași, *Circulatia* 42). From the books printed until 1830, the most numerous are the publications from the monastery of Neamt, followed by the books printed in Chisinau, Bucharest, Ramnic, Iasi, Brasov, Buda. After 1830, the numerical situation of the books from the library of the monastery of Raciula has modified substantially. From the total number of 53 books attested during this period, more numerous are the publications of the monastery of Neamt – 17 exemplars, Sibiu – 16 publications, Chisinau – 11 books, Iasi, Bucharest and Ramnic with 2 exemplars each and Buzau, Buda and Brasov – 1 exemplar each.

There are today in the monastery 78 books printed in Romanian language, amongst which only 23 exemplars (17 publications) are old Romanian books. From the total number of 23 exemplars of old Romanian books, the most numerous were printed in Chisinau – 8 exemplars, followed by those of the monastery of Neamt – 7 exemplars, Iasi – 5 exemplars, Bucharest – 1 exemplar.

The monastery of Noul Neamt (Chitcani) had been built in the second half of the 19th century and became in the next decades and until Soviet authorities had closed it in 1962, a true center of Christian culture and spirituality promotion in Bessarabia and over Dniester. Mihail Ganitchi had approached for the first time the issue of the scholar values from its library. He had elaborated and published a list (it seems an incomplete one) of identified printed books and manuscripts. The author includes in the

scientific circuit 30 manuscripts and books printed in Romanian language, 8 publications and 24 Slavonic manuscripts. The information presented by M. Ganitchi published in 1880 in three journals *Кишиневские Епархиальные Ведомости (Chisinau Diocesan Council)* (n°. 20-22). In n°. 20, the author included 30 manuscripts, amongst which the first 19th are either written, either translations of Andronic and only one of them, *A Short History of the Monasteries of Neamt and Secu*, was printed in the monastery of Neamt in 1857 (*Bibliografia Românească Modernă* 245-246). There are included in the next number eight publications, specifying that they are Slavonic books, but the first three (a *Molitvenic/Missal* and two *Liturgies*) were printed in Moldova and Wallachia. There are written in the last part (n° 21 partially and n° 22 entirely) the titles of 24 Slavonic manuscripts. A. Stadnitichi has confirmed in 1887 the existence of old manuscripts of the 14th century copied in Slavonic and Greek languages coming from the monastery of Neamt (Стадницкій, *Поездка въ Ново-Нямецкій монастырь* 414-430). The contributions of A. Iatimirschi are important in this context, who has studied thoroughly and has described the fund of Slavonic manuscripts from the library of Noul Neamt (Яцимирский, *Славянские и русские рукописи* 952-953; Idem, *Из истории славянской проповеди* 113).

More precursors of Romanian culture of Bessarabia had visited the monastery of Noul Neamt during the interwar period, who had left some memories about the visits they had made, thorough studies related to the history of monastery or its library. The hieromonk I. Ieronim has reflected in *History of the Saint Monastery of Nou-Neamt* just a little bit about the spiritual life, referring especially to the economic life or to the personalities that had founded or had headed the monastic institution. He has described about the activity of the abbot Andronic Popovici and has recalled only the fact that he had written over 50 toms (Ieronim, *Istoricul Sfintei Monăstiri Noul-Neamț* 27).

P. Constantinescu-Iasi has studied the collection of bibliophile values of Noul Neamt, who specified that there were in 1993 in the library almost 25-30 manuscripts, but he had described only few of them. The author has specified that Theofan and Andronic had transported bibliophile values from the old lavra of Neamt. He has admitted that more books had disappeared, as A. Iatimirschi had sold them. More attempts were made during that period to transport the oldest manuscripts from the library to the Romanian Academy of Bucharest, and due to the firm position of abbot and monks, the books have remained in the monastery (Constantinescu-

Îași, *Manuscrisele de la M-rea Noul Neamt* 43-47; Negrei, Danilov, *Istoria mănăstirii Noul Neamt* 491-502).

The valuable contributions to the capitalization of bibliophile patrimony from the library of the monastery Noul Neamt belongs to Paul Mihail, who had refereed in details to the manuscripts and the printed books and the library's completion of this monastic settlement. The author had published from the correspondence of the priest Andronic with brothers from the lavra of Neamt after he had established on the property of Chitcani. He had also referred to the scholar links between the hierarchs of the Metropol of Moldova and the monastery of Noul Neamt from Bessarabia in the last decades of the 19th century (Mihail, *Înfățișări* 53-60; Idem, *Legături cărturărești* 14; Idem, *Din biblioteca M-rei Noul Neamt* 233-236).

V. Ovcinicova-Pelin has also studied in details the old manuscript from Noul Neamt, who has elaborated for the first time a catalogue of Romanian manuscripts preserved in different centers of the ex-URSS. The author included in the scientific circuit 143 old Slavic and Romanian manuscripts from the 14th-19th centuries, she identified six manuscripts that are currently in different institutions from the Russian Federation and mentioned other old manuscripts from the same period, without knowing where they are preserved. The catalogue contains a study on the history of the foundation of the library of Noul Neamt (*Catalogul general al manuscriselor moldovenești* 438).

After the monastery of Noul Neamt had closed in 1962, the library was stored in the funds of the National Archives of the Republic of Moldova and the book printed in eight languages is in over 1500 exemplars. The researches of the last years allowed us to formulate some conclusions about the foundation of a library and the contribution of the confessor Andronic Popvici, the hegumen Theofan Cristea to the foundation and the completion of the library of this monastery with valuable publications coming from different typographic centers from the Romanian space, Eastern-Slavic environment, Western and Eastern Europe. The manuscripts from the library of this monastery frame chronologically between the 14th-19th centuries and the printed book in the 17th-20th centuries. It results from the manuscript inscriptions made on books that remarkable personalities from the Romanian space as: Conon Aramescu-Donici, who became later the Metropolitan of Wallachia, the Metropolitan of Moldova Iosif Naniescu, Constantin Botezatu and his son-in-law Gavriil Catacazi, Mihail Cogalniceanu, the bishop Melchisedec Stefanescu, monks, priests and some

religious personalities from Eastern-Slavic space have completed the library in the second half of the 19th century.

Sustained efforts were made to renovate the current library from the monastery of Noul Neamt. The hierodeacon Alexie, the librarian of the monastery has collected a large number of books, amongst which a distinct place occupies the old Romanian publications.

From the total of 59 titles (72 books) studied in the current library of the monastery of Noul Neamt and others attested in other monastery libraries of Bessarabia, 26 titles (30 exemplars) were printed in the old period. There was mentioned a book from the 17th century, 6 publications from the 18th century and 19 publications from the 19th century (until 1830). There were identified books printed in the monastery of Govora, Bucharest, Vienna, Iasi, Chisinau, Sankt-Petersbug and Neamt (Cereteu, *Contributii* 33-54).

Conclusion

The monasteries are true centers of culture and Christian spirituality. Although, the religious settlements of Bessarabia were greatly liquidated in Soviet period and revived in the last decade of the 20th century. True bibliophile treasures of the patrimony may be found in the libraries of some monasteries, copied and printed in the last century. If we can usually see in myrrh churches books of church service, than their theme diversifies in monastery libraries and patristic, juridical and didactic literature may be identified beside publications necessary to the divine service. The manuscript inscriptions render many times unusual information from the Romanians and world history and considered true historical sources, based on which certain events and historical phenomena may be confirmed and completed. According to the statistical data we have elaborated following the studies in monasteries, we have established that the most numerous titles and exemplars are in the monastery of Neamt, followed by the publications from Bucharest, Iasi, Buda, Ramnic, Chisinau and Blaj. The specifications, which have to be made here, are related to the relatively big number of publications from Buda and the big number of exemplars of books printed in Chisinau. There were observed orthodox Christian books for 12 months from Buda in the monasteries from Bessarabia and this is the reason why the number of titles and exemplars is higher than the one from Ramnic, which has printed books in large editions for the Orthodoxies of the entire Romanian space. The fact that this typography founded in 1814

explains the numerical disparity between titles and exemplars printed in Chisinau, attested in the monasteries of Bessarabia, as the printed books were distributed centrally or in other cases, to each priest.

Books from Romanian and foreign typographic centers have circulated in the Eastern side of Romanism. Although, this territory was sold after 1812, the books have circulated, often in clandestine way, being forbidden by the authorities from different political or dogmatic reasons. The book, by its religious or profane content, had opened certain visions on the past and present of the Romanian society from the Eastern side of Prut river. A significant contribution in completing the monastery libraries had the monks, booksellers, bishops of Romanian church etc.

The monasteries and sketes of Bessarabia are collection centers of Romanian and foreign bibliophile values. For centuries the monks and the monasteries have collected thousands of manuscripts and printed books, many of them were sold or destroyed during Soviet period. A part of these values were stored in profile institutions, and others are kept in monastic settlements in the last decade of the 20th century. The monasteries of Varzaresti, Capriana, Hancu, Curchi, Raciula, Harbovat, Noul Neamt and others may be considered as true centers of Christian culture during periods of foreign occupation. The library of the monastery of Noul Neamt was preserved by being stored in the National Archives of the Republic of Moldova.

Bibliography

- Berechet, Ștefan Gr., „Mănăstirea Căpriană”, in *Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice. Sectia din Basarabia*, II, Chișinău, 1928, p. 100-101.
- Bibliografia Românească Modernă*, vol. I, editing coordinator Gabriel Ștrempel, Bucharest, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986.
- Boga, Leon T. „Documente. Acte privitoare la Mănăstirea Hâncu”, in *Arhivele Basarabiei* n° 1, 1930, p. 92-110
- Catalogul general al manuscriselor moldovenești păstrate în URSS. Colecția bibliotecii mănăstirii Noul Neamț (sec. XIV-XIX)*, by V. Ovcinicova-Pelin, Chișinău, Știința, 1989.
- Cereteu, Igor, „Contribuții la istoria bibliotecii mănăstirii Noul Neamț”, in *Revista de Istorie a Moldovei*, n° 3, Chișinău, 2014, p. 33-54.
- Cereteu, Igor, „Pagini din istoria bibliotecii mănăstirii Hâncu”, in *Tyragetia. Istorie Muzeologie*, vol. VIII [XXIII], n° 2, Chișinău, 2014, p. 139-154.
- Cereteu, Igor, *Cartea românească veche și modernă în fonduri din Chișinău. Catalog*, Iași, Tipo Moldova, 2011.

La contribution de la bibliothèque à l'affirmation de la diversité culturelle

- Constantinescu-Iași, P., „Circulația vechilor cărți bisericești românești în Basarabia, sub ruși”, in *Revista Societății Istorico-Arheologice din Basarabia*, v. XIX, Chișinău, 1929, 56 p.
- Constantinescu-Iași, P., „Manuscrisele dela M-rea Noul Neamț”, in „Viața Basarabiei”, Chișinău, 1933, n° 2, p. 43-47.
- Documenta Romaniae Historica. A. Moldova. (1384-1448)*, vol. I, by C.Cihodaru, I. Caproșu, L. Șimanschi, Bucharest, Editura Academiei, 1975.
- Eșanu, Andrei, *Cultural universe in Moldavia (XV-XIX) / Univers cultural în Moldova (sec. XV-XIX)*, Chișinău, Lexicon-Prim, 2013.
- Eșanu, Andrei et. al., *Mănăstirea Căpriana (sec. XV-XX). Studiu istoric, documente, cărți, inscripții și alte materiale*, Chișinău, Pontos, 2003.
- Ieronim, I., *Istoricul Sfintei Monăstiri Noul-Neamț*, Chișinău, Cartea Românească, 1926.
- Letopisețul Țării Moldovei. Grigore Ureche. Miron Costin. Ion Neculce*, prefaced und notes by Tatiana Celac, Chișinău, Hyperion, 1990.
- Mănăstiri și schituri din Republica Moldova: studii enciclopedice*, Andrei Eșanu (coord.), Chișinău, Institutul de Studii Enciclopedice, 2013.
- Mihail, Paul, „Din biblioteca M-rei Noul Neamț”, in *Mărturii de spiritualitate românească în Basarabia*, Chișinău, Știința, 1993, p. 233-236.
- Mihail, Paul, „Înfățișări de viață culturală românească la mănăstirea Noul Neamț din Basarabia”, in *Viața Basarabiei*, IV, n° 11-12, Chișinău, 1935, p. 53-60.
- Mihail, Paul, „Legături cărturărești dintre Mitropolia Moldovei și mănăstirea Noul-Neamț”, in *Luminătorul*, n° 5-6, Chișinău, 1939, 14 p.
- Mihail, Paul, *Mărturii de spiritualitate românească în Basarabia. Așezăminte. Scrieri. Personalități*, Chișinău, Știința, 1993.
- Negrei, Ion, „Mănăstirea Căpriana”, in *Patrimoniul*, n° 1, Chișinău, 1990, p. 132-144.
- Negrei, Ion, „Mănăstirea Curchi”, in „*Mănăstiri și schituri din Republica Moldova*”, scientific editor acad. Andrei Eșanu, Chișinău, Institutul de Studii Enciclopedice, 2013, p. 257-281.
- Negrei, Ion, Danilov, Maria, „Mănăstirea Noul Neamț”, in *Mănăstiri și schituri din Republica Moldova: studii enciclopedice*, scientific editor Andrei Eșanu, Chișinău, Institutul de Studii Enciclopedice, 2013.
- Tomescu, Const., „Diferite știri din arhiva consiliului eparhial Chișinău”, in *Arhivele Basarabiei*, n° 3, Chișinău, 1934, p. 224-245; n° 1-4, 1937, p. 8-54.
- Tomescu, Constantin N., „Acte de la mănăstirea Curchi (jud. Orhei)”, in *Arhivele Basarabiei*, n° 3, Chișinău, 1929, p. 98-113.
- Ганицкий, М., „Древнее славянское Евангелие в Киприановском монастыре”, in *Кишиневские Епархиальные Ведомости*, n° 24, 1880, с. 1119-1120.
- Защук, А., „Бессарабские монастыри и скиты”, in *Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами Генерального штаба. Бессарабская область*, II, Санктпетербургъ, 1862, с. 197-237.

- М. Г., „Рукописи и старопечатные книги в Кондрицком ските”, in *Кишиневские Епархиальные Ведомости*, n° 22, 1874, с. 840-851.
- Михалевиць, Е., „Курковскій монастырь въ Бессарабіи”, in *Кишиневские Епархиальные Ведомости*, n° 7, 1896, р. 217-226; n° 8, р. 246-249; n° 9, р. 278-290; n° 10, р. 311-318.
- Мурзакевич, Н., „Надпись на окладе Евангелия в Монастыре Киприана” in *Записки Одесскаго Общества Истории и Древностей*, Т. I, Одесса, 1884, с. 288-292.
- „Описание Гербовецкого Свято-Успенскаго монастыря, состоящего въ Кишиневской епархии”, in *Кишиневские Епархиальные Ведомости*, n° 14, 1874, с. 520-535.
- Стадницій, Авксентій, „Поездка въ Ново-Нямецкій монастырь”, in *Кишиневские Епархиальные Ведомости*, n° 11, 1887, с. 414-430.
- Яцимирскій, А., *Из истории славянской проповеди в Молдавии*, Санкт-Петербург, Типография И.Н.Скороходова, 1906.
- Яцимирскій, А., *Славянские и русские рукописи румынских библиотек*, СПб., 1905.

Oxana CREANGA
PhD, University Lecturer
Moldova State University
Chisinau, Republic of Moldova

Building Coherent Text Worlds in Virginia Woolf's Short Story "Solid Objects"

Abstract: The article delves into the *text world theory*, a cognitive-linguistic model of human discourse processing, and its application to the short story "Solid Objects" by Virginia Woolf. Drawing on an interdisciplinary approach, the essay seeks to collocate the traditional concepts of narrative perspective and coherence with newly researched reading-oriented principles in cognitive poetics, *contextual frame theory* and *text world theory*, in order to provide an explanation of understanding and interpretation processes applied to complex narratives, such as Virginia Woolf's short fiction. Generalizing from the cognitive theory of text worlds, the study focuses on the comprehensive set of world building elements, perspective actualization processes, and narrative techniques that help readers solve the inconsistencies resulting from various mismatches between the narrative content and narrative form. Thus, the study of the textual means that help readers construct a coherent mental representation of the different levels of the world represented in the story and the markers of point of view aspects proffer an explanation of literary reading experience, such as the immersion of readers into literary worlds of fictional texts by assuming various spatio-temporal positions and adopting characteristics and attitudes, perceptions and beliefs represented in the text.

Keywords: text world theory, text comprehension, narrative perspective, conceptualization, coherence

Introduction

In cognitive poetics the process of text comprehension is regarded as both a mental and emotional experience that allows readers to be “transported” by literary content via an imaginative projection into the world of the literary text. This activity presupposes a continuous mental process of decision-making and creative meaning construction combined with the emotional processes of experiencing the array of feelings evoked by the literary text. In this context, cognitive text studies use the metaphor of *transposition* in order to account for the process of text understanding. According to P. Stockwell, “this involves the reader adapting themselves to new conditions, taking on assumed characteristics and attitudes, even assumed perceptions and beliefs, in order to make sense of the literary scene” (*Cognitive Poetics: An Introduction* 152). The text’s architecture of formal patterns and genre characteristics may enable readers or impede them to build a coherent representation of the world of the literary text.

In this paper the construction of meaningful, coherent text worlds is investigated with the aim of accounting for the reader’s sense-making processes and orientation in the short story *Solid Objects* by Virginia Woolf, a text which displays a complex narrative architectonics amplified by frequent and scarcely signaled shifts of perspective within different ontological planes or within the same level of fictional communication. In attaining the stated goal, we proceeded from the general overview of cognitive explanation of narrative comprehension mechanisms and its correlation with text world theory (TWT) focusing on the mechanics of text building processes, levels, constituting elements, and language indicators cuing various accessing and transitioning processes within the given text. The TWT in conjunction with narrative perspective and literary coherence theories have been applied to the selected piece of prose fiction in order to explain how fictional worlds are created and developed as the story runs. Our interest has particularly been directed to fragments of literary texture devoid of explicit text building elements, a property which amounts to text ambiguity and produces a low degree of coherence, thus soliciting additional efforts and expertise on the part of a reader in order to find their way through in the text.

Cognitive poetics proponents explain text comprehension by equating the process of seeing, understanding fiction to the phenomenon of seeing reality. The overall comprehension relies on several elements: the knowledge of the actual world readers bring to the text, the propositional content of the literary work, and its social and personal impact on the reader (*Ibid.* 154).

To account for the way readers process the information about characters and events while reading, Catherine Emmott developed the *contextual frame theory*. The basic notion involves the idea of a *contextual frame* – a mental representation of the circumstances included in the current context that are built from the text itself and inferences drawn directly from it (*Narrative Comprehension: A Discourse Perspective* 121). Thus, the knowledge construed from the episodes making up a narrative is regarded by Peter Stockwell, as “a series of ongoing and shifting mental representations of the world of the literary work” (Stockwell, *op. cit.* 155). Readers access different frames, i.e. experience *progressive frame switches*, a feature apparent in the structural organization of the narrative, following certain linguistic markers which roughly coincide with Teun A. van Dijk’s episode signals in narrative texts: paragraph indentations; time change markers (*in the meantime, the next day, etc.*) and tense changes; place change markers (*in Amsterdam, in the other room*); introduction of new individuals (often with indefinite articles) or reintroduction of known ones (with full noun phrases instead of pronouns); change of perspective markers, by different focalizing agencies or differences in time/aspect morphology of the verb, (free) indirect and direct style (*Episodes as Units of Discourse Analysis* 181).

A sense of incoherence is produced by instantaneous switch frames, i.e. when elements, actions, objects, simply appear or disappear, or turn up unannounced in another frame without being directly referenced or their entrance or exit predicated with a verb, or when discontinuities of time, place, and perspective take place.

The TWT advanced by Paul Werth in *Text Worlds: Representing Conceptual Space in Discourse* (1999) and developed later by Joanne Gavins in her work *Text World Theory. An Introduction* (2007) explicates how language, as well as the context in which it is produced and received, combined with readers’ own knowledge both about the world in general, and the story world of the fiction in particular, guides the participants in the discourse, i.e. readers, to build mental representations or text worlds, corresponding to readers’ actual world, for the situations, events being represented in the literary narratives.

Following Werth, TWT designates a complex cognitive phenomenon involving a three-leveled system. The highest level contains the *discourse world*, “the situational context surrounding the speech event itself” (*Text Worlds: Representing Conceptual Space in Discourse* 83). The discourse world is made up of resources of direct perception, which may be found on real

external circumstances, it is the particular act of linguistic communication, with participants occupying different spatial and temporal points. Using the terminology of narrative discourse, this is the level of non-fictional mediation which comprises the author and reader. The TWT treats the discourse participants as completely psychologised with a full repertoire of mental aspects, such as knowledge, beliefs, memories, dreams, intentions they draw upon while processing the language of the represented literary content.

A further level to the discourse world is that of *text world*, a construct formed from cognitive resources of memory and imagination and described by Paul Werth as “a deictic space, defined initially by the discourse itself, and specifically by the deictic and referential elements in it” (*Ibid.* 180). The text world is the situation rendered by the discourse, the story, i.e. set of represented events along with the characters and the circumstances attending those events. Unlike discourse worlds, text worlds are conceptual as they are mental representations which readers form in order to understand the discourse or the particular stylistic textualization of the content. The two basic component elements that activate the text worlds are *world-building elements* and *function-advancing propositions*. Peter Stockwell explains these elements as follows:

World-building elements constitute the background against which the foreground events of the text will take place. They include an orientation in time and place, and they create characters and other objects that furnish the text world available for reference. Function-advancing propositions propel the narrative or dynamic within the text world forward. They constitute the states, actions, events and processes, and any arguments or predications made in relation to the objects and characters in the text world. (*Cognitive Poetics: An Introduction* 137)

On the level of discourse, *time* is construed from the tense and aspect systems of verbs, temporal adverbs and adverbial clauses. The *place* or *location* is constructed from locative adverbs, adverbial clauses and noun phrases specifying a place, verbs of motion, etc. Characters and objects are recoverable from the system of denomination, i.e. noun phrases (including proper names) and pronominals, definite reference (Gavins, *Text World Theory. An Introduction* 35-52). The world-building processes rely heavily on inference, as readers, while processing the literary text, assemble cues and combine them with their stored knowledge of the world, in general, and with the previously accumulated text knowledge in the *common ground*, a

term suggested by Paul Werth (*Text Worlds: Representing Conceptual Space in Discourse* 51).

Werth's version of text world theory also includes the concept of *subworld*, a further conceptual construct which originates from within text worlds forming thus a relation of inclusion with the matrix world from which it emerges. The degree of their actualization varies from being richly detailed to scarcely developed. Werth classifies these mental constructs as *deictic*, *attitudinal*, and *epistemic* (*Ibid.* 216). Deictic subworlds occur when there is a shift from the temporal or spatial coordinates of the main *text world*, signaled by the main line of the narrative, through flashbacks, flashforwards, the world within direct speech, or character's any view onto another scene. The switch from the text world to the deictic subworld is linguistically marked by shifts from the third to first and second person, a proximal-remote reversal, and other features deictically recentered on the speaker within the narrative. *Attitudinal subworlds* are subsequently classified into *desire worlds* (marked by predicates such as *wish, hope, dream, want*), *belief worlds* (marked by predicates such as *believe, know* and *think*) and *purpose worlds* (which include promises, threats, commands, offers and requests) of characters (Stockwell, *Cognitive Poetics: An Introduction* 140). *Epistemic subworlds* are introduced by such predicates as *would, will* and *should*, conditional constructions of the prototypical form *if...then...* and concern the degree of certainty expressed by a protagonist to a particular utterance and can be used to account for hypothetical situations or assumptions made by protagonists. Accessing epistemic subworlds involves shifts in time, location, character, and objects as a new textured world of possibility can be evoked (*Ibidem*).

Text worlds are construed from a particular perspective associated with one of the possible enactors inhabiting various levels of the text, such as from narrator's perspective belonging to the level of fictional mediation, in the case of the heterodiegetic narrative and offering accessibility to text worlds, or from the characters' perspective inhabiting the level of action and offering the accessibility to text worlds and text subworlds. Hence the narratological category of viewpoint is essential in building mental representations of the fictional context and world building elements functioning as point of view indicators that prompt the reader's shift into the text world of the literary prose fiction.

Multistage Analysis and Interpretation of Text World Building Processes in Virginia Woolf’s Short Story “Solid Objects”

The explicit linear cueing of conceptual domains helps readers construe a meaningful representation of the text content they are currently reading. The difficulty arises when the literary texture fails to provide the reader with sufficient language clues triggering the temporal, spatial, object, and character shifts within the text worlds and their respective subworlds. Virginia Woolf’s short story “Solid Objects” is an epitome of complex narrative abundant in scarcely signaled viewpoint shifts along all the constituting coordinates of narrative perspective, i.e. temporal, spatial, and personal. The story features the degradation of an upper class man, named John, a former member of Parliament who, after finding a piece of glass buried into the sand on the beach, develops a continuous liking for frequenting rubbish dumps and plots of waste ground in his pursuit of *objets trouvés*, being sustained by the belief that his searches will one day be rewarded. This unusual passion determines John to neglect his duties and gradually succumbs into seclusion completely retreating from society.

On the basis of the main tenets of the TWT and its connection with the narratological category of perspective, we suggest the following stages in the cognitive process of text world building in the literary piece under discussion:

1. Building a mental representation of the prepositional content and inferences drawn from each contextual frame or episode on the basis of specific text world building indices and function advancing proposition.
2. Attribution of this domain to a perspectival source: author, narrator, or character.
3. Identification of further shifts to subsequent text worlds or lower level subworlds originating from the above-mentioned entities
4. Integration of the text world or subworld mental representation into previously established *common ground* – the totality of information relevant for the comprehension of the current contextual frame. As Stockwell claims, in order for the reader to achieve a coherent representation of the story content, they have to rely on their lower-level capacities, which include the semantic processing of the propositional content of the text and inference, combined with

higher-level capacities, i.e. hypothesis-formation, analysis, deduction, etc., competences characteristic of a model reader (*Op. cit.* 155).

The reader's immersion into the text world under analysis by adopting the origo / point of view of the discorsal or fictional entity whose characteristics, attitudes, perceptions, and beliefs are being represented in the text is rather difficult as the text displays an empty deictic centre, in Banfield's terms. These are sentences containing highly prominent elements of subjectivity, such as place and time deictics, demonstratives, quality adjectives revealing an entity's opinions, feelings or thoughts, exclamations, but devoid of the subjective entity who perceives the evoked story content, represented linguistically by subjective elements and constructions implying the mental states of a personal subject (*Describing the Unobserved: Events Grouped Around Empty Centre* 273).

Extract 1

(A) The only thing that moved upon the vast semicircle of the beach was one small black spot. (B) As it came nearer to the ribs and spine of the stranded pilchard boat, it became apparent from a certain tenuity in its blackness that this spot possessed four legs; (C) and moment by moment it became more unmistakable that it was composed of the persons of two young men. (D) Even thus in outline against the sand there was an unmistakable vitality in them; an indescribable vigour in the approach and withdrawal of the bodies, slight though it was, which proclaimed some violent argument issuing from the tiny mouths of the little round heads. (E) This was corroborated on closer view by the repeated lunging of a walking-stick on the right-hand side. (F) "You mean to tell me . . ." You actually believe . . ." thus the walking-stick on the right-hand side next the waves seemed to be asserting as it cut long straight stripes upon the sand. (Woolf, *Solid Objects* 54)

The initial extract of the story reveals a stationary distal perspective source (focalizer/conceptualizer/viewer) with a global scope of attention observing a gradually approaching entity – the perspectivized object (the object of focalization). The stated perceptual process is implied by the reader as no explicit verb of sense perception is used in this incipit. This vantage point, belonging to the level of the action and whose identity is not disclosed, is situated close to the remains of "the stranded pilchard boat", a world building element the viewer is already familiar with. This fact can be inferred from the occurrence of the familiarizing article "the" in the quoted noun phrase. Hence sentence (A) represents the actualization of a synoptic

perspectival mode of a progressional situation whose elements are arranged according to the relationship figure “*one small black spot*” vs. ground “*the vast semicircle of the beach*”. On the level of the story, what we infer is a large open expanse against which the viewer has just seen something so far away that it almost cannot be made out – it looks like a black spot. In sentence (B) the deictic verb “*came nearer*” evokes the movement of the focalized entity towards the vantage point, thus reducing the distance between the conceptualizing entity and its object. As a result, the black spot now looks like a four-legged being. The perception of the focalizer is marked in this sentence by the verbal expression related to factivity: “*it became apparent [...] that this spot possessed four legs*”. In (C) the distance between the conceptualizer/vantage point and the regarded entity becomes proximal – the black spot is now close enough to be identified as two young men (another world building element), but still reasonably distant since no more details are provided. Hence (A), (B), and (C) helps readers envisage the propositional content as three different versions or conceptualizations of the same scene.

Analyzing the subsequent sentences of the quoted excerpt, the progressive actualization of the text world is noticed, considerably modal in nature, cued by the following epistemic modal propositions stemming from the conceptualizer’s perceptual act and betraying its limited point of view: “*moment by moment it became more unmistakable [...]*”, “*there was an unmistakable vitality in them; an indescribable vigour in the approach [...]*”, “[...] *seemed to be asserting*”. Sentence (F) of the extract contains the fleeting shift to a subworld through the characters’ free direct speech in the scene “*You mean to tell me [...] You actually believe [...]*”. The lack of an attributive tag makes this stretch of discourse incoherent within the quoted context.

The content of the following four paragraphs are anchored within the same spatio-temporal frame announced as the story opens. What changes is the use of function-advancing propositions which propel the plot forward (Charles’ skimming the stones across the water, John’s childlike play in the sand and his digging up of the piece of glass out of the sand) and the vantage point which becomes now closer to the focalized scene with switches to perspective points situated at different ontological planes. The first shift to an external text world in relation to the main line of the narrative can be witnessed in the second cited extract, sentence (B):

Extract 2

(A) They flung themselves down by the six ribs and spine of the black pilchard boat. (B) You know how the body seems to shake itself free from an argument, and to apologize for a mood of exaltation; flinging itself down and expressing in the looseness of its attitude a readiness to take up with something new—whatever it may be that comes next to hand. (C) [...] and John, who had exclaimed “Politics be damned!” began burrowing his fingers down, down, into the sand. [...] (D) He remembered that, after digging for a little, the water oozes round your finger-tips; the hole then becomes a moat; a well; a spring; a secret channel to the sea. (E) As he was choosing which of these things to make it, still working his fingers in the water, they curled round something hard—a full drop of solid matter—and gradually dislodged a large irregular lump, and brought it to the surface. [...] (F) It was a lump of glass, so thick as to be almost opaque; [...] it was nothing but glass; it was almost a precious stone. (G) You had only to enclose it in a rim of gold, or pierce it with a wire, and it became a jewel [...]. (H) Perhaps after all it was really a gem; something worn by a dark Princess trailing her finger in the water as she sat in the stern of the boat and listened to the slaves singing as they rowed her across the Bay. (J) Or the oak sides of a sunk Elizabethan treasure-chest had split apart, and, rolled over and over, over and over, its emeralds had come at last to shore. (K) John turned it in his hands; he held it to the light [...]. (L) It pleased him; it puzzled him; it was so hard, so concentrated, so definite an object compared with the vague sea and the hazy shore. (*Ibid.* 54-55)

The shift from the main line of the narrative to a higher extradiegetic level of discourse, signaled by the generic second person pronoun *you*, the present tense, and epistemic modality (“*You know how the body seems to shake itself free from an argument...*”), disturbs the linearity of the action and, consequently, affects the coherence of the text. This stylistic peculiarity requires readers’ additional inference in order to solve the inconsistencies and incorporate the representation of the content into the already existing common ground. A similar discontinuity is produced in section (F) – (G), but, unlike the previous switch, the transition occurs without explicit indicators to a subworld which originates from the character’s subjectivity, namely John’s perception (sentences (F) and (G)), modality, and imagination (sentences (H) and (J)). The process of attaching various wonderful characteristics to the stone (“[...] *it was almost a precious stone. You had only to enclose it in a rim of gold, or pierce it with a wire, and it became a jewel*”), and wondering at hypothetical scenarios that might have brought it to the shore – a princess’s lost position or “*the oak sides of a sunk Elizabethan*

treasure-chest had split apart, and, rolled over and over, over and over” is ambiguous in terms of viewpoint attribution. The origin of perspective is mentioned only at the end of the paragraph (*John turned it in his hands; he held it to the light*) through a reverse switch to the previously established text world, accompanied by a subsequent shift to the same character’s attitudinal subworld: “*It pleased him; it puzzled him; it was so hard, so concentrated, so definite an object compared with the vague sea and the hazy shore*”.

A similar unmarked transition to a subworld occurs in the six paragraph of the text when the narrator shifts from his commentary on John’s impulse to keep the stone to the anthropomorphized stone’s free direct speech:

Extract 3

- (A) That impulse, too, may have been the impulse which leads a child to pick up one pebble on a path strewn with them [...] believing that the heart of the stone leaps with joy when it sees itself chosen from a million like it, to enjoy this bliss instead of a life of cold and wet upon the high road.
(B) “It might so easily have been any other of the millions of stones, but it was I, I, I!” (*Ibid.* 56)

The excerpt feels disjointed because the direct discourse of the supposedly sentient object is introduced without an attributive tag that would signal the source of the uttered content. As a consequence, the reader establishes an undeveloped subworld, ambiguous in terms of perspective ascription. The transition to this subworld is acknowledged though inference. The complete effacement of the telling agency in the end of the cited paragraph might read as a gradual actualization of the character’s perspective – John’s echoing of the presupposed delight experiences by the anthropomorphized object.

As the story unfolds, the pace of the narrative progression changes significantly. Now the narrator resorts to commentary intertwined with summary presentation and iterative telling of a sequence of events following the day when the stone was found which plot John’s steady decline into obsessive monomania and his retreat from the real world. The construction of the subsequent text worlds is deficient, mental representations being built mainly on implicit location indices and function advancing propositions. Such spatial elements as *mantelpiece, windows of curiosity shops, neighbourhood waste land, etc.* help readers envisage brief text world switches. The progression of the story line is occasionally interrupted by transitions to the ontologically higher discourse world of the author’s generalizing statements signaled by tense shifts to gnomic present, inclusive

personal pronoun we, and indefinite reference (sentences (B) in extracts 4 and 5):

Extract 4

(A) [...] the lump of glass had its place upon the mantelpiece [...] and served not only as an excellent paper-weight, but also as a natural stopping place for the young man's eyes when they wandered from his book. (B) Looked at again and again half consciously by a mind thinking of something else, any object mixes itself so profoundly with the stuff of thought that it loses its actual form and recomposes itself a little differently in an ideal shape which haunts the brain when we least expect it. (*Ibid.*)

Extract 5

(A) He now began to haunt the places which are most prolific of broken china, such as pieces of waste land between railway lines, sites of demolished houses, and commons in the neighbourhood of London. (B) But china is seldom thrown from a great height; it is one of the rarest of human actions. You have to find in conjunction a very high house, and a woman of such reckless impulse and passionate prejudice that she flings her jar or pot straight from the window without thought of who is below. (*Ibid.* 57-58)

The first sentence of extract 4 represents the main line of the narrative textualized in the telling mode and anchored in the narrator's text world. The implicit iterative nature of events account makes the construction of mental representations rather deficient. Although sentence (B) is thematically related to the preceding one, the perspective shift this time to the author's agency and henceforth the actualization of the respective discourse world takes place through generalizations that exceed the limited story frame. The same patterning of presentational modes and text world switches is replicated in extract 5.

Conclusions

The linear meaningful construction of text worlds in the short story "Solid Objects" by Virginia Woolf is hindered by the intricate architectonics of the text. First, the variation in presentational modes and durational aspects ranging from slow-down in the initial part of the story to speed-up in the rest of it, summarizing the whole of the main character's life in nearly half of the story, leads to reader's forceful adjustment to different actualization patterns of text worlds. Second, building consistent mental representations

of the given piece of prose fiction is precluded by linguistically scarce text worlds, as well as by constant unmarked alternation between the narrator's text world and the author's discourse world or between the narrator's text world and the character's subworlds. Hence the process of construing a coherent text world in the text under analysis relies heavily on inference and hypothesis making and their subsequent validation on the basis of evidence explicitly or implicitly provided on the level of the story and discourse. Another important factor in these cognitive procedures is the reader's sensitivity to point of view actualizations and shifts throughout the story.

Bibliography

- Banfield, Ann, "Describing the Unobserved: Events Grouped Around Empty Centre", in Nigel Fabb et al. (Ed.), *The Linguistics of Writing: Arguments between Language and Literature*, New York, Methuen, 1987, p. 265-285.
- Dijk, Teun A. van, "Episodes as Units of Discourse Analysis", in Deborah Tannen (Ed.), *Analyzing Discourse: Text and Talk*, Georgetown, Georgetown University Press, 1981, p. 177-195.
- Emmott, Catherine, *Narrative Comprehension: A Discourse Perspective*, Oxford, Clarendon Press, 1997.
- Gavins, Joane, *Text World Theory. An Introduction*, Edinburgh, Edinburgh University Press, 2007.
- Stockwell, Peter, *Cognitive Poetics: An Introduction*, London, Routledge, 2002.
- Werth, Paul, *Text Worlds: Representing Conceptual Space in Discourse*, London, Longman, 1999.
- Woolf, Virginia, "Solid Objects", in *The Mark on the Wall and Other Short Fiction*, Oxford, Oxford University Press, 2001, p. 54-59.

Silvia GROSSU
PhD, Associate Professor,
Moldova State University
Chisinau, Republic of Moldova

Luminatorul: The Identity, confessional and national Message

Abstract: In this study, paying homage to the clerical magazine *Luminatorul (The Enlightener)* 110 years after its first issue, we propose a segment of the national awakening movement of the Bessarabians, focused on the hard work of identity legitimization on two essential levels – confessional and national.

Keywords: clerical magazine *Luminatorul*, confessional situation, mother tongue, identity legitimization, national emancipation

Résumé: Dans cette étude consacrée à la revue cléricale *Luminatorul*, à l'occasion de 110 ans depuis la parution du premier numéro, nous proposons aux lecteurs un segment de l'activité d'éveil national des Bessarabiens, axé sur le travail assidu de légitimation identitaire sur deux plans essentiels – confessionnel et national. Pour élucider les valeurs identitaires de la première revue en langue roumaine, il serait approprié de commencer par la présentation d'un tableau panoramique de l'état dans lequel se trouvait l'Église orthodoxe de Bessarabie aux confins des XIXe et XXe siècles, la veille des événements de l'année 1917 et dans la période d'entre les deux guerres.

En 1912, immédiatement après l'annexion de la Bessarabie par l'Empire russe, l'Archevêché de Chisinau nouvellement fondé passa sous la juridiction du Patriarcat russe, contribuant ainsi à un processus de dénationalisation de longue durée. Il faut prendre en compte l'activité salvatrice pour la tradition du lieu du Métropolitain Banulescu-Bodoni, fondateur de la Métropole de la Bessarabie, qui incluait le territoire dénommé par la nouvelle administration

«La Bessarabie», mais également les localités jusqu'au Bug et la mer Noire, y compris Odessa. Les premiers livres ont également été promus à travers les saintes demeures. C'est le cas de rappeler que l'imprimerie épiscopale était le lieu d'impression non seulement des livres ecclésiastiques mais aussi des livres laïcs, parmi ces derniers se trouvaient abécédaires, grammaires roumaines, livres de lecture, calendriers, sollicités par les Roumains cultivés. Pourtant, sous la pression croissante des mesures administratives restrictives, la vie culturelle en Bessarabie se dégrade, si bien que ce programme minimum pour l'émancipation nationale – l'édition des livres roumains – pour une période considérable de temps, de 1871 à 1906, ne restera qu'un *désiderata*. La situation confessionnelle empire de manière évidente: la variante roumaine du bulletin épiscopal *Monitorul Eparhiei Chişinău* (le *Moniteur de la Diocèse de Chişinău*), l'unique publication de Bessarabie avec une variante dans la langue des autochtones, est suspendue, les livres saints en langue roumaine sont retirés du circuit ecclésiastique, nombre de prêtres autochtones sont substitués par des prêtres russes, sous motif que les premiers n'avaient pas la formation nécessaire et qu'ils ne maîtrisaient pas la langue russe. Dans l'Église fut imposé le vieux slave ecclésiastique comme unique langue de culte, tandis qu'environ 340 églises furent fermées. De cette manière commença le processus d'éloignement de la population de l'Église.

La parution, en 1908, de la première revue en langue maternelle – *Luminatorul* – a donné des espérances aux Roumains de Bessarabie. *Luminatorul*, solidement documenté et bien structuré, a paru mensuellement à Chişinău de janvier 1908 à mars 1944, par l'effort conjugué de l'archimandrite Gurie Grosu et du professeur du Séminaire Théologique Constantin Popovici.

Mots-clés: revue cléricale *Luminatorul*, situation confessionnelle, langue maternelle, légitimation identitaire, émancipation nationale

The actuality of the topic

For an adequate and justly approach to the numerous problems which the society and church from the Republic of Moldova nowadays face, it is important to study the genesis and the evolution of the Romanian press from Bessarabia in the interwar period in general and, within it, of the

ecclesiastical press. After the fall of the totalitarian occupation regime, after the Republic of Moldova had gained state independence, the return of the society to the values of parliamentary democracy emphasized also a series of confessional problems. These are related to the legalization of the Metropolis of Bessarabia by the state authorities of the Republic of Moldova; to the relationships between the Metropolis of Bessarabia and the Metropolis of Moldova, canonically subject to the Russian Patriarchy; to the activity of other churches that are separated from the Orthodox one, and also two the inter-confessional dissensions among laymen, especially among youngsters. Mass media plays an important role within this context: the subjects it treats, the degree of persuasion of the papers it publishes, its topics, what readers ask (laypersons or clergy) is of interest not only for scholars, but also for the Church and state authorities from the Republic of Moldova. This is the reason why the deep knowledge of the clergy press, from its beginning and during the interwar timespan, its accomplishments and shortcomings, the problems it tackles, the ways of solving critical situations similar to the nowadays ones (the problem of the new style, the expansion of sects, the gender approach etc.) will be really useful for the persons that are interested in this subject. At first sight, it seems that the problems of the Romanian press from the interwar period have already been studied (Grossu, *Valențele presei clericale din Basarabia (1918-1940)*). However, we point out that there is no monographic study dedicated to aspects of the press having a religious profile from Bessarabia. Our intention to offer a clear and exact image of the Bessarabian journalistic profile from a timespan of greatest importance for the existence of the Romanians from Bessarabia could materialize by distinguishing the place and the role of each periodical edition from the period between the two world wars. By means of the clergy press, we will be able to restore the real dimensions of the role of the Orthodox Church in the confessional and national of the role of the Orthodox Church in the confessional and national consolidation of the Romanians from Bessarabia. Thus, in order to know more thoroughly the history of the national press, would be useful a study about the most long-lived religious publication from the Bessarabian area – the journal *Luminatorul* which celebrates this year its 110th anniversary. Our study will fulfil this missing chapter, it will complete the already existing researches and will offer other perspectives in order to esteem the dimensions and restore the true coordinates of the identity discourse of the national press.

The Orthodox Church from Bessarabia in the first half of the 20th century

A distinct chapter in our investigation consists in an overview of the state of the Orthodox Church from Bessarabia on the eve of the 1917 events and during the interwar timespan. We cannot miss also the decline of faith within the Orthodox Church before that. Thus, shortly after the annexation of Bessarabia by the Russian empire in 1812, the Archdiocese of Chisinau passed under the jurisdiction of the Russian Patriarchy. Drastic measures were undertaken after the arrival of the Russian archbishop Pavel Lebedev, in 1871, in Chisinau. He suspended the Romanian variant of the eparchial bulletin „Monitorul Eparhiei Chişinău” (The Monitor of the Chisinau Eparchy), the single publication in Romanian from Bessarabia. He withdrew from the ecclesiastical usage a lot of books in Romanian. He also substituted many native priests with Russian ones, motivating that they had not the necessary education and did not know the Russian language. The cult language in the Church was changed from Romanian to Slavonic, about 340 churches were closed. In this way started the process of alienation of the population from the Church (Grossu, *Presă din Basarabia în contextul sociocultural al anilor 1906-1944* 115-116). The confessional situation aggravated as the “inochentist” heresy increased. This heresy originated in the Balta Monastery and appeared around the Priestmonk Inochentie, famous for his sermons in Romanian. The sectarian proselytism gains ground due to the fact that it spreads in Romanian and because sectarians help people in their troubles. Beginning with the years 1906-1908, the Orthodox Church from Bessarabia starts to recover after the forced russification, but it remained strongly affected by it. On the 6th of May 1925, the Holy Synod of the Romanian Orthodox Church had formally created the Metropolis of Bessarabia that acquired its proper statute three years later. “Due to the creation of the Metropolis of Bessarabia, the clergy and the Orthodox people from this part of the country were put on an equal foot with the entire clergy and the Orthodox believers from other provinces, while Gurie Grosu entered into history as holder of the title of first Romanian metropolitan of the Bessarabian Church” (*Ibid.* 120).

Beside the mentioned explanations of the partial failure of the Russian policy aiming denationalisation, we should emphasize the basic dimension of the analysed phenomenon – the essential contribution of the Orthodox Church in maintaining the “self-consciousness” of the Romanians from everywhere. The first educated poet of the Romanians

was Metropolitan Dosoftei with his outstanding “Psalter in verses”. The first schools and printing houses were also funded by cultic institutions. Architecture, painting, iconography, all of them, through their genesis and evolutionary dynamics, were inextricably tied to the Orthodox Church. Firstly, everything that pertained to values, in fact pertained to the national Church. In this respect, the merit of the clergy from Bessarabia was justly esteemed by several scholars, one of them being Paul Mihail. He highly appreciated the activities of Church servants: “Priests accomplished not only the Holy Mass in the language of the people, but also the entire Church correspondence, documents, registers, inventories, the certificates of marital status were written only in Romanian, and as such they were submitted also to the head office of the Church from Chisinau” (*Mărturii de spiritualitate românească din Basarabia* 148). The first books were promoted also by means of cult institutions. It is the proper place to mention that within the eparchial printing house were printed books for the Church cult, but also lay editions. The latter ones were represented by “bucoavne” (ABC books), Romanian grammar books, reading books and calendars that were requested by Bessarabian scholars. But due to the increasing pressure of the restrictive administrative measures, the cultural life in Bessarabia decays. As a result, this minimal program of national emancipation – the publishing of Romanian literature – during a considerable timespan, from 1871 until 1906, remained only a desideratum. The reopening of the eparchial printing house, in October 1906, at the initiative and strenuous insistence of Archimandrite Gurie gains in this context an additional value.

Hence, because of several characteristic features of the Romanians from Bessarabia – the conservatism and traditionalism, deeply rooted in the common consciousness of the population, especially of the rural one, – the language (it rested almost unchanged for a long period) becomes the main inner feature that supports the national spirituality, i.e. the most important landmark of the identity legitimation. It is no wonder that, after the prohibition of the Holy Mass in the mother’s tongue, churches became empty. The language of the Holy Mass, absolutely understood by natives, kept people in a wearisome numbness. Because it became strange and inaccessible, most of the parishioners abandoned the Church. Hence evolved a particularly harmful phenomenon for Orthodoxy – the confessional indifference. It nurtured later several attempts to erode Orthodoxy, among them being the atheism insistently promoted by the Social-Democrats. This difficult situation for Orthodoxy was skilfully used by the sectarian proselytism that had expanded its area of influence. The

events acquired a dramatic turn for the Church from Bessarabia when the Priestmonk Inochentie started his activity at the Balta Monastery. His charming sermons, expressed in the beautiful mother's tongue, attracted thousands of believers to the monastery. Shortly, the movement from Balta acquired frightful dimensions. The high Church offices assessed the danger coming from the "inochentism", atheism and sectarianism. They undertook consequently actions to re-establish the critical situation. Although it was late, such an acknowledgement of the danger was followed by a series of activities of confessional revisions. First, in 1890, beside the Chisinau Eparchy was founded a Missionary Section, *Christ's Nativity Brotherhood*. Its members were concerned with the translation and editing in Romanian of prayer books, Sunday leaflets and explanatory booklets about lives of saints, Church rules etc. Hence, the "heavy blows" for the Bessarabian believers were: the withdrawal of the civil state which considerably diminished the priest's statute; the abolishment of the primary confessional schools, called "parochial" ones, supported by the Church. These schools represented "a powerful means of religious and moral education for youngsters". Then followed the expropriation of Church lands and fortunes, the calendar reform, which caused discords between not only parishioners and clergy, but also misunderstandings among Church servants, leading to the split of clergy. The insistent immixture of politics in Church affairs, once more, worsened the confessional situation. Thus, all these features nurtured the sectarian proselytism, atheism and the confessional indifference.

Establishing and maintaining the magazine *Luminătorul*

The Religious magazine *Luminătorul* was edited under the aegis of the Priesthood Congress and of the Society *Christ's Nativity Brotherhood*, at the initiative and effort of hieromonk Gurie. „The idea of a Moldovan magazine in Bessarabia after 1905 was put in public circulation and warmly supported, by giving it its current name, by the holy hieromonk Gurie, missionary of the Orthodox Church here, another soul who understood and felt the need to bring the Christian teachings and all moral guidance to his people, so they could understand them” (*Luminătorul* 1933, n°1, p. 2). After long steps and actions, the authorities of the Russian Empire allowed the editing of the *Luminătorul* – the first „church journal” in the Romanian language of Bessarabia. „...Against the publication of the magazine, we were also told the reason that we do not have a developed language, that our Moldovan

language has no more than 200 words, used by people in the countryside, that we have neither wise nor well-trained writers. We were also told: the Moldovan language is an anachronism. In vain you try to revive it ..." (*Ibid.* 14). Language becomes an anachronism if it is not used, thus its demand in various fields, including the ecclesiastical one, could ensure its viability. This was very well understood by the most educated part of the clergy of Bessarabia, to which belonged the merit of publishing the first clerical publications of Romanian expression. Established „in order to enlighten those who lay in the darkness of ignorance and speak Romanian" (*Ibid.* 2), the periodical was „the only torch of Romanianism that burned unceasingly until the Unification" (*Viața Basarabiei*, 1933, n°109). Hieromonk Gurie Grosu and the archpriest Constantin Popovici were its first editors and proofreaders. The content of the magazine was traditionally structured in the *official part*, dedicated to the clergy, and the *informal part*, intended primarily for the faithful. In the official part of the magazine was published information for internal use for the clergy of the Diocese of Chisinau. It was usually reduced to a few pages because the Church in Bessarabia had its official press office since 1867 – „Kishiniovskie eparhialnye vedomosti" (The Monitor of the Chisinau Eparchy), which had the mission to reflect on its pages all the ordinances, circulars and other official documents necessary for the clergy of the eparchy (it should be remembered that the „Monitor..." had in the timespan from 1867 until 1971 also a Romanian version).

The unofficial part of the article contained popularizing and cultural materials: articles on church organization, sermons, saints' lives, moral-religious parables, stories, articles of apologetic and dogmatic character, in various headings and compartments: „Religion", „Church History", „Church Feasts. Habits", „Sermons", „Education. Advice" etc. All the materials (in most cases translated from Russian) were sources of knowledge for the laity, inspiration for priestly sermons and support for „live communication with people".

During 10 years of Russian rule, the magazine has been maintained thanks to some priests, not scholars, but rather temeraries, people with high tendencies to national culture, who have watched faithfully at its „head". Few Bessarabian priests were well acquainted with Romanian, for which reason the editing of a magazine was not easy for the editors, but the good knowledge of the Romanian language of hieromonk Gurie „saved" the situation: „Hieromonk Gurie, wrote priest Popovici, (...) who, as eparchial missionary, used to hold conferences for Moldovans in the Moldovan language, had a stronger connection with the lower people, and

knew better than me the pure Moldovan language, the book language” (Ciachir, *Basarabia sub stăpînire țaristă (1812-1917)* 67). Beside hieromonk Gurie and Constantin Popovici, with the journal collaborated also the poet-priest Alexie Mateevici, the priest Iulian Friptu, the archimandrite Scriban, the stavrofor priests Serghie Bejan, Pavel Grosu and many others. Until the Unification of 1918, but also in the first decade after the Unification, *Luminătorul* continued to be the only periodical publication, where penmanship leaders in Romanian could exercise in writing. It is not to be overlooked that the majority of collaborators of religious publications in the interwar period were priests or intellectuals with studies in Russia, which they partially perfected only through the Romanian press, through contact with literature and intellectuals across the Prut. That was not enough and „often the language of the periodicals’ materials was blatantly inaccurate” (Buzilă, *Din istoria vieții bisericești din Basarabia* 207). *Luminătorul* was also a true school for the poet Alexei Mateevici. Starting with 1910, Alexei Mateevici became a constant collaborator of the magazine until 1917, the year of his sudden death. Beside translations from Russian prose, novels, teachings, moral writings, condemning the shortcomings and vices of everyday life, A. Mateevici, then a student of the Spiritual Academy in Kiev, published a number of articles of scientific character. Between 1911-1913, Mateevici was of amazing creativity – there are magazine numbers, where more than half of the space of the unofficial part is covered by his studies. For example, in the first issue of 1911, Alexei Mateevici published three articles: „New Year”, „Towards Heaven”, „The Stones”. The most significant was the study „When and how the Moldovans became Christians”, in which the author analyzes several hypotheses regarding the Christianization of the Romanians. After an insight into the history of the faith of the ancient Dacians, the author concludes that the Christian religion was spread to us in the second century by settlers brought from different parts of the Roman Empire (*Cum s-au încreștinat moldovenii*). In 1912 Mateevici published two other articles of scientific character: „Our Church Press” and „Metropolitan Gavriil Bănulescu-Bodoni”. Mateevici also publishes an impressive number of poems translated from Russian writers (A. Pushkin, M. Lermontov, K. Batyushkov, A. Koltsov, K. Briusov, F. Tyutchev), but also original – all, however, inspired by the Christian moral and general human spirit.

The magazine *Luminătorul*, through its very publication and long-lasting preservation, has performed a major mission of confessional and cultural-national consolidation in Bessarabia. „The publication of the church

magazine *Luminătorul* in the times of Russian rule over Bessarabia presents one of the most important phenomena in the life of the Romanian people in Bessarabia. The exactness with which this magazine appears is to be admired, also the persistence facing times and circumstances” (*Luminătorul*, 1912, n° 8-11). The magazine’s collaborators were aware from the beginning of the importance of the Romanian publication not only for the church ministers, but for all the faithful in Bessarabia.

There is a living connection between the village clergy and the magazine. Not only the clergy leaders collaborate to this magazine. Along with archimandrite Gurie, the priests Constantin Popovici, Mitrofan Ignatiev, Alexei Mateevici, Alexandru Baltaga, Grigore Constantinescu, Justin Ignatovici, the Superior abbot Dionysius, the singer Ioan Ravca, there are still dozens of names of humble priests, deacons and singers from villages. Peasants, teachers and ministers also wrote to the magazine. (*Cu prilejul jubileului de 25 de ani al Luminătorului*)

Thematic diversity in the pages of *Luminătorul*

The relative relaxation of the Czarist surveillance and censorship regime in 1916, with Romania’s entry into war on the side of the Entente, also allowed the revision of the magazine’s view of the events. Issues of vital importance to Bessarabians – participation in the war, the situation on the front, fraternization of the Moldovan soldiers on the Russian-Romanian joint front, the supply of the army, the export of grain, etc., are more boldly approached. Although initially in 1908, the magazine was accepted by the higher courts as a docile instrument of propagation of religion and education of the Bessarabian parishioners in the style of Russian church publications over time, thanks to the concerted efforts of the most educated representatives of the cult, such as the priests Constantin Popovici, Mihail Ceachir, archimandrite Gurie, the priest and professor Grigore Constantinescu, its content has changed, it became to the years 1916-1917 a militant clerical publication, a publication with a pronounced enlightening-cultural character, also dealing with major issues related to the events of the First World War, the autonomy of the Church in Bessarabia, the return to education in Romanian language and so on. For the representatives of the clergy, another common goal was the autonomy of the Bessarabian Church, for which they had opted even at the first meetings of 1917. In 1933, in the number dedicated to the 25th anniversary of issuing the magazine, Pantelimon Halippa wrote: „I would especially like to emphasize the

significance of *Luminătorul* for awakening the national conscience to our Moldovans in Bessarabia. 25 years ago, after the sudden disappearance of the first Romanian newspapers: *Bessarabia*, *Viața Basarabiei* (Life of Bessarabia) and *Moldovanul* (The Moldovan), the *Moldovan* citizen of Bessarabia was served only with some sporadic publications, such as „Parabels and Stories”, Constantin Popescu’s calendars, a few brochures and a reading book and small sheets that the Brotherhood took out in the name of Christ” (*Ibid.*). *Luminătorul* has made a real difference to the national culture and the Orthodox Church, „conducting a sustained propaganda with the powers our Orthodox people have placed upon those eternal truths that make up the Christian religion, over those issues that concern the church settlement and the whole of the spiritual life of our Bessarabian Moldova” (*Ardealul*, 1918). Educated clergy, who only had studies in Russian schools, tried to offer samples of Romanian literary language to the Bessarabian readers. Alexie Mateevici is at the head of this string of names, because he was the only one who came to be known to his contemporaries and to subsequent generations.

The first church publication in the Romanian language of Bessarabia – *Luminătorul* continues to appear in 1917, so until then, only the themes become more audacious, more varied, more dynamic. *Luminătorul* fundamentally alters the platform through a radical reorientation of the message, becoming the tribune of the social and national activism of the Bessarabian clergy. Claiming national rights has become the leitmotif of the publication. The unit of interests of the various social classes at that time gave the hope of re-establishing the mother tongue, the key issue of all previous steps of the national publications. Therefore, we must keep in mind that for now the spiritual interests of Moldovans can only be met in Moldovan language and that spiritual food they need must be left to that language. Also in Moldovan, the pure language of the country, the demands and desires of Moldovan Christians must be revealed” (*Luminătorul* 1917, n° 5). The head of the Bessarabian priesthood publications, *Luminătorul*, in almost every number, projects in the foreground several aspects of this period of turning in the life of Bessarabia, advocating autonomy, learning in the mother tongue, publishing resolutions of congresses of soldiers, teachers, of course, offering vast space to congresses of clergy, informing readers about the establishment of the Moldovan National Party, supporting the idea of creating the „Country Counsel” („Sfatul Țării”) etc. In so doing, engaging in solving various political, social, cultural problems, clergy became one of

the five driving forces of the national emancipation movement (Moraru, *Istoria românilor. Basarabia și Transnistria* 145).

The plenary involvement of the publication in the turbulence of the events of 1917 determined the orientation not only of the magazine, but also of the Bessarabian clergy, towards the horizons of the national life. *Luminătorul* „... embraces all national issues for a while. It is rejoicing one's heart to see how this sheet, which only used to write about religious issues, dedicates pages to the history of the nation, awakening in priests a new breath and the desire to work for the enlightenment of villages through Romanian culture” (Michail, *op. cit.* 153). The Appeal „To the clergy of Bessarabia”, published in May, warns church ministers of the long-awaited changes by the people: „... we all must receive (sic) part in the building of church life again” (*Luminătorul*, 1917, n° 5, p. 6-7). Since the priestly layer was double-linked to the „crowd” – first, by virtue of spiritual mission and grace, secondly through the genealogical roots (the priests, most of them, stemmed from peasants or middlemen), the plenary involvement in the turmoil of events was imminent. This involvement was understood by the magazine as an act of summing up and fortifying the entire creative potential of the servants of the Orthodox Church as a broad widening of the horizon in promoting national goals. „We all need to clarify and work out how to make up our ecclesiastical things again according to the Moldovan interests (s.n.), so that our Church and the awakening of the Moldovans can reach out to a beautiful and thriving state ...” (*Ibid.*). The unity of interests of various social layers at that time gave the hope of re-establishing the mother tongue, the key issue of all previous steps of national publications.

The new stage in the evolution of the clerical press in the social-political conditions after Unification

In the initial phase, *Luminătorul* was a magazine for the popularization of Christian teachings with a pronounced cultural character, maintained until June 1918, the month when its appearance has been interrupted. After a half-year break, dictated by cardinal political changes, on January 15, 1919, the magazine reappears with the same name in the same graphic formula, but with substantial changes in content and structure. It appears with another subtitle, which specifies the status of *official journal* of the Diocese of Chisinau and Hotin. The publication was to take through the enlarged official part (printed in Latin characters), the place of the eparchial

bulletin *Golos Bessarabskoi Tzerkvi* (Voice of the Bessarabian Church), which, by the decision of the Superior Council of Eparchies, had ceased to appear. The official part had a higher frequency than the unofficial, with a separate monthly appearance. But the unofficial part was printed entirely in Cyrillic characters until 1921, and for three years, until 1924, the text has been mixed, that is, they appeared side by side: some with Latin characters, others with Cyrillic. In 1921-1922 the magazine began to regain its traditional appearance of theological magazine, the official compartment being increasingly smaller. For example, the edition of July 1921 kept the traditional structure: the official part and the unofficial part. On the front page is indicated the status of „Orthodox Church Magazine in Bessarabia”. At the beginning of the official part are inserted „Official documents regarding the installation of Most Holy Gurie as Archbishop, holder of the Diocese Chisinau and Hotin” and two materials written and signed by Gurie Grosu: „From the spiritual commissioner”, „About the exams of the monks who are proposed to the ordination”. Another informative material „Announcement from the Chisinau School of Church Singers”, signed by archpriest Mihail Berezovschi, director of the Singing School, and the rectification of an error in a report, published in the May issue of the magazine. Thus, the official part becomes more sober, concrete and concise. The multitude of issues that the *Luminator* treats, we see through the rich summaries of each number.

Thus, for example, in the official part, in addition to circulars, ordinances, official appeals, detailed information about entrance examinations in seminars and the Faculty of Theology (since 1926, the year of its foundation), editing and confirmation of religious textbooks for the primary and secondary classes, the composition of the teaching staff from different educational institutions, the teaching of religion in school, the provision of teaching material (for example, we find out that only 52 textbook titles were published in 1929) and many more. The informal part summed up ample materials in several headings: „Philosophy. Sociology”, „Social Issues. Economics”, „Law Issues”, „Science. Culture. Art”, „History. Geography. Personalities”, „Literature. Criticism and History of Literature”, „Advertising. Press. Bibliography”, „Letters to Parishioners”, „Christian Words”, „Magazine of the Magazines”. The biblical researcher Ion Şpac, having accounted in over 8,000 sheets only the titles of this immeasurable heritage that *Luminătorul* offers, claims that being edited, this file „would make it easier to find the necessary materials necessary at historical level,

contributing to enhancing the informative level of researchers, of all those willing to approach the past of this worthwhile Christian publication” (Șpac, *Pagini de istorie a preseii periodice basarabene* 17). Another thematic area focused on the charity initiatives of the Church in Bessarabia, welcome for the impoverished layers of the population, for the orphans, the sick ones, etc. All of them found coverage in the pages of the publication.

When the two Eparchies were established in Bessarabia – Hotin, residing in Balti, and Cetatea Alba, with the episcopal seat at Ismail, were initiated and see the light of the printing, starting with 1923, the official diocese bulletins – the bulletin of the Diocese Hotin and of the Diocese Cetatea Alba-Ismail, both with monthly appearance. Their content was traditionally divided into the official part, which included, of course, the circulars and administrative ordinances, and the informal part, which respected the structural rigors of the *Luminătorul*, adapting to the realities of each eparchy. It is specified that for a short period of time there appeared a common yearbook for the Diocese of Chisinau and the Diocese of Hotin – „The Yearbook of the Diocese of Chisinau and Hotin”, and from 1926 only – „The Yearbook of the Diocese Hotin”. Through its unofficial part, *Luminătorul* maintained its common publication for all the dioceses of Bessarabia, printing articles from all the dioceses, while the official part, beginning with 1923, fulfilled only the demands of the Diocese of Chisinau. In the 4th decade, the clergy of the Metropolis of Bessarabia had at their disposal 4-5 religious journals, namely: *The Romanian Orthodox Church* – the magazine of the Holy Synod, edited in Bucharest, *Luminătorul*, the old magazine of the clergy of all Bessarabia, *The Missionary*, the magazine of the Romanian Orthodox Mission under the paternity of the Chișinău Cultural Section, *The Magazine of the Historical-Archeological Society*, and for some parishes also the magazine *Archives of Bessarabia*, as well as the eparchial papers edited in the dioceses of Hotin and Cetatea Alba-Ismail.

Rich in articles of religious and cultural character, as the program had been announced from the beginning, one can conclude that the magazine even excelled on this segment. There are many documents that have direct reference to the Church, Orthodoxy, holy places, ordinances, and ceremonies (about 500 documents, and if we also consider those related to the theme, only indirectly (pastoral proclamations, customs, celebrations, etc.), the number of these materials would increase up to two thousand and more) (Șpac, *op. cit.* 16). Of course, they are very extensive as thematic levels – various official acts on the work of the Eparchial House, the Eparchial

Printing House, the clergy bookstore, the training process at the Theological Seminar or the School of Singers, orphanages; reports on the material state and the activity of the Historical-Archeological Society of Bessarabia; the minutes of the clergy meetings in Bessarabia, the description of trips and visits of Metropolitan Gurie in parishes and monasteries, countless calls for the construction of churches; documents on different churches, monasteries, eparchial schools, etc. Consistent articles were inserted: „The Role of the Church in the Past of the Romanian Nation” (V. Bjola), about „Decoration of Moldovan Churches” (P. Constantinescu-Iași) about the history of candle making (by Vl. Ciuda), about the main monasteries of Bessarabia (by G. M. Rașcu, archimandrite E. Laiu); „Aspects from the Life of a Parish” (1928) and „Remarks from the Past of the Alcedar Parish, Orhei County” (1936), both by Mihail Vasilache, „History of the Eminence of Our Salvation” by T. Petrovici (1929, n° 5, 9, 10, 12, 13) etc. The most extensive and complex ones are the monographic studies: „A Page in the History of the Basarabian Orthodox Church”, published by Serghei Bejan during the years 1920-1923, „From the History of the Church of the Romanian People”, signed by professor Constantin N. Tomescu (pseudonym *Tomas*) in the years 1920-1921, and „Historical Sketch on the Divine Liturgy of our Orthodox Church” (1928, n° 17-19), signed by Constantin Popovici, chairman of the editorial board.

Luminătorul of those years printed also a lot of poetry, which seems unusual for a church-based publication, signed both by well-known poets (Alexie Mateevici, Sergiu Matei Nica (Nicov), Sergiu V. Cujba, Vasil Luțcan and others) and by authors of „Luminătorul” only, who have been published here several times. In this context are worth mentioning over 50 writings of Laura Scriban, which appeared in the pages of *Luminătorul* between 1924-1930: poetry, prose, moralizing words, aphorisms and so on (*Bessarabia, Christmas, Christ, Hymn of Christ, Love, My Ideal One, Resurrection by Grace, Atonement* and others). A number of writers who collaborated to *Luminătorul* for a longer period of time succeeded in affirming themselves as poets, printing their works in other publications, and some of them in editing particular books with lyrics or prose.

Numerous authors are valuable writers on science, history, culture, art, literature, education, economics, etc.: Archbishop Gurie, Archimandrite Iulian Scriban, priests and scribes Serghie Bejan, Nicolae Caraman, Nicolae Grosu, Pavel Grosu, Serghie Păduraru, Constantin Popovici, Ștefan Berechet, Onisifor Ghibu, Pavel Mihailovici (Mihail), Pavel Ioniță, Mihail

Vasilache, Sergiu Cujbă, Natalia Buruiană, Anton Luțcan, Alexei Mateevici, Simion Mihnevici, Zaharie Rusu, Trofim Suruceanu, Alfred Tibireanu, Petre Gheorghian, Varlaam Buzilă, Vasile Țepordei and many, many others.

The dramatic year 1940 brings another syncope in the constant regularity of editing the *Luminătorul*. The events in June caused the cessation of activities, and the magazine resumed its appearance in 1941 in Chisinau. The editor of the publication is Constantin Popovici (from 1908 to 1943, the year of his passing), periodically supported by Archbishop Gurie, Professor Constantin Tomescu or an editing board. The last issue is dated June 1944.

Conclusion

Luminătorul, modestly, but well documented and well structured, appeared monthly in Chisinau from January 1908 to March 1944, thanks to the constant effort of the most daring intellectuals of Bessarabia, conjoined with the tenacity of archimandrite Gurie Grosu and the Professor at the Theological Seminary Constantin Popovici. The magazine offers to an uninitiated reader in national history issues a rich and valuable palette of documents and papers, archive materials presented and approached with competence and responsibility, numerous analytical studies on the geography of the land, cultivating respect for ancestors and identity values. The pages of the magazine hosted letters, old documents, lists written in Romanian, because the most sensitive and most pressing problem throughout the Russian rule was the problem of mother tongue, which the natives could only dream about. Thus, through the multitude of topics approached, by their consistency, *Luminătorul* becomes a very clear publication in the spiritual landscape of Bessarabia in the first decades of the 20th century. Throughout 36 years, 1908-1944, overcoming all kinds of restrictions, the first magazine in Bessarabia's mother tongue, with regularity and responsibility, made available thousands and thousands of materials to believers and church servants: studies, articles, documents, sermons and even religious poems of undeniable value. It was the publication that offered over the years the possibility of native language publishing exercise for local talents.

In the social-historical context of the inter-war period, the magazine *Luminătorul* had all the chances to maintain as a religious publication of great authority and prestige, with a special weight in the process of establishing and consolidating the national press, having the preeminence

through its status of stable publication with long-lasting appearance over more than three decades. The appearance of *Luminătorul* as a monthly magazine, broadcasting throughout the Bessarabian province even over the Nistru, was a cultural fact of great significance for identity legitimation. Among the periodicals of religious character, a representative segment of the interwar press, the magazine *Luminătorul* records new dimensions, worth mentioning, such as the continuity (1908-1944), the intransigence in the struggle with the destabilizing and destructive elements for the national Church, the perseverance of the constructive objectives, multi-faceted problems of confession, national values, traditions, etc.

Bibliography

- Buzilă, Boris, *Din istoria vieții bisericești din Basarabi*. (1812-1918; 1918-1944), București-Chișinău, 1996.
- Ciachir, Nicolae, *Basarabia sub stăpînire țaristă (1812-1917)*, București, Editura didactică și pedagogică, 1992.
- Ciobanu, Ștefan, „Cum se oglindește viața Românilor basarabeni în revista *Luminătorul*”, in *Viata Basarabiei*, n° 73, 1933.
- Grossu, Silvia, *Valențele presei clericale din Basarabia (1918-1940)*, Disertație pentru titlul de doctor în istorie, susținută pe 12 octombrie 2002, USM (Silvia Grossu, *Aspects of the clergy press from Bessarabia (1918-1940)*, PhD Dissertation, defended on the 12th of October 2002, Moldova State University).
- Grossu, Silvia *Presa din Basarabia în contextul sociocultural al anilor 1906-1944* (The Press from Bessarabia in the Social and Cultural Context from 1906-1944), Chișinău, Editura „Tehnica-Info, 2003.
- Halippa, Pantelimon, „Cu prilejul jubileului de 25 de ani al *Luminătorului*”, in *Viața Basarabiei*, n° 68, 1933.
- Mateevici, Alexei, „Cum s-au încreștinat moldovenii”, in *Luminătorul*, n° 5-8; n° 6-9, 1912.
- Mihail, Paul, *Mărturii de spiritualitate românească din Basarabia*, Chișinău, 1993.
- Moraru, Anton, *Istoria românilor. Basarabia și Transnistria. 1812-1993*, Chișinău, 1993.
- Șpac, Ion, *Pagini de istorie a presei periodice basarabene*, Chișinău, 2010.

Revues

- Ardealul*, 1918
Luminătorul, 1933, n°1
Viața Basarabiei, 1933, n°109.

Ludmila ZBANT
Professeur
Université d'État de Moldova,
Chisinau, République de Moldova

**Deux approches de la philosophie du langage dans
les livres: «La philosophie du langage», auteurs
Sylvain Auroux, Jacques Deschamps, Djamel
Koulougli et «Elemente de filozofia limbii»,
auteur Ioan Oprea**

Résumé: L'approche du domaine de la philosophie du langage ne connaît pas d'évolutions trop rapides et dépend largement des évolutions sociales et scientifiques. C'est pourquoi la production des écrits dans ce domaine, s'inscrivant dans divers espaces sociaux, résulte le plus souvent des buts que se proposent les auteurs de ces ouvrages. Les deux livres que nous mettons sur la table en vue d'une analyse des visions des auteurs sur cet aspect de la langue viennent de l'espace français et roumain et ciblent des publics qui se ressemblent en quelque sorte, car les auteurs de l'ouvrage en français (Sylvain Auroux, Jacques Deschamps, Djamel Koulougli), qui est un manuel, se sont proposé une synthèse très détaillée de tout ce qui a été produit de plus important à leur avis dans ce domaine, alors que le livre en roumain porte une approche plus personnalisée de son auteur (Ioan Oprea), qui a conçu son ouvrage avant tout aussi comme un manuel, mais, d'autre part, comme sa propre investigation, c'est pourquoi le choix des sujets inclus dans l'ouvrage est motivé par l'investissement personnel de l'auteur. L'intérêt que présentent ces deux livres pour un coup de regard de l'extérieur que nous appliquons est de trouver le focus des problématiques qui mettrait en valeur les questions ayant une dimension universelle et d'observer leur application en vue de la formation des professionnels

dans le domaine des sciences du langage et de la communication interculturelle.

Mots-clés: philosophie du langage/de la langue, sciences du langage, langue et société, langue et culture, langue et traduction

Abstract: The approach to the field of the philosophy of language does not evolve too rapidly, and furthermore, it depends largely on the social and scientific developments. This is why the production of writings in this field, belonging to various social areas, is most often the direct result of the aims of their authors. The two books which we shall propose for analysis, in order to perceive the visions on this aspect of language, come from the French and the Romanian space and somehow target a public with several similarities. The reason behind is that the authors of the book in French (Sylvain Auroux, Jacques Deschamps, Djamel Koulougli), which is a textbook too, set as their goal to provide a very detailed synthesis of the most important results, in their opinion, in this area. Meanwhile, the book in Romanian takes a more personalized approach of its author (Ioan Oprea), who has designed his work primarily as a textbook as well. However, on the other hand, being his own investigation, the choice of topics included in the work is motivated by the author's personal investment. The interest of these two books for a look from the outside, which we apply as well, lies in the effort to find the focus of the issues which would highlight some questions described by a universal dimension. Moreover, the authors are interested in observing their application in the professional training in the field of language and intercultural communication.

Keywords: philosophy of language, language science, language and society, language and culture, language and translation.

La philosophie du langage dans les études modernes

Les liens entre la philosophie et le langage, en général, et la philologie, en particulier, se trouvent depuis longtemps au centre d'intérêt des chercheurs venant de différents espaces. Actuellement, ce sujet est souvent révisé dans le contexte d'importants changements qui se produisent dans le cadre des disciplines traditionnelles, ayant une forte orientation vers l'interdisciplinarité, surtout que les sciences humaines, comme d'ailleurs

celles de la vie, ont la tendance de plus en plus perceptible de comprendre et à analyser la réalité qui existe à l'extérieur du sujet parlant.

Dans la préface au livre *La philosophie du langage*, les auteurs affirment que «l'une des nouvelles frontières des recherches de la philosophie contemporaine est incontestablement la question de la naturalisation de l'esprit et du langage.» (Auroux et al. X).

Soulignons une fois de plus que la notion de philosophie du langage est d'emblée interdisciplinaire et les mécanismes de cette interdisciplinarité sont abordés partant des visions personnelles des auteurs sur ce sujet. L'approche de l'étude de la philosophie du langage peut être comparée à la vue d'une surface à vol d'oiseau, sauf que ce vol a de différentes altitudes. Toute altitude ouvre un autre panorama et fait voir différemment la réalité extralinguistique à partir des principes qui varient visiblement, mais qui ne se contredisent pas.

Le grand linguiste du XXe siècle Eugen Coseriu considérait que dans le cas de la philosophie du langage, il s'agit de la langue en soi, ce qui veut dire que le problème de la philosophie du langage ne peut pas être posé en exclusivité «à l'intérieur de la langue», mais qu'il faut aller au-delà, car, dans le contexte de la philosophie du langage, la langue doit être étudiée en relation avec les autres préoccupations humaines, et en général, en lien avec l'être humain (*Omul și limbajul său* 29).

Iohannes Kabatek, disciple d'Eugen Coseriu, rappelle les deux approches fondamentales l'objet d'étude de la linguistique: d'une part, celle *universaliste*, qui veut prouver que les langues particulières confirment ou ajoutent des corrections au modèle universel du fonctionnement du langage humain, et de l'autre côté – l'approche *particulariste*, qui se prononce sur l'importance de la description de tout phénomène qui permette d'observer la grande richesse des langues du monde (*Tradiții discursive* 52). Le linguiste met en valeur l'opinion d'Eugen Coseriu concernant la grande importance des philosophes allemands (Herder, Hegel, Schlegel, Schleiermacher, Humboldt et autres) qui ne parlent plus du langage comme d'une faculté humaine telle quelle. L'homme n'est pas homme parce qu'il parle et ce n'est pas le langage qui fait la différence entre l'homme et l'animal, mais le langage sous la forme d'une *langue particulière* qui le condamne et, en même temps, offre à l'homme la liberté: grâce à cette langue, l'homme connaît la réalité en partageant avec l'autre la catégorisation du monde. Il est bien clair que l'universalité existe dans toute langue particulière, mais, en même temps il n'y a aucun doute qu'une langue particulière n'est pas uniquement un

exemple de l'universalité, mais qu'elle propose une vision particulière du monde, différente des autres et qu'elle ne peut pas être englobée en totalité par l'universalité (*Ibid.* 53).

Dans l'argument au livre réunissant une synthèse d'écrits d'Eugen Coseriu, intitulé *Omul și limbajul său* (L'homme et son langage), l'auteur du texte introductif, le linguiste roumain Dorel Finaru, met en valeur le fait que Coseriu a résumé la conception de l'essence du langage en dix thèses qui valorisent l'essence du langage et la signification (Coseriu, *op. cit.* 9-12):

1. La priorité absolue du langage
2. Le langage et la culture
3. Les universaux du langage
4. La communication et la communauté
5. *Nommer et dire*
6. Le contenu du *dire*
7. Le langage et la poésie
8. La signification et l'être
9. *Signification, vérité, existence*
10. Le langage et les choses

Ces thèses sont le reflet des analyses de Coseriu portant sur le parcours historique de la pensée, notamment sur le problème principal de la perspective philosophique et épistémologique de la langue. Nous retrouvons la présence de certaines thèses de cette liste dans les ouvrages en vedette dans la présente investigation.

Les visions théoriques de la philosophie du langage dans les deux ouvrages analysés

Démarrons par la constatation que les approches, *universaliste vs particulariste*, sont facilement observables dans les deux ouvrages que nous avons choisis pour l'analyse du rôle des livres dans l'extériorisation des positionnements scientifiques concernant un sujet très complexe qui est celui de la philosophie du langage: *La philosophie du langage*, dont les auteurs sont les linguistes français Sylvain Auroux, Jacques Deschamps, Djamel Koulougli et *Elemente de filozofia limbii* (Éléments de la philosophie du langage), ayant pour auteur le professeur roumain Ioan Oprea.

Les deux ouvrages sont des manuels et notons que Ioan Oprea parle de l'importance d'un manuel qui n'est pas une simple compilation d'idées et de visions. Le manuel doit être dominé par une attitude évaluative des opinions des sources citées. Une autre condition est qu'un manuel puisse contenir des sujets nouveaux ou connus qui subissent des approches qui normalement diffèrent de celles précédentes (*Elemente de filozofia limbii* 9). Le chercheur roumain considère que, partant de la condition que la faculté de la langue devient objective sous la forme d'une langue et parce que celle-ci couvre également les langages de spécialité, la philosophie du langage doit prendre en considération des aspects généraux qui ciblent les langues (nationales) et les langages de spécialité qui peuvent avoir une base ontologique (des réalités, des existences effectives ayant des manifestations concrètes) pour une investigation de type philosophique avec un objet clairement défini (*Ibid.* 19). Le linguiste roumain est d'avis que l'on est bien conscient du rôle de la/des langue(s) particulière(s), ce qui pourrait servir comme motivation pour remplacer la formule *la philosophie du langage* par *la philosophie de la langue*, car le terme *langue* peut désigner autant la langue en général comme toute manifestation de la faculté du langage, qu'une langue réalisée, une langue concrète. Cette idée trouve son explication dans le fait qu'il est bien difficile d'étudier seulement le langage, la faculté en soi, sans prendre en compte la langue qui est la manifestation de cette faculté qui permet de constater en quoi consiste cette faculté, quelles sont ses formes, ses ressources et ses limites.

A leur tour, S. Auroux, J. Deschamps et D. Koulougli informent avoir choisi une présentation par grandes questions et par problèmes (une grande altitude), surtout que «les questions que se pose une philosophie de la linguistique tiennent essentiellement à l'état du savoir». Ils soulignent qu'au cours des dernières années, le point le plus important des études dans le domaine de la philosophie du langage semble être focalisé sur une thématique qu'ils qualifient comme la «naturalisation du langage», problématique qui est présente dans d'autres matières en contact avec la linguistique, plus exactement, ils considèrent que la philosophie contemporaine s'intéresse de près à «la question de l'esprit» et du langage (*La philosophie du langage*. IX, X).

Les auteurs se prononcent pour une approche résolument problématologique et évitent des présentations chronologiques des théories sur la philosophie du langage; ils mettent l'accent sur le fait qu'ils voient leur ouvrage comme source de référence destinée «autant à l'étudiant

en philosophie qu'à l'étudiant en linguistique et à tous ceux qui seront confrontés tôt ou tard aux questions du langage» (*Ibid.* 14) et se limitent en grandes lignes à la tradition occidentale par le fait de présenter plusieurs points de vue. Tout de même, les linguistes français avouent avoir opté pour un certain type de choix, notamment en accordant «une place centrale à la philosophie des sciences du langage dans la philosophie du langage, que de faire de cette dernière une philosophie première» et s'assument l'originalité de venir avec une vision quasiment inédite sur la mécanisation du langage et sur l'éthique linguistique (*Ibid.* 15).

Les positionnements des auteurs des deux ouvrages analysés coïncident à travers les visions qui mettent en valeur le rôle de la langue, plus exactement de la philosophie de la langue et de celle du langage.

Comparons les grandes directions que décident de suivre les linguistes français et roumain:

La philosophie du langage
de Sylvain Auroux, Jacques
Deschamps, Djamel Kouluogli

1. Introduction – Que 'est-ce que la philosophie du langage?
2. Le langage humain
3. L'écriture
4. La nature du signe linguistique
5. Langage et ontologie – I. L'être et les mots
6. Langage et ontologie – II. La relativité linguistique
7. Pensée et langage
8. Langage et subjectivité
9. La mécanisation du langage
10. Philosophie de la linguistique
11. Étique linguistique

Conclusion – Connaissances et énigmes linguistiques

Elemente de filozofia limbii de Ioan
Oprea

Problème introductive

1. Existența, esența și manifestările limbii ayant 35 sous-chapitres
2. Determinările și relațiile limbii ayant 13 sous-chapitres
3. Relațiile și determinările filozofării ayant 22 sous-chapitres

A partir du tableau ci-dessus, nous constatons que les auteurs français et roumain structurent différemment leurs approches des questions de la philosophie du langage et de la langue. Mais chacun de trois chapitres du manuel en roumain englobe une liste plus détaillée de sous-chapitres qui recouvrent de nombreux compartiments de l'ouvrage en français et vont même au-delà des sujets figurant dans le manuel en français, tout en faisant preuve d'une vision plus personnalisée du chercheur roumain.

Ce qui est plus ou moins commun pour les deux livres vient, en premier lieu, de l'intention de présenter les directions dans la recherche philosophique contemporaine dans le domaine de la langue et cela est rendu de diverses manières: celle traditionnelle chez I. Oprea, qui consacre un sous-chapitre entier à cette thématique (Oprea, *op. cit.* 101-132), alors que les auteurs français déclarent la rupture avec le parcours respectif de présentation de l'histoire des réflexions théoriques, mais reviennent à ces idées tout au long de leur ouvrage, dans le contexte d'autres questions qu'ils traitent: «Si l'histoire n'est pas, en tant que telle, l'objet de notre exposé, nous y avons souvent recours et elle constitue le cadre de notre réflexion» (Auroux et al., *op. cit.* 15).

La philosophie du langage et la traduction

Avant tout, nous allons démarrer par quelques idées du livre intitulé *Познание и перевод. Опыты философии языка* (Cognition et traduction. Essais d'une philosophie du langage), dans lequel son auteur, Natalia Avtonomova, philologue et philosophe russe, se propose de construire des liens entre la philosophie et la traduction. Dans le début de son ouvrage (*Познание и перевод. Опыты философии языка* 7), elle constate que la philosophie a consacré un espace insuffisant aux questions liées à l'activité de traduction, de même qu'elle a rarement remarqué le rôle des moyens linguistiques dans la formation de la pensée. À présent, on reconnaît sans réserves que la traduction se trouve à la croisée de plusieurs disciplines, parmi lesquelles citons la philologie, la philosophie, l'histoire, les sciences valorisant la culture ou le texte et autres. La traduction n'est plus perçue comme un simple intermédiaire dans les échanges interculturels, mais comme un moyen de cognition s'inscrivant dans le domaine social humanitaire. N. Avtonomova croit que «La traduction est le fondement de toute action humaine, elle l'a toujours été, mais on n'y portait aucune

attention. Derrida a dit une fois: «partout se trouve l'écrit». Je dis: partout se trouve la traduction [...]»¹ (*Ibid.* 13).

Ces affirmations nous permettent de constater que la traduction est un sujet incontournable dans un ouvrage traitant la philosophie du langage. La constatation respective nous a poussé à l'analyse des visions des linguistes-philosophes, auteurs des manuels en question dans le présent article, tout en observant leur mode d'aborder la traduction par le biais des problèmes de la philosophie du langage, surtout que la traduction elle-même est purement philosophique: c'est une intention, un certain mouvement vers la vérité.

Le retour aux thèses d'Eugen Coseriu, citées antérieurement, nous aide à postuler que la problématique de la traduction peut être considérée autour des questions liées au langage et à la culture, aux universaux du langage, mais aussi à la communication et à la communauté. Dans les deux manuels analysés, nous retrouvons des espaces assez vastes où les auteurs traitent les questions du domaine de la traduction en concordance directe avec le rapport particulier – universel, sans négliger le rôle du culturel. Les auteurs français abordent la problématique de la traduction dans le chapitre 6 (171-205), en revenant dans leur argumentation à la théorie de la relativité linguistique de Sapir et Whorf, fait qui leur permet de constater que les arguments des linguistes américains, qui mettent sous un grand signe d'interrogation la possibilité de la traduction, sont confus et contradictoires (182). Tout en critiquant les théories qui ont suivi ces visions des linguistes américains, les auteurs français du manuel traitant la philosophie du langage considèrent qu'il faudrait chercher la solution concernant l'équivalence de traduction du côté du réel lui-même, car «Après tout, il n'y a qu'un monde, et lorsque nous parlons des entités qui le constituent, quelle que soit la langue utilisée, nous parlons bien de la même chose. L'identité de la réalité pourrait ainsi être pensée comme la propriété stable et accessible à tous, transcendant la différence des langues» (192). Il devient clair que les linguistes français mettent l'accent sur le côté universel de l'existence humaine due à l'identité de la réalité en général. C'est aussi un argument fort en faveur de la possibilité de la traduction.

À son tour, dans le troisième partie de son manuel, Ioan Oprea invite les lecteurs à débattre au sujet de la communication interculturelle par le biais de la philosophie, tout en soulignant la nécessité et la possibilité

---

1. «Я полагаю, что перевод лежит в фундаменте любого человеческого действия: так всегда и было, только на это не обращали внимания. Деррида некогда сказал: везде письмо. Я говорю: везде перевод [...]»

La contribution de la bibliothèque à l'affirmation de la diversité culturelle

de la communication interlinguistique (*Op. cit.* 284-291). Le linguiste roumain aborde également les problèmes de la reconstitution du texte dans la traduction. Il accepte aussi l'existence des situations de diversifications liées au découpage de la réalité et l'existence de nombreux cas de non coïncidence entre différentes langues. Tout de même, le chercheur est d'avis qu'il ne faut pas absolutiser le fait que dans certains cas le lien entre les caractéristiques (la nature) d'une langue et le type de philosophie qui se constitue diffèrent sensiblement. Ce fait ne nie absolument pas la possibilité de passage d'un espace linguistique dans un autre grâce à un même mode de philosophie. L'auteur met toujours l'accent sur les universaux linguistiques qui transgressent l'espace des aspects particularisants et assurent dans toutes conditions un noyau de possibles correspondances et de communication entre ces divers espaces (*Ibid.* 277).

Aux dires du professeur Opea, la possibilité de la traduction se base sur le caractère universel du langage (la faculté générale des hommes de communiquer par la langue) et l'existence de différentes langues ne veut pas dire que ces systèmes n'admettraient jamais de correspondances. Rappelons ici le passage où le linguiste français Paul Ricoeur parle du bonheur du traducteur qui consiste dans «l'hospitalité langagière ou le plaisir d'habiter la langue de l'autre» qui est compensé par «le plaisir de recevoir chez soi, dans sa propre demeure d'accueil, la parole de l'étranger» (*Sur la traduction* 10, 11).

Ioan Oprea précise que chaque langue se présente comme une langue universelle qui est suffisante pour assurer la communication dans le cadre d'une communauté concrète. Le fait que chaque langue manifeste une spécificité n'exclut pas la possibilité de l'existence des éléments communs ou semblables et donc on peut admettre l'existence des zones de coïncidence qui font possible le transfert d'une langue dans une autre (*Op. cit.* 287).

Ces opinions viennent à l'encontre de la constatation que

C'est toujours une contradiction de dire que deux choses distinctes sont identiques, mais ce n'est pas une contradiction de dire que deux choses différentes sont équivalentes, car elles sont toujours équivalentes d'un certain point de vue, et le cas échéant elles sont équivalentes du point de vue de leur qualité commune de CHOSE, de leur appartenance commune à l'Univers TOTAL, l'Ensemble de toutes les choses. (*Identité et Equivalence, Négation et Alternation*)

Suite à une approche comparée des opinions des auteurs des deux manuels analysés concernant la possibilité de la traduction, nous pouvons

conclure que la solution commune proposée réside dans une vision philosophique, universelle du langage en général, en tant que particularité de l'être humain, mais aussi grâce à l'approche des langues appartenant aux diverses communautés sociales qui rendent possible la traduction si on accepte une ouverture plus grande vers l'altérité ou «l'hospitalité langagière».

Rappelons l'affirmation concernant l'originalité de l'approche du choix des sujets à traiter signalées par les auteurs français. En particulier, c'est le cas du chapitre «La mécanisation du langage» (*Op. cit.* 269-304) où sont exposées leurs opinions sur la traduction automatique. Cette problématique tourne, premièrement, dans la zone de la recherche d'un langage conceptuel universel (l'approche universelle des études en linguistique et en philosophie du langage chez I. Oprea) (Auroux et al., *op. cit.* 171-204; Oprea, *op. cit.* 103), qu'il est convenu d'appeler «langage-pivot», surtout que les recherches actuelles «reposent sur une prise en compte infiniment plus sérieuse de la complexité des langues humaines et du processus de traduction», affirment les auteurs et qu'on distingue «plusieurs niveaux de traduction possible selon la profondeur de l'analyse du texte à traduire», motivant ainsi les limites de la traduction automatisée (Auroux et al., *op. cit.* 273). Les auteurs français considèrent que le «langage-pivot» pourrait représenter «le point d'aboutissement d'un processus de compréhension de texte quelle que soit la langue de départ», mais pour le moment, cet objectif s'avère irréalisable et il «souffre des mêmes défauts conceptuels que le concept traditionnel de langue universelle» (*Ibid.*).

L'approche oscillant du côté de la particularisation «repose sur la notion de systèmes de transfert par couples de langues, qui fait actuellement l'objet de recherches effectives» affirment les auteurs français (274). À leurs dires, il s'agit dans ce cas d'un algorithme «infiniment plus réaliste, surtout si l'on travaille sur le transfert de langues qui ne soient pas trop différentes dans leurs structures linguistiques, ou sur des textes mettant en jeu des univers de connaissances bien délimités (traduction des textes techniques ou scientifiques, par exemple)» (*Ibid.*), condition articulée également par Ioan Oprea (*Op. cit.* 19) dans ses visions sur la philosophie de la langue.

Comme les limites d'un article n'offrent pas assez d'espace pour évoquer en parallèle toutes les stratégies de présentation des questions importantes générées par une approche philosophique du langage et de la langue sous divers aspects auxquelles font recours les auteurs français et roumain des manuels de philosophie du langage, nous n'avons que pointé quelques-unes qui s'avèrent plus proches de nos intérêts scientifiques.

La contribution de la bibliothèque à l'affirmation de la diversité culturelle

Toute personne intéressée à aborder des sujets «du vol d'oiseau» pourrait trouver une partie de réponses dans ces manuels et, en même temps, ça sera une provocation qui les pousserait dans les coins les plus éloignés de la cognition, toujours à la recherche d'autres réponses et solutions.

Donc, nous pouvons conclure en disant que, comme tout livre, un manuel est avant tout un instrument d'information, de découverte de nouvelles pistes des recherches, c'est la provocation à les découvrir pour aller toujours plus loin.

Bibliographie

- Auroux, Sylvain, Deschamps, Jacques, Koulougli, Djamel, *La philosophie du langage*, Paris, Presse Universitaire de France, 2004.
- Coșeriu, Eugeniu, *Omul și limbajul său*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2009.
- Kabatek, Johannes, *Tradiții discursive. Studii*, București, Editura Academiei române, 2015.
- Oprea, Ioan, *Elemente de filozofia limbii*, Iași, Institutul european, 2006.
- Ricœur, Paul, *Sur la traduction*, Paris, Les Belles Lettres, 2016.
- Автономова, Наталия, *Познание и перевод. Опыты философии языка*, Москва, Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2008.
- Identité et Equivalence, Négation et Alternation*, http://hubertelie.com/u_phi_s cien-fr-140-000-negation-alternation-identite-equivalence.html#id_neg_iv_alt, (consulté le 19 janvier 2012).

Viorica LIFARI
Profesor Asociat
Universitatea de Stat din Moldova
Chișinău, Republica Moldova

Conceptul social rușine reflectat în tablourile lingvistice ale lumii anglofone, românofone și rusofone

Rezumat: Această lucrare pune în discuție conceptul rușine în trei limbi: engleză, română și rusă, și în două tipuri de culturi: cea de tip individualist (engleză, americană) și cea de tip colectivist (română și rusă). Studiile interculturale au căpătat o largă amploare și permit a înțelege subtilitățile mentalității unui popor, iar cunoașterea acestora facilitează comunicarea la nivel intercultural, fapt care indică actualitatea temei de cercetare în condițiile globalizării. În acest context se înscrie bine metodologia de cercetare a conceptelor și, mai cu seamă metodele preluate din lingvistica cognitivă propuse de George Lakoff și Anna Wierzbicka. Ele includ scenariul cognitiv prototipic și schema imagistică descrisă de limbajul semantic natural prezent în toate limbile. Corpusul analizat este compus din aforisme ce includ lexemul rușine în trei limbi și sunt propuse de scriitori englezi, americani, romani, moldoveni și ruși, clasici și moderni. Studiul demonstrează multe cazuri de coincidență a mentalității românești și ruse în conceptualizarea rușinii, pe de o parte, și oferă diferențe de conceptualizare a rușinii la americani și englezi în comparație cu rușii și românii sau moldovenii.

Cuvinte-cheie: analiză componentială, emoție, conceptul rușine, valori cultural specifice, scenariu cognitiv prototipic, tip de cultură

Résumé: Cet ouvrage examine le concept de honte en trois langues: anglais, roumain et russe, et dans deux types de cultures: celle individualiste (anglaise, américaine) et celle collectiviste (roumaine,

moldave et russe). La honte est à la fois une catégorie personnelle et sociale. Si au niveau personnel, étant une catégorie éthique, elle peut être individuelle, au niveau social cette catégorie est associée à un caractère social et à un comportement stéréotypé au sein d'un certain groupe, elle est étroitement liée aux jugements ethniques sur ce qui est bon (correspond à la norme sociale) et ce qui est mauvais (constitue une violation de la norme) et l'acte d'enfreindre les règles se termine, dans certaines cultures, par une punition. Ainsi, l'émotion sociale est subordonnée au profil mental d'une culture, le fait grâce auquel nous observons une large variété culturelle, d'une part, et une standardisation du comportement fonctionnel expressif-affectif, d'autre part.

L'idée de la spécificité culturelle des concepts émotifs est également soutenue par la scientifique A. Wierzbicka: dans les cultures individualistes, celles d'expression anglaise, l'intérêt pour les activités des autres et leur manière de vivre n'est pas aussi vif que celui des gens de la culture roumaine de Roumanie ou de Moldova. Ainsi, le concept de honte (*shame*) est moins important pour la culture anglophone, insistant plus sur le concept d'embarras (*embarrassment*), qui a le sens d'une émotion personnelle et fait partie du code de politesse de cette culture, ou du maniérisme dicté par le système démocratique. Par contre, si dans la culture russe, le concept de honte (*shame*) a une base morale, le concept d'embarras (*embarrassment*) signifie une situation confuse qui est arrivée à quelqu'un. En même temps, A. Wierzbicka affirme que *shame* en anglais représente un sentiment de douleur et une notion éthique qui fait référence à la disgrâce. *Shame* indique le désir de ne pas être vu, de se cacher.

Les études interculturelles ont acquis une large portée et permettent de comprendre les subtilités de la mentalité d'un peuple, le fait de les connaître facilite la communication au niveau interculturel, ce qui confirme l'actualité du sujet de recherche dans le cadre de la globalisation. La méthodologie de recherche des concepts et, en particulier, les méthodes issues de la linguistique cognitive proposées par George Lakoff et Anna Wierzbicka s'inscrit bien dans ce contexte. Ceux-ci incluent le scénario cognitif prototypique et le schéma d'imagerie décrit par le langage sémantique naturel présent dans toutes les langues.

Le corpus analysé est composé d'aphorismes avec le lexème *honte* en trois langues et qui sont proposés par des écrivains anglais, américains, roumains et russes, classiques et modernes. L'étude démontre les nombreux cas de coïncidence de la mentalité roumaine et russe dans la conceptualisation de la honte, d'une part, et offre des différences de conceptualisation de la honte chez les Américains et les Anglais par rapport aux Russes, aux Roumains de l'espace de la Roumanie et de la République de Moldova.

Mots-clés: analyse componentielle, valeurs culturellement spécifiques, émotion, scénario cognitif, concept de honte, type de culture

Abstract: The following paper puts under discussion the social concept of *shame* in the English, Romanian and Russian languages, also it takes into consideration the two types of cultures: those of the individualistic one (English and American) and those of the collectivistic type (Romanian, Moldovan and Russian).

Intercultural studies have recently acquired a great popularity; they allow us to understand all the smallest peculiarities of people's mentality. This fact helps in conducting a qualitative intercultural communication, which emphasizes the topicality of this research theme in the context of globalization.

In this context we successfully integrate the research methods using in this paper, which are those of cognitive linguistics, suggested and applied by the famous cognitivists such as George Lakoff and Anna Wierzbicka. The methods include the cognitive scenario and the image schema described by means of the Natural Semantic Metalanguage found in all the languages.

Corpus linguistics is composed of aphorisms that contain the lexeme *shame* in the three mentioned languages and also their synonyms, the aphorisms written by the modern and classical English, American, Romanian, Moldovan and Russian writers.

Keywords: componential analysis, culturally specific values, emotion, the cognitive scenario, the concept of shame, type of culture

Probleme de cercetare ale conceptului social rușine la nivel interdisciplinar și intercultural

În studii recente consacrate categoriilor conceptuale cercetătorii relatează despre două tipuri de experiență emoțională: personală și socială (Stoica, *Lexicul Socio-afectiv în româna veche. Studiu de caz – Rușine* 356) În prezenta lucrare ne axăm pe conceptul *rușine*, cercetându-l ca o emoție socială și pe modul de exprimare a ei în limbile engleză, română și rusă, pe de o parte, și pe de altă parte, în două tipuri de culturi: cea de tip individualist și cea de tip colectivist.

De la bun început este important să menționăm că emoțiile sociale au un caracter social asociat cu un comportament stereotipic în cadrul unui anumit grup strâns legat de judecățile etnice despre ceea ce este bun (corespunde normei sociale) și ceea ce e rău (este încălcare de normă), iar actul de încălcare a regulilor se încheie cu pedeapsă. Astfel, emoția socială se subordonează profilului mental al unei culturi, fapt datorită căruia observăm o gamă largă de varietate culturală, pe de o parte, și o standardizare a comportamentului funcțional expresiv-afectiv, pe de altă parte (*Ibid.* 355).

Idea despre specificul cultural al conceptelor emotive este susținută de cercetătoarea A. Wierzbicka (*Emotional universals*): în culturile de tip individualist, precum cele care aparțin exprimării în limba engleză, interesul față de activitățile altor oameni și modul lor de viață nu este tot atât de sporit precum cel al oamenilor din cultura română (România și Republica Moldova) în care conceptul *invidie*, care domină, de exemplu, societatea post-comunistă, a dus la apariția expresiei *să moară capra vecinului* (Vocila, *Emoțiile în viața socială. Rușinea și vinovăția în spațiul public postdecembrist din România*). Anume din aceste considerente conceptul *rușine* (*shame* în engleză) nu este atât de important pentru cultura anglofonă, în care se observă un interes mai sporit pentru conceptul *jenă* (*embarrassment*), cu sensul de emoție personală. Dacă conceptul *rușine* (*shame*) are o bază morală, conceptul *jenă* (*embarrassment*) semnifică o situație confuză care i se întâmplă cuiva (Wierzbicka, *op. cit.*). Totodată, A. Wierzbicka susține că *shame* din engleză reprezintă un sentiment dureros și o noțiune etică ce se referă la dizgrație. *Shame* indică dorința de *a nu fi văzut, de a se ascunde* (Wierzbicka, *Semantics, Culture and Cognition* 391).

Se consideră că vocabularul unei limbi este prea sărac ca să descrie toate sentimentele omenești, însă în orice idiom există expresii verbale pentru redarea conceptelor legate de emoție, inclusiv cel al *rușinii*, bunăoară:

burning with shame, loosing face, waiting to disappear (Kasabova, *From Shame to Shaming* 100), în română: *a muri de rușine, a-i plesni cuiva obrazul de rușine* (dex-online) și în rusă: *Гореть (сгорать) от стыда. Ни стыда, ни совести. К стыду своему. Стыд и срам так поступать* (slovarozhegova).

În lumea anglofonă, conceptul rușine (shame) este considerat negativ, iar studiul elaborat de noi confirmă acest fapt: am analizat 193 de citate și aforisme care transmit sensul conceptului *rușine*, dintre care 40 de exemple atestau sensul unui sentiment negativ sau destructiv pentru individ. Însă, Leon Wurmser (*Ibid.*) identifică o formă pozitivă a *rușinii* ca o atitudine protectoare și un gardian ale valorilor și idealurilor.

În unele culturi, precum cea japoneză, conceptul *rușine* este văzut ca o emoție centrală. De fapt, sentimentul de rușine apare în relație cu alți oameni, ceea ce leagă conceptul dat cu cel de relație. Societatea din vest se axează pe indivizi sau pe omul independent mai mult decât pe relațiile dintre aceștia. Plasarea individului în afara relației a stat la baza modernizării societății. Odată ce emoțiile cuiva nu se înscriu într-o scrisoare de recomandare (iar acest document este important pentru societate), ele au fost neglijate până la punctul de dispariție. Însă rușinea și relațiile legate de acest sentiment nu dispar, ele capătă forme ascunse și nu se manifestă vădit la nivel social.

Individualismul este tema dominantă a tuturor relațiilor în societatea vestică. Această focalizare ascunde rețeaua de relații personale și sociale pe care le întrețin toți oamenii. Mitul de păstrare independentă a sinelui reflectă și generează deghizarea și controlul emoțiilor de rușine și mândrie în această cultură (Scheff, *Shame as the Master Emotion of Everyday Life* 4). Prin aceste idei sociologul Th. Scheff deschide secretul neexprimării verbale a conceptului *rușine* în societatea vestică și explică natura socială și personală a conceptului dat în cultura americană. De fapt, savantul consideră *rușinea* (*shame*) o emoție principală (master emotion, (*Ibid.*) deoarece ea are mai multe funcții sociale și psihologice decât alte emoții: *rușinea* (*shame*) este o componentă cheie a conștiinței, a simțului moral, care semnalează încălcarea, abuz sau exces fără ca să fie exprimată în cuvinte. Însă o funcție centrală a emoției de rușine constă în monitorizarea exprimării individului și în recunoașterea altor stări emotive, precum *supărarea, frica, necazul și dragostea*. Din motive că e rușine să exprimi aceste stări, ele sunt controlate. În cultura vestică *rușinea* este reprimată și ascunsă deoarece la nivel social e promovată doar emoția de *jenă* (*embarrassment*) și nu cea de *rușine* (*shame*),

adică individul se află în stare de *necaz, frică, supărare* sau, propriu zis, *jenă* (*Ibid.* 5). În așa mod, observăm diferența dintre comportamentul indivizilor în alte etnii și vocabularul variat ce exprimă aceste concepte.

În rezultatul globalizării masive, tinerii din culturile de tip colectivist preiau comportamentul american, în care *rușinea* nu este promovată la nivel social, iar aceștia neștiind despre trăirea rușinii de către un individ american la nivel personal și despre faptul, că în cultura americană este *rușine să manifesti rușine*, și că, la fel, este rușine să exteriorizezi și alte emoții negative precum furia sau supărarea, simțul de vina și altele, preiau un model de comportament eronat. Societatea americană nu promovează *rușinea*, pe când în societatea de tip colectivist conceptul *rușine* mai apare ca un instrument de monitorizare a comportamentului tinerilor, la care recurg părinții și buneii care, la rândul lor, au fost educați printr-o astfel de valoare.

După cum am menționat mai sus, un parametru important pentru studierea emoțiilor sociale este sistemul semiotic al expresiei afective. Comportamentul și psihologia determinată de modelele socioculturale care au un grad înalt de convenționalitate reprezintă corespondența expresivă a lexicalizării afective cu o funcție de signal standardizat social.

Conceptul ematiologie fuzionează toate mijloacele verbale și non-verbale de exprimare a lui, iar regulile contextuale de utilizare a acestor mijloace sunt specifice societății în variate situații comunicative. Majoritatea experiențelor afective au o fațetă dublă: personală și colectivă. Scenariile afective se compun din situații individuale de evaluare în context social.

Relatând despre vocabularul socio-afectiv, menționăm că el include componenta semantică [+socio-activ] și descrie direcția acțiunii orientate din interior spre exterior. Alte cuvinte de acest gen conțin componenta [+socio-reflexiv] și indică o acțiune orientată spre interior. Totodată, să nu uităm de focalizarea expresiei orientate spre public sau spre o imagine privată (Stoica, *op. cit.* 357).

Rușinea este un concept care necesită un studiu inter-disciplinar, ceea ce înseamnă că cercetătorii sociologi, antropologi, psihologi și lingviști încearcă să definească modul în care acesta este exprimat și se manifestă în fiecare domeniu al științei; modul de interacționare a niveluri date atunci când conceptul vizat se pretează interpretării, totodată punând în aplicare metoda antropocentrică (Гадамер, *Истина и метод* 512).

După o introducere sociologică aplicată conceptului *rușine*, purcedem la analiza psihologică a acestuia în intenția de a identifica o emoție care

include sinele, mai precis, o evaluare negativă a sinelui sau în raport cu alții. În cazul evaluării negative a sinelui de către alții nu ne simțim buni de nimic (Kasabova, *op. cit.* 99-100). Aristotel afirmă că simțim *rușine* în fața celor a căror opinie are valoare pentru noi (<http://www.goodreads.com>), asta înseamnă că *rușinea* este o emoție socială, deoarece ea implică sinele social și evaluarea de sine se face în context social.

Dar cum se studiază conceptul *rușinea* la nivel lingvistic? În cele mai dese cazuri, lingvistica modernă se axează pe paradigma antropocentrică care include noțiuni precum tabloul lingvistic al lumii, mentalitate, conștiință națională. Tabloul lingvistic al lumii fixează ideile indivizilor care aparțin unui popor despre realitatea pe care o trăiesc la o etapă de dezvoltare, însă tabloul dat nu ne oferă o descriere amplă a realității ce există în conștiința național-umană (РЫЖЕНКОВА, *Концепт „стыд” в русской языковой картине мира 1*).

Studiul lingvistic al unui concept pornește de la definiția lexemului prin care este redat, iar în procesul de înțelegere a sensului cuvântului respectiv ajungem la esența imaginii lingvistice a lumii, reflectată de cultura pe care o reprezintă (Малахова, *Семантическая структура концепта „стыд” в русском поэтическом дискурсе*).

Pentru a determina componentele semantice ce se conțin în lexemului *rușine* în limbile română, engleză (*shame*) și rusă (*стыд*), aplicăm metoda analizei componentiale. Conform DEX-ului, lexemul *rușine* include semele [+/- afectiv] și [+ validare social-normativă]. Din punct de vedere psihologic, trăsăturile componentiale sunt [+energie psihică], [+negativ], [+subiectiv], [+intensitate], [+durată]. Caracteristica semantică [+validare social-normativă] permite să includem lexemul *rușine* în categoria de afecte sociale sau emoții. Termenul generic este parte componentă a unor expresii cum ar fi: *fără rușine*, *a muri de rușine*, *a-i plesni cuiva obrazul de rușine*, *nu-ti e rușine*. Al doilea sens al lexemului *rușine* este *modestie*, *timiditate*, *reținere*; iar al treilea sens se referă la *pedeapsă*, *umilință* și *ofensă*: *a se da*, *a face sau a da pe cineva de rușine*. După direcția sa, acțiunile exprimate de aceste îmbinări de cuvinte se orientează din interior spre exterior; spre societate și dinspre societate.

Termenul generic *rușine* (*shame*) în engleză (*Collins Cobuild Dictionary* 1329) include semele [+/- afectiv], [+ validare social-normativă], [+ validare personal-normativă], [+ remușcare], accentuând că lexemul *shame* cumulează sensul [+ vină] (*guilt*) și cel de [+ sine] (*self*). Al doilea sens al acestui lexem face referință la *necinste*, *rușine*, *dezonoare*, iar direcția

acțiunii exprimate este orientată de la societate spre persoană. Termenul generic *rușine* (*shame*) în engleză este parte componentă a expresiilor: *to do something to one's shame*, *to happen to the shame of somebody*, *to shame someone*, *something may shame somebody*, *shame on you*, *to shame*, *shamefaced*, *shameful*.

Studiind definiția lexemului *стыд* (*rușine*) în dicționarul de limbă rusă (Ожегов, *Толковый словарь русского языка* 766), observăm sensul unui sentiment profund de *jenă* motivat de gândul despre o acțiune indecentă sau a unei *vinovății*, astfel conceptul *rușine* asociindu-se în limba rusă cu o emoție sau cu emoții negative. În literatura artistică din secolele XVIII-XIX acest concept se mai asociază cu emoția de *frică*, iar trăirea lui este comparată cu *durerea* sau *chinul* (Малахова, *op. cit.* 7).

Atât în literatura de specialitate, cât și în cea artistică, conceptul *стыд* (*rușine*) în rusă indică o manifestare fiziologică a individului care simte rușine. De fapt, acest sentiment apare în imaginea *obrajilor rumeni* sau *roșii* ale individului care a încălcat norma de conduită a societății, redat mai ales prin *culoarea roșie* sau cu ajutorul lexemului *culoare*, precum *краснеть от стыда* sau *яркая краска стыда*, *тёмная краска стыда* (*Ibid.*), ceea ce indică înfierbântarea organismului. Însă observăm și reacții adverse ale organismului, asociate cu sentimentul de *rușine*, atunci când acesta e însoțit și de un *sentiment de frică*. În acest context, citând-o pe savanta N. Arutiunova, Iu. Râjenkova et al. menționează că lexemul *стыд* (*rușine*) în limba rusă are legătură cu *studъ, *stydъ, care semnifică *frig*. Inițial sensul lexemului *стыд* transmitea abilitatea de a cauza mustrări de conștiință și emoții de *frică* (Рыженкова, *op. cit.* 1), actualmente acest lexem mai cumulează semul [+monitorizarea comportamentului uman] în societate.

Savantul Iu. Lotman consideră că *rușinea* este un regulator al comportamentului uman în societate și din cele mai vechi timpuri servește în calitate de instrument al interdicției culturale (Лотман, *Статья по семиотике культуры и искусстве* 544). Însă, după părerea noastră, o idee de valoare propusă de profesorul N. Arutiunova vizează evaluarea sensului lexemului *стыд* în legătură cu dezvoltarea societății și trecerea acestei valori din una personală în cea socială, mai cu seamă, anume trecerea valorii de *rușine* legată de interzicerile de natură animală ale unui individ la cele de natură socială a cauzat separarea sensului lexemului *стыд* de semele cu sensul *страх*, *угрызение совести*, *боязнь*, *почитание*, *уважение* (*frică*, *mustrare de conștiință*, *venerare*, *respect*, tradus de V. Lifari) (Рыженкова, *op. cit.* 1).

Deseori, în discuțiile despre conceptul *стыд* (*rușine*) în limba și cultura rusă se face referință la conceptul *бунулуй симт* (*совесть*). Astfel, dacă *rușinea* este un concept emotiv și se manifestă la nivel fiziologic în dependență de temperamentul individului purtător al acestei emoții, *бунул симт* ține de rațiune și conștiință. Însă există o legătură între aceste două concepte, și anume: conștiința umană. În lucrarea „Emil Cioran Hermeneutica emoțiilor și modelarea estetică a filosofiei” de Constantin Aslam, autorul explică procedura cognitivă de percepere a lumii de către un individ: „Modul în care ne sunt date obiectele ca fapte de conștiință nu aparține obiectelor, ci conștiinței noastre interne de oameni individuali. Obiectele sunt în funcție de felul în care este poziționată conștiința față de ele, iar trăirea urmează aceste poziționări”. (46). Deci, conștiința umană este baza percepției și normalizării informației și a comportamentului individului, iar emoția sau trăsătura de caracter apare ca rezultat al procesului cognitiv declanșat și este în strânsă legătură cu cauzatorul său.

Nae Ionescu susține că *бунул симт* este aptitudinea naturală a omului de a judeca bine și de a distinge adevărul de fals, pentru care sensibilitatea și gândirea alcătuiesc un tot viu, indisociabil în trăirea vieții individuale și colective (*Ibid.* 44).

Din lucrarea K. Fábíán, care, în postură de doctorand, a studiat conceptul *совесть* (*бунул симт*) în limba rusă, putem urmări etimologia acestui lexem: el provine de la rădăcina indo-europeană comună *ведать* (a ști, a cunoaște). De asemenea, studiul etimologic al conceptului *совесть* (*бунул симт*) permite să concluzionăm că acesta este în strânsă legătură cu cel de conștiință și cu noțiunile de moralitate, comportament uman, raportate la societatea în care trăim. În rezultat, metafora conceptuală ce redă conceptul *совесть* în limba rusă desemnează *бунул симт* aplicat la o ființă care posedă capacități umane (Фабиан, *Несколько замечаний о понятии „совесть” в русском языке и культуре*).

În abordările antropocentrice ale anumitor concepte la nivel național sau intercultural, dacă acestea sunt legate de trăiri sufletești sau raționale, savanții discută despre localizarea lor în interiorul sau pe exteriorul corpului omenesc, acest fapt cauzând apariția expresiilor somatice care includ un lexem ce denumește o parte a corpului, concret sau abstract, bunăoară: *И стыдно стало грезы / Тут сердцу моему; Из сердца выну черный стыд; Душа полна стыда и страха / Влачится в прахе и крови* (Малахова, *op. cit.* 9). După cum vedem, conceptul *rușine* în rusă se localizează în

inimă, suflet și în sânge, două fiind organe concrete, iar sufletul fiind o substanță abstractă.

În cultura rusă, conceptul *rușine* are și aspectul de gen. Rușinea este asociată mai mult cu femeia, domnișoara și mai puțin cu bărbatul. Situația respectivă se explică prin postulatele religiei și prin normele societății din secolul al XIX.

În urma unei sinteze a literaturii de specialitate în contextul subiectului abordat, concluzionăm că, la nivel de cultură, conceptele *стыд* și *совесть* în rusă au fost studiate într-un spectru larg. Metodele utilizate preponderent se rezumă la cea antropocentrică, semică și descriptivă. Totodată, studiile contemporane nu se limitează doar la un singur domeniu, îmbinând cu iscusință elemente de lingvistică, filosofie, culturologie, sociologie și psihologie.

Studiul corpusului selectat în limbile engleză, română și rusă

Pentru o mai bună exemplificare a unor afirmații emise anterior, propunem o analiză semantică a scenariilor cognitiv-prototipice exprimate în micro-situații care înglobează aforisme cu lexemele *rușine* în limba română, *shame* și *embarrassment* în limba engleză, *стыд* și *совесть* în limba rusă.

Corpusul analizat include 203 exemple de citate în limba română, 194 exemple de citate în engleză și 105 exemple în rusă. Aforismele selectate au fost extrase din baze de date în format electronic după cum urmează: în limba engleză (<https://www.goodreads.com/quotes/tag/shame>), în limba română (<http://subiecte.cita.tepedia.ro/despre.php?s=ru%BAine>), iar pentru limba rusă exemplele au fost selectate din mai multe surse electronice și anume: (<http://aphorismos.ru/conscience/>; http://stuki-druki.com/aforism_Stid.php); Жемчужины-мысли.рф/цитаты/по%20разделам/Совесть,%20честь.html%20; <http://citaty.info/tema/styd>; http://wisdoms.one/tsitati_pro_styd.html; <http://xn--elafnj0c.xn--plai/tema/styd/>; <http://page-love-mir.ru/vviskazyvaniya.pro-styid-sovest-chest.html>).

În rezultatul analizei citatelor extrase din limbile de lucru am identificat mai multe subcategorii în care sensul noțiunii *rușine* apare în context însoțit de o altă emoție, o valoare morală sau materială, la nivel social sau individual.

În primul rând, punem accentul pe mostrele care mai mult sau mai puțin denotă un sens comun la nivel conceptual, în plan intercultural,

bunăoară: 1) rușinea și norma în societate: (En. 48), (Ro. 46), (Ru. 22); 2) rușinea ca parte a conștiinței omenești: (En. 29), (Ro. 27), (Ru. 5); 3) rușinea și eșecul: (En. 6), (Ro. 13), (Ru. 0); 4) rușinea și secretul: (En. 13), (Ro. 4), (Ru. 0); 5) rușinea și minciuna: (En. 2), (Ro. 14), (Ru. 18), în limba rusă am inclus în rubrică (5) sensul opus al minciunii care se reflectă în puritate; 6) rușinea și dragostea: (En. 6), (Ro. 6), (Ru. 5); 7) rușinea și prostia: (En. 2), (Ro. 8), (Ru. 0); 8) rușinea și vârsta (En.1), (Ro. 4), (Ru. 0); 9) rușinea și Dumnezeu (En. 3), (Ro. 1), (Ru. 0), 10) rușinea și simbolul (En. 3), (Ro. 13), (Ru. 4); 11) rușinea și curajul (En. 4), (Ro. 3), (ru. 0).

Numeroase exemple în limba engleză (40) prezintă sensul de *rușine* ca o emoție distructivă pentru individ, sens care apare doar sporadic în limba rusă (2 exemple), iar în română nu se reflectă deloc. În conștiința unui englez, conceptul *rușine* apare asociat celui de *frică* (6 exemple), ceea ce nu observăm nici în mentalitatea română, nici în cea rusă. O altă trăsătură culturală specifică pentru englezi este asocierea *rușinii cu sensibilitatea* (6 exemple) și cu timpul (2 exemple).

Deseori conceptul *rușine* apare în engleză și în rusă în context cu cel de *furie* (2 exemple); tot aici găsim conceptul *rușine* în contextul celui de *sărăcie* (En. 1) și (Ru 3). După cum am menționat supra, unui englez care simte rușine îi apare dorința de *a se ascunde* (En 2); același sentiment fiind exteriorizat și de un român sau de un rus într-o serie de exemple, bunăoară: *a intra în pământ de rușine, провалиться сквозь землю от стыда*.

Tot în acest grup includem conceptul *rușine* asociat cu cel de *vinovăție* (En. 2), (Ru 3). În limba română și rusă au fost identificate categorii comune, precum rușinea de propria identitate (Ro. 13), (Ru. 2), oamenii cu simț de rușine și fără el (Ro. 3), (Ru 13); alte categorii extrase din exemplele analizate în aceste două limbi sunt specifice cultural, de exemplu: în limba română – lauda și rușinea (11 exemple), rușinea și cinstea (6 exemple), rușinea de o profesie (6 exemple), egoul și rușinea (3 exemple), rușinea și nuditatea spirituală (2 exemple), răbdarea și rușinea (2 exemple), rușinea și trădarea, rușinea și veselie, rușinea și lenevia, grupuri în cadrul cărora am identificat numai câte un exemplu, aceste categorii fiind nereprezentative.

Alte categorii observate în citatele despre rușine în limba rusă, pe care le considerăm specifice din punct de vedere cultural, sunt: bunul simț și negocierea sau banii (5 exemple), rușinea și sufletul (2 exemple), bunul simț și alcoolul (2 exemple), rușinea și memoria (4 exemple), bunul simț și limba.

O categorie comună pentru limba rusă și română este rușinea și câinele, pe care, de altfel, am putea să o includem în rubrica simbolurilor, câinele

fiind considerat o ființă corectă, iubitoare și devotată stăpânului, vietate căreia nu-i este de ce să-i fie rușine.

Să analizăm din perspectivă semantică unele citate în care figurează conceptul rușine însoțit de altele, demarăm prin rubrica *rușine ca parte a conștiinței omenеști*, bunăoară:

(1a) *The more things a man is ashamed of, the more respectable he is* (George Bernard Shaw, *Man and Superman*).

(2a) *It was a shameful thing that she had nothing of which to be ashamed* (Philip José Farmer).

(3a) *With no blame there's no shame. A human society can't exist without shame. Shame is like handedness or walking upright. It's a central human attribute. In fact, it's the first human quality ever recorded.'*

,Where?'

,Genesis, Chapter Three. The covering of nakedness. The acquisition of shame was the first consequence of consciousness, of the speciating moment. Take shame from me and you are calling me pre-human. (Sebastian Faulks, Engleby)

Din exemplele (1a) – (3a) notăm că societatea engleză și cea americană recunoaște conceptul rușine (*shame*). El apare ca o emoție trăită de individ, o emoție parte componentă a conștiinței care servește în calitate de instrument regulator în societate. În limba română conceptul se înscrie în aceeași rubrică și reprezintă un echivalent al conștiinței umane, de exemplu:

(1b) *Ferește-te să faci fapte rușinoase! Când îți vine să întri în pământ de rușine, gândește-te că și morții intră tot acolo* (Gavriil Stiharul).

(2b) *Omului bun îi e rușine când face o faptă rea; omului rău îi e rușine când face o faptă bună* (George Budoii).

(3b) *De multe ori, când am luat anumite decizii, când am fost mândră sau când m-am rușinat de vreo faptă de-a mea, dar mai ales când aș fi avut nevoie de un sfat, m-am întrebat în gând: „Oare tata ce-ar spune acum?” Și am încercat să îmi imaginez părerea lui, sfatul lui, aprobarea sau dezaprobarea lui...* (Irina Binder).

Aprobarea sau dezaprobarea comportamentului uman se face nu doar de societate, ci în mod primar de părinți în cultura românească (3b). Să fii rușinos e considerat de bine, iar să fii nerușinat e considerat de rău (1b). În limba și cultura rusă conceptul rușine servește în calitate de instrument social sau personal de control sau monitorizare a comportamentului uman, bunăoară:

(1c) *Все мы – в динамике, и меняют нас окружающие, опыт и время. Совесть – стержень надёжности и гарант нашего ”Я”* (Л. С. Сухоруков) (<http://aphorismos.ru/conscience/>).

(2c) *Стыд есть драгоценнейшая способность человека ставить свои поступки в соответствие с требованиями той высшей совести, которая завещана историей человечества* (Салтыков-Щедрин, http://stuki-druki.com/aforism_Stid.php).

(3c) *Самые закоренелые проходимцы и те понимают, что в стыдящемся человеке есть нечто выделяющее его из массы бездельников и глупцов* (*Ibid.*).

(4c) *Ничто вернее того, что человек стыдится и чего не стыдится, не показывает ту степень нравственного совершенства, на которой он находится* (*Ibid.*).

În cultura rusă, conceptul *ruşine* apare cu sens de verticalitate, tărie de caracter, autoeducație și educație moral-spirituală, având o valoare foarte importantă la nivel social, în special.

În studiile de psihologie, *ruşinea* (*стыд din rusă*) este considerată o emoție, iar trăirea repetată a acesteia poate duce la faptul că individul transformă experiența sa emoțională într-o trăsătură de caracter și atunci abilitatea individului de a simți *ruşine* în anumite situații este susținută de membrii societății sau a comunității, fapt observat în exemplul (2) în care lexemul *стыд* (*ruşine*) apare ca o capacitate a omului de a-și ghida acțiunile în corespondență cu istoria poporului din care vine, ceea ce exprimă conceptul *ruşine* atât la nivel individual, cât și la cel social.

O altă idee pertinentă despre conceptul *ruşine* se conturează în exemplul (3) de mai sus. În acest caz, individul care posedă simțul *ruşinii* sau cel al *bunului simț* apare într-o lumină mai favorabilă decât ceilalți din masa populației, *caracterul jenant* al individului fiind o valoare culturală, exprimată la nivel social.

De multe ori conceptul *ruşine* apare ca o bază morală a unui individ, iar gradul de moralitate este determinat de operarea acestuia cu sentimentul de *ruşine* față de lumea din jur.

Parte a conștiinței umane, *ruşinea* se observă în limbile engleză, română și rusă; mai mult decât atât, în cultura rusă se vorbește deseori despre indivizi cu și fără *bun-simț* (*ruşine*), cei privați de această virtute fiind luați în derâdere, de exemplu:

(4a) *Good...if you've done things you aren't proud of. It means you have a conscience* (Criss Jami, *Killosophy*).

(5a) *Guilt, of course, is feeling bad about one's actions, but shame is feeling bad about oneself* (Gregory Boyle, *Tattoos on the Heart: The Power of Boundless Compassion*).

(6a) *Without shame, without conscience* (Chris Galford, *At Faith's End*).

Exemplul (4a) poate mai fi clasificat în rubrică *rușine și mândrie*, astfel de exemple cu mai multe sensuri sunt uneori ambigue și au nevoie de un context suplimentar pentru a fi înțelese. [+Evaluarea socială pozitivă] este evidentă în acest exemplu, deoarece lexemul *proud* (*mândru* în engleză) este inclus într-o sintagmă negativă: [-- mândrie], [+rușinat], [+decent], [+modest].

Mostra (5a) este de o valoare culturală specifică pentru cultura britanică și cea americană, deoarece acestea sunt culturi cu valori orientate spre simțul de *vinovăție* și mai puțin spre cel de *rușine*, iar în exemplul (5a) Gregory Boyle pune în valoare diferența de conceptualizare a vinei și a rușinii în cultura americană, primul concept fiind legat de încălcarea conduitei și critica acestui fapt, rușinea, însă, fiind legată de autocritică, conștiință, interior, spiritualitate și moralul individului la nivel personal.

În limba română, de asemenea, notăm multe exemple din categoria rușinea și conștiința umană, bunăoară:

(4b) *Cea mai mare rușine e cea pe care n-o vede nimeni: rușinea ta de tine însuși* (Nicolae Iorga).

(5b) *Rușinea ne împiedică să facem ceea ce legea nu interzice* (Alexandru Gh. Radu).

(6b) *Cu rare excepții, trăiesc sub capacitățile mele, cu conștiința apăsată de un sentiment de vină și de rușine violentă* (Emil Cioran).

Autoevaluarea critică este cea mai puternică emoție de *rușine*, totodată această stare este considerată cea mai intensă. Astfel, ca parte a conștiinței umane, conceptul *rușine* este exprimat mai intens în limba română decât în cea engleză. Acest fapt este confirmat de exemplul (5b) care pune conceptul *rușine* mai presus decât legea, ceea ce, în culturile anglofone, unde legea se respectă cu strictețe, este imposibil.

Contrar afirmațiilor despre culturile de tip colectivist, observăm conceptul *vinovăție* plasat într-un context cu cel de *rușine*.

În cultura rusă se vorbește deseori despre oameni cu și fără simț, mai cu seamă cei cu *rușine* sau *bun simț* și cei privați de această virtute, de exemplu:

(5c) *Бессовестного не мучит ни совесть, ни, тем более её отсутствия* (И. Герчиков).

(6с) *Угрызения совести не каждому по зубам* (К. Кушнер).

(7с) *Некоторые просыпаются в разное время со своей совестью* (Э. А. Севрус (Ворохов)).

(8с) *Дретмлющая совесть чаще засыпает, чем просыпается* (Г. Малкин).

(<http://aphorismos.ru/conscience/>)

(9с) *Мне всю жизнь было неловко за злых людей. Почему они такие? Почему совершают поступки, за которые мне стыдно, а им нет?* (Н. Андреева).

(10с) *Запасы бесстыдства в любом человеке огромны, сколько ни копай – до дна так и не доберешься* (З. Прилепин, <http://citaty.info/tema/styd>).

[+Evaluarea indivizilor de către societate] este semul cel mai prezent în mostrele în limba rusă, societatea nepromovând lipsa bunului simț, a conștiinței sau a educației.

O categorie de interes deosebit este binomul *rușinea și minciuna*. Deși în engleză am înregistrat doar două exemple pentru această rubrică, în limba română identificăm tocmai 14 exemple cu acest sens, de exemplu:

(7a) *After a brief silence, Kenzie said, „Don't you believe in second chances?” The room seemed a little colder, a little darker, as if a shadow had passed over the sun. „Sonny Lee always said, Fool me once, shame on you; fool me twice, shame on me* (Cinda Williams Chima, *The Sorcerer Heir*).

(8a) *She kept saying, „My husband will be back soon. He went for help. He'll be back.” But that's the kind of lie people tell sometimes when they got only strangers to rely on. There's shame in that, so people lie* (Marilynne Robinson).

(7b) *Minte cu nerușinare! De parcă minciuna spusă „cu rușine” ar fi mai scuzabilă...* (Mihail Mataringa).

(8b) *Mincinoșii sunt o rușine a vieții, ei nu au scrupule și folosesc toate mijloacele pentru a-i înșela pe alții și a-și atinge scopurile; cea mai mare satisfacție a lor, este atunci când cred că au reușit să păcălească pe alții, dar ei știu că „minciuna are picioare scurte” și pierd repede încrederea celorlalți* (Ecatarina Chifu).

(9b) *Mă duceam la cinematograful fiindcă acolo era cel mai ușor să agăți fete. E rușinos, dar e una dintre cele mai frumoase amintiri de când eram puști* (Alexandru Tocilescu).

(10b) *Adevărul nu-i pedepsește pe ticăloși, ci îi rușinează.* (Oreste Teodorescu)

Mostra (7a) în engleză include proverbul englez bine cunoscut: rușinea o simte acel care se lasă înșelat de 2 ori, deci englezul este îndemnat să nu ofere o altă șansă unui mincinos. *Să fii înșelat de soț este o rușine pentru o femeie*, astfel o minciună personală se transformă în una socială, pe care femeia o spune ca să se protejeze de rușine, conceptul rușine fiind legat de apartenența individului la sexul feminin, fapt observat și în limba rusă.

În română, minciuna apare atât în contextul *rușinii personale* (9b), cât și în cel al *rușinii sociale* (7b, 8b, 10 b).

În tabloul cultural al limbii ruse, bunul simț (совесть) se compară deseori cu puritatea sau curățenia, acest fapt fiind ilustrat în aforismele de mai jos:

(11c) *Пятна на совести не выводятся* (С. Федин).

(12c) *Считать ли чистой совесть, не бывшую в употреблении* (И. Герчиков).

(13c) *Жалок тот, в ком совесть не чиста* (А. С. Пушкин).

(14c) *Что делает совесть чистой? Её угрызения* (М. Генин).

(15c) *Если совесть спит, значит, она чистая* (Е. Кащеев, <http://aphorismos.ru/conscience/>).

După cum vedem, conceptul *bunul simț* în rusă reprezintă o trăsătură de caracter obligatorie pentru un individ care se vrea decent, iar stările de mustrări ale conștiinței ajută la menținerea *bunului simț* în prezență (11c, 14c), alteori *puritatea bunului simț* ar fi un indicator al lipsei acesteia (12c, 13c, 15c).

Categoria *rușine și dragoste* se reflectă într-un număr egal de exemple în engleză și română și un număr mai mare în limba rusă. *Rușinea și dragostea* apar în cultura și limba rusă într-o îmbinare interesantă, am constatat că scriitorii consideră mai cu seamă mulți *dragostea* net superioară *rușinii*, iar alții susțin ideea *dragostei rușinoase*, bunăoară:

(16c) *Не надо любви никогда стыдиться! Пусть будет в ней хворь или невзгод безмерность* (Эдуард А. Асадов, http://wisdoms.one/tsitati_pro_styd.html).

(17c) *Самый тяжкий стыд и великое мучение – это когда не умеешь достойно защищать то, что любишь, чем жив* (М. Горький, Жемчужины-мысли)

(18c) *Любовь благородна только тогда, когда она стыдлива* (В. А. Сухомлинский, <http://xn--elafnj0c.xn--plai/tema/styd/>).

(19c) *Кити посмотрела на его лицо, которое было на таком близком от неё расстоянии, и долго потом, через несколько лет,*

этот взгляд, полный любви, которым она тогда взглянула на него и на который он не ответил ей, мучительным стыдом резал её сердце (Л. Н. Толстой, <http://xn--elafnj0c.xn--plai/tema/styd/>).

Conceptul dragoste, este, bineînțeles, de valoare în cultura rusă, acesta reprezintă un sentiment localizat, împreună cu cel de *rușine*, în inima individului, fapt care arată legătura acestora în mentalitatea unui individ rus.

În limba română, la fel, dragostea este superioară rușinii, bunăoară:

(11b) În preajma iubirii, o clipă, și moartea se rușinează (Costel Zăgan).

(12b) Nu trebuie să ne fie rușine de iubirile noastre care isprăvesc prost și să le renegăm apoi, ci să rămânem cu sufletul împăcat că ne-am împlinit, fie și pentru o perioadă numai, harul cu care am fost înzestrați — acela de a iubi (Emil Dogaru).

În engleză, manifestările fiziologice similare (înroșirea feței), mijloc semiotic de exprimare a conceptului emotiv, induce în eroare autorul enunțului despre starea interlocutorului său, nu este clar dacă înroșirea pielii are loc datorită sentimentului de dragoste, a emoției de rușine sau ale ambelor stări concomitent. Contextul suplimentar *like there was a difference* explicitează idea de egalitate dintre aceste două stări, astfel culoarea roșie simbolizând atât *rușine*, cât și *dragoste*.

(7a) *She hugged me and I could feel the heat rise in my face, either from shame or love, like there was a difference.* (Christopher Moore, *Lamb: The Gospel According to Biff, Christ's Childhood Pal*)

(8a) *The good news is, shame has a kryptonite. Shame cannot survive under the power of love.*

Love defeats shame, every time. Love says that no matter what you did which may have caused guilt, you are loved. You are lovable. You are love itself. That is the truth. And because of that, you have nothing to be ashamed of (Stephen Lovegrove, *How to Find Yourself, Love Yourself, & Be Yourself: The Secret Instruction Manual for Being Human*).

Rușinea și simbolul constituie o rubrică reprezentativă în clasificarea elaborată de noi. Înregistrăm cele mai multe exemple în limba română, însă și în celelalte două limbi de lucru am identificat asocierea conceptului *rușine cu simbolul*. De obicei, prin simbol avem în vedere *culoarea roșie a pielii omului sau a unei părți a corpului*. În acest context trebuie să menționăm că atunci când individul simte rușine, reacția fiziologică a corpului uman se manifestă prin înroșirea pielii (în cazul anumitei grupe sangvine și a pielii albe), de aici au apărut și mijloacele semiotice de exprimare a emoțiilor. În

română am identificat mai multe simboluri ale conceptului *rușine*, precum: *obrazul, capul aplecat și coarnele cerbului* atribuite bărbatului, de exemplu:

(11a) *...shame spreads through his body like a drop of red dye in water* (Zak Ebrahim).

(13b) *Coarne: organe care la cerb sunt o podoabă, iar la bărbat o rușine* (George Budoii).

Am menționat anterior în cultura rusă legătura conceptului *bunul simț* cu *puritatea*, însă, de cele mai dese ori, *rușinea* se înscrie în *culoarea roșie*, se asociază cu *ochiul* unui individ sau cu *focul*, mai cu seamă cu procesul de *ardere*, cu *înfierbânțeala*, ce apare în rezultatul procesului cognitiv în timpul reflectării individului care simte *rușine* din cauza faptului că s-a comportat opus normei morale sau a celei sociale, de exemplu:

(20c) *Каждый из нас хоть раз попадал в глупую ситуацию, когда сгораешь от стыда из-за острого осознания того, что всему виной собственная безалаберность, а от залившегося краской лица запросто можно раскурить сигарету. От такого не застрахован никто: ни прожженные циники, ни прекраснодушные мечтатели. Важно другое. Знаете, что обычно делает человек, когда попадает в глупую ситуацию? Всё верно – он совершает новую глупость, усугубляя своё и без того нелепое положение. Всему виной – отсутствие возможности обдумать последствия и вполне понятное желание отыграть все назад.* (П. Корнев)

(21c) *Он был из тех впечатлительных людей, которые краснеют до слез от чужой неловкости* (В. Набоков).

(22c) *Краска стыда пятен не оставляет* (Б. Ю. Крутиер).

(23c) *Когда ты не можешь выдержать взгляд человека, это означает, что ты либо влюблен, либо тебе за что-нибудь, перед ним стыдно. Я же не могла допустить ни того, ни другого* (О. Городова, <http://xn--elafnj0c.xn--plai/tema/styd/>).

Concluzie

Astfel, în profilul mintal al culturilor la care ne-am referit (britanică și americană, română și cea rusă), am identificat 5 categorii de exemple în care conceptul *rușine* în limbile engleză, română și rusă se înscrie aproximativ în același context și transmite sensuri asemănătoare.

În primul rând, din punct de vedere interdisciplinar, aceste categorii (*rușinea și norma în societate, rușinea ca parte a conștiinței omenești,*

rușinea și minciuna, rușinea și dragostea și rușinea și vârsta) se referă la partea psihologică a individului, tratând rușinea ca la o emoție personală legată de conștiință, chiar și partea socială fiind influențată de tipul de personalitate: în așa situații punem în valoare calitatea de persoană responsabilă sau iresponsabilă, identificând categoria *rușine* ca un instrument de monitorizare a conștiinței în societate. În cultura de tip individualist, legile societății sunt respectate cu strictețe, iar individul care nu încalcă normele sociale nu se regăsește în ipostaza de a simți rușinea sau vinovăția.

Minciuna și rușinea constituie o categorie care, atât în cultura rusă, cât și în cea română, se evidențiază prin contrastul cu adevărul și puritatea. În tandemul dragoste și rușine întotdeauna câștigă dragostea, cea dintâi fiind considerată în limbile rusă și română fiind superioară față de rușine.

O categorie reprezentativă în clasificarea propusă este rușinea și simbolul. Credem că metoda antropocentrică este una reușită pentru a studia conceptele emotive, deoarece, cu ajutorul acesteia, putem descrie comportamentul uman sau manifestările fiziologice ale corpului uman atunci când individul simte emoția de rușine. Capul sau ochii aplecați, obrații roșii sau rumeni, culoarea roșie sau roz a pielii – toate sunt mijloace semiotice de exteriorizare a conceptului rușine. Aceste simboluri sunt caracteristice culturilor de tip colectivist, cum ar fi cultura rusă și română. În cultura britanică și americană capul aplecat nu este identificat printre simbolurile rușinii.

În același timp, în culturile și limbile cercetate, scenariile cognitiv-prototipice ce descriu situațiile în care un individ simte rușinea sunt variate (chiar dacă, aparent, termenii ce redau conceptul rușine corespund la nivel lingvistic), situațiile care cauzează apariția acestei emoții sunt diferite și depind de contextul social și de mentalitatea națională, fără a neglija sensibilitatea și conștiința umană la nivel personal.

Bibliografie

- Aslan, Constantin, „Emil Cioran Hermeneutica emoțiilor și modelarea estetică a filosofiei”, in [annals.ub-filosofie.ro/index.php/annals/article/view File/72/61](http://annals.ub-filosofie.ro/index.php/annals/article/view/File/72/61) (accesat pe 25 decembrie 2018).
- Collins Cobuild Dictionary*, London and Glasgow, The University of Birmingham, Collins, 1990.

La contribution de la bibliothèque à l'affirmation de la diversité culturelle

- Kasabova, Anita, "From Shame to Shaming", published by De Gruyter Open, Open Cultural Studies 2017; 1: p. 99 – 112, <https://doi.org/10.1515/culture-2017-0010>, (accesat pe 03 decembrie 18).
- Scheff, Thomas J. and Retzinger, Suzanne M., "Shame as the Master Emotion of Everyday Life", media hil.no/ nndr 2005/ symbol.doc., (accesat pe 3 decembrie 2018).
- Stoica, Gabriela, „Lexicul Socio-afectiv în româna veche. Studiu de caz – Rușine”, București, Editura universității din București, 2010, p. 355-366. www.diacronia.ro/ro/indexing/details/V841/pdf, (accesat pe 30 octombrie 2018).
- Vocila, Andrei, „Emoțiile în viața socială. Rușinea și vinovăția în spațiul public postdecembrist din România”, Brașov, septembrie 28, 2010, <https://andrevocila.wordpress.com/2010/09/28/emotiile-in-viata-sociala-rusinea-si-vinovatia-in-spatiul-public-postdecembrist-din-romania/> (accesat pe 29 octombrie 2018)
- Wierzbicka, Anna, "Emotional universals", 1999, elies.rediris.es/Language_Design/LD2/wierzbicka.pdf, (accesat pe 14 august 2015).
- Wierzbicka, Anna, *Semantics, Culture and Cognition*, Oxford, Oxford University Press, 1992.
- Гадамер, Х. Г., *Истина и метод: Основы филос. Герменевтики*, Пер. с нем./ Общ. ред. и вступ. ст. Б. Н. Бессонова.- Москва, Прогресс, 1988.
- Жемчужины-мысли.рф/цитаты/по%20разделам/Совесть,%20честь.html%20 (accesat pe 01 ianuarie 2019).
- Лотман, Юрий, *Статья по семиотике культуры и искусстве*. СПб. Академический проект, 2002.
- Малахова, Светлана, *Семантическая структура концепта „стыд” в русском поэтическом дискурсе*. 2008, <http://psibook.com/linguistics/semanticheskaya-structura-kontsept-a-styd-v-russkom-poeticheskom-diskurse.html>, (accesat pe 21 decembrie 2018).
- Ожегов, Сергей, *Толковый словарь русского языка*, Москва, 1961.
- Рыженкова, Юлия, Гофман, Татьяна, *Концепт стыд в русской языковой картине мира / В мире науки и искусства: вопросы филологии, искусствоведения и культурологии: сб. ст. по материалам X международной научно-практической конференции, часть I*. Новосибирск, Сибак, 2012.
- Ханс-Георг, Гадамер, *Истина и метод*, Москва, Прогресс, 1988.
- Фабиан, Кристина, *Несколько замечаний о понятии „совесть” в русском языке и культуре*: <http://www.filologia.hu/kisebb> (accesat pe 25 decembrie 2018). <https://dexonline.ro/definitie/rusine> (accesat pe 29 octombrie 2018). <https://www.goodreads.com/quotes/tag/shame> (accesat pe 14 iulie 2018). <http://subiecte.cita.tepedia.ro/despre.php?s=ru%BAine> (accesat pe 23 iulie 2018). <https://slovarozhegova.ru/worded=30899> (accesat pe 01 mai 2019). <http://aphorismos.ru/conscience/> (accesat pe 26 decembrie 2018).

http://stuki-druki.com/aforism_Stid.php (accesat pe 01 ianuarie 2019).

<http://cityinfo.info/tema/styd> (accesat pe 15 mai 2018).

http://wisdoms.one/tsitati_pro_styd.html (accesat pe 01 ianuarie 2019).

<http://xn--elafnj0c.xn--plai/tema/styd/> (accesat pe 15 august 2018).

<http://page-love-mir.ru/vviskazyvaniya.pro-styid-sovest-chest.html> (accesat pe 01 ianuarie 2019).

Magdalena BANTEA
Doctorandă
Universitatea de Stat din Moldova
Chișinău, Republica Moldova

Aspecte semantico-funcționale ale simbolului somatic în textul poetic european

Rezumat: Poezia este una dintre cele mai concentrate, profunde și complexe modalități de exprimare a gândurilor în formă adesea abstractă și pluridimensională. Simbolul somatic poetic purtând pondere multifuncțională, reprezintă o structură ambiguă datorită caracteristicilor multiple și în același timp contrastive (simplitate/complexitate, claritate/evazivitate, singularitate/universalitate și antichitate/modernitate/actualitate), determină interes în rândurile cercetătorilor și savanților pentru amplitudine și dimensiune vastă. Articolul elaborat reprezintă tematica aspectelor semantico-funcționale ale simbolului somatic în poezia romano-germanică, distinge și relevă importanța funcțiilor simbolului somatic în textul poetic, reliefează semnificațiile simbolice somatice la nivelul structurii și a formei acestuia, evidențiază similaritatea codurilor culturale și al imaginarului poetic prin prisma fenomenului de interculturalitate și ne demonstrează individualitatea simbolului somatic în cadrul poetic pentru faptul că posedă o structură complexă în sine, implică mai multe dimensiuni și se află adesea la interferența mai multor științe.

Investigația dată evidențiază specificul semantico-funcțional al simbolurilor somatice poetice, prin prisma mai multor subdiviziuni ale cunoașterii care vizează: 1. cadrul statutar sau structural al simbolului somatic poetic: simbol-concept, simbol-sintagmă, simbol-imagie, simbol-text, simbol-intertext, simbol-paradigmă; 2. segmentul situațional al simbolului poetic ce se referă la informația deictică a elementului constitutiv; 3. aspectul funcțional al simbolului somatic ce reprezintă rolul acestuia în cadrul situațional

și se conformează cadrului statutar al simbolului somatic; 4. cadrul componențial al simbolului somatic poetic ce vizează analiza semantică bazată pe descompunerea semnificațiilor; 5. segmentul formal care se referă la categoriile sistemice ale simbolului somatic poetic: a. simplă/complexă, b. denotativă/conotativă, c. verbală/nonverbală, d. abstractă/concretă, e. pozitivă/negativă/neutră, f. individuală/universală; 6. cadrul de expresie al simbolului somatic poetic ce reflectă stilul și modalitatea de exprimare a simbolului somatic; 7. dimensiunea culturală a simbolului somatic poetic ce vizează conceptualizarea etnolingvistică a acestuia în vederea individualizării imaginarului sociocultural; 8. segmentul intercultural al simbolului somatic poetic ce reflectă evidențele contrastiv-comparative ale acestuia la nivel multicultural care apar în urma exteriorizării semnificațiilor și a funcțiilor simbolice culturale (franceză, engleză, italiană și română); 9. subdiviziunea cognitiv-pragmatică a simbolului somatic ce evidențiază influența psiholingvistică a expresiei simbolice în vederea stabilirii contactului, interesului și a imaginației receptorului prin prisma elementelor constitutive în care metafora conceptuală reprezintă elementul de bază și favorizează la decodificarea semnificației simbolice; 10. cadrul de intensitate a simbolului somatic care relevă evidența pragma-semantică a acestuia prin prisma constitutiv-situațională, în vederea facilitării individualizării acestuia în diverse situații culturale și interculturale de comunicare.

Cuvinte cheie: Simbol somatic, poetică, simbolism, simbolic, semnificații și funcții poetice, interculturalitate

Résumé: La poésie est l'une des manières les plus concentrées, profondes et complexes d'exprimer des pensées sous une forme souvent abstraite et multidimensionnelle. Le symbole somatique poétique, portant une importance multifonctionnelle, représente une structure ambiguë due à des caractéristiques multiples et en même temps contrastives: simplicité/complexité, clarté/évasivité, singularité/universalité et antiquité/modernité/actualité, détermine l'intérêt des chercheurs et des scientifiques pour son amplitude et sa vaste dimension. L'article élaboré porte sur des aspects sémantiques-fonctionnels du symbole somatique dans la poétique romano-germanique. Il distingue et révèle l'importance des fonctions des symboles somatiques dans le texte poétique, met en évidence la

similitude des codes culturels et de l'imaginaire poétique en termes d'interculturalité et démontre l'individualité du symbole somatique dans la poésie; parce qu'il possède une structure complexe en soi, il implique plusieurs dimensions et est souvent soumis à l'interférence de plusieurs sciences.

Cette investigation met en évidence la spécificité sémantique-fonctionnelle des symboles somatiques poétiques à travers plusieurs subdivisions de connaissances visant: 1. le cadre statutaire ou structurel du symbole somatique poétique: symbole-concept, symbole-phrase, symbole-image, symbole-texte, symbole-intertext, symbole-paradigme; 2. le segment situationnel du symbole poétique qui fait référence aux informations déictiques de l'élément constitutif; 3. l'aspect fonctionnel du symbole somatique qui représente son rôle dans le cadre situationnel et se conforme au cadre statutaire du symbole somatique; 4. le cadre componentiel du symbole somatique poétique qui vise l'analyse sémantique basée sur la décomposition des significations; 5. le segment formel qui se réfère aux catégories systémiques du symbole somatique poétique: a. simple/complexe, b. dénotatif/connotatif, c. verbal/non verbal, d. abstrait /concret, e. positif/négatif /neutre, f. individuel/universel; 6. le cadre d'expression du symbole somatique poétique qui reflète le style et le mode d'expression du symbole somatique; 7. la dimension culturelle du symbole somatique poétique qui vise sa conceptualisation ethnoлингistique afin d'individualiser l'imaginaire socioculturel; 8. le segment interculturel du symbole somatique poétique qui reflète ses évidences contrastives-comparatives au niveau multiculturel qui apparaissent suite à l'externalisation des significations et des fonctions symboliques culturelles (français, anglais, italien et roumain); 9. la subdivision cognitiviste-pragmatique du symbole somatique qui met en évidence l'influence psycholingistique de l'expression symbolique afin d'établir le contact, l'intérêt et l'imagination du récepteur à travers le prisme des éléments constitutifs dans lesquels la métaphore conceptuelle représente l'élément de base et favorise le décodage de la signification symbolique; 10. le cadre d'intensité du symbole somatique qui révèle son évidence pragmatique-sémantique à travers le prisme constitutif-situationnel, afin de faciliter son individualisation dans diverses situations de communication culturelle et interculturelle.

Mots-clés: symbole somatique, poétique, symbolisme, significations et fonctions symboliques, poétiques, interculturalité

Abstract: Poetry is one of the most concentrated, profound and complex ways of expressing thoughts, frequently in an abstract and multidimensional manner. The poetic somatic symbol, having a multifunctional importance, represents an ambiguous structure due to its multiple and at the same time contrastive features: simplicity/complexity, clarity/evasiveness, singularity/universality and antiquity/modernity/actuality, determines interest among researchers and scholars for its amplitude and vast dimension. The following article represents semantic-functional aspects of the somatic symbol in the Romance-Germanic poetics, distinguishes and reveals the importance of somatic symbol functions in the poetic text, highlights the similarity of cultural codes and poetic imagery through intercultural phenomenon and demonstrates the individuality of the somatic symbol within poetic framework because of its multidimensional complex structure that often is situated at the interference of different sciences.

This investigation emphasizes the semantic-functional specificity of poetic somatic symbols, through several subdivisions of knowledge concerning: 1. statutory or structural framework of the poetic somatic symbol: symbol-concept, symbol-phrase, symbol-image, symbol-text, symbol-intertext, symbol-paradigm; 2. situational segment of the poetic symbol that refers to deictic information of the constitutive element; 3. functional aspect of the somatic symbol which represents its role in the situational framework and conforms to statutory framework of the somatic symbol; 4. compositional framework of the poetic somatic symbol that aims at semantic analysis based on the decomposition of meanings; 5. formal segment that refers to systemic categories of the poetic somatic symbol: a. simple/complex, b. denotative/connotative, c. verbal/nonverbal, d. abstract/concrete, e. positive/negative/neutral, f. individual/universal; 6. expression framework of the poetic somatic symbol that reflects the style and the way of expression of the somatic symbol; 7. cultural dimension of the poetic somatic symbol that refers to its ethnolinguistic conceptualization in order to individualize sociocultural imagery; 8. intercultural segment of the poetic somatic symbol that reflects its contrastive-comparative evidences

at multicultural level that appear after the externalization of cultural symbolic meanings and functions (French, English, Italian and Romanian); 9. cognitivist-pragmatic subdivision of the somatic symbol that highlights psycholinguistic influence of the symbolic expression in order to establish contact, interest and imagination of the receiver via constituent elements in which conceptual metaphor represents the basic element and favors the decoding of symbolic meaning; 10. intensity framework of the somatic symbol that reveals its pragmatic-semantic evidence through constitutive-situational process, in order to facilitate its individualization in various cultural and intercultural communicative situations.

Keywords: somatic symbol, poetics, symbolism, symbolic, poetic significances and functions, interculturality

Această lucrare reprezintă un studiu analitic al specificului simbolului somatic din perspectivă semantico-funcțională în poezia romano-germanică în baza corpusului limbilor: franceză, engleză, italiană și română. Studiul științific identifică similaritățile și diferențele imaginarului poetic ale acestor patru culturi, parcurge procesul de identificare, înțelegere, asimilare și efect.

Metodologia de cercetare utilizată în investigația dată se bazează pe analiza **funcțională** a simbolului somatic care reliefează elementele distinctive ale acestuia și apreciază valențele funcționale în cadru textului poetic; clarifică, distinge și ordonează aspectele funcționale a simbolului somatic, în funcție de anumiți factori interiori și exteriori care oferă acestuia o dimensiune plurivalentă cu trăsături antonimice și sinonimice. Analiza **semică sau componentială** ne ajută să analizăm conținutul semantic al simbolului somatic din două perspective: 1. ponderea simbolului în sistemul semantic din punct de vedere lexicografic, și 2. poziția simbolului la nivel sintagmatic, secvențial, textual, intertextual și de imagine. Analiza **contrastivă** ale aspectelor semantico-funcționale în cadrul interacțiunilor multiculturale este indispensabilă pentru stabilirea autenticității și ponderii simbolului în cadrul cultural și intercultural.

Poetica este știința care reflectă pluralitatea simbolului în toată amploarea sa. Funcția poetică sau estetică este axată pe mesajul în sine și atrage atenția asupra modului de expunere a acestui mesaj sau gând. „Funcția estetică este scopul operei literare, iar cea comunicativă este mijlocul ei. Aceasta presupune: 1) raportul cu limba comună în funcția ei de comunicare; 2) raportul cu ideea și imaginea artistică” (*Funcția estetică*)

a simbolului în poezia romantică franceză 389) subliniază cercetătorul V. Chirinciuc. Așadar, în poezie, funcția estetică exprimată prin rimă impune enunțului o logică particulară, forma și valoarea conotativă a mesajului fiind primordiale pentru exprimarea simbolului, în cazul nostru somatic. „Simbolul poetic este figura semantică cea mai subordonată utilizării contextuale și, mai mult, unica figură care n-ar exista ca atare dacă i s-ar lua în considerare doar aspectul genetic și nu realizarea în discursul poetic”(Mancaș, *Limbaajul artistic românesc în secolul XX* 155). Concludem, deci, că simbolul somatic poetic excelează prin originalitate și autenticitate, însă, adesea își pierde trăsăturile caracteristice odată cu schimbarea contextului pentru că posedă de obicei doar distincțiile atribuite de poet, care apar adesea duplicitate, multidimensionale și polisemantice.

Precum a fost evidențiat anterior de filosofi, lingviști și critici literari sau poeți, orice limbă poetică este simbolică, aceasta folosind semne-simbol pentru a transmite ceea ce nu se vrea a spune direct. *Simbologia* poetică, în calitate de știință, este prezentă în orice curent literar însă excelează în literatură prin mișcarea literară *Simbolismul* ce se distinge în mod deosebit prin utilizarea simbolurilor. Poezia simbolistă reprezintă o diviziune a poeziei moderne în care poetul utilizează într-o manieră exagerată un limbaj codificat cu ajutorul simbolurilor, trezește imaginația interlocutorului spre a decodifica adesea mesaje misterioase, ambigue, aluzive și enigmatice în acest mod reprezentând preponderent lingvistica cognitivă și cea funcțională.

Lingviștii moderni susțin că în știința despre limbă se disting câteva direcții fundamentale, mai cu seamă lingvistica funcțională și cea cognitivă. Savanții funcționaliști definesc limba ca un sistem funcțional al mijloacelor de expresie, mecanismul căruia are anumite finalități în sfera cunoașterii și a descrierii acesteia, pe când lingviștii cognitivști tratează limba ca un instrument de cunoaștere, orientat spre codificarea și transformarea informației (*Metode de cercetare a conceptelor din perspectiva lingvisticii cognitive* 53), menționează savanta V. Lifari în cercetările sale, astfel, specificând că orice informație poate fi codificată și decodificată prin prisma standardelor și viziunii cognitive posedate de interlocutori.

Textele poeziei franceze din perioada simbolismului sunt caracterizate de utilizarea accentuată ale abstractelor simbolizatoare care înlocuiesc simbolul și reprezintă forma absolută a *meditației asupra poeziei*. Unul dintre cei mai reprezentativi poeți ai simbolismului este Ch. Baudelaire care prin operele sale pătrunse de simboluri conferă literaturii franceze un nou elan, ideal, aspirație spre o schimbare a existenței umane. În baza viziunii

interpretativ-hermeneutice a cercetătorilor contemporani precum V. Lifari, I. Guțu, E. Șapa, am efectuat analiza câtorva secvențe poetice a simbolistului Ch. Baudelaire, pentru a exemplifica aspectele semantico-funcționale ale simbolului somatic în context poetic.

Realitatea exemplară a simbolismului începe cu poezia *Correspondances* (<https://fleursdumal.org/poem/103>) / *Coresponderi* (Baudelaire, *Florile răului* 16), care poate fi identificat drept un epigraf al curentului literar desfășurat ulterior, *Simbolismul*, fiind diferit de mișcările anterioare prin cultivarea simbolului, sinesteziei și sugestiei, prin dezvoltarea anumitor corespondențe între senzații diferite precum: olfactive, auditive, vizuale și motorii. Anume titlul operei lui Ch. Baudelaire, *Coresponderi*, este relevant prin faptul că-i creează interlocutorului, într-o manieră implicită, dorința de a efectua anumite asocieri imaginare în modul de a primi senzații și simboluri. Titlul abstract, evaziv, aluziv care poate fi cu succes încadrat în orice tip de realitate: naturală, umană sau imaginară, apropiază drept fundal funcția imaginativă care oferă cititorului libertatea de a-și crea un tablou personalizat în care protagoniștii sunt individualizați de el însuși fără restricții sau încadrări prestabilite de autor. În acest context, titlul operei poate însuși calitatea de simbol central cu caracter somatic reprezentat de mai multe **funcții** care determină cititorul să-și creeze anumite simboluri, asocieri și imagini cu amprente duplicitare și enantiosemantice, care pot asimila în același timp conotații pozitive și negative [-,+]:

- a. Denominativă-reprezintă denumirea operei literare și introduce subiectul acesteia în manieră implicită și abstractă care sugerează anumite asocieri polisemantice.
- b. Orientativă-oferă interlocutorului impresia generală despre conținutul poeziei într-un mod conotativ neutru, aluziv și evaziv.
- c. Expresivitatea este redată în text cu ajutorul mai multor componente integrante precum emoționalitatea, apreciativitatea, intenția, înglobate într-o stare emoțională cu conotație neutră, însă dinamică și eterogenă.
- d. Informativă-abilitatea autorului de a transmite cititorului elementul constitutiv al operei, într-un mod concis, dual, aluziv, polisemantic și implicit este demonstrată de autor prin perspicacitatea de a fi ales noțiunea abstractă *coresponderi*.
- e. Pragmatică-influența psiho-lingvistică asupra interlocutorului în modul de a stabili un contact exemplar, suscită imaginația, interesul

și așteptările stimulate de titlu *Coresponderi*, ce inspiră enigmă și incită cititorul de a citi integral opera baudelairiană.

- f. Enantiosemică-pluralul titlului creează ideea de multivalență contrastivă.

În cadrul textului, autorul inspiră protagonistul sau simbolul somatic central-imagie, în manieră explicită, în contextul *Prin codri de simboluri petrece omu-n viață (ro.) / L'homme y passe à travers des forêts de symboles (fr.)*, provocând cititorului o sinestezie de senzații, în care natura este definită drept *templu(ro.) / temple (fr.)*, zis fundal sau suport al *codrilor de simboluri (ro.) / des forêts de symboles (fr.)*, care în contextul respectiv apropiază funcție personificatoare prin elementul somatic: *Și toate-l cercetează cu-ochi prietenesc (ro.) / Qui l'observent avec des regards familiers (fr.)*, denumit simbolul somatic primar, ce individualizează nemijlocit simbolul somatic central colectiv, *codri de simboluri*, care cu succes poate asimila și calitatea de simbol somatic-imagie, în care *simbolurile* sunt oamenii, aceștia fiind echivalați cu copacii din codri care posedă pondere pozitivă [+] în poezia dată, datorită semului calificativ *prietenesc* din sintagma: *ochi prietenesc*. Concomitent, simbolul somatic *ochi prietenesc*, cu valoare stilistică de epitet, sinecdocă, metaforă sau aluzie, poate viza totul ce aparține naturii și universului, prin urmare, poate fi asociat cu *ochiul* lui Dumnezeu, care urmărește cu prietenie cotidianitatea lumească, transformând oamenii în simboluri, ce însușesc diferite caracteristici: vizuale, auditive, olfactive, motorii în versurile: *Parfum, culoare, sunet se-ngână și-și răspund (ro.) / Les parfums, les couleurs et les sons se répondent (fr.) / Sunt proaspete parfumuri ca trupuri de copii (ro.) / Il est des parfums frais comme des chairs d'enfants (fr.)* care încadrează interlocutorul într-un tablou constitutiv plin de senzații pozitive, prin prisma simbolului somatic *trupuri* care asimilează calitatea de: 1. [+prospețime], 2. [+continuitate], 3. [+regenerare], 4. [+tinerețe], 5. [+inocență], 6. [+integritate].

Concludem faptul că autorul reușește să exercite asupra interlocutorului multiplu impact emoțional transformând elementele statice (*codri de simboluri*), în unele dinamice, transfigurându-le în oameni, care însușesc diferite caracteristici conformate realității și gradului de decodificare a interlocutorului.

O altă poezie al lui Ch. Baudelaire ce reprezintă imaginea unei femei, în manieră sinecdotică, prin prisma particularului somatic, este poemul *Părul* (Baudelaire, *Florile răului* 37) / *La chevelure* (<https://fleursdumal.org/poem/203>). Structura titlului posedă multiplă pondere, reflectată

de somatismul *păr*, ce asimilează funcția de simbol somatic central al poeziei și este prezent în text în calitate de recurență totală și parafrază. Simbolul somatic *păr*, întrunește în sine mai multe funcții (denotativă, orientativă, expresivă, informativă, pragmatică) denotând într-o manieră explicită importanța și frumusețea femeii pentru autor, ilustrată prin podoaba capilară, astfel fiind pregnantă funcția pragmatică, ce inspiră enigmă și îndeamnă cititorul să citească integral opera. Simbolul central vizează realitatea naturală-anatomică, creată de Dumnezeu, ce se referă la un element constitutiv al corpului uman, mai bine zis la o extremitate a corpului, care posedă calitatea magică de a se regenera în timp și simbolizează: [+reînnoire], [+transformare], [+transfigurare], [+metamorfozare] și [+regenerare].

Simbolul central mai poate fi catalogat conform categoriilor referențiale simbolizatoare, ce apropiază multiplă valoare în funcție de: dimensiune, culoare, modalitate stare, cantitate, calitate, acestea fiind studiate aprofundat de savantul I. Guțu (*Dimensiuni novatoare ale cercetării cuvântului-simbol* 60).

Categorie referențială	Simbolizator	Simbolizant	Simbolizat
Dimensiune	Lungă Scurtă	Păr Păr	Potențial Devotament
Culoare	Brună Blondă	Păr Păr	Pasiune Frumusețe
Modalitate stare	Ondulat Drept	Păr Păr	Intensitate Linearitate
Cantitate	Des Rar	Păr Păr	Vigoare Vicisitudine
Calitate	Fir gros Fir subțire	Păr Păr	Vitalitate Fragilitate

Sintetizăm faptul că poezia baudelairiană este una complexă și creează interlocutorului o atmosferă plăcută, plină de senzații și conotații pozitive în care sunt implicate cele 5 simțuri (gust, miros, auz, văz, atingere), astfel exercitând multiplu impact emoțional asupra interlocutorului prin prisma imaginii femeii.

A. Symons, poet britanic și critic literar al sec. XIX-XX, a fost inspirat de operele literare ale scriitorilor simbolști precum Ch. Beaudelaire, S.

Mallarmé, P.Verlaine, acesta reflectând tendințele franceze atât în obiectul și stilul poemelor sale, cât și în caracterul lor viu al descrierilor simbolice. Scriitorul a preluat un titlu arhicunoscut și extrem de utilizat, *Claire de Lune/Moonlight* (Engelberg, *The Symboliste Poem* 252), fiind regăsit la mai mulți autori precum G. Leopardi, P. Verlaine, V. Hugo, G. de Maupassant, fiecare dintre ei voind să reflecte într-o manieră individuală, același motiv al existenței umane, și anume dragostea sau iubirea imaginară pentru o persoană incognito, aici fiind vizualizat dialogismul auctorial, fapt ce denotă un grad înalt atât de intertextualitate cât și interculturalitate extrinsecă și intrinsecă. În acest areal, simbolul abstractizat *Clar de Lună* poate fi catalogat drept un simbol-paradigmă grație specificului său intertextual și intercultural. Structura titlului *Claire de Lune*, reprezintă o sintagmă nominală sau o simbioză a unui adjectiv substantivat cu un substantiv (+abstract, +concret) care formează un abstract simbolizator, fiind prezentă în text sub formă de recurență parțială sau parafrază. Simbolul central al poeziei exprimat sub formă metaforică, este echivalat cu titlul operei și exercită multiplu impact emoțional asupra interlocutorului purtând cu sine pondere pozitivă[+], euforică, abstractă, cu semnificațiile: 1.[+iubire neîmplinită], 2.[+transfigurarea feminină a lunii], 3.[+aspirația către infinit]. Simbolul central este de tip cosmic pentru că vizează universul, se conformează realității naturale create de Dumnezeu și înglobează mai multe funcții (denominativă, orientativă, expresivă, informativă, pragmatică) în sine, cele mai evidente fiind: 1. **orientativă**, ce conturează impresia generală a operei și implică cel puțin două realități: a. naturală- cosmică, ce vizează universul; b. umană-antropomorfică, ce implică numele și imaginea unei femei[+]; 2. **expresivă**, creată cu ajutorul ponderii pozitive, dinamice, euforice și eterogene.

Fiecare simbol reprezintă o metaforă prin care se conturează lumea realității umane contrapusă cu lumea realității celeste reprezentată de lună care reflectă amintirea unei femei iubite, *In the moonlit room your face./ Moonlight-coloured, fainting white*”(eng.)// *Chipul tău imaculat, În camera luminată de luna(ro.)*, într-o atmosferă silențioasă și taciturnă, *And the silence of the place/Round about us in the night*(eng.)//*Și liniștea locului/ ce ne înconjoară în noapte(ro.)*. În acest context identificăm simbolul somatic central exprimat stilistic prin epitul-sinecdocă: *fainting white face* [+]*care poartă conotație pozitivă, euforică, eterogenă și simbolizează imaginea vagă a unei femei ce reprezintă amintirile plăcute ale trecutului. Opera conține și simboluri somatice secundare care reîntregesc imaginea: 1.masculină* [+],

my arms, lips that kissed in vain / In the mirror of my eyes (eng.) / *brațele mele, buzele care sărutau în gol / În oglinda ochilor mei* (ro.); 2. feminină [+], *Eyes that are not mine to keep, / Haunting lips, triumphant eyes / And your eyes have caught the light / And your arms glide round about me* (eng.) / *Ochi care nu-mi aparțin, / Buze bântuitoare, ochi triumfători / Și ochii tăi au prins lumina / Iar brațele tale alunecă în jurul meu* (ro.), ce crează o realitate imaginară plăcută și euforică.

Analizând poemul în considerarea cercetătoarei O. Цветкова (*Символические образы в творчестве Р. Ролана* 75) care distinge simbolul drept o categorie psiholingvistică, apreciem: 1. după gradul de autonomie semantică: a) simboluri somatice în calitate de procedeu stilistic combinat epitet-sinecdocă: *fainting white face, haunting lips, triumphant eyes*; și b) independent- *eyes, lips, arms*; 2. după gradul de extindere semantico-structurală și funcțională: a) simbolul ce traversează întreaga creație: *moonlight, fainting white face* și b)episodic: *eyes, lips, arms*; 3. după gradul de individualitate semantico-funcțională: simbolul stabil *fainting white face*.

În concluzie identificăm *clarul de lună* drept un fond al operei, reliefat în manieră anaforică în text sub formă de recurență totală și parțială, care apare în cadrul operei în calitate de *fainting white face* și creează atmosfera necesară, atât autorului cât și interlocutorului pentru melancolie, senzație de visare tristă, uneori disforică, cu percepții iluzorii reflectate de lumina lunii, despre anumite amintiri plăcute.

Motivul *clarului de lună* sau a iubirii neîmplinite este reprezentat și de G. Leopardi, considerat unul dintre cei mai mari poeți italieni. Idila *Alla Luna* (<https://www.studentville.it/appunti/alla-luna-di-giacomo-leopardi>) este dedicată feminității și se bazează pe una din temele liricii leopardiene: amintirea, care este pentru poet, o sursă nepuizabilă de poezie și plăcere. Observând *luna* care strălucește în cer și luminează dealul Tabor lângă casa paternă, în memoria poetului reappare o situație similară care a trăit-o anul anterior. Prin prisma ochilor acoperiți de lacrimi, luna i se pare *acoperită, încețoșată și tremurătoare /ai miei occhi, il tuo volto appariva velato, offuscato e tremulo/ a causa delle lacrime che mi bagnavano gli occhi* (it.). În acest context identificăm *luna* drept simbol somatic- imagine al transfigurării feminine în care *fața/volto* apropiază calificativele intensificatoare cu valoare conotativă [+]: *acoperită, încețoșată și tremurătoare/velato, offuscato e tremulo* (it.), aflat în sinestezie cu autorul operei care exercită emoție pozitivă, disforică, statică, eterogenă, asupra cititorului. Astfel, simbolul central al poeziei apare în calitate de iubire

neîmplinită sau neîmpărtașită în antiteză cu ochiul eului liric care poartă multiplă pondere emoțională, și simbolizează: [+clarviziune], [+amintire], [+memorie], [+tristețe], [-/+neputința de a schimba trecutul]. Așadar, *Luna* exercită dublu impact emoțional asupra cititorului: 1. cosmic-reliefează în manieră formală universul și se conformează realității naturale create de Dumnezeu; 2. reflectă implicit numele unei femei îndrăgite de autor, acesta apropiind mai multe funcții, cele mai semnificative fiind: a. orientativă-vizează impresia generală a operei și implică mai multe realități: 1. naturală-cosmică, ce vizează universul; 2. umană-antropomorfică- implică numele și imaginea unei femei ce asimilează seme cu valoare pozitivă, prin prisma b. funcției expresive realizată cu ajutorul intensificatorilor: [+iubită], [+răsfățată], [+grațioasă] mea Lună (<https://www.studentville.it/appunti/allaluna-di-giacomo-leopardi>).

Poezia se structurează în jurul unei serii de opoziții: efemeritate/eternitate, masculin/feminin, aproape/departe, acum/atunci, cald/rece, concret/abstract, prima fiind relevată de realitatea umană, terestră și cea de a doua vizând realitatea lui Dumnezeu, celestă. De fapt, poetul își amintește imutabilitatea condiției sale prin invocarea *lunii*, astfel considerând-o drept: 1. simbol al amintirilor, 2. simbol al metamorfozării feminine, 3. simbol al iubirii neîmplinite, prin versurile metaforice: *Oh, graziosa luna /O, grațioasă lună /Oh mia diletta luna /O, răsfățata mea lună*. De altfel, toți termenii ce vizează nemijlocit *luna* posedă conotații pozitive [+], iar imaginile sale comunică senzații de vastă luminozitate, în care cititorul este invitat să-și dezvolte imaginația prin anumite alegeri tematice individualizate și expresive.

Imaginea feminină implicită este relevată și de marele poet român M. Eminescu în poemul *Floare albastră*, (https://ro.wikisource.org/wiki/Floare_albastr%C4%83) considerat una dintre cele mai mari valori ale lirismului eminescian. Acest poem pune în prim plan dezvoltarea unui motiv poetic european, dar într-o viziune lirică proprie, romantică, simbolică, fuzionând poemul filozofic, idila și elegia. Tema iubirii este ilustrată de motivul *florii albastre*, motiv de circulație europeană, prezent și la F. Novalis, sau G. Leopardi, unde *floarea albastră* simbolizează: [+tenația către infinit], [+un ideal de fericire și iubire pură]. Acest motiv nu este unic în poezia eminesciană, fiind regăsit și în *Fata-n grădina de aur* sau *Miron și frumoasa fără corp*, ca o expresie cromatică pentru sentimentul infinitului. Așadar, identificăm vizibil nivelul intertextual-intrinsec, în care este evident dialogismul între operele literare ale autorului și nivelul intercultural-extrinsec ce denotă colaborarea între operele literare ale mai multor autori.

Floarea albastra, în calitate de simbol somatic implicit (imaginea femeii), asimilează capacitatea de a exercita multiplu impact emoțional asupra interlocutorului prin: 1. transfigurarea feminină în floare; 2. motivul iubirii neîmplinite; 3. eternitatea naturii; în acest mod, identificându-se cu simbolul central al poeziei și îndeplinind mai multe funcții, cele mai evidente fiind: a. orientativă- vizează impresia generală a operei implicând mai multe realități: 1. naturală- cromatică, conține culoarea *albastră*; 2. naturală-flora, vizează o floare; 3. umană-antroponimică, implică numele unei femei; b. pragmatică-influența psiholingvistică exercitată asupra cititorului în modul de a stabili un contact, trezește interes și imaginație prin prisma simbolului central al poeziei *Floare albastră*.

Poezia reliefează numeroase elemente contrastive precum: efemeritate/eternitate, masculin/feminin, aproape/depart, atunci/acum, rece/cald, concret/abstract, care reflectă realitățile terestră și celestă. Opera literară reprezintă două structuri antitetice: lumea concretă a iubirii și cunoașterii terestre și lumea abstractă a geniului, a cunoașterii absolute. Lumea abstractă este dominată de simboluri ale cunoașterii absolute și ale tentației către absolut. Fiecare simbol reprezintă o metaforă prin care se conturează lumea universului: *soarele* purtând multiplă pondere în calitate de simbol somatic imagine implicit: 1. simbol al cunoașterii, 2. simbol al eternității, 3. simbol al existenței; *marea*-simbol al genezei; *câmpiile*-simbol al cunoașterii; *piramidele*- simboluri ale aspirației către înalt; *floare albastră*-1. simbol al efemerității/eternității, 2. transfigurarea ființei feminine, 3. dedublare a ființei masculin/feminin, 4. iubire neîmplinită.

Percepția masculină asupra femeii este reflectată în manieră aluzivă, ascendentă, prin calificativele: [+mititică], [+nebună] și [+frumoasă]. Trecerea de la concret la abstract se realizează prin trecerea de la epitet, la metaforă și simbol, toate întrunind în sine simbolul somatic-imagine cu conotații pozitive care însușesc implicit anumite caracteristici conformate standardelor culturale. Un exemplu concludent de imagine simbolică gestuală complexă care conține doi actanți și mai multe simboluri somatice implicite sau explicite precum: două corpuri (hiperonime/implicite), două fețe (hiponime/hiperonime/implicite), părul și gura (hiponime/explicite), este: *Voi fi roșie ca mărul/Mi-oi desface de-aur părul/Să-ți astup cu dânsul gura*, în care somatismul implicit *roșie ca mărul* asimilează calitatea de simbol al dragostei suprapus de calitățile stilistice: 1. comparație și 2. sinecdocă; *de-aur părul*-reprezintă simbolul frumuseții feminine juxtapus de însușirile stilistice: 1. metaforă, 2. sinecdocă; *gura* simbolizează imaginea

masculină dublată din punct de vedere stilistic de sinecdocă. În timp ce principiul feminin simbolizează [+sensibilitatea] și [+candoarea], cel masculin însă, rămâne [+/-contemplativ] și [+/-meditativ], asimilând conotație neutră, adesea disforică. În acest context, *floarea* poate asimila dublă pondere ambiguă: viață efemeră/viață eternă, efemeritatea fiind reprezentată de ființa care păstrează dorințele, pe care le dezvăluie într-o manieră subtilă și naturală, în timp ce eternitatea este reflectată prin prisma culorii asociative *albastră* care simbolizează [+cerul], [+marea] și [+infinitul].

În cadrul poemului *Floare Albastră*, conform clasificării elaborate de O. Цветкова, care distinge simbolul drept o categorie psiholingvistică, apreciem simboluri somatice: 1. după gradul de autonomie semantică: a) simbol somatic implicit, ca procedeu stilistic combinat-*floare albastră* (simbol imagine cu valență de metaforă, aluzie, sinecdocă) și b) independente-*soarele, marea*; 2. După gradul de extindere semantico-structurală și funcțională: a) simbolul-metaforă ce traversează întreaga creație – *floare albastră* și b) episodic, simbolul-comparație- *roșie ca mărul*; 3. după gradul de individualitate semantico-funcțională: a) stabil, simbolul somatic-imagine-*soarele*; b) recunoscut de tradiția literară-*floare albastră*; c) stabil în cadrul sistemului artistic auctorial-*floare albastră*.

Analizând câteva opere poetice la nivel funcțional-semantic, putem aprecia că:

1. simbolul somatic poate fi monosemantic: *Dumnezeu, corpurile cerești*;
2. simbolul somatic poate fi polisemantic: *luna, clar de lună, floare albastră*;
3. simbolul somatic poate fi enantiosemanțic: *ochiul Demiurgului, ochiul autorului; universalitate, singularitate*;
4. simbolul somatic poate fi polienantiosemanțic- *ochiul lui Dumnezeu, ochiul autorului; ochiul naturii, ochiul actanților* fapt demonstrat anterior de savanții contemporani precum J. Chevalier, A. Gheerbrant, D. Maingueneau, I. Guțu, V. Lifari și alții.

Examinarea contrastivă a culturilor romanice și germanice, a evidențiat că modalitatea de exprimare lexico-stilistică este la fel de bogată și variată. Acest fapt demonstrează: 1. universalitatea lingvistică a limbilor europene, 2. dinamicitatea limbilor prin influența și interdependența reciprocă, 3. intertextualitatea și interculturalitatea creată de similaritatea convențională a simbologiei, 4. unicitatea și individualitatea aceluiași simbol implicat în sfera

poetică, acesta asimilând seme individualizate care îi conferă: originalitate, singularitate și particularitate, fiind dezvăluite doar în cadrul hermeneutic.

Nu putem, deci, stabili o ierarhie riguroasă în semantica simbolului somatic, fiecare text impunându-și o sferă de sens individual, însă putem aprecia cu certitudine caracterul dinamic și neprevăzut al simbolului prin prisma funcțiilor pe care le însușește în cadrul contextual. Simbolul somatic poartă o pondere informativă complexă, fiind special prin faptul că este de natură schimbătoare. Contextul în care este utilizat acesta este decisiv și caracteristicile sale sunt dezvăluite prin factorii exteriori care joacă rolul primordial în elucidarea semnificației simbolului, acesta fiind de natură evazivă, abstractă, ambiguă, fapt ce îi oferă unicitate și originalitate. Deci, putem afirma cu certitudine că simbolul constituie figura ierarhic superioară celorlalte figuri de stil datorită caracteristicilor distinctive multiple și își exprimă valoarea potențială din perspectivă semantico-funcțională în cadrul hermeneutic.

Bibliografie:

- Chirinciuc, Vladimir, *Funcția estetică a simbolului în poezia romantică franceză*, Teza de titlu științific în filologie, Chișinău, 1996.
- Mancaș, Mihaela, *Limbaajul artistic românesc în secolul XX*. București, Editura științifică 1991.
- Lifari, Viorica, „Metode de cercetare a conceptelor din perspectiva lingvisticii cognitive”, în *Norma Limbii Literare între Tradiție și Inovație*, Materialele simpozionului științific cu participare internațională 19 mai 2017, Chișinău, 2017, p. 53-61.
- Baudelaire, Charle, *Florile răului*, Trad. Al. Philippide, București, Editura Adevărul Holding, 2012.
- Engelberg, Eduard, *The Symboliste Poem (An anthology of the finest Symbolist poems)*, New York, E.P. Dutton & Co., Inc, 1967.
- Guțu, Ion, *Dimensiuni novatoare ale cercetării cuvântului-simbol*, București, Editura Fundației România de mâine, 2015.
- Цветкова, Ольга, *Символические образы в творчестве Р. Ролана*, Диссертация кандидата филологических наук, Москва, 1984.
- <https://fleursdumal.org/poem/203> (accesat pe 26 ianuari 2019).
- <https://fleursdumal.org/poem/103> (accesat pe 26 ianuari 2019).
- <https://www.studentville.it/appunti/alla-luna-di-giacomo-leopardi/> (accesat pe 26 ianuari 2019).
- https://ro.wikisource.org/wiki/Floare_albastr%C4%83 (accesat pe 26 ianuari 2019).

Galina BOBEICĂ
Doctorandă
Universitatea de Stat din Moldova
Chișinău, Republica Moldova

Evoluția limbajului diplomatic în context lingvistic

Rezumat: Diplomația, apărută în adâncă antichitate, a cunoscut o îndelungată evoluție istorică manifestându-se pe scară largă odată cu crearea primelor formațiuni statale. Scopul primordial al diplomației este de a realiza obiectivele politicii externe și a susține interesele națiunii într-un mod benefic pentru relațiile internaționale. Prin limbaj diplomatic se înțelege modul în care o limbă este vorbită de către un grup de profesioniști în cadrul domeniului diplomatic. Limbajul diplomatic reprezintă un instrument al comunității diplomatice de modelare a scopurilor politicii internaționale și oglindește semnătura unei națiuni civilizate. Limbajul diplomatic poate fi considerat arta de a convinge, modela și influența modul de percepere a unei anumite probleme, fiind mai degrabă un limbaj de conciliere decât un limbaj de revelație. Comunicarea de față are drept scop cercetarea dimensiunii diacronice al limbajului diplomatic în context lingvistic. Un aspect important în discursul diplomatic îl ocupă limbajul și mijloacele strategice de comunicare. Este bine știut faptul că limbajul implică o selecție a anumitor unități lingvistice care sunt folosite în dependență de registrul participanților la această comunicare. De-a lungul timpului limbajul diplomatic a evoluat de la o cultură contextuală primitivă, particularitate a lumii antice care se caracterizează prin comunicări clare și directe, la o cultură contextuală elevată, particularitate a lumii contemporane, care se caracterizează prin comunicări implicite și indirecte în care comunicarea non-verbală și modul de exprimare sunt factori importanți. Limbajul diplomatic reprezintă «știința sau arta negocierilor» care cuprinde întregul sistem de interese stabilite între națiuni, având drept scop menținerea păcii

și bunei armonii între state. Astfel, limbajul diplomatic devine emblema unei națiuni civilizate.

Cuvinte cheie: limbă, limbaj diplomatic, diplomație, evoluție, context lingvistic

Résumé: La diplomatie, apparue dans la plus haute antiquité, a connu une longue évolution historique, se manifestant à grande échelle avec la création des premières formations étatiques. Le principal but de la diplomatie est d'atteindre les objectifs de la politique étrangère et de soutenir les intérêts de la nation d'une manière qui profite aux relations internationales. La langue diplomatique désigne la manière dont une langue est parlée par un groupe de professionnels du domaine diplomatique. Le langage diplomatique est un instrument de la communauté diplomatique qui sert à façonner les stratégies de la politique internationale et reflète la signature d'une nation civilisée. Le langage diplomatique peut être considéré comme l'art de convaincre, de modeler et d'influencer la façon dont un certain problème est perçu, tout en étant un langage de conciliation plutôt qu'un langage de révélation. La présente investigation vise à étudier la dimension diachronique du langage diplomatique dans un contexte linguistique. Un aspect important du discours diplomatique est occupé par la langue et les moyens de communication stratégiques. Il est bien connu que la langue implique une sélection de certaines unités linguistiques qui sont utilisées en fonction du registre des participants à cette communication. Au fil du temps, le langage diplomatique a évolué d'une culture contextuelle primitive, une particularité du monde antique caractérisée par des communications claires et directes, à une culture contextuelle élevée, une particularité du monde contemporain, caractérisée par des communications implicites et indirectes dans lesquelles le non-verbal et le mode d'expression sont des facteurs importants. Le langage diplomatique est la «science ou l'art de la négociation» qui englobe tout le système d'intérêts établi entre les nations, dans le but de maintenir la paix et la bonne harmonie entre les États. Ainsi, le langage diplomatique devient l'emblème d'une nation civilisée. Bien que nous nous concentrons généralement sur le message plutôt que sur les moyens, une certaine connaissance de la langue utilisée dans la diplomatie peut conduire à une meilleure compréhension du fonctionnement de la diplomatie

et des fonctions diplomatiques, et pourquoi certains processus diplomatiques réussissent mieux que d'autres. Par conséquent, un aspect important du discours diplomatique est occupé par la langue et les moyens de communication stratégiques. Les mots véhiculent des idées qui, selon la pensée de Platon, sont beaucoup plus permanentes que les objets.

Mots-clés: langue, discours diplomatique, diplomatie, évolution, contexte linguistique

Abstract: Diplomacy, which traces back to the remote antiquity, underwent through a long historical evolution and began to manifest itself widely with the onset of the early states. The main purpose of diplomacy is to strengthen the state it serves. It also strives to promote state interests in a positive and peaceful way. By diplomatic discourse, we understand the way in which a language is spoken by a group of diplomatic professionals. The diplomatic language is thus, an instrument of the diplomatic community aiming to shape the goals of international politics and mirrors the signature of a civilized nation. Diplomatic language can be considered the art of convincing, modelling and influencing the way a certain issue is perceived, being a language of conciliation rather than a language of revelation.

The present paper aims to investigate the diplomatic discourse in a linguistic context from the diachronic point of view, as the language and the communication strategies occupy an important aspect in the diplomatic discourse. It is well known that speech implies a selection of words made from the lexical storehouse, which the speaker and his addressee possess in common. Over the time, diplomatic language has evolved from a primal contextual culture, a peculiarity of the ancient world that is characterized by clear and direct communications, to an elevated contextual culture, a peculiarity of the contemporary world, which is characterized by implicit and indirect communications in which non-verbal and verbal way of expression are important factors. The diplomatic language is «the science/art of negotiation» which embraces the entire system of interests established between nations, aiming to maintain peace and good harmony between states. Thus, the diplomatic language becomes the emblem of a civilized nation.

Keywords: language, diplomatic language, diplomacy, evolution, linguistic context

Introducere

Limbajul diplomatic reprezintă comunicarea în cadrul activității diplomatice. Prin limbaj diplomatic se înțelege modul în care o limbă este vorbită de către un grup de profesioniști în cadrul domeniului diplomatic. Aceasta ne permite să afirmăm că limbajul diplomatic prezintă un cod utilizat de un grup de vorbitori, care are drept scop asigurarea unei comunicări și perceperea mesajului de către destinatar. Limbajul diplomatic reprezintă un instrument al comunității diplomatice de modelare a scopurilor politicii internaționale și oglindește semnătura unei națiuni civilizate. Controlul sensului cuvintelor și conceptelor conduce de obicei, spre controlul proceselor, și în cele din urmă, al puterii. Limbajul diplomatic poate fi considerat arta de a convinge, modela și influența modul de percepere a unei anumite probleme, fiind mai degrabă un limbaj de conciliere decât un limbaj de revelație.

Deși de obicei ne concentrăm asupra mesajului mai mult decât asupra mijloacelor, gradul de cunoaștere a limbii utilizate în diplomație poate duce la o mai bună înțelegere a modului în care funcționează diplomația și funcțiile diplomatice, și de ce unele procese diplomatice au mai mult succes decât altele. De aceea, un aspect important în discursul diplomatic îl ocupă limbajul și mijloacele strategice de comunicare. Cuvintele transportă idei care, conform gândirii lui Platon, sunt mult mai permanente decât obiectele. Dea lungul timpului limbajul diplomatic a evoluat de la o cultură contextuală primară, particularitate a lumii antice care se caracterizează prin comunicări clare și directe, la o cultură contextuală elevată, particularitate a lumii contemporane, care se caracterizează prin comunicări implicite și indirecte în care comunicarea non-verbală și modul de exprimare sunt factori importanți.

Definirea conceptului „diplomație”

Înainte de a începe cercetarea unui domeniu atât de vast, consideram necesar să stabilim sensul în care vom utiliza termenul *diplomație* în studiul nostru. În esență, diplomația nu este altceva decât un alt termen pentru conceptul de negociere, în special între diplomații care reprezintă

state diferite. Dicționarul lui G.R. Berrige și Alan James, *A Dictionary of Diplomacy*, definește diplomația ca fiind principalul mijloc prin care statele comunică între ele, permițându-le să aibă o relație sistematizată și complexă; orice încercare de a promova negocierile internaționale, mai ales în circumstanțele de criză acută, indiferent dacă este vorba de conflicte inter- sau intra-statale, instrumentul fundamental fiind tactul (*A Dictionary of Diplomacy* 87). O altă definiție a diplomației o găsim la Martin Wight, care consideră că «diplomația este un sistem și o artă a comunicării între puteri» (*Politica de Putere* 121). Harold Nicolson, diplomat britanic din secolul XIX-XX și autorul cărții *Diplomacy*, pornește de la definiția diplomației din *Oxford English Dictionary* care stabilește diplomația ca fiind «gestionarea relațiilor internaționale prin negociere, metoda prin care aceste relații sunt ajustate și gestionate de către ambasadori și trimiși»; iar mai apoi concluzionează că diplomația este «gestionarea relațiilor dintre statele independente prin negociere» (*Diplomacy* 15). În *Diplomat's Dictionary* scrisă de Chas. W. Freeman, Jr. găsim mai multe definiții ale diplomației, printre care cele mai informative considerăm a fi definițiile lui Sir Ernest Satow, diplomat britanic din secolul al XIX-lea, care consideră că «diplomația este aplicarea inteligenței și a tactului în desfășurarea relațiilor oficiale între guvernele statelor independente»; și cea a lui Henry A. Kissinger, care definește diplomația drept «arta de raportare a statelor între ele făcând recurs la acord, astfel evitându-se exercitarea forței»; pentru Napoleon, însă, diplomația reprezenta «poliție în costum măreț» (*Diplomat's Dictionary* 97).

Dominantă în definițiile citate este ideea că diplomația reprezintă un sistem de gestionare a relațiilor internaționale prin negociere și prin aplicarea inteligenței și tactului. În această ordine de idei, reflectând asupra acestor definiții, deși largi dar destul de exacte, considerăm că diplomația, în termeni extinși, este executarea politicii externe și gestionarea relațiilor internaționale prin negociere și dovadă de inteligență și tact în realizarea relațiilor amiabile cu celelalte state. Prin urmare diplomația este arta comunicării, scopul căreia este de a conveni asupra arbitrajului pe arena internațională.

Termenul *diplomație* derivă din grecescul, *diploma* (*diploimara*) care avea forma unei instrucțiuni speciale, scrise pe două table suprapuse, în care erau specificate scopul și sarcinile concrete ale soliilor trimise în străinătate. Prin derivare, acest termen a căpătat înțelesul unei scrisori de recomandare, mai cu seamă cel al pașaportului, iar ulterior un ordin prin

care un sol era împuternicit să reprezinte țara de origine. În latină *diploma* sau *posesor de diplomă* exprima posesia diplomei de acreditare, care a fost încredințată de către stat persoanelor oficiale ce reprezentau statul peste hotarele lui. În acest sens, cuvântul *diploma* este deseori atestat în lucrările lui Cicero, Seneca, Tacitus, Pliniu, datorită cărora ajunge în timpurile creștine (*The Language of Diplomacy* 12).

Originea și evoluția limbajului diplomatic

După ce am stabilit ce este diplomația, considerăm oportun să examinăm cum și de ce a apărut practica diplomatică în societatea umană. În acest scop ne propunem să examinăm etapele de dezvoltare ale practicii diplomatice, conturând originea și evoluția limbajului diplomatic. Așadar, diplomația are o istorie relativ nouă, mai exact începând cu perioada Renașterii și cu practica relațiilor diplomatice între orașele-state italiene. Înțelegem, însă, ca rezultatul activităților de comunicare și negociere între entități politice distinse, diplomația are origini greu de stabilit. În acest sens putem asuma că elemente rudimentare ale diplomației au apărut încă în adâncă antichitate. Diplomația, în sensul comportării ordonate a relațiilor dintre un grup de ființe umane și un alt grup, este mai veche decât istoria însăși. Teoreticienii secolului al XVI-lea susțineau că primii diplomați au fost îngerii, prin faptul că serveau drept mesageri între cer și pământ (*Diplomacy* 17). Însă acesta nu este un punct de vedere care ar fi susținut de către istoricii moderni.

Primele elemente ale unui limbaj diplomatic rudimentar atestă încă din Orientul Antic, în tratatul încheiat între faraonul egiptean Ramses al II-lea și regele statului hitit, care datează din secolul al XIII-lea înainte de Hristos. Acest tratat impresionează atât prin volumul cât și prin bogăția conținutului ce îl prezintă. Structura acestui tratat antic, interstatal, constă din trei părți componente: preambul, textul articolelor și încheierea. Pentru istoria diplomației acest tratat are o importanță primordială deoarece acesta reprezintă cel mai vechi acord diplomatic care s-a păstrat și care a servit după formă drept model pentru toate statele antice, servind drept prototip al acordurilor internaționale ulterioare. Limba în care erau redactate acordurile din acele timpuri este limba babiloniană – limba diplomației din acele timpuri. Acest text are un caracter proxen, adică ospitalier. Proxenismul, atât de mult râvnit și răsplătit cu mari onoruri și privilegii, este considerat cea mai veche formă a relațiilor internaționale (*Consular Law and Practice* 4).

Influența lumii antice grecești asupra limbajului diplomatic

Limbajul diplomatic a cunoscut un salt considerabil datorită dezvoltării lumii antice grecești. În anul 570 înainte de Hristos a fost semnat cel mai vechi tratat diplomatic antic, scopul căruia era restabilirea templelor distruse de agresiunile persane și consolidarea păcii. Limba diplomației din această perioadă devine limba greacă. În diplomația greacă timpurie, care a devenit o artă extrem de șlefuită încă din anul 600 înaintea erei noastre, vocea și stilul de comunicare al diplomatului erau considerate atât de cruciale întru succesul misiunii, încât diplomatul era considerat un actor sau orator profesionist (*Diplomacy* 4). Plutarh considera că interpreții/traducătorii trebuie în mod obligatoriu să însoțească doar conducătorii de stat care erau oratori iscusiți. Astfel, apogeul rușinii atât pentru trimisul statului cât și pentru țară era incoerența discursului. În acest sens, un rol primordial în arta oratorică este atribuit lui Demostene, cel mai iscusit dintre oratori, care a fost consul (*proxenos*) în Atena. Reputația sa de orator iscusit se bazează pe un scop bine definit al discursului, sinceritate, argumente clare și străpungătoare, și un control desăvârșit al limbajului. În lucrarea *De Falsa Legatione* (Despre (Falsa) Ambasadă), în care este condamnat adversarul său politic, Aeschines, pentru delapidare în calitatea sa de membru al ambasadei din Macedonia, el dezvoltă importanța pe care semenii săi au acordat-o *cuvintelor simple*. Discursul tratează negocierile și intrigile politice din acele timpuri: «If Aeschines has purposely deceived you for money while holding office as ambassador, do not let him off, do not listen to the suggestion that he is not to be put on trial for „mere words”. For what are we to bring any ambassador to justice, if not for his words? Ambassadors have control, not over warships and military positions... but over words and opportunities. If an ambassador has not wasted the opportunities of the state, he is no wrong-doer; if he has wasted them, he has done wrong... Where the political system is based on speeches, how can it be safely administered if the speeches are false?» (*Interpreters as Diplomats* 15).

Din aceste motive, arta oratorică, care mai târziu a evoluat în limbajul diplomatic, a devenit un limbaj extrem de șlefuit și elevat. Deseori în fruntea soliilor diplomatice erau numiți cei mai reductibili actori. În diplomația lumii antice se pune mare accent pe calitățile personale ale diplomatului, deoarece tocmai de ele depindea reușita unei misiuni diplomatice. Astfel, arta oratorică era o cerință primordială a trimișilor din acele timpuri, de vreme ce aceștia trebuiau să țină discursuri în piața publică (agora) în fața poporului adunat din statul-oraș în care erau acreditați. În lucrările

lui Thucydides este descris cât de magnifice și cât de lungi erau acele discursuri. Poporul aclama cu ovații, sau, dacă nu era de acord, se exprima prin tăcere, «Justice and honesty will be the first topics of our speech, especially as we are asking for alliance; because we know that there can never be any solid friendship between individuals, or union between communities that is worth the name, unless the parties be persuaded of each other's honesty, and be generally congenial the one to the other; since from difference in feeling springs also difference in conduct. Between ourselves and the Athenians alliance began... But we did not become allies of the Athenians for the subjugation of the Hellenes, but allies of the Hellenes for their liberation from the Mede; and as long as the Athenians led us fairly we followed them loyally; but when we saw them relax their hostility to the Mede, then our apprehensions began (*Istoria Războiului Peloponeziac*).

Acești trimiși trebuiau să fie negociatori iscușiți, care să se bazeze pe discuții confidentiale dar în același timp deschise și transparente pentru republica sau democrația respectivă. Arta diplomatică consta în iscusința de a preîntâmpina războiul și de a consolida pacea. Diplomatul trebuia să fie un om bine instruit și capabil să câștige simpatia celor ce-l înconjurau.

Conform cercetătorilor Cooper F. Andrew și Harold Nicolson, prima Conferință diplomatică a fost cea din Sparta, din anul 432, înainte de Hristos, care a fost organizată cu privire la dezbaterea declarării sau nu a războiului asupra Atenei. Despre Conferința din Sparta se vorbește și în lucrările lui Thucydides, din care aflăm că până în secolul al V-lea grecii elaboraseră deja un sistem de relații diplomatice constante, membrilor misiunilor diplomatice li se acordau anumite imunități și atenție sporită, și că ei conștientizaseră că relațiile dintre state nu puteau fi gestionate prin violență sau agresiune, ci exista o *lege* implicită care avea prioritatea intereselor naționale imediate. Discursul regelui Archidamus, ținut în timpul conferinței din Sparta, impresionează prin actualitatea sa: «I have not, Lacedaemonians, reached the age that I have, without having gained experience of many wars. There are some among you of the same age as myself, who will not make the unfortunate mistake of imagining in their ignorance that war is a desirable thing or that it brings with it either advantage or security... I do urge you not to rush into hostilities at once, but first to send to Athens some ambassadors who would remonstrate with them in a tone, neither too suggestive of war, nor too suggestive of submission. In the meanwhile, we can employ the time gained in perfecting our preparations...Nor should we, in a single day's debate of this kind, come

to a decision which may involve the lives and fortunes of our countrymen and in which our national honour is deeply involved. We must make our decision after clam deliberation...Nor should we forget that the Athenians have offered to give us legal satisfaction. It is against the law to treat as a criminal a country which is prepared to offer arbitration» (*Diplomacy* 34).

Cu toate că acest discurs este uluitor de explicit și sincer, referința finală la arbitraj ne face să-i acordăm o atenție sporită. Ceea ce ne uimește este faptul că un om de stat spartan, adresându-se unei adunări populare cu 2452 ani în urmă, s-a referit într-un moment de tensiune acută la metoda arbitrajului drept soluționare a unui litigiu prin acceptarea unei soluții convenabile ambelor țări. Cert este că grecii, cu toate că erau renumiți pentru pasiunea lor pentru rivalitate, depășiseră teoria drepturilor tribale și aspirau spre dezvoltarea intereselor comune.

Contribuția romanilor asupra diplomației

Tradițiile diplomatice grecești au fost moștenite de către Romani. Aceștia din urmă, însă, nu erau înzestrați cu nici o aptitudine specială pentru arta diplomatică și în timpul multor secole de supremație metodele lor au fost orientate spre realizarea scopurilor politicii externe a statului feudal, care era orientat spre acapararea de noi pământuri și bogății prin războaie, cuceriri, jaf și impunerea birurilor pentru popoarele cucerite (*Istoria diplomației antice* 83). Contribuția romană asupra diplomației rezidă mai mult în domeniul dreptului internațional, propagând ideea fundamentală de *drept aplicabilă tuturor raselor* și în toate circumstanțele și datorită fidelității față de angajamentele făcute. Aceste contribuții sunt mai degrabă îndreptate asupra teoriei diplomației decât asupra limbajului diplomatic. Limbajul acestor documente diplomatice era de obicei plin de formule întortocheate, bombastice și lingușitoare. Se întâmpla însă ca scrisorile de acreditare să expună obiectivele soliei cu totul altfel decât instrucțiunile. Se mai întâmpla, de asemenea, ca instrucțiunile scrise să fie însoțite de directive secrete date verbal. În felul acesta diplomația se îmbina cu spionajul politic și cel militar.

Influența Bizanțului asupra limbajului diplomatic

Diplomația Bizantină, sau cea a Imperiului Roman de Răsărit, a păstrat vechile tradiții romane și s-a adaptat tot mai mult situației noi, complicate și primejdioase, bazându-se mai curând pe viclenie și intrigi decât pe forță.

Trimișii Bizanțului nu doar reprezentau interesele Imperiului, ci trebuiau să prezinte rapoarte informative cu privire la situația internă din țările străine. În acest scop, acești trimiși trebuiau să dea dovadă de o judecată temeinică, să posede calități nu doar de orator iscusit ci și de observator abil. Astfel, putem observa evoluția treptată a diplomatului profesionist de la treapta de orator la cea de observator.

Diplomația bizantină dispunea de o organizare admirabilă, fiind condusă de un departament al afacerilor externe. Formulele limbajului diplomatic au cunoscut o dezvoltare ascendentă, căpătând o importanță majoră. Astfel, când un nou împărat urca pe tron, predecesorul său îl prezenta în mod oficial tuturor regilor Orientului și Vestului. Trimișii puterilor străine erau primiți cu mare rafinament și ospitalitate, dar totodată ținuti sub supraveghere, ceea ce le restrângea posibilitățile de spionare. Prima întrevedere cu Împăratul era organizată la cel mai impresionant nivel, primul discurs ținut fiind comunicat prin intermediul marelui Logofăt (*The Language of Diplomacy*, 14).

Cel mai remarcabil diplomat din acea epocă a fost împăratul Iustinian I, care își conducea imperiul din cabinetul său de lucru, dar nu înainte de a se consulta cu atotputernica sa soție, Teodora, care fusese artistă în tinerețe. Iată ce îi scria Teodora regelui Persiei: «Împăratul nu întreprinde nimic fără să se fi sfătuit mai întâi cu mine» (*Istoria diplomației* 93). Diplomația împăratului Iustinian recurgea uneori la izolarea politică și blocarea economică a statelor care se aflau în relații de dușmănie cu imperiul său.

Influența diplomației de la Venetia asupra limbajului diplomatic

Necesitatea acută a reglementării relațiilor externe atât de complexe a orașelor-state italiene, care duceau un comerț internațional intens, a dat naștere unei diplomații abile și rafinate, care a împrumutat multe trăsături din Orient și în special din Bizanț. La rândul ei, diplomația orașelor italiene a exercitat o influență foarte puternică asupra practicii diplomatice a monarhiilor absolute ce se formau în Europa.

Pe măsură ce orașele-state deveneau tot mai puternice, a apărut necesitatea să se întemeieze relații diplomatice atât între orașele-state cât și cu statele din afara Italiei. Preluând metodele și procedeele diplomației din Bizanț, diplomații Venetieni le-au ridicat pe o treaptă nouă, potrivite condițiilor unui oraș comercial și deosebite de cele ale monarhiei bizantine, astfel că pe la mijlocul secolului al XII-lea acest sistem era în plină

desfășurare. Întemeierea diplomației de la Veneția și tranziția de la ambasade temporare la cele permanente aduce cu sine înlocuirea diplomatului-orator (*orator type of diplomat*) cu diplomatul-observator profesionist (*trained-observer type of diplomat*); iar mai târziu *trimisul statului* sau *ambasador*, care erau folosite fără nici o distincție în sens.

Cei mai proeminenți ambasadori din acele timpuri au fost Dante, Petrarca, Boccaccio, iar la o etapă ulterioară Machiavelli și Guicciardini. Din preceptele lui Machiavelli aflăm despre practica progresivă a diplomației din acele timpuri, «Quanto sia laudabile in uno principe mantenere la fede e vivere con astuzia, ciascuno la intende: non di manco si vede, per esperienza ne' nostri tempi, quelli principi avere fatto gran cose she della fede hanno tenuto poco conto, e che hanno saputo con l'astuzia aggirare e' cervelli delli uomini; et alla fine hanno superato quelli che si sono fondati in sulla lealtà. Dovete adunque sapere come sono dua generazione di combattere: l'uno con le leggi, l'altro con la forza: quel primo è proprio dello uomo, quel secondo delle bestie: ma, perché el primo molte volte non basta, conviene ricorrere al secondo» (*Il Principe* 67) / «Oricine înțelege că trebuie să fie lăudat Principele care știe să-și țină cuvântul și să procedeze în mod cinstit, iar nu cu viclenie: totuși experiența vremurilor noastre ne arată că acei Principi au săvârșit fapte de seamă cari au ținut prea puțin socoteală de cuvântul dat și au știut cu viclenia lor să ametească mintea oamenilor; iar la sfârșit au întrecut astfel pe cei cari au lucrat cu cinste. Trebuie să știți așa dar că există două feluri de a lupta: unul bazat pe legi, celălalt pe forță: cel dintâiu este propriu oamenilor, al doilea aparține animalelor; dar întrucât primul nu este de multe ori suficient, trebuie să recurgem la al doilea» (*Principele* 131).

Ținând cont de perioada când aceste precepte au fost scrise, putem admite că acest enunț poate fi de asemenea atribuit timpurilor moderne. Asemenea gânduri, care apar în scrierile lui Machiavelli au fost citate pe larg în perioada respectivă. Publicul conștientizaseră că astfel de principii, precum onestitatea și bunul simț, reprezentau baza tuturor negocierilor internaționale și erau acelea pe care orice diplomat era obligat să le posede și să le observe. Astfel, Veneția a devenit «școala și temelia ambasadorilor» (*The Language of Diplomacy* 26). În această perioadă au fost perfecționate multe dintre practicile standard ale diplomației moderne, cum ar fi utilizarea curierilor și secretarilor, precum și practica de scriere a rapoartelor elaborate despre evoluțiile din țara gazdă, care trebuiau să fie scrise în termen de 15 zile de la întoarcerea din ambasada. Totodată, diplomația venețiană a stabilit

înființarea unor registre speciale, în care se înregistrau toate tratatele sau *pacta* și notele informative sau *commemoriali*. Drept urmare, au început să fie folosite două registre: *registrul tratatelor*, în care se înscriau cele mai importante documente de stat, și *registrul evenimentelor*, în care se înscriau actele curente de stat, ce puteau servi drept precedent diplomatic. Această reglementare exactă a activității diplomatice din Veneția reprezenta un tot unitar și armonios, față de haosul și dezordinea care domneau în secolul al XV-lea. Drept urmare, diplomația venețiană a fost ridicată pentru prima dată la gradul de artă și sistem de la Veneția, unde, după cum se spunea «treburile sunt conduse cu mai multă înțelepciune decât în oricare altă monarhie sau republică din lume» (*Istoria diplomației* 181). Până la căderea Republicii în 1797, arhivele venețiene, în care erau păstrate toate aceste documente cu o mare precauție, au constituit cel mai bogat și mai variat «depozit» de istorie diplomatică din lume.

Preluând practicile diplomației din Bizanț, care se bazau pe trădare, intrigi și viclenie, diplomația de la Veneția a coborât însă limbajul diplomatic pe o treaptă care poate fi caracterizată prin fățărnicie, trădare și spionaj. Astfel, în această perioadă limbajul diplomatic evoluează spre utilizarea formulelor întortocheate, pompoase, abile și rafinate. La detașarea într-o misiune specială, ambasadorii primeau instrucțiuni în care se indica ce trebuiau să facă, ce și cum să vorbească și ce anume să observe, «vă veți strădui să exprimați aceste lucruri cu cât mai multă elocvență și într-un stil cât mai ales» (*Ibid* 181). Cu cât ambasadorul era mai elocvent, cu atât îndeplinea mai bine dorințele Republicii.

Pe de altă parte însă, odată cu dezvoltarea culturii și conștiinței din acea perioadă, limbajul devenea mai expresiv, convingător, plin de înțeles și argumentat dar totodată nu exprima angajamente speciale. Astfel, diplomația Venețiană a exercitat un impact considerabil asupra dezvoltării limbajului diplomatic din acele timpuri încât a fost ridicată la rangul de artă și sistem de la Veneția.

În calitate de ambasadori se selectau foarte minuțios reprezentanți onești și independenți, de înaltă calificare, care dispuneau de rang patrician. Toți trimișii trebuiau să respecte cu strictețe reguli stricte de conduită. Aceste tradiții timpurii au fost confirmate și continuate prin legi ulterioare care dezvăluie importanța înaltă pe care venețienii au acordat-o limbajului și serviciului diplomatic. În virtutea meritelor lor preeminente, diplomații venețieni au devenit modelul diplomatic din toată Europa, care cultivau în societate titlul de «ambasador venețian» (*The Language of Diplomacy*

30). Astfel, diplomația venețiană a pus bazele unei serii lungi de legi și regulamente de conduită pentru ambasadori. Practica diplomației de la Veneția și din alte orașe italiene a fost adoptată și de către cele mai mari națiuni europene. Regele Franței Louis XI, regele Ferdinand al Castiliei, și regele Henry VII al Angliei au stabilit misiuni permanente la curțile regatelor din vecinătate, astfel punând bazele unui adevărat serviciu diplomatic.

Sub influența papalității limba latină devine limba diplomației și a continuat să fie utilizată până în secolele XVII-XVIII, când a început să fie treptat înlocuită de franceză. În 1596, diplomatul venețian Ottavio Maggi, scria că un ambasador «nu trebuie doar să scrie și să vorbească latina cu perfecțiune clasică, ci și să fie maestru în cunoașterea limbilor greacă, spaniolă, franceză, germană și turcă»; iar Callières, în 1716 era de părere că «orice persoană care decide să fie angajată în timpul negocierilor pentru slujba regelui, ar trebui să cunoască limbile germană, italiană și spaniolă, deopotrivă cu latina; a fi ignorant față de latină ar fi un lucru rușinos pentru un angajat public» (*Ibid* 60).

În a doua jumătate a secolului al XV-lea, limba latină, care în Evul Mediu era unica limbă internațională, a început să cedeze locul limbilor vernaculare. Ulterior, fiecare națiune ducea corespondența cu propriii agenți în limba națională, deși latina a continuat să fie utilizată în documentele strict internaționale. Tratatul de la Westfalia (1648), Tratatul anglo-danez din 1670 și Tratatul anglo-olandez din 1674, toate au fost redactate și semnate în latină. Utilizarea limbilor naționale în actele publice ale principalelor țări ale Europei a fost o consecință necesară a creșterii sentimentului național. În Anglia, regele Edward al III-lea, în 1362, a interzis utilizarea limbii normand-franceză în actele publice, stabilind pentru acest scop limba engleză.

Evoluția limbajului diplomatic în epoca modernă

Epoca diplomației clasice europene a început odată cu Tratatul de la Westfalia (1648) care marchează «trecerea de la religie la sistemul statelor moderne, prin promovarea principiilor naționalității, suveranității și egalității» (*Language, Law, and Diplomacy* 728). Interesul statelor devine prioritar valorilor comunității religioase, care era considerată «actor principal al politicii externe la acea epocă» (*The Oxford Handbook of Modern Diplomacy* 4). Odată cu apariția Statului din secolul al XVI-

lea și al XVII-lea, au început să se dezvolte primele misiuni diplomatice și consulare, care în mare parte și-au păstrat structura până în prezent. În această perioadă, diplomația se bucură de mai multă stabilitate și organizare. Tot atunci se stabilește o ierarhie diplomatică riguroasă, se elaborează formule de corespondență diplomatică unanim acceptate. Apar primele reprezentanțe permanente în statele străine conduse de guvern și departamentele diplomatice centrale; se stabilește o ierarhie diplomatică riguroasă; se elaborează formule de corespondență diplomatică unanim acceptate; se formează un stil al depeșelor și al rapoartelor diplomatice, curtea regală devenind centrul diplomației. Datorită hegemoniei intelectuale exercitate de Franța în Europa secolelor XVII și XVIII și întrucât Franța devenise lider mondial, limba franceză devine limba de comunicare internațională (*lingua franca*), respectiv limba diplomației, preluând locul celei latine. Regele Angliei, Eduard al III-lea, și-a exprimat acordul ca în actele Parlamentului să fie folosită limba franceză, iar dovadă a acestui acord sunt următoarele expresii: «Le roy le vault»/«Aceasta este voința regelui» pentru consimțământul legilor publice; «Soi fait comme il est désiré»/«A se executa conform dorinței» pentru o lege privată; «Le roy remercie ses bons sujets, accepte leur benevolence, et ainsi le vault»/«Regele mulțumește supușilor săi docili, le acceptă bunăvoința și astfel îi apreciază» pentru legile în vederea acordării ajutoarelor și fondurilor în favoarea Regelui (*The Language of diplomacy* 57).

În Franța, limba latina a fost limitată la anumite clase de acte încă de la începutul secolului al XV-lea. Iar în 1512, Regele Francisc I a ordonat folosirea în exclusivitate a limbii franceze în toate actele publice și private. Urmare acestor schimbări, Congresul de la Viena din 1815 și Congresul de la Paris din 1856 au fost redactate în limba franceză.

Sub influența umaniștilor se formează un stil al depeșelor și rapoartelor diplomatice, care devine treptat obligatoriu pentru orice diplomat. Acest stil se caracterizează prin eleganța discuțiilor și corespondențelor diplomatice. În secolul al XVI-lea, s-a elaborat «o etichetă foarte complicată și originală a diplomației» (*Istoria diplomației* 264). Către sfârșitul secolului al XVII-lea, «cuvinte precum *diplomaticus* și *diplomatique* au început să se folosească în mod mai restrictiv în tratatele și documentele oficiale care se ocupau de relațiile internaționale. Oficialii care se ocupau de astfel de probleme se numeau *diplomați*; funcțiile de ambasadori, trimiși și oficiali ai misiunilor din străinătate făceau parte din *corpul diplomatic*» (*The Oxford Handbook of Modern Diplomacy* 4). Cei mai proeminenți diplomați din acele timpuri

au formulat regulamente care treptat au devenit norme ale legii diplomatice. Unele din aceste reguli au fost incluse în tratatele internaționale, care datează încă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Aceste tratate aveau scopul de a elimina confuziile existente dintre state și de a găsi soluția mai multor controverse internaționale complexe prin practici uniforme.

Totuși, diplomația din acea perioadă era considerată o taină a tainelor, de aceea s-a închis în cercul îngust al unor inițiați, conturându-se treptat în diplomația secretă. Centrul unde se elabora această politică era curtea regală. «L'État, C'est Moi»/«Statul sunt Eu» este bine-cunoscuta expresie a lui Ludovic al XIV-lea, care exprimă foarte bine absolutismul francez. Trimisul diplomatic servea drept un spion onorabil, care era împuternicit nu numai să afle secretele din statul în care era trimis dar și să influențeze interesele propriului guvern. La acea etapă a diplomației, «a servi ca spion onorabil însemna mituirea și coruperea miniștrilor din țara în care era trimis» (*Politica de Putere* 124). Respectiv, un ambasador din acele timpuri era considerat «un spion onorabil». Acest fapt este confirmat de aserțiunea naivă a ambasadorului britanic, Sir Henry Wotton, precum că «un ambasador este un om onest trimis să mintă în străinătate pentru binele țării sale» (*Diplomacy* 37).

Limbajul diplomației din epoca modernă a exaltat odată cu proclamarea Declarației de Independență a celor 13 State Unite ale Americii. Textul acestei declarații, elaborat de Thomas Jefferson, stipula «principii moderne de libertate și egalitate a oamenilor, dreptul lor de a-și alege conducătorii după propria sa voință» (*Istoria diplomației* 333). Benjamin Franklin este numit primul ambasador care a reprezentat noul stat American în Franța.

Diplomația revoluționară de la sfârșitul sec. al XVIII-lea corespundea în multe privințe principiilor constituției, care nu admiteau nici războiul în afara hotarelor țării și nici pacea prin capitulare. Această nouă diplomație era totuși încă destul de tânără și lipsită de experiență fiind determinată de multe ori de starea de spirit ai celor care o propagau și de superioritatea militară a țării din care făcea parte. Astfel, limbajul diplomatic deseori dădea dovadă de un ton de brutalitate, grosolanie și chiar o nuanță de violență. Despre aceasta ne vorbesc războaiele lui Napoleon Bonaparte, care poseda strălucite aptitudini diplomatice, dar nu avea suficient calm și stăpânire de sine pentru negocieri, fiind uneori cuprins de adevărate accese de furie: «I am a monarch of God's creation, and you reptiles of the earth dare not oppose me. I render an account of my government to none save God and Jesus Christ» a fost replica lui Napoleon membrilor clerului catolic adunat

în cadrul Conferinței cu clerul catolic și protestant la Breda, la 1 mai 1810 (*Napoleon I of France*).

Drept rezultat al acestei perioade aspre și sângeroase, apare necesitatea stabilirii unor compromisuri care au fost negociate de către ambasadorii statelor europene în timpul Congresului de la Viena în 1815. Obiectivul Congresului era atât găsirea unei soluții pentru asigurarea păcii pe termen lung pentru Europa cât și revenirea la vechile frontiere și redimensionarea marilor puteri. Totodată, «Congresul de la Viena a codificat diplomația drept o instituție caracteristică a noului sistem de state și a stabilit normele de conduită internațională de reglementare a discursului și rangului diplomatic între statele suverane în interesul națiunii în ansamblu, nu al unei dinastii separate» (*The Oxford Handbook of Modern Diplomacy* 4). Astfel, abia după Congresul de la Viena din 1815, serviciul diplomatic a fost recunoscut ca profesie cu propriul său statut punând capăt unui sistem neechilibrat și lipsit de demnitate. S-a înființat o profesie bine definită, cu propriile sale ierarhii și reguli, predestinată să evolueze și să depășească cercul restrâns de conducere. După războaiele napoleoniene limba franceză, fiind limba inamicului celui mai feroce al Europei, a început să cedeze locul limbilor naționale. Prin urmare, utilizarea exclusivă a limbii franceze ca limbă diplomatică începe să piardă teren. Astfel, o lege din 30 noiembrie 1919 prevedea că Liga Națiunilor nu ar trebui să aibă doar o singură limbă oficială, ci limbile uzuale de comunicare ale acesteia ar trebui să fie limbile franceză și engleză, plus la aceasta, fiecare stat ar trebui să aibă dreptul să utilizeze propria limbă, cu condiția că țara respectivă să asigure traducerea în una din limbile uzuale ale Ligii Națiunilor. Urmare acestei legi, în cadrul Conferinței de la Paris din 1918-1919, limba engleză a fost folosită în drepturi egale cu cea franceză. Diplomații britanici din țările străine au primit ordin să folosească limba engleză în comunicarea oficială cu guvernele cu care duceau afaceri externe. Expedierea circularii de mai jos de către un secretar britanic de externe către una din misiunile diplomatice din străinătate, ilustrează foarte bine această schimbare:

«Foreign Office.

30th July, 1923.

Sir,

I desire to remind you of the rule laid down by Mr Canning, and supported by Lord Palmerston and Lord Granville, and ever since strictly maintained, that all official communications from His Majesty's Representatives abroad to the Government to which they are accredited

must be written in the English language, except in the case of collective or identic notes where a French text may have been agreed upon with other Governments.

I am, etc.,

(Signed) Curzon of Kedleston» (*The Language of Diplomacy* 60).

Considerăm a fi remarcată sintagma *official communication* din această circulară, care ne revelează informația că un diplomat din acele timpuri nu se limita în negocierile sale doar la trimiterea și primirea notelor informative. În probleme de importanță minoră, cât și în cele de importanță majoră, el folosea adesea scrisori semi-oficiale sau private. Pentru limbajul din acest tip de scrisori nu există nici o instrucțiune. Acesta, poate deci, folosi limba engleză sau franceză, sau limba țării, după cum dictează comoditatea.

Tratatele bilaterale trebuiau să fie întocmite în engleză, sau atât în engleză cât și în franceză, sau în engleză și în limba puterii cu care se duceau negocierile. Pentru tratatele multilaterale, însă, era admisă doar limba franceză. Această poziție este prezentată în următoarea circulară eliberată în 1895 către misiunea diplomatică engleză în străinătate:

«F.O.

June 7, 1895

Sir,

I have to inform you that Her Majesty's Government attach much importance to the strict observance of the rule that Treaties, Conventions, and other international engagements, between Great Britain and foreign Powers should, in all cases, be drawn up in the English language. This text may be accompanied by another version, either in French, or in the language of the foreign State which is a party to the Treaty, but in no case should an international engagement between this country and a foreign Power be concluded in a foreign language only.

It should be of course be clearly understood that this rule does not apply to international Treaties or engagements to which three or more Powers are parties. Such instruments may, if so desired, be drawn up in the French language only.

I am Etc.,

Kimberley» (*Ibid* 60).

Această poziție a fost reafirmată de emiterea circularei adresată reprezentanților diplomați ai Majestății Sale în străinătate de către Lordul

Balfour din 20 iunie 1922. Un tratat bilingv ar trebui să conțină întotdeauna o clauză care să indice care text este autentic sau că ambele sunt la fel de autentice.

Tratatul de pace cu Germania (numit în mod obișnuit Tratatul de la Versailles) semnat la 28 iunie 1919, conținea clauza «Tratatul actual, al cărui text în limba franceză și engleză este autentic, urmează a fi ratificat». Pe când Tratatul cu Austria (numit în mod obișnuit Tratatul de la St.-Germain-en-laye) semnat la 10 septembrie 1919, conținea clauza «Tratatul actual, în franceză, engleză și italiană, urmează a fi ratificat. În caz de divergență, textul francez va predomina...» (*Ibid* 64). Aceste evoluții au favorizat considerabil prestigiul limbii engleze. Engleza și franceza devin în egală măsură cele două limbi oficiale ale Ligii Națiunilor, iar în toate tratatele încheiate sub egida Ligii, textul englez are egală valabilitate ca și cel francez. Astfel, evoluția cognitivă a societății secolului al XX-lea face ca limbajul diplomatic să devină mai elevat iar problemele diplomației mai complexe și mai variate decât în trecut. Alegerea cuvintelor potrivite devine extrem de importantă. Apare necesitatea unui limbaj diplomatic bine gândit, echilibrat, moderat, care să asigure un control rafinat asupra sensului cuvintelor: atât în exprimarea acordului, cât și în respingerea acestuia.

Evoluția limbajului diplomatic în epoca contemporană

După cel de-al doilea război mondial, sub presiunea unor fenomene noi și necunoscute anterior, a apărut nevoia unei noi legi diplomatice. Perioada interbelică a consolidat și inițiat noi proceduri diplomatice care se caracterizează printr-o diplomație multilaterală, dezbateri publice, proceduri parlamentare internaționale și putere de decizie colectivă. Engleza a devenit limba puterii și a prestigiului și, prin urmare, un portar internațional pentru progresul social și economic. Deși franceza nu mai poate fi din punct de vedere tehnic limba diplomației contemporane, efectele utilizării sale de-a lungul mai multor secole sunt încă resimțite în multe situații. Astfel, influența limbii franceze, la fel ca și precursorul său, latina, este resimțită pe scară largă în limbajul diplomatic prin astfel de termeni ca:

acte final (fr) /*act final* (ro) /*final act* (eng) – declarație oficială care rezumă rezultatele unei conferințe între reprezentanții a două sau mai multe națiuni;

agrément (fr) / *aprobare* (ro) / *approval* (eng) – acord al unui stat cu privire la o persoană propusă ca reprezentant diplomatic al unui stat; acord internațional între părți în scopul reglementării raporturilor juridice;

aide mémoire (fr) / *ajutor de memorie* (ro) / *memory aid* (eng) – notă înmănată personal de un agent diplomatic celeilalte părți în cursul unor convorbiri, care rezumă problema discutată;

Ambassadeur extraordinaire et plénipotentiaire (fr) / *Ambasador extraordinar și plenipotențiar* (ro) / *Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary* (eng) – această expresie este mai degrabă o modificare decât împrumut direct din franceză și reprezintă cel mai înalt grad diplomatic atribuit unui trimis oficial al unui stat suveran, care este acreditat pentru a asigura reprezentativitatea statului de un alt stat suveran pe teritoriul său;

attaché (fr) / *atașat* (ro) / *attaché* (eng) – consilier al șefului unei reprezentanțe diplomatice; cel mai mic rang dintre membrii personalului diplomatic al unei reprezentanțe diplomatice;

chargé d'affaires (fr) / *chargé d'affaires /însărcinat cu afaceri* (ro) / *charge d'affaires* (eng), urmat de abrevierea "a.i." (ad interim) – funcționar de rang oficial din cadrul unei ambasade care este împuternicit să înlocuiască pe ambasador în absența sa;

communiqué (fr) / *comunicat* (ro) / *communiqué / press release* (eng) – declarație publică care rezumă rezultatul unei întâlniri între reprezentanții a două sau mai multe națiuni;

consul (fr) / *consul* (ro) / *consul* (eng) – funcționar subordonat ambasadorului, care reprezintă interesele politice și economice ale unei națiuni și sprijină interesele cetățenilor care vizitează sau locuiesc în națiunea gazdă;

consul honorifique (fr) / *consul onorific* (ro) / *honorary consul* (eng) – cetățean al unei națiuni gazdă numit de o altă națiune pentru a-și reprezenta interesele în absența unui consulat;

exequatur (fr) / *exequatur* (ro) / *exequatur* (eng) – autorizație dată de un șef de stat unui consul străin de a-și exercita funcțiile în țara în care este trimis;

lettres de créances (fr) / *scrisoare de acreditare/depline puteri* (ro) / *credentials* (eng) – document oficial care atestă calitatea unui diplomat de a-și reprezenta statul în raporturile sale cu un alt stat;

modus vivendi (fr) / *modus vivendi* (ro) / *modus vivendi* (eng) – acord provizoriu care rămâne în vigoare până la finalizarea documentului final; în uz general, denotă un compromis practic sau un mod de viață;

La contribution de la bibliothèque à l'affirmation de la diversité culturelle

note verbale (fr) / *notă verbală* (ro) / *verbal note* (eng) – notă diplomatică nesemnată scrisă la persoana a treia, de natura unui memorandum, dar uneori considerată a fi mai formală;

protocole d'entente (fr) / *memorandum de înțelegere* (ro) / *memorandum of understanding* (eng) – document diplomatic cuprinzând expunerea faptelor sau argumentelor juridice care privesc relațiile dintre state și formează sau vor forma obiectul unor tratative; memorial

visa (fr) / *viza* (ro) / *visa* (eng) – un document care autorizează unui cetățean reședință temporară sau permanentă într-un alt stat.

Reprezentanții acestei noi clase diplomatice sunt mai capabili decât predecesorii lor să oglindească și exprime interesele și aspirațiile țărilor pe care le reprezintă. Un diplomat, căruia i se cere să funcționeze ca ochii, urechile și vocea țării pe care o reprezintă în străinătate, trebuie să țină cont de interesele și valorile naționale, în același timp să fie capabil să înțeleagă politica și cultura externă. Diplomații profesioniști trebuie să dea dovadă de abilități ce includ «inteligentă, tact, discreție, prudență, răbdare, autocontrol, muncă în echipă, adaptabilitate, imaginație creativă, capacitate de a emite și comunica mesaje exacte către publicul țintă, în același timp fiind capabili să indice sensuri alternative plauzibile pentru alte audiențe și aptitudine intelectuală și agilitate lingvistică pentru a prezenta compromisuri și flexibilitate necesare în timpul negocierilor intense orientate spre rezultate pozitive. Problemele statului trebuie să fie tratate cu delicatețe precum și judecată temeinică deoarece eșecul uneia dintre ele poate duce la consecințe catastrofale» (*The Oxford Handbook of Modern Diplomacy* 2).

Prezența decalajului mare dintre nivelurile de dezvoltare economică și socială a statelor vechi și noi este o altă provocare importantă pentru limbajul diplomatic din perioada contemporană. Problemele legate de relațiile economice, de ajutor și asistență pentru dezvoltare sunt acum probleme majore în relațiile dintre țările industrializate și cele în curs de dezvoltare. Un diplomat dintr-un stat industrializat aflat într-o țară în curs de dezvoltare sau vice-versa, se ocupă acum mai puțin de întrebări politice care au fost anterior substanța relațiilor diplomatice, decât de probleme de comerț, ajutor și asistență tehnică. Ca răspuns la aceste situații noi, unele state industrializate obișnuiesc să stabilească misiuni separate de ajutor și asistență în cadrul sau pe lângă ambasadele lor. Una dintre cele mai importante funcții ale reprezentanțelor diplomatice este de «a informa guvernul despre situația și evenimentele din țara de reședință, iar guvernul țării de reședință – despre politica statului pe care

îl reprezintă reprezentanța diplomatică» (*Geopolitica lumii contemporane* 137). Reprezentantul diplomatic deține o funcție trivalentă: de comunicare, negociere și informare. El devine reprezentantul propriului guvern, care transmite și expune mesajele sale guvernului care l-a acreditat și transmite mesajele ce provin de la guvernul străin către propriul guvern. Diplomația contemporană reprezintă principala formă de întreținere a relațiilor oficiale între state în conformitate cu normele dreptului internațional. Statele lumii contemporane își construiesc relațiile între ele bazate pe egalitate în drepturi, pe calea colaborării reciproce și consensului. Limbajul diplomatic în aceste condiții devine arta de a purta negocieri și de a găsi soluții reciproc acceptabile în scopul reglementării și prevenirii conflictelor internaționale.

Concluzii

Trecerea în revistă a îndelungatei evoluții a limbajului diplomatic evidențiază numeroase transformări, dar și anumite constante istorice. Per ansamblu, limbajul diplomatic este un organism în continuă schimbare, care se conturează prin interacțiunea dintre entități diferite, astfel că preia influențe transformatoare din mediul internațional în care acționează. Fiind într-o perpetuă schimbare, conținutul, caracterul și mijloacele limbajului diplomatic au cunoscut o evoluție ascendentă de-a lungul diverselor etape ale dezvoltării sale. Astfel, diplomația din epoca modernă preferă să soluționeze conflictele și litigiile prin intermediul comunicării la masa tratativelor, pe calea colaborării reciproce și consensului. În această perioadă limbajul diplomatic devine profesionist și de o importanță majoră, întrucât limbajul nu este un simplu instrument de comunicare, sau mijloc de transmitere a gândurilor, ci însăși esența vocației diplomatice. Epoca contemporană constituie apogeul evoluției diplomatice, devenind instrumentul principal al politicii externe și al relațiilor internaționale. Interesele lumii contemporane sunt de nerecunoscut în ultimul secol, deoarece trăim într-un mediu global mult mai provocator, mai complex și mai exigent decât lumea din 1945. În perioada modernă limbajul diplomatic și cerințele impuse diplomaților sunt supuse unor schimbări semnificative, radicale chiar. De aceea înțelegerea forțelor care afectează acest sistem devine iminentă. Aceste evoluții rezultă din natura schimbătoare a statului, a ordinii mondiale și a interacțiunii dintre acestea. Reflectând asupra continuității artei diplomatice și examinând diagrama evoluției limbajului diplomatic, putem observa că limbajul diplomatic cunoaște o traiectorie ascendentă. Principalele

La contribution de la bibliothèque à l'affirmation de la diversité culturelle

instrumentele care au favorizat dezvoltarea diplomației și totodată a limbajului diplomatic au fost instaurarea legii și dezvoltarea negocierii.

Bibliografie

- Berrige, G.R., Alan, James, *A Dictionary of Diplomacy*, London, Palgrave Macmillan, 2003.
- Burian, Alexandru, *Geopolitica lumii contemporane*, Chișinău, 2003.
- Chas, W. Freeman, *Diplomat's Dictionary*, United States, Institute of Peace Press, 2010.
- Cooper, F. Andrew, Heine, Jorge, Thakur, Ramesh, *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy*, UK, Oxford University Press, 2013.
- Dembinski, Ludwik, *The Modern Law of Diplomacy, External Missions of States and International Organizations*, The Netherlands, UNITAR, 1988.
- Gaselee, Stephen *The Language of Diplomacy*, England, Cambridge, 1939.
- Lee, T. Luke, Quigley, John, *Consular Law and Practice*, New York, Oxford University Press, 2008.
- Nicolson, Harold, *Diplomacy*, ediția a 2-a, Londra, Oxford University Press, 1950.
- Ostrower, Alexander, *Language, Law, and Diplomacy, A Study of Linguistic Diversity in Official International Relations and International Law*, Philadelphia, Universitatea Pennsylvania Press, volum 2, 1965.
- Poteomkin, V.P., Bahrușin S.V., Efimov A.V., *Istoria Diplomației*, Moscova 1959, vol. I, traducere de A. Herescu, îngrijire științifică a ediției românești P. Constantinescu, București 1962,
- Roman, Alexandru, *Istoria diplomației antice*, Chișinău, 1997.
- Ruth, A., Roland, *Interpreters as Diplomats: A Diplomatic History of the Role of interpreters in World Politics*, University of Ottawa Press, 1999.
- Wight, Martin, *Politica de Putere*, traducere de Tudor Florin, Chișinău, Editura ARC, 1998.

Surse electronice

- Benjamin Franklin: First American Diplomat, <https://history.state.gov/milestones/1776-1783/b-franklin> (accesat pe 31 martie 2019).
- Diplomacy, <https://www.britannica.com/topic/diplomacy#ref59476> (accesat pe 2 aprilie 2019).
- Istoria Războiului Peloponeziac, cartea a 3-a, capitolul 9, Thucydides, scrisă în 431 înainte de Hristos, traducere în engleză de Richard Crawley, <http://classics.mit.edu/Thucydides/pelopwar.3.third.html>, accesat pe 5 aprilie 2019.
- Napoleon I of France, https://en.wikiquote.org/wiki/Napoleon_I_of_France, (accesat pe 5 aprilie 2019).

Niccollo, Machiavelli, *Il Principe*,

http://www.letteraturaitaliana.net/pdf/Volume_4/t324.pdf, (accesat pe 5 aprilie 2019).

Niccollo, Machiavelli, *Principele, traducere din limba italiană de Sorin Ionescu* https://biblacad.ro/UPC_Personalitati/principele.pdf, (accesat pe 5 aprilie 2019).

The Beginnings of the Language of Diplomacy, <https://www.legallanguage.com/legal-articles/language-of-diplomacy/> (accesat pe 2 aprilie 2019).

White, Brian, *Diplomacy*, Oxford University Press, 2005, https://www.academia.edu/25494168/Diplomacy_brian_white (accesat pe 2 aprilie 2019).

Tatiana CHITII
Doctorandă
Universitatea de Stat din Moldova
Chișinău, Republica Moldova

Trasee traversabile și ne-traversabile în expresiile de mișcare fictivă din limba română

Rezumat: În articolul dat sunt analizate modalitățile de exprimare a mișcării fictive în engleză și româna, în special, cu scopul de a verifica nivelul de susceptibilitate a acestor limbi la un criteriu pertinent (raportat de Matsumoto) precum capacitatea subiectului gramatical al expresiei de mișcare fictivă (EMF) de a fi un traseu traversabil sau ne-traversabil. Studiul comparat al unui roman în limba engleză și a traducerii lui în limba româna are drept scop identificare nivelului de similitudini sau a eventualelor limitări de ordin tipologic (nelegate de simple preferință a traducătorului) în utilizarea EMF, precu și a efectelor produse asupra cititorului de diferențele în conceptualizarea situației în textul sursă și reconceptualizarea ei în textul țintă, ținând cont de specificul textului narativ.

Cuvinte cheie: mișcare fictivă, expresie de mișcare fictivă, trasee traversabile / ne-traversabile, condiția manierei, condiția traseului

Résumé: Cet article analyse les façons d'exprimer le mouvement fictif en anglais et en roumain, en particulier en ce qui concerne le niveau de leur sensibilité à un critère aussi pertinent (rapporté par Matsumoto) que la caractéristique des sujets grammaticaux des expressions de mouvement fictif (EMF) d'être parcourable (par ex. routes, chemins, etc.) ou non-parcourable (par ex., murs, clôtures, etc.). Partant de la comparaison de la traduction roumaine d'un roman anglais, l'étude vise à révéler le niveau de similitudes ou les éventuelles limitations typologiques (non seulement liées aux préférences du traducteur) des langues dans l'utilisation des EMF,

ainsi qu'à analyser les effets et les différences de conceptualisation de la situation dans l'original et de sa re-conceptualisation sur le lecteur dans la traduction, compte tenu de la spécificité du texte narratif.

Notre étude vise à vérifier si les différences informationnelles résultant de la traduction de la trajectoire et de la manière de se déplacer s'appliquent également à la traduction des expressions fictives de mouvement. L'intention est de savoir si le même gain et / ou la même perte d'informations a lieu dans la traduction des expressions de mouvement fictives anglaises que dans la traduction roumaine. À la suite de l'analyse, il a été constaté une perte générale d'information, ce qui s'est reflété à la fois dans la traduction du mode de déplacement et le transfert des routes complexes. Pour commencer, le traducteur roumain a laissé de côté des informations sur la manière de mouvement dans plusieurs des cas. Néanmoins, lorsque le traducteur a la possibilité d'utiliser un verbe neutre, décrivant le mouvement ou un verbe avec une modalité stylistique exprimée, il donne la préférence aux verbes dynamiques. Il a également été rapporté que le traducteur simplifie souvent les routes complexes décrites en anglais. C'était particulièrement évident dans les cas où le texte original utilise la capacité de l'anglais d'incorporer l'information de la manière dont se réalise le mouvement dans le verbe et d'utiliser des prépositions ou des satellites pour dessiner la route du mouvement, ce qui permet l'expression d'une route complexe en utilisant un seul verbe et quelques satellites, par ex: „Ralf saw a path *running from* the bold spot *down* a slope, *through* flowers, *round* and *down* the rock .../ Ralf zări o cărare ce *șerpuia* pornind din locul unde stăteau, *coborând* pe pantă *în josul* defileului, *printre* flori, *ocolind* în cercuri stânca...” Pour résoudre de telles situations, le traducteur décide parfois d'écraser les routes complexes décrites en anglais, en utilisant plusieurs verbes en roumain capables de fournir une image plus riche pour le décor que pour le mouvement. Les résultats de ces démarches nous orienteront vers de futures recherches.

Mots-clés: mouvement fictif, expression de mouvement fictif, routes parcourables / non parcourables, condition de manière, condition de chemin, verbes de manière, verbes de chemin

Abstract: This article analyses ways of expressing fictive motion in English and Romanian particularly with respect to the level of their susceptibility to such a pertinent criterion (reported by Matsumoto) as the characteristic of the grammatical subjects of Fictive Motion Expressions (FMEs) to be travelable (eg. roads, paths, etc) or non-travelable (eg. walls, fences etc.) paths. Based on the comparison of the Romanian translation of an English novel, the study aims to disclose the level of similarities or the eventual typological limitations (not just related to the translator's preferences) of the languages in using FME, as well as to analyze the effects the differences in conceptualization of the situation in the original and its re-conceptualization in the translation would have upon the reader, given the specificity of the narrative text. The paper concludes with a discussion of the findings and directions of future research.

Keywords: Fictive motion, fictive motion expression, travelable/non-travelable paths, manner condition, path condition

Introducere

În lucrarea dată ne propunem drept scop identificarea și analizarea exemplor de mișcare fictivă în baza unei opere literare originale *The lord of the flies* de W. Golding (și a traducerii ei în română de C. Popescu). Vom încerca să demonstrăm dacă diferențele raportate de lingvistul Yo Matsumoto în lucrarea sa *Subjective motion and English and Japanese verbs* (183-226) cu referire la distincțiile dintre subiectele gramaticale "traversabile" și "ne-traversabile" ale EMF japoneze versus engleze apar și în exemplele de MF românești. Ne vom axa în mod special pe exemplele de mișcare fictivă ce apar pe traseele ne-traversabile și pe complexitatea treaseelor în asemenea construcții.

Verbele de mișcare reflectă una din activitățile fundamentale ale omenirii – mișcarea. Aceste verbe sunt prezente în toate limbile lumii și prezintă structuri similare a extensiunii semantice inter-lingvistic. Atunci când este utilizat literalmente, un verb de mișcare descrie schimbarea unei entități fizice de la un loc în spațiu la alt loc în spațiu. Spre exemplu, *Ioana merge de la Suceava la Galați*, acest exemplu ne arată că agentul și-a început călătoria în punctul A (Suceava) și a sfârșit-o în punctul B (Galați), în drum

a trecut prin alte localități cum ar fi: Focsani, Adjud, Bacău și altele pâna a ajuns la destinație.

Atunci, însă când verbele de mișcare sunt folosite în sens figurat, ele nu au nimic în comun cu mișcarea fizică propriu-zisă. Spre exemplu: Vine Paștele, Zilele trec/pleacă.etc. În asemenea exemple nu observăm niciun fel de mișcare, însă, în primul exemplu timpul este subînțeles ca mișcându-se spre vorbitor, pe când în exemplul al doilea, timpul se mișcă dinspre vorbitor. Observăm că în unele limbi, verbul a merge (go, aller) a mers și mai departe adoptând funcții gramaticale suplimentare. Spre exemplu în Engleză și Franceză aceste verbe sunt indici ale viitorului: *Im going to visit my granny. Je vais visiter ma grand'mère.* În urma cercetărilor efectuate s-a ajuns la concluzia că la baza extinderii conotației verbului de mișcare se află metaforele conceptuale precum: *Timpul este spațiu / Time is space* sau *Schimbarea este mișcare / Change is motion* (Lackoff & Jahnson, *Metaphors we live by* 7-9), (Gibbs, *The poetics of mind* 3-16).

Extinderea semantică a verbelor de mișcare nu se limitează doar la limba engleza. Atunci când verbele de mișcare sunt examinate inter-lingvistic, observăm că numeroase limbi manifestă asemenea extindere. Spre ex.

În franceză – La route parcourt le long de la côte.

Română – Drumul rulează de-a lungul coastei.

Rusă – Дорога идет вдоль побережья.

Poloneză – Droga biegnie wzdłuż wybrzeża.

Observăm că în toate aceste limbi, exact așa ca și în engleză, verbele de mișcare sunt folosite de vorbitor sistematic pentru a reda cadrele spațiale staționare ce conțin configurații asemenea unor trasee (Matlock, *The Conceptual Motivation of Fictive Motion* 240). Enunțurile de mai sus, deși nu conțin mișcare la sensul ei propriu-zis, presupun un fel de mișcare implicită. Fenomenul folosirii verbelor de mișcare pentru a descrie configurații spațiale care nu implică mișcare de facto nici schimbare de stare, au fost studiate de lingviștii cognitiști timp de mai bine de 30 ani. Cognitivistul Leonard Talmy numește acest fenomen *mișcare fictivă/fictive motion* (*Toward a cognitive semantics*), Ronald W. Langacker îi spune *mișcare abstractă/abstract motion*, și Yo Matsumoto (*Op. cit.*) vine cu termenul de *mișcare subiectivă/ subjective motion*. Cea mai întrebuintată rămâne a fi denumirea dată de Talmy – mișcarea fictivă, care, pe larg vorbind, este definită de el ca: structuri lingvistice ce descriu mișcarea fără ca ea să fie fizic prezentă ”... linguistic instances that depict motion with no physical occurrence” (Talmy, *Fictive Motion in Language and „Ception”* 211).

El distinge un număr de categorii relativ diferite care implică aspecte ale mișcării atribuite obiectelor, stărilor și conceptelor abstracte imobile. Categoria de mișcare fictivă care prezintă cel mai mare interes este categoria căilor de coexistență/coextension paths, pe care Talmy o caracterizează în felul următor: "Coextension paths category depicts the form, orientation, or location of spacially extended object in terms of a path over the objects extent" (Talmy). Spre exemplu: "The fence zigzags from the plateau down into the valley./ Gardul coboară pornind de la platou spre vale în zigzag (Exemplu preluat din Talmy, *Towards a cognitive semantics*).

În exemplul dat ascultătorul/vorbitorul, având la bază subsistemul cognitiv de cunoștințe generale, înțelege că un gard nu se poate mișca, este staționar, totuși datorită celui de al doilea subsistem cognitiv, ce răspunde de înțelegerea literară și specifică a enunțului, înțelege ca el se "mișcă". Verbul de mișcare *zigzag*, împreună cu prepozițiile *from*, *down* și *into* – crează un sentiment de mișcare a gardului într-un anumit mod, de-a lungul unui anumit traseu, astfel caracterizând conturul și poziția lui. Enunțul similar: "The fence zigzags from the valley up to the plateau / Gardul urcă platoul în zigzag", evocă un sentiment al mișcării în direcție opusă. Aceste exemple demonstrează faptul că sentimentul de direcție poate fi cu ușurință impus asupra diferitor fenomene din viața noastră cu ajutorul instrumentelor lingvistice. Talmy explică folosirea expresiilor de mișcare fictivă în termeni de interferențe cognitive generale pentru dinamism în lingvistica și semantica conceptuală. El susține faptul că în limbă mișcarea fictivă apare preponderent mai des decât cea fictiv staționară (eg. *There stands a fence in a zigzag pattern at an angle between the plateau and the valley. / Gardul este pe un platou în formă de zigzag.*) (Talmy, *Cognitive Semantics: An Overview* 623). Cu alte cuvinte putem spune că expresiile lingvistice tind spre dinamismul conceptual. Potrivit lui Talmy (Talmy, *Toward a cognitive semantics*, v. 1 100-104), părtinirea cognitivă orientată spre dinamism vine de la distincția dintre modul de gândire fictiv și factiv. Primul este mai proeminent din punct de vedere perceptual, dar este mai puțin veridic, al doilea este mai veridic, dar e mai puțin proeminent perceptual. Modul de gândire fictiv îl depășește pe cel factiv în mod natural, deoarece noi, vorbitorii, ne axăm pe aspectele dinamice ale realității.

Langacker (1986, 2005, 2008) susține că atât reprezentarea fictivă cât și cea factivă implică un fel de *scanare mentală /mental scanning* de-a

lungul unui traseu. În cazul mișcării de facto, noi înțelegem mișcarea ”scanând” înaintarea agentului pe un traseu într-un timp de procesare/ preprocessing time. Într-un anumit moment de timp conceptualizatorul interacționează cu agentul în mișcare. Langacker susține că, de fapt, înțelegerea mișcării fictive implică aceleași operații mentale. Ceva asemănător unui agent/mover este o entitate statică întinsă în spațiu, spre ex. *un drum, o cărare, un gard*. etc. În loc de a urmări mișcarea agentului (care de fapt nu există), conceptualizatorul (vorbitorul/ascultătorul) scanează mental de-a lungul traseului, astfel obținând configurarea spațială a obiectului. Langacker (*Sequential and summary scanning: A reply* 574-579) propune termenul de **scanare sumară/summary scanning**. El presupune că înțelegerea unei astfel de configurații necesită un anumit timp de procesare pentru activarea completă a acesteia, în loc să se contureze instantaneu într-o existență deplină. Deci, înțelegerea devine progresiv mai complexă cu trecerea timpului de procesare, până când configurația completă este simultan activă ca un singur ”gestalt”, un tot întreg. El susține că deși mișcarea fictivă este una imaginară, înțelegerea ei își are rădăcinile în experiență (*Ibid.* 578-581). Mișcarea fictivă este un produs al subiectivității/subjectification în urma cărui mișcarea apare în felul în care vorbitorul/ascultătorul construiește configurația spațială a obiectului în mintea lui. Este felul în care conceptualizatorul vede cu ”ochii minții” un anumit traseu în spațiu.

Numeroși lingviști cognitivi sunt interesați de a înțelege ce motivează vorbitorul să folosească asemenea structuri semantice. Motivarea încorporează în sine o varietate de influențe referitoare la felul în care o limbă este folosită și structurată. Ea încearcă să explice cum funcționează limba și cum ea s-a schimbat în timp. Motivarea încearcă să analizează în ce măsură o anumită formă lingvistică are sens și poate fi observată și explicată într-o limbă sau inter-lingvistic. “Motivation concerns the extent to which a linguistic form or a set of linguistic forms makes sense or is explainable within a language or across multiple languages” (Matlock, *op. cit.* 221-248).

Să analizăm următoarele exemple (exemplele sunt preluate din sursa citată mai sus):

1. a. Sarah runs along the coast.
- b. The road runs along the coast.

În exemplul (1a) agentul (Sarah) își începe mișcarea într-un anumit punct, continuă să alerge de-a lungul țărmului și probabil se va opri într-un alt punct aflat pe țărm. Mișcarea ei are loc într-o anumită directive în timp real formând un traseu care are un început și un sfârșit și alte puncte intermediare care conectează aceste două extremități. Exemplul (1b) pare a fi asemănător primului exemplu, deoarece în ambele cazuri este vorba de un traseu situate într-un cadru spațial, unica diferență între aceste două exemple este faptul dacă mișcarea *per se* apare sau nu.

În urma cercetărilor și experimentelor efectuate, Matlock ajunge la concluzia că expresiile/construcțiile de mișcare fictivă sunt motivate de abilitatea noastră cognitivă de a simula mental mișcarea de-a lungul unui traseu; și de dorința noastră naturală de a vorbi despre unde lucturile se află sau sunt localizate și încotro mergem în lume (*Ibid.* 23).

În articolul *Conceptual motivation of fictive motion*, T. Matlock ne prezintă o posibilă formă a construcțiilor de mișcare fictivă/fictive motion constructions. Ea studiază comportamentul și utilizarea acestor construcții și descrie structural lor. O construcție de mișcare fictivă are următoarele părți componente:

- Subiect/ subject noun phrase (NP)
- Verb de mișcare/ motion verb
- Structuri prepoziționale/ prepositional phrase (PP) sau un complement direct.

Spre ex. *The road runs along the coast*. Subiectul (road) reprezintă agentul/tragector (TR) care este, în cazul dat, o entitate liniară; verbul de mișcare care în înțelesul său direct ne arată schimbarea locului agentului și un complement direct care reprezintă punctul sau punctele de reper față de care este poziționat agentul. Matlock susține că Traseul este esențial atunci când construim expresiile de mișcare fictivă și trebuie să fie relative întins/lung. (*Ibid.* 229-234) Verbul de mișcare are și el un rol important oferind informație referitoare la forma traseului. Bazându-se pe această analiză și alte observații ale lingviștilor cognitivi, Matlock ajunge la concluzia că abilitatea oamenilor de a simula mișcarea fictivă motivează utilizarea construcțiilor de mișcare fictive în măsură în care acestea sunt corecte și acceptate lingvistic.

Mai mult decât atât, mișcarea fictivă deseori servește ca subiect de discuții în ceea ce privește înțelegerea și conceptualizarea realității care are loc în mod metaphoric, deoarece experiența mișcării își are rădăcinile

adâci în existența omenirii (Lakoff & Turner, *More than cool reason* 142). Fauconnier (*Mappings in Thought and Language* 177-181) susține că mișcarea fictivă, ca mod de exprimare, se bazează pe integrarea/sintetizarea conceptuală /conceptual integration, care redă mișcarea și imobilitatea în același timp. Contradicția aparentă a amestecului dintre mișcare și imobilitate este o consecință a sintetizării conceptuale, care permite diferitor spații mentale să se îmbine simultan pentru a forma o construcție mentală unică. Spre exemplu, procesul de îmbinare/blending permite integrarea conceptuală a formei unei mișcări prin spațiu cu forma spațiului a unui obiect. Fauconnier și Turner presupun faptul ca noi formulăm asemeni îmbinari/blends ale mișcării fictive, deoarece aceasta ne permite înțelegerea configurațiilor abstracte la nivel de “muritori de rând” (*Conceptual blending, form and meaning* 67-75).

Obstacole la construirea expresiilor de mișcare fictivă

În urma cercetărilor efectuate s-a demonstrat că alegerea verbelor de mișcare pentru expresiile de mișcare fictivă nu este una aleatorie sau ne semnificativă, ci este una limitată atât de regulile lingvistice cât și de cele conceptuale. Yo Matsumoto, un alt lingvist cognitiv remarcabil, analizează expresiile de mișcare fictivă inter-lingvistic, comparând engleza cu japoneza și distinge unele caracteristici importante ale acestor expresii. În primul rând, el face deosebirea dintre traseele traversabile/travelable paths, trasee de-a lungul cărora poate avea loc mișcarea de reală, spre ex. *drumuri, cărări, poteci* etc., și trasee ne-traversabile, entități alungite de-a lungul cărora mișcarea reală nu poate avea loc, spre ex. *garduri, pereți* etc. Matsumoto ajunge la concluzia că în limba japoneză nu pot fi folosite verbe de mișcare la descrierea traseelor ne-traversabile în același mod în care ele sunt folosite la descrierea traseelor traversabile. Alte trasee ne-traversabile, cum ar fi *firele* și *linia de frontieră*, admit folosirea unui număr restrâns de verbe, fenomen explicat de faptul că în limba japoneză anumite verbe nu pot fi folosite la descrierea mișcării de-a lungul unui traseu ce nu are o bază senzo-motorică (Matsumoto, *op. cit.* 213-217). În ceea ce privește limba Engleză, aceste restricții nu apar și numărul de verbe de mișcare, folosite la descrierea traseelor atât traversabile cât și ne-traversabile, nu este limitat. În cazul limbii spaniole, cercetarea și experimentele au fost efectuate de lingviștii Rojo și Valenzuela (*Fictive Motion in Spanish*, exp.1), s-a depistat că asemenea distincții nu sunt atât

de proeminente. Totuși, vorbitorii spanioli necesită mai mult timp pentru procesarea expresiilor de mișcare fictivă ce conțin trasee ne-traversabile decât a celor ce descriu trasee traversabile.

O altă diferență între expresiile traseelor de coextensie în engleză și japoneză constă în proprietățile aspectuale a verbelor ce reprezintă mișcarea fictivă în aceste limbi. Matsumoto (Matsumoto, *op. cit.* 204) divizează expresiile de mișcare fictivă în două tipuri:

I-ul tip sunt expresiile ce conțin proprietăți ale traseului – *Path condition*;
Al **II-lea tip** include expresiile ce conțin proprietăți ale modului sau manierei de mișcare – *Manner condition*.

Condiția traseului/Path condition spune că orice expresie de mișcare fictivă trebuie neapărat să conțină informație legată de traseu/direcție, care poate fi încorporată în verb sau relatată de o prepoziție sau structură adverbială. Spre exemplu (exemple preluate de la Matsumoto):

2. a. The road runs.
- b. The road runs along the coast.
- c. The road descends.

Dacă examinăm aceste exemple observăm că în exemplul (3a), verbul *run* are nevoie de o precizie legată de traseu/direcție, pentru a fi utilizat corespunzător într-o expresie de mișcare fictivă. Dimpotrivă, în exemplele (3b) și (3c), această informație este prezentă. În enunțul (b) direcția este redată de prepoziția *along* și punctul de referință *the coast*. În exemplul (c) direcția/traseul este încorporat în verbul de mișcare cu componenta care exprimă traseul (Bodean-Vozian 8) *ascend*. Condiția traseului nu trezește îndoiele deoarece ea este un element cheie în procesarea unui "traseu mental/imaginar", este o invitație pentru conceptualizator să "scaneze secvențial" lungimea unui obiect/entități într-o anumită direcție. Prezența lingvistică a traseului pare a fi consubstanțială și indispensabilă în aceste expresii.

Condiția modului/ manner condition este discutabilă. Matsumoto susține că atunci când un verb de manieră participă la formarea expresiei de mișcare fictivă, el neapărat trebuie să conțină ceva informație legată de anumite particularități ale traseului. Literalmente vorbind: "*no property of the manner of motion can be expressed unless it is used to represent some correlated property of the path*" (*Ibid.* 213).

3. a. The cyclist zig-zagged along the valley.
- b. The path zig-zagged along the valley.

În exemplul (4a) verbul zig-zag oferă informație despre modul în care a avut loc mișcarea executată de un o ființă umană. Atunci însă când vorbim despre un subiect neînsușit, ca spre ex. (4b), unde nicio mișcare *per se* nu are loc, informația redată de verb ține de forma generală a traseului. Să analizăm alte exemple:

4. a. The road plunged downhill.
- b. The road inched uphill.

Aceste enunțuri de asemeni ne furnizează anumite informații despre forma traseului. În (5a) verbul *plunge* include detalii suplimentare despre modul mișcării, și anume viteza, informație care poate fi cartată pe pantă drumului, astfel încât, înțelegem că drumul coboară foarte abrupt. Și invers, verbul *inch* redă o mișcare ”înceată, cu grijă”, această informație este cartată pe panta drumului presupunând că el urcă încetșor.

Referitor la diferențele ce apar între limbile japoneză și engleză, Matsumoto menționează faptul ca în engleză practic toate traseele (subiectele gramaticale) sunt potrivite pentru expresiile de mișcare fictivă, în timp ce în japoneză doar traseele traversabile, cele de-a lungul cărora poate avea loc o mișcare reală, pot apărea în mișcare fictivă.

Teenie Matlock în lucrarea sa *The conceptual motivation of fictiv motion* vine cu o precizare în acest sens. Ea de asemeni divizează expresiile de mișcare fictivă din limba engleză în două categorii (Matlock, *op. cit.* 232-233):

Tipul I include expresiile de MF ce conțin trasee asociate cu mișcarea de facto și ele acceptă folosirea verbelor de mod sau manieră a mișcării, cum ar fi *crawl* (a se târâ) sau *race* (a alegra):

5. a. The highway crwals through the city./ Autostrada se târa prin oraș.
- b. The highway races through the city./ Autostrada alerga prin oraș.

În ambele cazuri verbele de mișcare nu descriu un eveniment de mișcare propriu-zis. Dimpotrivă ele ne oferă informații despre cum mișcarea ar putea apărea sau cum este cunoscut că ea apare de-a lungul entității date – autostrada. Un verb de mișcare/ de manieră ne poate oferi, nu doar detalii despre viteză (repede sau încet), el poate arăta o stare emoțională sau fizică a celui pe care îl putem vedea mișcându-se de-a lungul uni traseu anume. Spre ex:

6. a. The footpath staggers from the bar to the outhouse. / Urmele se impleticeau de la tejgheaua barului până la toaletă.

Verbul *stagger* (a se împletici) este asociat cu mișcare unei persoane în stare de ebrietate, respectiv putem scana cu "ochii minții" un anumit traseu a celui beat care merge haotic, în zig-zag, se împiedică sau chiar cade. Putem vedea acest traseu, aceste urme, în special într-o cârciumă, la o margine de drum, unde clienții intra cu picioare pline de noroi. Respectiv folosirea acestui verb de mișcare cere un anumit context. Nu putem spune ca urmele se împleticeau de la catedră până la decanat, chiar dacă am dori sa oferim enunțului sau descrierii o conotație poetică. În orice caz, verbele de manieră pot fi folosite în construcții care nu descriu mișcarea *per se* și ele oferă informații despre starea rezultantă a traseului, inclusiv forma sau felul în care obiectele ar putea ori s-au mișcat de-a lungul lui.

Al II-lea tip identificat de Matlock include construcțiile de mișcare fictivă, cu acele trasee de-a lungul cărora mișcarea de facto nu poate avea loc. Spre ex.,

7. The table goes from kitchen to the sliding doo. / Masa se întindea de la bucătărie până la ușa glisantă. (230)

Asemenea structuri nu permit folosirea verbelor de mișcare de manieră, deoarece niciun fel de mișcare nu se presupune și nu se cunoaște să fi apărut vreodată de-a lungul acestui traseu.

Dificultăți ce pot apărea la traducerea expresiilor de mișcare fictivă

În teoria sa Gândim pentru a Vorbi/ Thinking for Speaking theory (Slobin, *Thinking for speaking* 434-444), Dan Slobin, un alt lingvist cognitiv, decrie cum englezii și spaniolii atrag atenția la diferite aspecte atunci când descriu scene de mișcare. Atunci când vorbitorii englezii descriu o scenă vizuală ei se axează pe aspectele dinamice ale scenei, specificând care elemente anume se mișcă deseori descriind maniera sau modul în care are loc mișcarea. Vorbitorii spaniolii, însă, dau preferință descrierilor mai puțin dinamice, axându-se și oferind detalii despre aspectele statice ale scenei, lasând înțelederea mișcării la discreția ascultătorului. Astfel, utilizează mai puține verbe de mișcare decât englezii, folosind mai puține verbe de manieră și descriind trasee mai puțin complexe, adică mai simplificate. În urma analizării traducerilor anumitor lucrări, când s-a mers de la engleză spre spaniolă, Slobin ajunge

la concluzia că în spaniolă se observă o pierdere generală a informației în ceea ce privește atât traducerea verbelor de manieră cât și cea a traseului. La traducerea evenimentelor de mișcare, traducătorii spanioli au omis circa 50% de informație referitoare la verbele de manieră și au simplificat traseele engleze complexe în aproximativ 24% de cazuri. Și invers, atunci când vorbim de traduceri din spaniolă în engleză, traseele complexe sunt construite cu ușurință folosind numeroase prepoziții atribuite unui singur verb de mișcare.

Având la bază aceste date, Rojo & Valenzuela, au încercat să vadă dacă asemenea dificultăți vor apărea și la traducerea expresiilor de mișcare fictivă din engleză în spaniolă. În urma experimentului s-a dovedit faptul că la traducerea expresiilor de mișcare fictivă pierderea complexității traseului și verbele de manieră a fost considerabil mai mică decât la tradurea mișcării de facto. Aceasta se datorează faptului că atât traseul cât și modul de mișcare ocupă un rol esențial în construirea expresiilor de mișcare fictivă (Rojo, Valenzuela, *Fictive Motion in English and Spanish; Fictive Motion in Spanish*).

Având la bază aceste date, Rojo & Valenzuela, au încercat să vadă dacă asemenea dificultăți vor apărea și la traducerea expresiilor de mișcare fictivă din engleză în spaniolă. În urma experimentului s-a dovedit faptul că la traducerea expresiilor de mișcare fictivă pierderea complexității traseului și verbele de manieră a fost considerabil mai mică decât la tradurea mișcării de facto. Aceasta se datorează faptului că atât traseul cât și modul de mișcare ocupă un rol esențial în construirea expresiilor de mișcare fictivă (Rojo, Valenzuela, *Fictive Motion in English and Spanish; Fictive Motion in Spanish*).

Cazurile dubioase cum ar fi mișcarea sunetului sau a lichidului au fost excluse. Exemplele cu sunet implică un tip de mișcare care nu poate fi vizualizată, cele cu lichide prezintă neclarități deoarece nu putem bine defini dacă mișcarea se referă la traseul urmat de lichid sau la lichidul propriu-zis.

Unul din scopurile propuse în urma citirii originalului și a traducerii a fost de a demonstra, în baza exemplurilor identificate, nivelul de similitudini sau a eventualelor limitări de ordin tipologic (nelegate de simpla preferință a traducătorului) în utilizarea EMF, precum și a efectelor produse asupra cititorului de diferențele în conceptualizarea situației în textul sursă și reconceptualizarea ei în textul țintă, ținând cont de specificul textului narativ. Având la bază concluziile lui Yo Matsumoto, precum că limba

japoneză nu permite construirea expresiilor de mișcare fictivă pe trasee ne-traversabile, am încercat să vedem dacă acest fapt este valabil și pentru limba română în raport cu engleza.

În urma analizării exemplurilor identificate s-a ajuns la concluzia că limba română cu ușurință permite folosirea construcțiilor de mișcare fictivă de-a lungul traseelor ne-traversabile. Cele mai reprezentative exemple ar fi:

a. The palm line was running along the path (p. 7);	a. Linia palmierilor se întindea de-a lungul plajei (p.12).
b. The top of the mountain was sliding sideways (p. 135)	b. Vârful muntelui aluneca într-o parte... (140).
c. There were only few more yards of stony ground, then the two sides of the island came together (p.113).	c. În fața lor se întindeau doar câțiva metri de teren stâncos, iar apoi cele două laturi ale insulei se uneau... (118).
d. ... a steep slope up to the shattered rocks that crowned the bastion (p.115).	d. ... apoi o costiță abruptă urca stâncile sfărâmate care încununau bastionul (p.120).

După cum observăm în exemplul (a) *linia palmierilor* este un traseu ne-traversabil, de-a lungul căruia mișcarea de facto nu poate avea loc. Exemplele (b), c) și (d) pot fi tratate ca și trasee greu de traversat sau chiar ne-traversabile, însă traducătorul cu ușurință folosește verbe de mișcare în aceste situații statice pentru a conferi narațiunii un element de dinamism, volum și viață.

Un alt scop propus este de a vedea dacă traseele descrise în opera originală apar în aceeași complexitate la traducere. Experimentele efectuate de lingviștii altor limbi romanice cum ar fi spaniola și franceză ne arată faptul că traducătorii tind să simplifice traseele complexe engleze la traducere, astfel omițând anumite detalii despre traseu pe care le consideră mai puțin importante. Abilitatea limbii engleze, numită limbă *satelit* de Talmy 2000, *Towards a cognitive semantics*, vol.2, (221-223)¹ de a încorpora informația despre modul de mișcare în verb și de a relata direcție cu

---

1. Talmy clasifică limbile dihotomic în *Satellite-framed languages*/ S-languages (Limbi satelit), în care direcția sau traseul de mișcare este codificat în sateliți, și *Verb-framed languages*/ V-languages (Limbi Verbale), în care traseul sau direcția de mișcare este codificată în verbe, bazată pe relația sistematică dintre formele de suprafață și componentele de sens ale evenimentelor de mișcare în limbi.

ajutorul unui satelit (ex. prepoziții) pentru a reda forma traseului, permite formarea traseelor complexe utilizând doar un singur verb căruia sunt atribuiți numeroși sateliți, adică prepoziții. Spre ex:

- a. ... a great platform of pink granite **thrust up** uncompromisingly **through** the forest and terrace **down through** sandy lagoon to make a raised jetty four feet high (p. 6).
- b. Ralf saw a path **running from** the bold spot on which they stood **down** a slope or a gully, **through** flowers, **round** and **down** the rock where the scar started (p. 27).

Traducătorul de limbă română tinde însă să zdrobească acest traseu folosind câteva verbe ce oferă o descriere mai amplă a situației decât a mișcării:

- a. O platformă uriașă de granit **își croia drum** prin pădure, prin terasă, apoi **cobora** prin nisip și prin lagună la un chei suspendat de peste un metru (p. 11).
- b. Ralf zări o cărare ce **șerpuia** pornind din locul sterp unde stăteau, **coborând** pe pantă **în josul** defileului, **printre** flori, **ocolind** în cercuri stânca de la care pornea brazda (p. 33).

În exemplele englezești observăm cum traseul este lesne construit de sateliții atribuiți singurului verb existent în frază. În exemplele românești, dimpotrivă, traducătorul recurge la folosirea mai multor verbe sau a gerunziului.

În concluzie putem spune că traducătorul a fost destul de fidel atunci când a tradus construcțiile de mișcare fictivă în română, construind cu grijă traseele pentru a le păstra structura cât mai aproape de cele originale. Deasemeni observăm că atunci când traducătorul are opțiunea de a folosi un verb neutru de mișcare sau unul cu o modalitate exprimată, el dă preferință verbelor dinamice pentru a oferi mai multă viteză și dinamism narațiunii cu scopul de a crea în fața ”ochilor minții/mind’s eyes”² (Mishra & Singh, *Simulating motion in figurative language*

---

2. “Ochii minții” este o metaforă care se vede atunci când este măsurată reacția ochilor la procesarea EMF. Cercetătorii Niharica Singh și Ramesh Kumar Mishra, în lucrarea *Simulating motion in figurative language comprehension*, au demonstrat experimental mișcarea ochilor în momentul procesării EMF, fapt care ne arată că la înțelegerea acestor expresii este activat nu doar creierul ci și alte elemente fiziologice precum mișcarea ochilor.

comprehension 22) cititorului țintă un univers narativ similar universului narativ pe care și-l crează cititorul textului original. Putem spune că traducătorul reușește să construiască un univers narativ plin de dinamism și viteză fără a pierde din viteza universului narativ original astfel încât cititorului textului tradus derulează și procesează textul în același mod în care îl face cititorul textului original. Numărul mai mare de exemple de MF românești față de cele englezești ne vorbește despre faptul că limba română permite utilizarea acestor construcții.

Analiza dată a fost una experimentală și premergătoare cercetării care va urma și de aceea prezintă unele imprecizii. În primul rând, romanul "Împăratul muștelor" este unul plin de acțiune, deci de mișcare de facto astfel încât rolul de bază al autorului a fost de a reda mișcare *per se* cât mai detaliat și mai dinamic, lăsând descrierea anturajului pe locul doi. Din acest motiv numărul exemplelor de mișcare fictivă este considerabil mai mic față de numărul exemplelor de mișcare de facto.

O altă imprecizie ar fi faptul că a fost folosită doar o singură traducere, deci nu putem susține cu fermitate că limba română permite unele construcții sau altele, ori dacă decizia folosirii unor construcții de mișcare fictive sunt impuse de limbă sau țin de alegerea traducătorului.

Bibliografie

- Fauconnier, Gilles, *Mappings in Thought and Language*, Cambridge, Cambridge University Press, 1997, p. 149-186.
- Fauconnier, Gilles, & Turner Mark, *Conceptual blending, form and meaning*, 1997, p. 57-86.
- <https://tecfa.unige.ch/tecfa/mal/tt/cofor-1/textes/Fauconnier-Turner03.pdf> (accesat pe 9 mai 2019).
- Gibbs, Raymond W. Jr., „Metaphor and thought: The State of Art”, in *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*, Cambridge, Cambridge University Press, 2008, p. 3-13.
- Gibbs, Raymond W. Jr. *The poetics of mind: Figurative thought, Language and Understanding*, Cambridge, Cambridge University Press, 1994a
- Gibbs, Raymond W. Jr. "Figurative thought, and figurative language", in Morton A. Gernsbacher (ed.), *Handbook of Psycholinguistics*, San Diego, CA: Academic Press. 1994b, p. 411-446.
- Lackoff, George, Turner, Mark, *More than cool reason*, Chicago, University of Chicago Press, 1989.

- Lakoff, George, *Metaphor and thought*, Cambridge, Cambridge University Press, 1993.
- Lakoff, George, Johnson, Mark, *Metaphors we live by*, Chicago, University of Chicago Press, 1980, p.136-202.
- Jackendoff, Ray, *Semantics and cognition*, Cambridge, MIT Press, 1983.
- Langacker, Ronald W., "Abstract motion", in *Proceeding of the annual meeting of the Berkeley Linguistic Society*, 1986, p.455-471.
- Langacker, Ronald W., "Dinamicity, fictivity and scanning: The imaginative basis of logic and linguistic meaning *Grounding Cognition: the Role of Perception and Action in Memory, Language and Thinking*", 2005, p. 164-197
- Langacker, Ronald W., "Sequential and summary scanning: A reply.", 2008, p. 571-584.
- Matlock, Teenie, "The Conceptual Motivation of Fictive Motion", in Radden, Gunter/Klauss-Uwe Panther (eds), *Studies in Linguistic Motivation*, Berlin, Mouton de Gruyter, 2004, p. 221-248.
- Martinez-Losa, Jimenez, Neolia, "Towards a Typology of Fictive Motion Events: Review of Existing proposals and Presentation of New Perspectives", <http://docplayer.net/118335421-Descriptions-of-motion-and-travel-in-jaminjung-and-krio.html> (accesat pe 9 mai 2019).
- Matsumoto, Yo, „Subjective Motion and english and Japanese Verbs”, in *Cognitive Linguistics*, 7(2), 1996, p.183-226.
- Mishra, Ramesh Kumar & Singh, Niharika, "Simulating motion in figurative language comprehension", <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3048349/> (accesat pe 9 mai 2019).
- Rojo, Ana, Valenzuela, Javier, „Fictive Motion in English and Spanish” in *International Journal of English Studies*, 3/20, 2003, p. 125-151.
- Rojo, Ana, Valenzuela, Javier, „Fictive Motion in Spanish: Travellable, non-travellable and path-related manner information”, https://www.academia.edu/16900280/Fictive_Motion_in_Spanish_travellable_non-travellable_and_path-related_Manner_information (accesat pe 9 mai 2019).
- Slobin, Dan, "Thinking for speaking", in *Proceedings of the Thirteenth Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*, 1987, p. 435-444.
- Slobin, Dan, "Two Ways to Travel: Verbs of motion in English and Spanish", in John J. Gumpers and Stephen C. Levinson (eds.), *Grammatical Constructions: Their Form and Meaning*, New York, Oxford University Press, 1996, p. 195-219.
- Talmy, Leonard, "Fictive Motion in Language and 'Ception'", in Paul Bloom, Marry A. Peterson, Lynn Nadel and Merrill F. Garret (eds.), *Language and Space*, Cambridge, MA: MIT Press, 1996, p. 211-276.
- Talmy, Leonard, *Toward a cognitive semantics*, v. 1, Cambridge, MIT Press, 2000a.
- Talmy, Leonard, *Toward a cognitive semantics*, v. 2, Cambridge, MIT Press 2000b.

La contribution de la bibliothèque à l'affirmation de la diversité culturelle

Talmy, Leonard, "Cognititve Semantics: An Overview", in Maienborn, von Heusinger and Portner (eds.), *Semantics* de Gruyter, 2011, p. 622-642.

https://www.researchgate.net/profile/Dan_Slobin/publication/287730069_Thinking_for_Speaking/links/569d480d08aed27a702f9dfd/Thinking-for-Speaking.pdf (accesat pe 9 mai 2019).

<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13658816.2018.1498503> (accesat pe 9 mai 2019).

<http://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/A1666/pdf> (accesat pe 9 mai 2019).

Silvia ROTARU
University Lecturer, Phd Student
Moldova State University
Chisinau, the Republic of Moldova

The Transformation of Emotional Outsiderism of the First Year Students via Social Psycho Drama

Abstract: In the article, the phenomenon content of socio-emotional outsiderism is under study. The first year students are analyzed in terms of personality psychology of Adler, Freud, Jung and social psychology of Moreno. We come with an idea, that the emotional aspect serves as one of outsiderism determinants in a small group dynamics. The significant conditions for transformation are founded, taking into account the role of reflective thinking in turning a passive personality into a pro-active one. Age peculiarities, emotional descriptors, student status and social roles descriptors are synthesised. Socio-drama is presented as a program of social role internalization of a pro-active personality-to be.

Keywords: Outsider, small group dynamics, emotional aspect, social drama, a student status, social role, pro-active personality

Rezumat: În articol, se cercetează conținutul fenomenului socio-psihologic al autsaiderilor, luînd drept exemplu studenților anului întâi din optica psihologiei personalității a lui Adler, Freud, Jung și a psihologiei sociale a lui Moreno. Reieșim din faptul că aspectul afectival a personalității constituie un determenant a fenomenului autsaiderilor în dinamica grupei mici. Se propune formarea condițiilor necesare și suficiente de transformare socio-emoțională, ținând cont de rolul reflecției în transformarea personalității autsaiderului în personalitate pro-activă, pornind de la descriptorii de vîrstă, cît și a descriptorilor structurii afective și a descriptorilor statutului de student și a rolului său social. Considerăm că

sociodrama a acestuia poate servi drept program-soluție de interiorizare a rolului social a viitoarei personalități pro-actie.

Cuvinte cheie: Outsider, dinamica grupei mici, aspectul afectival, sociodrama, statutul studentului, rolul social, personalitate pro-activă

Introduction

The topicality of emotional maladjustment among first year students is evident due to the fact that at the end of the year there is a growing tendency for students to fail completing the academic year even being capable of passing exams. The problem of the study is to carry out an overview of the adaptation theories in terms of emotional determinant of outsiderism, which makes a learner quite a passive observant, with no initiative or belief in any self-development. Such a learner prefers neither to be seen or spoken, thus misses classes and doesn't show interest in taking exams. The transformation of such a passive learner into an active one is absolutely necessary. The reason being quite evident and can be put into simple words: the society needs pro-active people who are ready to solve social problems and not the ones who create them.

As the theory is the essence of practice, the problem of emotional outsiderism is to be analyzed and synthesized in order to find an efficient algorithm of transformation attaining the academic purposes of specialist and personality formation and actualization. Europe 2020 strategy reflects the social demand in employability and poverty reduction via improvements in education for European countries and for Moldova, in particular.

Theoretical Framework: The Outsider Phenomenon in the Theories of Adaptation

The issues of adaptation as well as maladjustment, one of which stands for outsiderism, have been under study since ancient times. Such representatives of the ancient school as Anaxogoras, Democritus, Aristotle, and other thinkers were engaged in the study of these phenomena, considering a person in close interaction with the environment.

Anaxagoras linked the change in the human constitution with changes in the conditions of the immediate environment: climate change, lifestyle, changes in diet and water intake. Democritus explained the variety of

shapes and colors of animals as a result of lifestyle. Aristotle referred to adaptation as “quality” varying from health to illness” (in Жегульская, *Социально-педагогическая адаптация студентов вуза культуры и искусств средствами культурно-досуговой деятельности* 16).

In the 18th century J. Buffon, the French naturalist, introduced the concept of “adaptation processes”, having basically agreed with Anaxagoras and Democritus, that the adaptation mechanism took place under the influence of environmental conditions and manifested itself in a change in the way the organisms look. Next, the French biologist Jean-Baptiste Lamarck introduced the term of “adjustment”, which in its turn treated adaptation as a fact of compliance with the structure and functions of organisms’ environment. The term “adaptation” (from the Latin. *adaptatio* – adaptation) was first used in 1865 by the German scientist G. Aubert in describing the adaptation of the organs of vision to the effects of stimuli of varying intensity (*Ibid.*).

By and large, adaptation theory considers a human in all his manifestations. According to B.G. Ananyev, a person is an individual, a personality and an performer (in Реан, *Психология адаптации личности* 23).

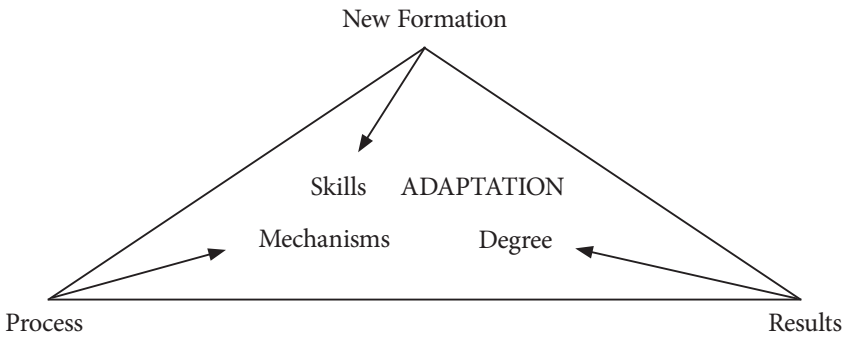
The age, sex, constitutional and neurodynamic properties of the individual form his needs system and the sensorimotor organization. The properties of the individual, in turn, form the makings and temperament of his personality. The *personality* reflects the status of the person, his social functions, the motivation of his behavior and activities, world views, character and inclinations. *The subject of activity* is characterized by a combination of these activities and the degree of their productivity (*Ibid.*).

The impact of an individual adaptation on the regulation of higher forms of mental reflection can be illustrated by the levels of neurological regulation classified by B.M. Velichkovsky:

1. *Paleokinetic regulations* of protopathic sensitivity and basic defense reactions.
2. *Synergies*. Regulations of rhythmic and cyclic movements; awareness of proper- and tango receptor sensations.
3. *Spatial field*. The primary areas of the cerebral cortex are responsible for environmental perception.
4. *Subject actions*. Perceptual images support memory.

5. *Conceptual structures.* Associative areas of the cortex make it possible to identify objects and events as elements of the generating classes, communicate, and have their own symbolic representation of the world.
6. *Metacognitive coordinations.* The formation of the control areas of the neocortex promotes personal and interpersonal relationships, reflexive consciousness, and productive imagination (*Ibid.* 30).

Based on the above-mentioned theory of Ananiev. and A.A. Reanat's conceptual adaptation scheme, we can claim that adaptation mechanisms are the properties of the individual; also, we can compare the quality of adaptation with the personality aspect, and the result of adaptation as a degree of useful action and the possible obtaining of an additive effect when combining the individual and personal aspects (*Ibid.* 26).

Scheme 1. A.A. Rean's main aspects of the phenomenon of adaptation

Accordingly, considering the outsiders in the center of the scheme, the process of maladjustment implies the conditions for the emergence of outsiders, for example, gender sexist relations. New formation – the passive identity of an outsider. The result is a degree of maladjustment of the so-called outcast.

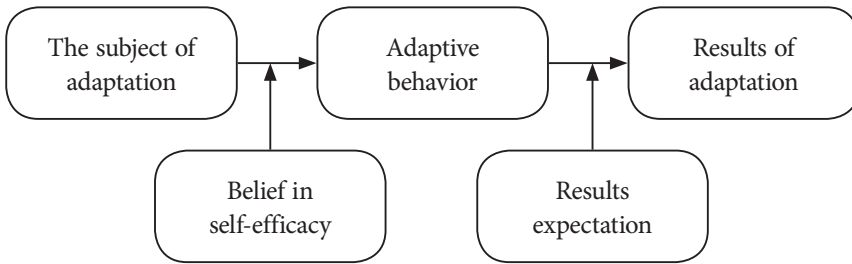
In the case of a maladaptive mechanism, it is important to ask questions about defensive reflection and the idea of the world according to the victimization scenario (by Velichkovsky B.M., the 5th, 6th levels of Conceptual Structures of Metacognitive Coordinations).

The phenomenon of personal maladjustment to difficulties, according to L. V. Kulikov, occurs when there is both a high level of activity and its low manifestation in terms of the properties analyzed:

1. Attitude to the situation, the dominant motive where emotional rejection of the goal without adequate cognitive assessment as insufficient level of activity and the emotional component of the relationship dominating the cognitive one; often accepting a goal before adequate cognitive assessment; striving to reach the goal immediately as excessive activity level.
2. Adequate activity level – Ensemble of emotional and cognitive evaluation; the desire to find the way to the goal.
3. Nature of adaptation. Adaptation is incomplete without sufficient activity. Adaptation is weakened by excessive activity. Adequate activity level – adaptation is enhanced by activity.
4. Behavior. Passive (surrendering) on the one pole and actively disorganized on the other pole. Adequate activity level – actively organized behavior.
5. Productivity (estimated activity) of volitional activity. Missing. Present. Behavior. Passive (surrendering) Actively disorganized. Adequate activity level – present.
6. The main characteristic of the state. Apathy. High tension. Adequate activity level – Activation.
7. Predominant Stress. Exhaustion phase. Mobilization phase. Adequate activity level – resistance phase.
8. Mood. Low mood, despondency and the other extreme – being moody, anxiety. Adequate activity level – good mood, cheerfulness.
9. Energy characteristics of physiological processes. Reduction of energy consumption or its waste on braking. Adequate activity level – adequate and sustainable energy use.
10. Probable outcome. Hypotension, depressive syndrome. Asthenia. Adequate activity level – preservation and improvement of psychological stability, satisfaction with self-realization (*Ibid.* 58).

After analyzing the data presented above, the possible determinants of maladjustment or phenomenon of outsiders might be deduced as: emotional, axiological-semantic determinants.

Supporting the idea of the importance of emotional determinants in the process of adaptation, A. Bandura, in his theory of social learning (see the figure below), puts emphasis on the belief in self-efficacy, that is, autonomy (*Ibid.* 47).

Scheme 2. Bandura's self-efficacy in the process of adaptation (*Ibid.*).

It is valid to hold that maladjustment is dictated by the lack of faith in self-efficacy and lack of autonomy.

In contrast to the theory of adaptation vs maladjustment, A. Rean puts forward a four-dimensional model of social adaptation, where Imaginary-adaptation is illusory by internal or external criteria, but it seems to be a possible form of adaptation, while Re-adaptation is real and is the true form of social adaptation, personal self-actualization both in the external world, i.e. society, and in the internal world with the acquisition of wisdom (*Ibid.* 79).

At the same time, the emotional determinant is expressed by means of an internal criterion. Social adaptation is revealed in the external criterion. It should be noted that the angle of total maladjustment is determined by the negative emotional determinant and non-compliance of the individual to the social norms and standards (*Ibid.*).

Social adaptation, which has been studied by the authors of the concept of personality, is possible due to the flexibility of the personality. Allport, Eysenck, Jung believe that adaptive mechanisms are synergistic and strive for self-sufficiency. Adaptive mechanisms might as well differ from author of the concept of personality to author being determined as Allport's personality dispositions; Eysenck's extra introversion, neuroticism; Guilford's temperament properties, abilities, interests, attitudes; Gehlen's ability to differentiate the assessment of the situation; Lersch's higher feelings; Murray's needs; Toma's technique of Being/Self-presence; Levin's

differentiation of personal space; Sullivan's interpersonal relationship; Jung's extra introversion; Fromm's orientation type (*Ibid.* 167).

Causes of impaired adaptation are presented correspondingly as Allport's insufficient distribution (development) of Self; Eysenck's congenital properties of the nervous system; Gehlen's insensitivity to the nuances of the situation Lersch's predominance of emotional reactivity; Murray's discrepancy of environment pressure and the SELF pressure; Toma's inadequate cognitive representations of situations; Levin's simple structure of personal space; Sullivan's hard personalization of dynamism (fear of hostility); Jung's rigidity of the I-structure; Fromm's irrational beliefs (*Ibid.* 167).

Comparison of concepts indicates the leading determinants of maladjustment of outsiders: the rigidity of the I-structure, according to Jung, Levin, Sullivan; cognitive failure of the situation according to Gehlen, Tom; irrational beliefs by Fromm (*Ibid.*).

Factors of irrational beliefs or negative thinking among young people influence in a destructive way upon mutual perception and form wrong attitudes and patterns towards unknown person. Feedback giving is one of the most efficient working solution in dealing with negative thinking, thus developing open-mindedness and trust via objective reflection.

We consider that socio-drama serves the right purpose in feedback realization as it provides conditions for a dialogue in which students of the first year learn to recognize their emotions, describing them, identify their social roles in interaction and claim a desired status in a group. This introspection is another necessary condition in developing reflective thinking which leads to pro-active personality formation, sorting out the problem of socio-emotional outsiderism.

Patricia Sternberg and Antonina Garcia summarize Moreno's sociodrama being a group action method that allows playing roles we share with others, assuming the truth about humankind being rather alike than different, thus the method helps live and understand emotions, clarify values and is effective with all ages groups (*Sociodrama: Who's in your shoes?* 12).

Aristotle saw in the tragedy the spectators purification, as it artistically excite certain emotions which act as a relief from their own selfish passions, which Moreno after Freud named catharsis (*The concept of socio-drama: A new approach to the problem of inter-cultural relations* 434).

Sociodrama Myth of Cassandra as a Transformation Method of Emotional Outsiderism

In her research of Cassandra complex, Laurie Schapira works out an algorithm of emotional outsiderism transformation.

An empirical study was launched in September-December 2018. 120 first year students joined the quazi-experiment. 60 students from experimental group were asked to take part in socio-drama according Schapira's algorithm, while other 60 students from control group would have sociodrama. 10 young men were present in each group. The age of participants was about 18-19.

The experiment followed the principles of identical means of monitoring from trainers. A special algorithm for experimental group served as an experimental variable, providing that other conditions were the same.

The aim of this study is to see how L. Schapira's algorithm of overcoming emotional outsiderism is realized via Moreno's sociodramatic method at the first stage. The group of first year students were asked to dramatize the story of a Modern Cassandra. The role of a patriarchal figure of Modern Apollo in his dark aspect denies any kind of emotions worth to be of any use. This type of authoritative man considers the woman intellectually inferior and ultimately always wrong. Cassandra's part reflects her being on the one hand extraverted and well adapted, but her Persona sometimes all of a sudden is split and feels as a small, scared, helpless child-outsider in an unsatisfactory search for care and guidance of her match, who is the unconscious masculine side of her (*The Cassandra Complex* 8).

In fact, Cassandra's split ego is about 2 sides of a personality: a male side of Apollo – intellectual aspect and a female part of Cassandra – emotional aspect. The moment a non-discriminating dialogue between Cassandra and Apollo is possible, we can state that the transformation of these figures occurs in terms of both emotional and intellectual aspects internalization.

The working hypothesis

Thus, the overcoming of emotional outsiderism needs certain conditions to be created:

1. A dialogue in socio-drama between a discriminating figure and Cassandra for her to reflect upon her emotional state, thoughts, actions and become aware of her emotional outsiderism.

La contribution de la bibliothèque à l'affirmation de la diversité culturelle

2. A dialogue in sociodrama between discriminating figure and Cassandra applying the Afina's way of being, one who is objective and overcomes idealization of intellect specific to initial Cassandra.

The background for the problem to be solved according to the scenarios:

Apollo was attracted by Cassandra and planned to make her his oracle voice. Cassandra accepted the gift of a prophet, but when she refused to belong to him, Apollo cursed her. No one, even Cassandra herself believed her words to be true.

Warming up

In sociodrama development, warming up stage pursuits at least 3 general objectives:

1. to facilitate communication within the group evoking pro-activity and spontaneity which help create the conditions necessary for genuine inner motivation to solve both internal and external problems (Холмс, *Психодрамма-вдохновение и техника* 27);
2. to create conditions for introspection and awareness of personal problem to be solved within socio-drama;
3. to carry out a pre-test and post-test assessment of emotional sphere of each member of the group to observe emotional sphere dynamics.

Warm up. D. Lampen's tree test with blob-figures in Ponomarenko's adaptation is chosen in this research to serve the purposes of ice-breaker on the one hand and an instrument to measure emotional sphere dynamics before socio-drama and after it.

Hand-outs, a tree with blob figures without numbers on them, are given.

Instruction N1: Work in a small group of 2-3 people and a) choose a blob-figure from those in a tree, which resembles you when you are disbelieved or feel helpless; b) choose the blob-figure that you would like to associate yourself with; c) speak about situations when you feel like those 2 blob-figures while your group-mates try to note the range of feelings you mentioned.

Data analysis

Being very easy and accurate to recognize the emotional state and social status of a participant the test reveals via their introspection their complexes of inferiority and superiority. It helps recognize and strengthen emotions, and to some extent, understand their status in society too. Each blob figure in this picture is in a different mood and has a different position which reflects an adaptation/outsiderism level in a group (Донцов, *Методики социально-психологического исследования учебных групп школьников и студентов* 112).

In both experimental and control groups, the choices of students in the task where they were supposed to choose a blob-figure from those in a tree, were decided by us to be assessed according to the criteria of adaptation or low adaptation.

The choices of well-adapted student are 1, 3, 6, 7, 2, 19, 18, 11, 12, 4, 9, 10,15, 20,16, where in both groups students would try to persuade others that they are to be trusted, the result is 12% in experimental group, while in control group it is 14%.

The choices of low-adapted student are 13, 21, 8, 14, 17. So, the results in experimental group are 88% due to emotional outsiderism (13, 21, 14) and 86% in control group due to isolation and emotional outsiderism (13, 21, 14, 8).

Thus, 86%-88% of emotionally low-adapted students are quite many in both groups, which stands for the facts that even if students are quite brave to express their views, they don't feel being trusted or considered.

The socio-drama requisites are as follow:

The stage – The Modern Myth of Cassandra dramatization, in our case was predestinated to let active imagination go free. Unconscious, being presented by active imagination could mingle with conscious and form a soil for revelation, which is a key to a problem solution.

The subject – the role of Cassandra is to remember the situation when she felt being disbelieved with no reason although, as it occurred in a long run Cassandra predictions proved to be true.

Actors – auxiliary egos of the subject. They represent real or imaginary figures of the dramatization.

The director – has to carry out an algorithm of Cassandra transformation via 2 stages. Here the subject chooses actors from the audience to play split ego of Casandra, one of dark merciless Apollo and another of helpless prophet Cassandra.

I scene: Dark Apollo blames Cassandra as any sexist man blames a woman. Cassandra takes part in a scene idealizing the intellect of Apollo and pays attention to emotions, thoughts, actions she may have.

II scene: Cassandra initiates into Afina. Cassandra-Afina stops idealizing Apollo (a patriarchal figure of a man) and assesses men objectively, which gives her understanding and feeling of her self-sufficiency. As a result, a dialogue between a male figure and a female one denotes the way out of female/emotional outsiderism of Cassandra.

The audience is a sounding board of collective opinion (*Psychodrama and sociodrama* 13-19).

Socio-drama Analysis

In the **first scene**, after Apollo's verbal aggression, a student playing Cassandra's role being quite a reserved girl, all of a sudden changed her behavior. Her body started speaking, as if saying that she is a woman (slowly moving hips, giving a seducing smile), but being unable to decode her emotions, which were revealing, even through the attempt to hide them. Having become aware of such drastic effect, Cassandra, actors, the audience confessed going through the same, first reaction being total insensitivity and then overwhelmed uncontrollable emotions.

The conclusion: the emotions being suppressed by Cassandra, because they were unbearable, showed themselves unconsciously via corporal reactions, which should convey the fact that Cassandra is a woman, which means she has emotions.

In the **second scene**, Cassandra being provoked again by Apollo, was so irritated, that her shadow activated itself giving Cassandra energy for an inner change. Cassandra blamed Apollo and men being liars and irresponsible, which means that men are not to be trusted, rather than women, who are truly devoted to kids and family. Thus, Cassandra being objective and finding belief could express what she feels and thinks and initiated into Afina. Apollo gave in to a new status of Cassandra-Afina, admitting the facts of life.

Sharing. The audience shared opinions of the sociodrama, confessing going through the same sociodramatic processes and being emotionally involved, experienced catharsis. Due to the fact, many of them began feeling differently.

Post-test data analysis was to measure emotional sphere dynamics after the sociodrama. . D. Lampen's tree tests with blob-figures in Ponomarenco's adaptation were given.

Instruction N2: Work in a small group of 2-3 people and a) choose a blob-figure from those in a tree, which resembles you after sociodrama b) choose the blob-figure that you would like to associate yourself with; c) speak about situations when you feel like those 2 blob-figures while your group-mates try to note the range of feelings you mentioned.

The choices of well-adapted student are 1, 3, 6, 7, 2, 19, 18, 11, 12, 4, 9, 10,15, 20,16, where in both groups students started understanding that facts of life stand for the truth and wisdom of a woman, whereas Apollo lineal intellect is not always enough to see the truth. The results were 78% in experimental group, while 23% in control group where Cassandra did not stop advocating Apollo, keeping idealizing his intellect and preferred trusting her intellect, rather than her emotions. Control group were not involved in sociodrama.

Conclusions

Emotional tension appears more evidently among young people which may lead to inadequate reflective thinking about events, impulsive actions, formation of such personality traits such as lack of initiative, lack of participation, the feeling of personal uselessness. All these states describe the phenomenon known as emotional outsiderism, a form of maladjustment. The conditions necessary for reflective thinking formation as a synergetic component in transformation of the inactive personality of a learner into a pro-active, most efficient learner are worked out. In terms of personality psychology and social psychology of Moreno, it is of paramount importance to provide skills formation of dialogical speech via socio drama to overcome learner's emotional vulnerability and help learners better their social status, thus be accepted by the group.

Bibliography

- Moreno, Jacob Levi, "The concept of sociodrama: A new approach to the problem of inter-cultural relations", in *Sociometry*, t. 6, n° 4, 1943, p. 434-449.
- Moreno, Jacob Levi, "Psychodrama and sociodrama", in *The essential Moreno: Writings on psychodrama, group method, and spontaneity by JL Moreno*, 1946, p. 13-19.

La contribution de la bibliothèque à l'affirmation de la diversité culturelle

Sternberg, Patricia, Garcia, Antonina, *Sociodrama: Who's in your shoes?* Greenwood Publishing Group, 2000.

Донцов, Дмитрий, Драчева, Наталья, Власова, Светлана, “Методики социально-психологического исследования учебных групп школьников и студентов”, in *Образовательные технологии*, 2012, n° 4, с. 82.

Жегульская, Юлия, *Социально-педагогическая адаптация студентов вуза культуры и искусств средствами культурно-досуговой деятельности*, дисс. на соискание ученой степени канд. пед. наук. Кемерово, 2014.

Реан, Артур, Кудашев, Азат, Баранов, Александр, *Психология адаптации личности*, in Прайм-Еврознак, 2006.

Семёнова, Е.М. *Тренинг эмоциональной устойчивости педагога*, Учебное пособие, 3-е изд., Москва, Психотерапия, 2006.

Шапира, Лори Лэйтон, *Комплекс Кассандры. Современный взгляд на истерию*, Москва, Независимая фирма Класс, 2006.

Холмс, Пол, Карп, Марша, *Психодрама: вдохновение и техника*, Москва, Независимая фирма Класс, 1997.

Irina BREAHA
Doctor în filologie, conferențiar universitar
Universitatea de Stat din Moldova
Chișinău, Republica Moldova

Timp și traducere: modelul inferențelor direcționale

Rezumat: Exercițiile de versiune unde limba-sursă este franceza demonstrează o varietate importantă în alegerea echivalențelor temporale. Această observație a condiționat o încercare de interpretare a conotațiilor temporale în franceză și română conform modelului post-gricean al inferențelor direcționale. În cadrul mai larg al dezbaterilor privind conceptul de unitate de traducere, considerăm pertinentă studierea într-o abordare inferențială a modului în care interacționează informațiile lingvistice și contextul pentru a genera o unitate de sens.

Cuvinte-cheie: conotație temporală, informație conceptuală/procedurală, ipoteză contextuală, greșeală de traducere, Modelul Inferențelor Direcționale

Résumé: Les exercices de version où le français est la langue source témoignent d'une diversité importante dans le choix des équivalences temporelles. Puisque ladite diversité inclut non seulement des phénomènes de sélection paradigmatique, mais aussi des décalages et des transgressions, nous considérons justifiée une démarche qui prend en compte le concept d'erreur/faute de traduction. Le cadre théorique qui a servi d'outil pour l'interprétation de la temporalité, la pragmatique post-gricéenne, concourt également à l'adoption d'une telle optique. La communication humaine ne repose pas singulièrement sur des normes ou des conventions.

La faute ou l'erreur de traduction, la terminologie n'est pas unanime, intéresse aussi les investigations traductologiques. Qu'il s'agisse d'une perspective didactique ou d'une approche opérationnelle et scientifique, la faute de traduction anime les recherches grâce à son

potentiel de faire lumière sur des processus cognitifs et linguistiques dans le contexte du contact des langues.

Le Modèle des Inférences Directionnelles (MID), développé dans le cadre posé par la Théorie de la pertinence, représente une approche théorique qui a pour objectif de décrire les conditions dans lesquelles sont inférées les inférences en avant et en arrière lors de l'interprétation des énoncés. La notion d'inférence directionnelle, comprise comme dynamique temporelle, souligne une vision dynamique du modèle, dont le but n'est pas seulement de localiser l'état ou l'événement sur la ligne du temps, mais aussi de montrer s'il fait avancer ou régresser le temps.

Les inférences directionnelles en avant ou en arrière sont tirées sur la base de traits directionnels associés aux différentes informations (contenus conceptuels et procéduraux des prédicats, temps verbaux et connecteurs et hypothèses contextuelles). Un trait directionnel est une information sémantique minimale, portée par une expression linguistique, ou attribuée à une hypothèse contextuelle, qui participe à la construction de l'inférence directionnelle.

Appliqué à l'analyse de plusieurs exemples de version avec temporalité «erronée» ou divergente, le MID nous a permis d'étayer notre point de vue que l'étude des sujets liés à l'emploi des temps et de la temporalité dans la traduction doit se faire dans le plan syntagmatique avec inclusion des outils de conceptualisation et de modélisation théorique qui envisagent non seulement la dimension normative de la langue, mais aussi celle cognitive. La faute de traduction dans ce cas fonctionne comme un indicateur, une anomalie, qui renseigne sur des processus d'intérêt scientifique au niveau de l'interprétation du texte source et de la performance en langue cible, en tant que langue maternelle. Le MID sert dans ce contexte de principe organisateur qui permet de considérer les fautes de traduction non comme des occasions de sanction, mais comme des occasions de «déchiffrement» des raisons pourquoi même une traduction défectueuse, une équivalence incorrecte, a été jugée pertinente par le sujet locuteur. Le MID nous permet d'intégrer les fautes de traduction «temporelles», d'un degré de gravité variable, au tableau plus large de la façon dont la cognition humaine traite l'information linguistique et contextuelle, à

l'aide des mécanismes de compensation et de coordination dans l'environnement linguistique et cognitif.

Dans le cadre plus large des débats sur l'unité de traduction, une approche inférentielle du discours pourrait se traduire par la conception d'une (sous-)unité de traduction directionnelle, comme rapport entre le texte source et le texte cible dans leur effort de garder l'équilibre fragile entre les contraintes internes du système temporel et les contraintes externes de nature pragmatique.

Mots-clés: connotation temporelle, information conceptuelle/procédurale, hypothèse contextuelle, faute de traduction, le Modèle des Inférences Directionnelles

Abstract: Students' translations with Romanian as a target language show a significant amount of variety in opting for a temporal equivalence. This observation led to an investigation of temporal connotations in French and Romanian from a pragmatics (The Directional Inference Model) and a translation perspective. In the larger context of the debate surrounding the concept of translation unit, we deem necessary to research the inferential process by which linguistic information interacts with context in order to generate meaning, thus formalizing a new type of unit/subunit.

Keywords: temporal connotation, conceptual/procedural information, contextual assumption, translation error, The Directional Inference Model

Introducere

Vorbind despre varietatea echivalențelor temporale în textul-țintă în română este inevitabil să evocăm conceptul de „greșeală” de traducere. Deoarece varietatea respectivă include nu doar fenomene de selecție paradigmatică sau de decalaj, dar și de transgresare. Această abordare din perspectiva greșelii se justifică și prin cadrul teoretic în care plasăm interpretarea temporalității. Departate de a postula un locutor ideal drept obiect al cercetării, pragmatica post-griceană investighează comunicarea în pofida defecțiunilor constatate odată ce părăsim domeniul competenței pentru a intra în cel al performanței. În procesul comunicării, o bună parte a enunțurilor nu formează fraze gramatical corecte sau complete, din varii motive: oboseala sau neatenția locutorului; locutorul este indecis referitor

la ceea ce dorește să comunice, se corectează sau renunță în plin proces de formulare; locutorul nu posedă suficiente cunoștințe de limbă, inclusiv maternă (Zufferey, *Initiation à l'étude du sens* 105).

Greșeala de traducere

Greșeala sau eroarea de traducere, terminologia nu este unanimă, devine un subiect de interes științific și în investigațiile traductologice. Fie că este vorba de o perspectivă didactică sau de una operațional-științifică, fenomenul greșelii în traducere începe să intereseze cercetătorii grație potențialului său de a face lumină asupra unui număr mare de procese cognitiv-lingvistice în contextul contactului dintre limbi. În context didactic, Michel Ballard observă importanța instrumentalizării greșelilor cu scopul de a iniția o abordare reflexivă a necesităților și, ulterior, a performanțelor cursanților înrolați într-un program de traducere (*Téléologie de la traduction universitaire* 51). Același autor susține că a venit momentul să depășim mecanismele tradiționale de sancționare a greșelilor, deoarece acestea nu fac decât să creeze un mediu traumatizant și chiar degradant pentru cursanți, într-o perioadă în care asistăm la o democratizare tot mai vastă a învățământului superior. Greșeala drept indicator de cunoaștere a limbii este o abordare prea restrictivă pentru ceva ce poate servi drept input pentru un proces reflexiv deosebit de prețios în dezvoltarea competenței de traducere (*Ibid.* 51-52).

Din aceste motive, în domeniul investigațiilor traductologice, se înregistrează tot mai multe tentative de a depăși clasificările cel puțin ambigue ale greșelilor de traducere, cu scopul de a transforma modelele triadice de tipul sens fals/sens contrar/nonsens într-un model performant (Dussart, *Faux sens, contresens, non-sens...* 118). Interesul acestor investigații este explicat de către Dussart, de exemplu, prin necesitatea de a plasa evaluarea traducerilor în dimensiunea sintagmatică, pentru sensul fals de exemplu, identificat de cele mai dese ori la nivel de cuvânt. În modelul elaborat de Dussart, subiectul care ne interesează, greșelile în exprimarea temporalității, poate fi cercetat prin prisma a doi parametri: coeziunea textului, limbă și stil. Dacă ne referim la primul parametru, greșeala vizează o restituire defectuoasă a jaloanelor temporale aflate într-o relație de corespondență în interiorul textului. Din grabă sau neatenție, traducătorii transformă aceste repere și fac să dispară aceste interconexiuni (*Ibid.* 117).

În ce privește normele de limbă și stil, notează Dussart, este vorba de o respectare strictă a regulilor gramaticale (*Ibid.* 118).

Înainte de a propune propria noastră viziune, elaborată în baza Modelului Inferențelor Direcționale (MID), vom prezenta și abordarea greșelilor de traducere în viziunea lui Jeanne Dancette, autoarea unui model semantic și propozițional pentru greșeala de sens în traducere. Cercetătoarea canadiană recurge și ea la triada clasică sens fals/sens contrar/nonsens, pe care o formalizează în baza teoriei macrostructurilor lui Kintsch și van Dijk, conform cărora înțelegerea se realizează și se manifestă inclusiv prin formarea unui șir coerent de propoziții, numit baza textului. Cititorul, respectiv, procesează un text ordonând conținutul în formă de propoziții ierarhizate (*La faute de sens en traduction* 90). Astfel, Dancette distinge două cauze ale greșelilor de traducere, o înțelegere lacunară a textului-sursă și cunoașterea insuficientă a limbii-țintă, disociind astfel forma și sensul. Este interesant de notat că deși autoarea se plasează într-un cadru semantic și preferă abordări logice, demersul propus este în mare parte semantico-pragmatic deoarece încorporează contextul drept element de definire a celui de-al doilea tip de sens, numit de Dancette „semnificație” (*Ibid.* 84). De asemenea, se face referință la termeni ca „deducție”, „ipoteză”, „inferență”, „cunoștințe extralingvistice” și chiar „pragmatică” pentru a ilustra erorile declanșate de operațiile cognitive lacunare, în opoziție cu greșelile datorate unui decodaj lingvistic defectuos.

Abordarea propusă de Dancette este valoroasă prin caracterul formal și prin opțiunile de modelizare și ierarhizare care permit identificarea nodurilor (propozițiilor) unde s-a produs greșeala și cum aceasta se poate repercuta în cascadă într-un pasaj întreg. De asemenea, această abordare depășește triada clasică în modul în care atribuie grade de gravitate nu în funcție de locul greșelii în triadă, dar în dependență de impactul acesteia asupra celorlalte noduri (propoziții). Totuși, considerăm prea comodă poziția autoarei care, deși impune modelului o distincție între sens literal (cunoștințele lingvistice) și sens cognitiv (interpretativ/performața receptorului), pledează în același timp pentru o complementaritate a celor două module (*Ibid.* 95).

Modelul Inferențelor Direcționale și „greșelile” de temporalitate

După această primă incursiune în domeniul teoriilor și investigațiilor dedicate greșelilor de traducere și sensului/fidelității în traducere, în

general, putem presupune că subiectul care ne interesează, temporalitatea și conotațiile temporale, sunt explicabile fie recurgând la codul limbii, fie la fenomene de coeziune. Să observăm următoarele segmente de text și traducerile propuse de cursanți:

(1) *Les fourmis noires se portèrent alors chez les termites rouges, leur livrèrent bataille, en exterminèrent et transportèrent les cadavres dans leur demeure* (Legendă africană „Furnicile și termitel”).

(1a) *Furnicile negre s-au dus atunci la termitel roșii, le-au declarat război, le-au exterminat și le-au transportat pe teritoriul lor.*

(1b) *Atunci furnicile negre se năpustise termitel roșii, declarându-le război și exterminând și ducând cadavrele în locuința lor.*

(1c) *Furnicile negre au mers către cele roșii, declarându-le război, ucigând și transportând cadavrele lor în casele lor.*

(1d) *Atunci furnicile negre au plecat la furnicile roșii pentru a lupta cu ele, omorându-le și transportând cadavrele în casa lor.*

În cele ce urmează, vom face abstracție de celelalte tipuri de greșeli ce pot fi depistate în versiunile de mai sus și ne vom concentra asupra modului în care este transpusă temporalitatea în raport cu textul-sursă. Observăm că în fraza-sursă *passé simple* este utilizat uniform pentru a exprima toate acțiunile. Această utilizare este conformă valorilor temporale și aspectuale ale *passé simple*, și anume ca timp al narațiunii, conectat la momentul prezent doar prin intermediul memoriei (Wagner, *Grammaire du français moderne et classique* 371). Din moment ce perfectul simplu are aceleași valori de timp al ficțiunii ca și *passé simple*, putem considera versiunile *1b*, *1c* și *1d* drept greșite, iar versiunea *1a* drept o alegere la limită, deoarece norma recomandă perfectul simplu drept o soluție mai clară pentru a face să progreseze timpul în succesiuni de verbe care exprimă evenimente (Dragomirescu, *Verbul și grupul verbal* 253)? În opinia noastră, interesul acestei întrebări nu este într-un răspuns afirmativ/negativ (care va depinde de altfel de numeroși parametri, poziții teoretice etc.), ci în perspectiva pe care o deschide, aceea de a ne întreba cum se explică alegerile operate de cursanți pentru a exprima temporalitatea și conotațiile acesteia (succesiune, cauză, interval). Răspunsul la această întrebare, mai largă, îl găsim, în opinia noastră, în Modelul Inferențelor Direcționale (MID), elaborat în cadrul Teoriei Pertinenței.

În cele ce urmează, vom prezenta în linii generale principiile MID și cum acestea ar putea explica versiunile de mai sus, dar și alte exemple de neconcordanță identificate în traduceri de cursanților.

MID reprezintă o abordare teoretică care își propune să descrie condițiile în care sunt generate inferențele *înainte* și *înapoi* în procesul de interpretare a enunțurilor. Modelul a fost elaborat în urma activității Grupului de cercetare privind referința temporală în cadrul Universității din Geneva. Noțiunea de inferență direcțională, înțeleasă drept dinamică temporală (*Le Modèle des Inférences Directionnelles* 58), indică demersul dinamic al modelului care își propune nu doar să localizeze evenimentul pe axa temporală, dar și să arate dacă acesta face timpul să progreseze sau să regreseze.

MID distinge astfel două tipuri de relații temporale pertinente între evenimente:

1. Ordinea evenimentelor este paralelă discursului. Ceea ce pentru evenimentele legate cauzal (conotație cauzală) înseamnă o ordine cauză-consecință. În acest caz, vorbim despre inferență înainte.
2. Ordinea evenimentelor este inversă ordinii discursului. O ordine consecință-cauză pentru evenimentele legate cauzal. În acest caz, vorbim despre inferență înapoi.

Inferențele înainte sau înapoi sunt rezultatul trăsăturilor direcționale obținute în urma combinării informațiilor lingvistice (conținuturi conceptuale și procedurale ale predicatelor, timpuri verbale și conectori) cu ipotezele contextuale. O trăsătură direcțională este o informație semantică minimală, posedată de o expresie lingvistică, sau atribuită unei ipoteze contextuale, care participă la construirea inferenței direcționale (*Ibid.* 69).

Mai exact, o trăsătură direcțională este asociată unei informații conceptuale sau/și informații procedurale¹. Rolul ipotezelor contextuale, sau mai larg, al contextului consistă în a confirma sau infirma trăsătura direcțională implicată de informația lingvistică.

Trăsăturile direcționale aparțin predicatelor, timpurilor verbale și conectorilor. Direcțiile asociate acestor elemente pot fi convergente sau divergente. Atunci când trăsăturile predicatului și ale timpului implică o citire înapoi iar trăsătura conectorului o citire înainte, care dintre direcții va fi unificată și validată de ipoteza contextuală? Pentru a răspunde la această întrebare, MID face o distincție între trăsături slabe și puternice și stabilește o ierarhie a informațiilor în calcularea dinamicii temporale. Trăsăturile puternice sunt cele care stabilesc direcția timpului. Un șir de trăsături slabe nu este suficient pentru a da o direcție timpului. Atunci când există divergență între trăsăturile puternice lingvistice și ipotezele contextuale, acestea din urmă câștigă mereu. Faptul că trăsăturile posedate de informația conceptuală sunt slabe, în opoziție cu trăsăturile puternice ale ipotezelor contextuale, se justifică prin faptul că trăsăturile slabe indică o direcție potențială, în timp ce trăsăturile puternice – o direcție actuală.

Informația conceptuală care se conține în predicate este purtătoare de trăsături slabe. În ce privește informația procedurală a timpurilor verbale și a conectorilor, trăsăturile de timp sunt slabe, în timp ce cele asociate conectorilor sunt puternice.

Aceste specificări de forță sunt sistematizate în cadrul modelului într-o ierarhie a informațiilor și a trăsăturilor care le sunt asociate (*Ibid.* 65).

1. Informațiile contextuale sunt mai puternice decât informațiile lingvistice.

---

1. Opoziția informație conceptuală/informație procedurală a fost formulată de Diane Blakemoore în lucrarea din 1987 *Semantic Constraints on Relevance*. Această distincție este o reinterpretare în termeni cognitivi și pragmatici a unei distincții pe larg admise de teoriile lingvistice moderne între categorii lingvistice lexicale și gramaticale. Justificarea cognitivă a acestei opoziții, formulată în cadrul Teoriei Pertinenței de către Sperber și Wilson, reiese din faptul că decodajul lingvistic servește drept input fazei inferențiale a înțelegerii. Aceasta implică construirea și manipularea reprezentărilor conceptuale. Astfel, un enunț codează două tipuri de informație de bază: informații despre reprezentările ce trebuie manipulate și informații despre modul în care trebuie manipulate reprezentările (constrângeri asupra procedurilor inferențiale). Conceptele procedurale favorizează astfel accesarea și evaluarea reprezentărilor mintale și permit să se accedă la referentul lor.

2. Informația procedurală este mai puternică decât informația conceptuală.
3. Informația procedurală propozițională este mai puternică decât informația procedurală morfologică.
4. Trăsătura puternică domină trăsătura slabă.
5. Trăsătura(ile) slabă(e) trebuie să fie confirmată de o trăsătură puternică.

Un ultim punct ce trebuie precizat referitor la MID este conceptul de context și ipoteză conceptuală în cadrul Teoriei Pertinenței (TP), MID fiind o specificare a acesteia. Contextul este definit în cadrul TP drept o parte a mediului cognitiv mutual, construit enunț cu enunț, în mod dinamic (Sperber, *Relevance Theory* 607-632). O ipoteză contextuală este o premisă accesibilă în mediul cognitiv în baza căreia este trasă, în combinație cu enunțul, o concluzie implicită (Moeschler, *Lordre temporel dans le discours: le modèle des inférences directionnelles* 5).

Înainte de a reveni nemijlocit la exemplele de traducere de mai sus, mai facem o precizare privind valoarea gerunziului în limba română. Astfel, conform *Gramaticii de bază a limbii române*, gerunziul², este cel mai „verbal” dintre formele non-finite, deoarece poate construi relații semantice similare coordonării copulative, fiind numit în acest caz gerunziu „coordonat”. Astfel, în exemplele cu gerunziu *1b-1d*, relația semantică între predicățile respective și formele gerunziale nu este de subordonare, ci de succesiune a evenimentelor. Interpretate în cheia MID, versiunile *1b-1d* sunt temporal coerente, deoarece toate trăsăturile, de la toate nivelurile ierarhiei converg spre o lectură înainte. Principiul analizei direcționale, constă în a calcula direcția temporală a fiecărui enunț și de a combina aceste direcții unele cu altele. Astfel, pentru *1b*, formei *năpustise nu i se poate atribui o trăsătură direcțională deoarece ea nu poate fi identificată cu o formă verbală existentă. Din același motiv, formele de gerunziu, coordonate, inclusiv la nivel de trăsături, cu trăsăturile timpului purtat de predicățile, sunt vide de trăsături direcționale. Predicățile, la rândul lor (*năpusti/declara război/extermina/duce*), nu se supun unei reguli cauzale și, prin urmare, tot nu determină o trăsătură direcțională. Unica trăsătură inferabilă este trăsătura puternică *înainte* asociată conectorului *și*. Pentru ca această trăsătură să fie

---

2. În raport cu tradiția gramaticală, infinitivul, supinul, participiul și gerunziul sunt separate de categoria modului, deoarece nu posedă vreo semnificație modală. Conform noii terminologii, ele sunt numite forme verbale non-finite (Dragomirescu, *op. cit.* 286).

activată, ea trebuie validată de o ipoteză contextuală cu aceeași direcție. Chiar dacă predicatul nu exprimă cauzal o direcție *înainte*, acestea nici nu o blochează. Acest fapt presupune că o ipoteza contextuală *înainte* poate fi construită, aceasta confirmând trăsătura puternică a conectorului. Prin urmare, *Ib* va avea o lectură paralelă discursului, în pofida utilizării formei defectuoase **năpustise*, care nu poate fi interpretată temporal sau direcțional. În cazul versiunilor *Ic* și *Id*, poate fi aplicată aceeași procedură de inferare a direcției, cu o singură excepție. În ambele cazuri, perfectului compus (*au mers*, *au plecat*) i se poate atribui o trăsătură slabă *înainte*, aceasta fiind confirmată ulterior de trăsăturile puternice *înainte* ale conectorului și ipotezei contextuale.

În versiunea *Ia*, asistăm la o interpretare similară. Timpurile verbale sunt purtătoare ale unei lecturi slabe *înainte*, chiar dacă informația procedurală a perfectului compus este mai slabă în comparație cu cea a unui perfect simplu. Informația conceptuală a predicatelor, combinată cu cea procedurală a conectorului *și*, este suficientă pentru a construi o inferență coerentă cu ipoteza contextuală care atribuie enunțului o direcție *înainte*.

Recunoaștem că versiunile *Ia-Id* au prezentat mai mult un interes teoretic, de ilustrare a modului în care funcționează MID într-o situație quasi ideală, cu mici abateri de la predicțiile modelului pentru franceză, dar care se explică pe materialul limbii române și permit o extindere a modelului.

Versiuni ca următoarea sunt mult mai problematice:

(2) *Téré coupa de la paille qu'il fit sécher au soleil. Trois jours après, quand il voulut la ramasser, il fut mordu à la main droite par un gros termite rouge. Son sang gicla, abîma les ailes d'un papillon qui s'envolait. Les oiseaux en voyant cette tâche de sang sur les ailes du papillon crièrent. Leurs cris alertèrent le singe blanc qui, affolé, se mit à courir et détacha dans sa fuite un gros fruit sauvage. Ce fruit sauvage tomba sur le dos d'un éléphant qui en se sauvant piétina une tortue.*

(2a) *Tere tăiase paiele, pe care le uscuse la soare. Trei zile mai târziu, când vruse să le adune, el fusese mușcat la mâna dreaptă de o termită roșie mare. Sângele îi țîșnea și stropise aripile unui fluture care zbura. Păsările văzând această pată de sânge pe aripile fluturelui începuse a ciripi speriate. Ciripitul alertase gorila albă care, înspăimântată, începuse a fugi și în fuga ei desprinse un fruct sălbatic mare. Acest fruct sălbatic căzuse pe spatele unui elefant, care salvându-se a călcat o broască țestoasă.*

Această secvență merită interesul nostru deoarece ea demonstrează elocvent în ce măsură greșelile de traducere sunt simptomatice pentru procese mult mai profunde, legate atât de competența în limba-sursă, cât și de performanța în limba-țintă. Dacă ne referim la o simplă perspectivă de evaluare, în secvența dată, sensul fals³ explică formele de mai-mult-ca-perfect și solecismele de persoană. Originea acestor sensuri falsuri ne poate fi sugerată de statutul mai-mult-ca-perfectului în limba română de timp achiziționat într-un cadru formal și rezervat limbii literare. Nu negăm în niciun caz relevanța acestor observații, dar credem că ele pot declanșa investigații mai largi. Și anume privind statutul trăsăturilor temporale în limba română în termeni de forță, în primul rând, și în general de direcționalitate, în sensul în care MID atribuie o trăsătură *înainte* pentru *passé simple* și o trăsătură *înapoi* pentru *plus-que-parfait*. De asemenea, astfel de investigații pot fi reunite într-o optică traductologică în cadrul conceptului de unitate de traducere, dacă postulăm că temporalitatea/direcționalitatea discursului poate constitui o unitate în sine, de natură procedurală. Acest tip de unitate, sau subunitate, ar putea îngloba raportul dintre textul-sursă și textul-țintă în efortul lor de a păstra un echilibru între constrângerile interne sistemului temporal și cele externe, de natură pragmatică. Aceeași abordare s-ar putea aplica în definirea unei unități de pre-traducere, purtătoare a trăsăturilor inferate compozițional și reunite într-o direcționalitate dominantă, care trebuie exprimată în limba-țintă prin mijloace nu neapărat echivalente la nivel de sistem lingvistic, dar mai degrabă la nivel de sistem inferațional.

Concluzii

Tratarea subiectelor legate de timp și temporalitate în traducere trebuie să se realizeze, în opinia noastră, în planul sintagmatic cu încorporarea acelor instrumente de conceptualizare și modelare teoretică care includ nu doar dimensiunea normativă, ci și pe cea cognitivă a comunicării umane, chiar cu un accent sporit asupra acesteia din urmă. Greșeala de traducere, în acest sens, funcționează asemenea unui indicator, o anomalie care sugerează procese de interes științific la nivel de interpretare a textului-sursă, cât și de performanță în limba-țintă, considerată maternă. MID în acest context introduce un principiu organizator care permite abordarea greșelilor nu

---

3. În definiția lui Ladmiral, o problemă de exprimare în limba maternă (Ladmiral, *Sourciers et ciblistes* 62).

drept ocazii de sancționare, ci de „descifrare” a motivelor de ce chiar și o traducere defectuoasă, o echivalență greșită, a fost considerată pertinentă de către subiectul locutor. MID ne permite să includem greșeala de traducere temporală, de diferit grad de severitate, în tabloul mai larg al modului în care cogniția umană procesează informația lingvistică și contextuală, prin mecanisme de compensare și coordonare la nivelul materialului limbii și la nivelul reperelor din mediul cognitiv accesibil.

Bibliografie

- Ballard, Michel, «Téléologie de la traduction universitaire», in *Meta*, n° 50, 2005, p. 49-59.
- Blakemore, Diane, *Semantic Constraints on Relevance*, Oxford, Basil Blackwell, 1987.
- Dancette, Jeanne, «Modèles sémantique et propositionnel de l'analyse de la fidélité en traduction», in *Meta*, n° 3, 1992, p. 440-449.
- Dancette, Jeanne, «La faute de sens en traduction», in *TTR: traduction, terminologie, rédaction*, n° 2, 1989, p. 83-102.
- Dragomirescu, Adina et al., „Verbul și grupul verbal (GV)”, in *Gramatica de bază a limbii române*, Gabriela Dindelegan (dir), București, Univers Enciclopedic Gold, 2016, p. 230-298.
- Dussart, André, «Faux sens, contresens, non-sens... un faux débat?», in *Meta*, n° 50, 2005, p. 107-119.
- Ladmiral, Jean-René, «Sourciers et ciblistes», in *Revue d'esthétique*, 1986, n° 12, p. 33-42.
- Moeschler, Jacques, «Le Modèle des Inférences Directionnelles», in *Cahiers de linguistique française*, n° 22, 2000, p. 57-100.
- Moeschler, Jacques, «L'ordre temporel dans le discours: le modèle des inférences directionnelles», in *Cahiers Chronos* n° 6, 2000, p. 1-11.
- Wagner, Robert, Pinchon, Jacqueline, *Grammaire du français moderne et classique*, Paris, Hachette, 1991.
- Wilson, Deirdre, Sperber, Dan, «Relevance Theory», in *The Handbook of Pragmatics*, Laurence Horn, Gregory Ward (dir.), Oxford, Blackwell, 2004, p. 607-632.
- Zufferey, Sandrine, Moeschler, Jacques, *Initiation à l'étude du sens*, Auxerre, Sciences Humaines Editions, 2012.
- «Fourmis et termites», Contes africains http://www.contesafricains.com/article.php?id_article=26 (accesat pe 04 februarie 2019).

Angela GRĂDINARU
Doctor în filologie, conferențiar universitar
Universitatea de Stat din Moldova
Chișinău, Republica Moldova

Transferul elementelor culturale în subtitrarea comedei *Rien à déclarer*

Rezumat: Obiectivul principal al acestui studiu constă în a aborda traducerea elementelor culturale și transformările realizate în timpul transferului dintr-o limbă/cultură în alta. Traducerea nu constituie numai un transfer dintre două limbi, dar și dintre două culturi. Traducerea audiovizuală are scopul de a ajuta spectatorul să depășească barierele lingvistice și culturale. Dificultatea cea mai mare o reprezintă nu cuvintele, ca atare, pentru care nu se pot găsi echivalente potrivite, ci realitățile la care acestea se referă. Textul tradus este echivalentul textului original numai atunci când ambele texte au aceleași conotații atât în limba sursă cât și în limba țintă. Receptorul traducerii este conștient de faptul că textul tradus se referă la o realitate culturală străină. Cu toate acestea, în traducerea filmelor, posibilitățile de aplicare a tehnicilor explicative sunt limitate din cauza constrângerilor subtitrării. Succesul versiunii traduse nu depinde numai de contextul lingvistic, dar mai depinde de ceva ce este în afara textului, ceea ce numim informație despre lume, sau informație enciclopedică. Aluziile culturale sunt prezente nu numai în discursurile personajelor, ci și în imagine. Imaginea poate contribui la înțelegerea elementelor culturale. Transferul elementelor culturale și înțelegerea lor în traducerea audiovizuală poate avea loc la nivel verbal + non-verbal (vizual, acustic). Receptorul nu va avea probleme în comprehensiunea anumitor elemente culturale dacă acestea ar fi vizibile pe ecran. Prin urmare, ne-am propus să analizăm acest fenomen în baza unui corpus de exemple extras din comedia „*Rien à déclarer*” subtitrată în limba română.

Cuvinte cheie: cultură, dificultate de traducere, echivalență, referință culturală, subtitrare, traducere audiovizuală, tehnică de traducere, text sursă, text țintă, transfer cultural

Résumé: Notre article se focalise sur l'étude des éléments culturels dans le film *Rien à déclarer* afin d'observer leur transfert et la possibilité de leur compréhension par un récepteur roumain. La traduction des films reflète les différences culturelles mais la lecture des sous-titres roumains doit être aussi enthousiaste et facile à comprendre que dans le film original. Le film traduit est l'équivalent du film original seulement quand les deux films suscitent les mêmes connotations chez les récepteurs en langue source et en langue cible. Le récepteur de la traduction est conscient que le film traduit parle d'une réalité culturelle étrangère. Ce qui est intraduisible ou difficile à comprendre, peut être expliqué par le traducteur. Cependant, dans la traduction des films, les possibilités d'application des techniques explicatives sont restreintes. De plus, les allusions culturelles sont présentes non seulement dans les discours des personnages mais aussi dans l'image. L'image peut contribuer à la compréhension des éléments culturels en complétant les dialogues ou, au contraire, bloquer la réception des références culturelles si le récepteur de la traduction ne possède pas le bagage cognitif propre au récepteur de l'original. Le transfert des éléments culturels et leur compréhension dans la traduction du film peuvent avoir lieu au niveau verbal+non-verbal (visuel, acoustique). Sans image filmique, une expression qui représente une réalité culturelle serait vide de sens pour un récepteur roumain. Le récepteur n'aura pas de problèmes à saisir certains éléments culturels si elles sont visibles à l'écran. Par conséquent, nous nous sommes proposé d'analyser ce phénomène à partir d'un corpus d'exemples de la comédie *Rien à déclarer* sous-titrée en roumain. Les difficultés de traduction sont causées par des culturèmes qui n'ont pas de référents ni d'équivalents en langue-culture étrangère. Le sous-titreur doit chercher des moyens pour transposer ou adapter le texte à une autre réalité, il doit entendre la musique de l'original et la chanter devant un nouveau public. Il ne suffit pas de connaître une langue, mais aussi d'avoir des connaissances extralinguistiques.

Lors du processus de traduction, le sous-titreur fait revivre le film source, qui est déjà chargé du point de vue culturel, dans un

autre contexte culturel cible. La traduction audiovisuelle assure la découverte de nouveaux horizons culturels en enrichissant les connaissances du public cible. Mais avant tout, le sous-titreur est celui qui doit faire des choix, aller aux compromis et se débrouiller chaque fois quand il rencontre des éléments qui font référence à la culture du film source afin de fournir une traduction de qualité. Le but de toute traduction audiovisuelle est de transmettre le message d'un film d'une langue vers une autre, le sous-titreur est celui qui fait tout son possible pour assurer le contact entre les deux cultures en choisissant les stratégies de traduction nécessaires. Dans ce cas, la position que le traducteur doit choisir s'avère être un vrai dilemme, il s'agit d'une double fidélité qu'il a pour le destinataire et le spectateur. La plus grande partie de sous-titreur se positionnent au milieu de ce processus. Ils deviennent des intermédiaires non seulement entre deux acteurs du processus de communication, mais ils sont en même temps les intermédiaires entre deux systèmes de langues et deux cultures. L'un des plus importants choix que le sous-titreur doit faire lors du processus de traduction est d'adopter sa stratégie de sourcier ou de cibliste. Le traducteur sourcier est celui qui se propose de maintenir dans le texte cible l'empreinte de la langue-source. Il s'agit d'une préservation au sein de la langue cible des spécificités de la langue étrangère. Par contre, le traducteur cibliste est celui dont l'attention est orientée vers le texte et le public cible seulement. Son but est de produire une traduction qui donnera une illusion d'un texte qui a été écrit directement dans la langue cible. Si le sourcier est plus intéressé dans l'exactitude du sens transmis, l'intérêt du cibliste sera l'adaptation du sens au niveau de l'interprétation. Par conséquent, la traduction du film doit être vue et perçue non seulement comme un transfert interlinguistique, mais aussi comme un transfert culturel et social.

Mots-clés: culture, difficulté de traduction, équivalence, référence culturelle, sous-titrage, traduction audiovisuelle, technique de traduction, texte source, texte cible, transfert culturel

Abstract: The main objective of this study is to address the translation of cultural elements and transformations made during the transfer from one language / culture into another. Translation is not just a transfer between two languages, but also between two cultures. Audiovisual translation aims to help the viewer overcome

linguistic and cultural barriers. The greatest difficulty is not the words for which we cannot find suitable equivalents, but the realities to which they refer. The translated text is the equivalent of the original text only when both texts have the same connotative meanings in the source language and the target language. The receiver of the translation is aware of the fact that the translated text refers to a foreign cultural reality. However, in the translation of films the possibilities of applying explanatory techniques are limited due to the constraints of subtitling. The success of the translated version does not depend only on the linguistic context, but also on something outside of the text that we call information about the world, or encyclopedic information. Cultural references are present not only in characters' speech, but also in the image. The image can contribute to comprehension of the cultural elements. Transfer of cultural elements and their comprehension in audiovisual translation can take place at the verbal + non-verbal (visual, acoustic) levels. The receiver will have no problems in understanding certain cultural elements if they are visible on the screen. Therefore, we intend to analyze this phenomenon on the basis of a corpus of examples extracted from the comedy „*Rien à déclarer*”, which is subtitled in Romanian.

Keywords: culture, translation difficulty, equivalence, cultural reference, subtitling, audiovisual translation, translation technique, source text, target text, cultural transfer

Introducere

Traducerea audiovizuală este un subiect de cercetare neremarcant în comunitatea științifică a Republicii Moldova. Istoria omenirii a fost întotdeauna, într-un mod sau altul, legată de traducere. Astfel, traducerea este un factor socio-economic important care a servit mult timp pentru a consolida legăturile dintre oameni, i-a ajutat să se înțeleagă, să comunice între ei și a permis o aderare mai bună între culturile lor diferite. Numeroase studii au relevat omniprezența mass-media audiovizuale în viața cotidiană a Omului. Într-adevăr, zilnic stăm în fața ecranului care difuzează știri, reflectă culturi, ne ghidează ideile și sentimentele, ne deschide spre alte valori. Prin urmare, traducerea audiovizuală are scopul de a ajuta spectatorul să depășească barierele lingvistice și culturale. Desigur, înțelegerea unui film

depinde de modul în care este tradus. Transferurile lingvistice în mass-media audiovizuală implică aproape întotdeauna o situație de comunicare în masă, ceea ce înseamnă un număr mare de receptori și modul în care acești spectatori construiesc sensul depinde astfel de mai multe criterii. Traducerea audiovizuală trebuie să ia în considerare: genurile, stilurile filmelor, receptorii în diversitatea lor socioculturală.

Traducerea audiovizuală

Traducerea audiovizuală (numită și cinematografică) este deci un gen nou care rămâne încă să fie explorat și un domeniu relativ recent de cercetare la care multe întrebări rămân a fi puse așa cum a fost atât de mult timp ignorat de traductologi. Chiar dacă traducerea audiovizuală este un domeniu puțin studiat de către cercetători (în Republica Moldova), acest lucru nu exclude că este utilă și foarte prezentă pe ecranele noastre. Motiv pentru care vom încerca în această cercetare să studiem acest subiect din perspectiva mai multor aspecte, începând prin a identifica dimensiunea sa multisemiotică, deoarece deși în toate celelalte traduceri se privilegiază mereu verbalul, în traducerea audiovizuală complexitatea este ținută între imagini, muzică, sunete, cuvinte, culori.

Traducerea audiovizuală (subtitrarea) s-a impus drept ca o sub-ramură ce a atras atenția cercetătorilor din domeniu, în special datorită rolului important pe care îl deține în diseminarea așa numitei „culturi populare”, precum și datorită interferenței cu cercetarea în domenii diverse precum studiile de teoria filmului, studiile multimedia, psihologia, antropologia, sociologia, studiile interculturale, etc. Numeroși cercetători care au abordat această temă au evidențiat faptul că televiziunea reprezintă înainte de orice un mijloc de comunicare capabil să elimine frontierele dintre persoane și un instrument prin intermediul căruia are loc comunicarea interculturală. Pornind de la această ipoteză, ne-am propus să evaluăm impactul pe care l-ar putea avea acest mijloc de comunicare.

Producția audiovizuală vizează un public din ce în ce mai eterogen și în procesul traducerii, ea se confruntă cu două bariere majore, prima este de ordin lingvistic și a doua de ordin cultural, iar pentru a distruge aceste bariere, traducătorul audiovizualului utilizează, la niveluri diferite, numeroase procedee. Spectatorul nu trebuie să-și amintească că ar fi citit subtitrările, dar să creadă că el a înțeles ceea ce a auzit. Prin urmare, vom încerca să analizăm aceste procese diferite de transfer lingvistic și

cultural în subtitrarea în limba română a comediei *Rien à déclarer*. Astfel, vom identifica și vom analiza elementele culturale extrase din comedie, comparând enunțurile originale subtitrărilor în limba română pentru a vedea dacă corespund la nivel de sens, structură.

Subtitrarea este o activitate diferită traducerii, deoarece reprezintă transformarea unui discurs oral în cel scris, eliminând tot ceea ce este superfluu pentru înțelegerea filmului. Creatorul de subtitrări decide de la abordarea ce trebuie urmată și alegerea procedeele de traducere ce trebuie utilizate. În cazul cuvintelor și expresiilor umoristice, trebuie mereu să se tina cont de public, de nivelul său de vârstă și de cultură. În mod cert, trebuie de asemenea să se ia în considerare situația de comunicare și originea socială a personajelor din film, dar primul cititor al subtitrării, cel mai exigent, rămâne publicul. Yves Gambier evidențiază astfel asemănările și deosebirile dintre traducere și subtitrare: ambele activități se referă la traducerea semnelor, dar acestea trebuie să fie incluse într-un context plurisemiotic, adică luând în considerare toate informațiile furnizate de mediul vizual și sonor (*Les censures dans la traduction audiovisuelle* 212).

Traducerea de la o cultură la altă cultură

Traducerile sunt vitale în procesul de comunicare interculturală ce caracterizează epoca globalizării. Pornind de la această premisă, studierea traducerilor reprezintă, în același timp, și o formă de studiu al interacțiunii dintre culturi. De când a fost concepută teoria traducerii, cercetătorii s-au preocupat în mare parte doar de text. Totuși, în anii 1970 mulți savanți s-au centrat pe interacțiunea dintre cultură și traducere. Maria Tymoczko în lucrarea sa *Enlarging Translation Empowering Translators* menționează că traducerea în cadrul unor diferențe culturale este de fapt modul prin care un traducător își arată cele mai mari abilități (8).

Umberto Eco în lucrarea *Dire pre* afirmă că o traducere nu vizează numai o trecere dintre două limbi, dar și dintre două culturi. Un traducător ține cont de regulile lingvistice dar și de elementele culturale (190). Traducătorul trece nu de la o limbă la alta, ci de la o cultură la alta, iar dificultatea cea mai mare o reprezintă nu cuvintele, ca atare, pentru care nu se pot găsi echivalente potrivite, ci realitățile la care acestea se referă. În același context Umberto Eco consideră că o traducere nu depinde numai de contextul lingvistic, dar mai depinde de ceva ce este în afara textului, ceea ce noi numim informație despre lume, sau informație enciclopedică

(35). Succesul versiunii traduse depinde de competența traducătorului, de capacitatea acestuia de a transfera textul sursă dintr-un sistem cultural în altul, fără alterarea conotațiilor.

Unii lingviști ai secolului XIX printre care Humboldt și Schleiermacher au abordat deja această problemă: o traducere trebuie să aducă locutorul să înțeleagă universul lingvistic și cultural al textului sursă, trebuie să transforme textul original pentru al face accesibil cititorului limbii și culturii ținte. Traducătorul ar trebui să facă tot posibilul ca să exprime ceea ce textul sursă spune. Humboldt este printre primii savanți care a subliniat că traducerile pot îmbogăți limba țintă în termeni de sens și expresivitate (apud în Umberto Eco, *op. cit.* 202).

Traducerea joacă un rol important în completarea lacunelor dintre culturi și națiuni. Ea mereu a fost strâns legată de dezvoltarea culturii, literaturii, fiind situată la răscrucea civilizațională. Pentru orișicare națiune ea devine parte integrantă a vieții intelectuale. Fiind un obiect de studiu ce trezește interesul mai multor discipline, precum lingvistica, psihologia, sociologia, culturologia, traducerea se impune ca o realizare intelectuală, teoretică și lingvo-culturală.

Traducerea joacă un rol important în creșterea conștientizării și înțelegerii între diverse culturi și națiuni. Traducerea audiovizuală contribuie ca aceste culturi diferite să găsească un compromis. Traducătorul devine astfel un mediator între două spații culturale. Iar traducătorul de umor are în plus misiunea de a transfera mesajul din limba sursă în limba țintă în așa fel încât mesajul să aibă un efect similar imediat asupra publicului țintă. Elementele culturale specifice atribuie traducătorului rolul de participant activ nu doar ca mediator între culturi, dar și ca „formator” al publicului țintă.

Umberto Eco susține că a traduce dintr-o limbă în alta ne expunem unor incidente inevitabile. Fiecare limbă exprimă o viziune diferită despre lume. E dificil de a stabili semnificatul unui termen într-o limbă țintă (*op. cit.* 42). Traducătorul se poate afla în imposibilitatea de a găsi o echivalență dacă nu dispune de informații despre cultura țintă și ignoră în ce mod locutorii nativi își clasifică experiențele lor. Prin urmare traducătorul trebuie să facă o serie de ipoteze analitice pentru a infera sensul pragmatic și a căuta un echivalent în limba țintă. Într-adevăr, nici un traducător nu se va găsi în situația de a traduce un cuvânt rupt din context. Traducătorul traduce mereu texte, enunțuri prezente într-un context lingvistic, enunțate în situații specifice. Pentru a înțelege un text, pentru al traduce, e necesar

de a face o ipoteză despre o lume posibilă pe care acest text o reprezintă. Aceasta înseamnă că o traducere trebuie să se bazeze pe ipoteze, și după ce s-a elaborat o ipoteză plauzibilă, traducătorul poate începe transferarea textului dintr-o limbă în alta. Informația lingvistică oferită de un dicționar și informația enciclopedică îi permit traducătorului să aleagă sensul pertinent contextului și lumii posibile. Din punct de vedere lingvistic și cultural un text constituie o junglă în care un locutor atribuie câte o dată un sens unui cuvânt pe care îl utilizează și acest sens poate să nu corespundă cu sensul aceluiași cuvânt într-un alt context.

Transferul cultural

Umberto Eco afirmă că traducerea este o strategie care vizează să producă într-o limbă diferită același efect pe care-l are discursul sursă (*Ibid.* 343). E necesar de a oferi cititorului, spectatorului o oportunitate identică cu cea pe care o are cititorul, spectatorul filmului original. A traduce înseamnă înainte de toate, a sta la dispoziția viitorilor spectatori și cititori, a produce echivalentul unui text sau unui film original, adică un text sau un film care oferă, după cum scrie Claude Tatillon „cu cea mai mica abatere posibilă, toată informația textului original”. Dar de asemenea crearea unui text necesită alte trei calități: să sune natural în limba țintă, să se integreze perfect în cultura țintă și să parvină printr-o manipulare a scrisului, pentru a oferi o idee exactă despre originalitatea și intențiile stilistice ale autorului tradus (*Traduire, pour une pédagogie de la traduction* 150).

În subtitrare ca și în orice altă traducere, criteriul de echivalență rămâne în esență pragmatic și subiectiv: acesta depinde de aprecierea traducătorului care a produs textul, de directorul scenei care organizează înregistrarea, de actorul care îl pronunță și de spectatorul care este judecătorul final. Acest lucru nu înseamnă că echivalența sau non echivalența unei subtitrări în raport cu versiunea originală este o problemă de apreciere individuală și ireductibilă pentru orice criteriu obiectiv. Gradul de echivalență a unei subtitrări în raport cu versiunea originală depinde de constrângerile sincronismului (lingvistic, sintactic, artistic), precum și de parametrii lingvistici și extralingvistici care scapă în mare măsură de conștiința celui (ar putea fi el însuși traducător) care evaluează echivalența în cauză. Acest lucru înseamnă că textul echivalent este rezultatul unui ansamblu de compromisuri efectuate între limba originală, sensul filmului, cerințele limbii țintă și contextul de exprimare și utilizare a textului final.

Unii lingviști utilizează conceptul de *echivalență funcțională* (teoria Skopos Vermeer și Reiss) în loc de *echivalența semnificatului*. Această teorie afirmă că traducătorul, mediator al comunicării interlingvistice și interculturale trebuie să caute o echivalență care să poată face textul sursă funcțional în cadrul culturii receptoare. Traducerea unui text audiovizual trebuie să producă același efect ca și cel original. Se are în vedere o egalitate de valoare de schimb care devine o entitate negociabilă (apud în Umberto Eco, *op. cit.* 94). Traducătorul trebuie să facă o ipoteză interpretativă asupra efectului prevăzut de către original.

Traducerea intersemiotică

Scopul pentru care se realizează o traducere constă în necesitatea de a comunica un mesaj dintr-o sferă culturală ce folosește un anumit cod (o anumită limbă) în altă sferă culturală care operează cu un alt cod. Traducătorul trebuie să găsească echivalențe funcționale care să păstreze valoarea comunicațională a textului, uneori chiar în detrimentul traducerii semantice. Pierce consideră că semnificatul este o traducere a unui semn printr-un alt sistem de semne (*Ibid.* 269). Semnul în relație cu alt semn nu este o simplă trimitere, semnificatul unui semn este semnul prin care trebuie să fie tradus. Actul de traducere este primul act de semnificare și lucrurile semnifică grație acestui act de traducere. Semnificatul este redat atunci când o expresie este înlocuită prin alta. Traducătorul încearcă să spună același lucru cu sisteme de semne diferite și trebuie mereu să aibă în minte problema semnificatului. Roman Jakobson a demonstrat că a interpreta un element semiotic înseamnă al traduce printr-un alt element (*Ibid.* 270). Un anumit sistem semiotic poate spune mai mult sau mai puțin decât un alt sistem semiotic, prin urmare nu putem afirma că două sisteme semiotice exprimă aceleași lucruri. În acest context afirmăm că pot exista anumite pierderi absolute. Acestea sunt cazurile imposibil de tradus și dacă apar astfel de cazuri, traducătorul recurge la note de subsol – ceea ce demonstrează eșecul său sau poate omite lexemul intraductibil. În categoria acestor cazuri imposibil de tradus intră jocurile de cuvinte, glumele, unele cultureme. Dar aceste cazuri nu sunt frecvente. În general, apar dificultăți de pierdere parțială care pot fi soluționate printr-o compensare. E necesar de reflectat asupra jocului de corespondențe pe care textul îl instaurează între diferite imagini propunând echivalente adaptate pentru diverse jocuri

de cuvinte, expresii idiomatice sau poate crea alt joc de cuvinte în limba țintă, poate reformula, omite sau adapta.

Scopul pentru care se realizează o traducere constă în necesitatea de a comunica un mesaj dintr-o sferă culturală ce folosește un anumit cod (o anumită limbă) în altă sferă culturală care operează cu un alt cod. Traducătorul trebuie să găsească echivalențe funcționale care să păstreze valoarea comunicațională a textului, uneori chiar în detrimentul traducerii semantice. Pierce consideră că semnificatul este o traducere a unui semn printr-un alt sistem de semne (*Ibid.* 269). Semnul în relație cu alt semn nu este o simplă trimitere, semnificatul unui semn este semnul prin care trebuie să fie tradus. Actul de traducere este primul act de semnificare și lucrurile semnifică grație acestui act de traducere. Semnificatul este redat atunci când o expresie este înlocuită prin alta. Traducătorul încearcă să spună același lucru cu sisteme de semne diferite și trebuie mereu să aibă în minte problema semnificatului. Roman Jakobson a demonstrat că a interpreta un element semiotic înseamnă al traduce printr-un alt element (*Ibid.* 270). Un anumit sistem semiotic poate spune mai mult sau mai puțin decât un alt sistem semiotic, prin urmare nu putem afirma că două sisteme semiotice exprimă aceleași lucruri. În acest context afirmăm că pot exista anumite pierderi absolute. Acestea sunt cazurile imposibil de tradus și dacă apar astfel de cazuri, traducătorul recurge la note de subsol – ceea ce demonstrează eșecul său sau poate omite lexemul intraductibil. În categoria acestor cazuri imposibil de tradus intră jocurile de cuvinte, glumele, unele cultureme. Dar aceste cazuri nu sunt frecvente. În general, apar dificultăți de pierdere parțială care pot fi soluționate printr-o compensare. E necesar de reflectat asupra jocului de corespondențe pe care textul îl instaurează între diferite imagini propunând echivalente adaptate pentru diverse jocuri de cuvinte, expresii idiomatice sau poate crea alt joc de cuvinte în limba țintă, poate reformula, omite sau adapta.

Pentru fiecare tip de traducere și pentru fiecare replică, în ceea ce privește protagoniștii și funcționalitatea traducerii, trebuie să existe o strategie care să ghideze traducătorul ce subtitrează, în alegerile sale, și să-l ajute să rămână fidel mesajului filmului original. O subtitrare necorespunzătoare poate afecta negativ un film, la fel cum în unele cazuri o subtitrare bună poate îmbunătăți cu adevărat o producție de o calitate inferioară.

Corpusul studiului

În acest articol ne vom axa pe studiul transferului elementelor culturale în subtitrarea în limba română a filmului *Rien à déclarer* (*Nimic de declarat*). Este un film de comedie franco-belgian care a fost produs în anul 2010 sub regia lui Dany Boon. Întâmplările redată în film au loc la începutul anilor '90, când s-a deschis circulația liberă, fără control vamal, la granița franco-belgiană. Acțiunea filmului *Rien à déclarer* are loc la granița franco-belgiană și are ca suport legendara “râcă” dintre cele două națiuni îmbrăcând o haină nouă, actuală, în condiții europene. La 1 ianuarie 1993, zona euro a fost creată. Doi agenți vamali – un belgian și un francez – află că posturile de la frontieră sunt pe cale să dispară. Pentru Ruben Vandervoorde, agentul belgian, francofobia este o tradiție familială. Agentul francez Mathias Ducatel este inamicul declarat al lui Ruben și se îndrăgostește în secret de sora lui. Spre surprinderea tuturor, Mathias și Ruben își uită vechile dușmării și hotărăsc să lucreze împreună. Un ofițer vamal belgian “francofob” este obligat să facă echipă cu un ofițer vamal francez pe perioada eliminării frontierelor franco-belgiene, la începutul anilor '90. Cei doi vor face parte dintr-o echipă mobilă, astfel vor fi obligați să colaboreze și să se lupte cu propriile prejudecăți. În film sunt prezentate cu mult umor ignoranța, șovinismul și prejudecățile naționale care au loc de obicei între țările vecine. Aceste conflicte mărunte îngreunează colaborarea organelor de ordine din Franța și Belgia și, de asemenea, căsătoriile mixte ale unor persoane din cele două țări.

În film sunt prezente elemente culturale distinctive (toponime, nume proprii, denumiri de mâncăruri, umorul, ironia) de obicei unice pentru cultura sursă. Astfel putem observa că acest film este o metodă de reflectare a vieții sociale din cultura de unde provine. Traducerea filmului reflectă diferențele culturale, lecturarea subtitrelor în limba română trebuie să fie tot așa de entuziasmată și ușor înțeleasă precum în filmul original. Traducătorul trebuie să audă muzica originalului și să o cânte unei noi audiențe. Un traducător bun cântă și prezintă un ritm care nu doar reflectă textul original, dar și sună pe nou (Trosborg, *Text Typology and Translation* 34). Prin urmare, traducerea filmului trebuie văzută și percepută nu doar ca un transfer interlingvistic, dar și ca un transfer cultural și social.

Strategii de traducere

Întrucât filmul se află în strânsă legătură cu cultura din care provine, elementele culturale constituie o parte importantă din acesta. Umorul poate constitui un obstacol în comunicarea interculturală. Atât spectatorul filmului original cât și spectatorul filmului subtitrat trebuie să infereze același efect umoristic care să condiționeze râsul. În comparație cu ironia care se manifestă mai ales la nivel verbal prin figuri de stil și expresii cu conotații ironice puternice, umorul este mai degrabă nonverbal, de exemplu, simple gesturi pot declanșa râsul. Astfel, conform lui De Rosa, umorul este într-adevăr un fenomen social care apare spontan în timpul interacțiunilor dintre oameni. De asemenea, De Rosa estimează că râsul este rezultatul unei situații particulare în care cineva a fost expus și că emoțiile pozitive sunt exprimate prin expresia feței și a tonalității vocii (*Translating humour in audiovisual texts* 18).

Expresiile idiomatice umoristice materializate în filmul sursă pot condiționa o dificultate de transferare a lor în textul audiovizual țintă. Ceea ce este semnificativ umorului unei culturi poate deveni nu numai neînțeles dar și ofensator alteia. Ar fi aici vorba despre imaginea etnosocioculturală, care construiește și pune în circulație stereotipuri despre diferite aspecte ale vieții și valori colective. Deci umorul poate fi posibil, efectiv, funcțional numai pentru destinatarii, care dețin aceeași imagine colectivă, socioculturală, și devine discretă pentru purtătorii altei limbi-culturi (Ungureanu, *Teoria traducerii* 53).

A interpreta o glumă și a sancționa-o prin râs presupune o aplicare ierarhizată a sistemului competențelor asupra elementelor secvenței discursive. E vorba mai întâi de competențe lingvistice, care asociază semnificatul semnificantului, conform regulilor constitutive ale limbii, de competențe enciclopedice, referitoare la lume și actanții comunicării, și de competență retorică, ca ansamblu de principii ce reglementează activitatea discursivă. (Frumușani, *Semiotică, societate, cultură* 175)

Există un număr mare de expresii idiomatice specifice limbii franceze și altele specifice limbii române, care au la bază obiceiuri, tradiții, aspecte sociale și politice, valori culturale. Unele expresii din limba franceză se pot regăsi și în limba română. Casia Zaharia consideră că există „expresii care nu dispun de echivalent în sistemul lingvistic, în cultura sau gândirea celeilalte comunități lingvistice” (*Expresiile idiomatice în procesul comunicării* 194). În multe cazuri, avem de-a face cu tipare logico-semantice asemănătoare, identificabile în expresiile frazeologice ale ambelor limbi.

Diverse aspecte sociale și politice, fapte istorice, tradiții, obiceiuri, valori culturale impun niște domenii tematice asemănătoare în ambele limbi. Expresiile frazeologice oscilează între specific și universal. Irina Condrea afirmă că cei care vorbesc limbi diferite „văd”, „concep” lumea în mod diferit și „adoptă diverse modalități de a indica unul și același obiect sau fenomen din lumea înconjurătoare” (*Traducerea din perspectivă semiotică* 53). Prin urmare, traducătorul găsește echivalențe pentru a substitui nu unități separate, ci mesaje întregi dintr-o limbă. O expresie fixă din limba sursă va fi redată prin alta în limba țintă, care deși diferită structural și lexemic, corespunde aceleiași realități.

Pentru a argumenta acest punct de vedere, propunem spre analiză următoarele expresii idiomatice:

Textul sursă	Subtitrare în limba română
Ruben: <i>Ils se sont battus corps et âme.</i> Ruben: <i>Ce lieu nonsignificatif, c'est la terre sacrée du royaume de Belgique.</i>	Ruben: <i>Cu trup, suflet și loialitate...</i> Ruben: <i>Acest loc nesemnificativ, este sfințit în regatul belgian.</i>

Ruben Vandervoorde, francofob, rasist, dar considerându-se patriot, fapt care creează o situație comică, enunță expresia idiomatică *se battre corps et âme* care desemnează *a se implica într-o activitate cu toată energia fizică și morală*, în situația de comunicare în care îi arată lui Vanuxem cu piciorul prin zăpadă linia galbenă care separă Franța de Belgia. Subtitrorul trebuie să examineze contextul situațional de producere a expresiilor umoristice (gesturile, mimica, tonalitatea vocii personajului), să identifice intenția celui care o spune pentru a fi fidel originalului și a adapta expresia umoristică publicului țintă. În acest caz traducătorul recurge la echivalența pragmatică, care include efectul comunicativ pe care producătorul unui text încearcă să-l transmită (personajul evidențiază faptul că concetățenii săi au luptat pentru acest pământ). Traducătorul a fost fidel mesajului, dar a intervenit în structura expresiei idiomatice în limba română (are loc un transfer de la o expresie verbală la una nominală).

Textul sursă	Subtitrare în limba română
Ruben: <i>Vous venez bouffer le pain des Belges?</i> Tiburce: <i>Non, je suis au régime.</i>	Ruben: <i>Ai furat pâine în Belgia?</i> Tiburce: <i>Eu nu mănânc pâine, eu sunt la dietă.</i>

Expresia idiomatică din registrul familiar *bouffer le pain*, în traducere literală însemnând *a mânca cu lăcomie*, a fost tradusă prin echivalentul *a fura pâine*. Ruben consideră că un francez care lucrează în Belgia fură pâinea belgienilor. Traducătorul a evaluat valențele comunicative ale expresiei din mesajul sursă și a decis ca în procesul de transfer să înlocuiască expresia cu una echivalentă din limba țintă, deși considerăm că o expresie mai aproape ca sens ar fi *a mânca pâinea belgienilor*. Spre deosebire de expresia din limba franceză care are un caracter fix, cea din limba română este o expresie liberă.

Textul sursă	Subtitrare în limba română
Vanuxem: <i>Qu'est ce qu'il voulait?</i> Ruben: <i>Dire que cette douane va devenir une passoire bleu-blanc-bec!</i>	Vanuxem: <i>Ce vroia el?</i> Ruben: <i>Să deblocăm traficul!</i>

Pentru a infera sensul pragmatic al expresiei *devenir une passoire bleu-blanc-bec*, traducătorul ar fi trebuit să facă o serie de ipoteze contextuale, să recurgă la competențele sale enciclopedice. Această expresie face aluzie la culorile drapelului francez bleu-blanc-rouge. Cuvântul *bec* face referință la Cocoșul galic (cocoșul îndrăzneț), unul dintre simbolurile și emblemele alegorice ale Franței care este, de asemenea, simbolul Mișcării Valone, Comunității franceze din Belgia și Regiunii Valone. Expresia *passoire bleu-blanc-bec* se referă la trecerea frontierei de către francezi. Traducătorul a recurs la o echivalență pragmatică, păstrând, într-o oarecare măsură, aceleași coordonate funcționale, dar nu și cele stilistice. Textul final nu conține aceleași valențe expresive. Considerăm că traducătorul ar fi trebuit să utilizeze o echivalență conotativă (Ene, *Traduttore, traditore. Incursiune în teoria și practica traducerii unităților frazeologice* 127) care se referă la dimensiunile stilistice și expresive ale mesajului sursă.

Textul sursă	Subtitrare în limba română
Ruben: <i>J'étais dans le feu de l'action. J'aurais pas dû vous provoquer. Mes mots ont dépassé mes pensées.</i>	Ruben: <i>Am greșit. N-ar fi trebuit să te insult. Eu nu gândeam clar.</i>

Expresia *être dans le feu de l'action* (a fi în focul acțiunii) desemnează o stare de excitație, furie. Traducătorul s-a preocupat de transferarea sensului unei îmbinări stabile de cuvinte din limba franceză în limba română, dar nu și de găsirea unui echivalent conotativ și funcțional.

Textul sursă	Subtitrare în limba română
Mathias: Pourquoi il s'arrête pas? Ruben: <i>On a l'air de 2 clowns. Il nous prend pour une blague.</i>	Mathias: <i>De ce nu se oprește?</i> Ruben: <i>Și arătăm ca doi clovni. Ei au crezut că fluturăm mâinile.</i>

Avoir l'air d'un clown semnifică „a arăta ca un clovn, a avea aspectul unui clovn” (<https://dictionnaire.reverso.net/francaisdefinition/avoir+l%27air+d%27un+clown>). Această expresie a fost tradusă prin echivalență lingvistică în care există omogenitate la nivel lingvistic între mesajul din limba sursă și textul din limba țintă. Iar expresia *prendre pour une (à la) blague* care desemnează „a râde de cineva, a nu lua în serios pe cineva, a avea o atitudine neserioasă față de cineva sau ceva” a fost tradusă prin parafrază. O expresie idiomatică din limba sursă este transferată într-o parafrază în limba țintă. Funcția comunicativă a mesajului în acest context este susținută de mimica, gesturile personajelor (<https://www.linternaute.fr/dictionnaire/fr/definition/blague/>).

Textul sursă	Subtitrare în limba română
Jacques: <i>Non, Irène, c'est terminé. On a gagné assez. On a sorti la tête de l'eau.</i> Irène: Je ne veux pas <i>sortir la tête de l'eau</i> . Sois ambitieux une fois dans ta vie.	Jacques: <i>Nu, Irène, s-a terminat. Avem destul. Capetele noastre sunt deasupra apei.</i> Irène: <i>Nu am ieșit la suprafață! La naiba, nu ai nici o ambiție!</i>

Expresia *sortir la tête de l'eau* semnificând „a vedea sfârșitul necazurilor sale” a fost tradusă printr-o echivalență care nu este specifică limbii ținte și care nu reprezintă o expresie idiomatică stabilă. Traducerea expresiilor frazeologice implică nu numai găsirea unor echivalențe gramaticale și lexicale, dar și identificarea unor corespondențe stilistice și funcționale.

În fiecare glumă, situație comică, Ruben nu încetează să manifeste antipatia față de francezi, comparând un animal cu un francez.

Textul sursă	Subtitrare în limba română
Mathias: <i>Il a l'air complètement con, ce chien.</i> Ruben: <i>Il doit être français.</i> Mathias: <i>Je trouve qu'il a une tête de Belge. Je plaisante.</i> (rires)	Mathias: <i>Off. Pare prost, câinele acesta?</i> Ruben: <i>Trebuie să fie francez.</i> Mathias: <i>Îmi pare că îi plac belgienii. Glumeam.</i>

Expresia *avoir une tête de Belge* este utilizată cu sensul de „seamănă cu un belgian”. Traducătorul nu s-a preocupat de găsirea unui echivalent în limba română, materializat printr-o expresie idiomatică, ci a recurs la parafrază, fiind conștient, probabil, că pierde din valoarea formal-estetică a expresiei idiomatice stabile.

Ruben, coleric, cu multe prejudecăți, provine dintr-o familie belgiană de rasă pură, admiră la nebunie țara lui scumpă, calificând francezii „les camemberts”. Ruben este ferm convins că francezii vor invada Belgia după ce vor dispărea posturile vamale. Ruben face referință la cașcavalul francez Camembert pentru că în primul rând acest cașcaval simbolizează Franța, iar în al doilea rând pentru că disprețuiește francezii și nu-i consideră oameni.

Textul sursă	Subtitrare în limba română
Ruben: <i>Vous les camemberts, vous vous sentez supérieurs.</i>	Ruben: <i>Te crezi că ești atât de superior.</i>
Ruben: <i>J'ai tout le droit d'empêcher l'invasion des camemberts dans mon pays.</i>	Ruben: <i>Sunt aici pentru a preveni ca paraziți de francezi să nu intre în Belgia.</i>

În primul context traducătorul a omis cuvântul *Camembert* recurgând la schimbarea de quantum informațional, iar în al doilea caz recurge la un echivalent din registrul popular *paraziți de francezi* pentru a evidenția disprețul lui Ruben față de francezi. În acest caz traducătorul trebuie să rămână neutru dar fidel mesajului, el trebuie să mențină echilibrul dintre mesajul sursă și textul țintă, făcând posibilă interpretarea corectă a mesajului.

Deprecierea francezilor este redată de ironia verbală materializată printr-o comparație în limba franceză la gradul superlativ iar în limba română se utilizează gradul de egalitate:

Textul sursă	Subtitrare în limba română
Ruben: <i>Les Français sont les pires que les trafiquants de drogues.</i>	Ruben: <i>Francezii sunt la fel de răi ca traficanții de droguri.</i>

În acest context, traducătorul a intervenit în semnificatul mesajului original. Francezii sunt comparați cu traficanții de droguri. În limba franceză francezii sunt mai răi decât traficanții, pe când în limba română traducătorul a înlocuit gradul superlativ cu cel de egalitate subtitrând că francezii sunt la fel de răi ca traficanții de droguri.

Ura față de francezi este transmisă în familia Vandevoorde din tată în fiu. Prin urmare, în filmul original se recurge la contrast (antiteză) pentru a releva diferențele dintre Franța și Belgia, dintre francezi și belgieni. Acest contrast creează diferite situații comice ce declanșează râsul:

Textul sursă	Subtitrare în limba română
Leo, le fils de Ruben: <i>La Belgique est le plus beau des pays.</i>	Leo, fiul lui Ruben: <i>Belgia, este cea mai frumoasă țară.</i>
Ruben: <i>Et la France est le pays de gros ...</i>	Ruben: <i>Și Franța este țara ...</i>
Leo: <i>De gros abrutis. (rires)</i>	Leo: <i>Complet idioți.</i>

Traducătorul a efectuat o traducere literală, iar în ultima replică a intervenit în structura frazei, utilizând anafora *aceasta* (se referă la Franța) și separând prima parte a frazei de a doua prin puncte de suspensie.

Patriotismul lui Ruben devine absurd și este redat în următoarea situație comică:

Textul sursă	Subtitrare în limba română
Leo: <i>Et le ciel, papa, il est belge ou français?</i>	Leo: <i>Și cerul? Este belgian sau francez?</i>
Ruben: <i>Il est belge. Tout ce qui est au-dessus de la Belgique lui appartient.</i>	Ruben: <i>Belgian. Totul ce se află sub el aparține Belgiei.</i>
Leo: <i>Et les étoiles, elles sont belges?</i>	Leo: <i>Și stelele sunt belgiene?</i>
Ruben: <i>Evidemment.</i>	Ruben: <i>Sigur.</i>
Leo: <i>Mais, papa, la Terre, elle tourne? Alors, les étoiles, elles vont en France et deviennent françaises.</i>	Leo: <i>Dar, tată, Pământul se rotește? Stelele pleacă în Franța și devin franceze.</i>
Ruben: <i>Les étoiles, voyagent à l'étranger et le soir elles reviennent en Belgique.</i>	Ruben: <i>Stelele călătoresc în străinătate și seara revin în Belgia.</i>

Traducătorul a realizat o traducere literală, decupând fraza în limba română în două propoziții și recurgând chiar și la omisiunea unor cuvinte pentru a se încadra în limita spațiului rezervat subtitrării și pentru a facilita lectura subtitrelor. Această omisiune poate fi dictată și de constrângerile de sincronizare și de adaptare a textului la mimica personajului, fapt care determină în textul țintă efectele umoristice.

În dialogul următor, în afară de situația comică creată, se vor reliefa unele elemente culturale cu referire la numele propriu al unor personalități dar și al personajelor:

Textul sursă	Subtitrare în limba română
<p>Ruben: <i>Pourquoi tu t'appelles Léopold?</i> Leo: <i>En hommage à Léopold Ier roi des Belges.</i> Ruben: <i>Quelle est la plus grosse connerie qu'a fait le roi Léopold Ier?</i> Leo: <i>Il a épousé une Française, la fille de Louis-Philippe. Un autre abruti de Français.</i> Ruben: <i>Tu m'as impressionné. T'es bien le fils de ton père.</i> (rire satisfait)</p>	<p>Ruben: <i>Știi de ce ești numit Leopold?</i> Leo: <i>În onoarea lui Leopold I, primul rege al Belgienilor.</i> Ruben: <i>Care a fost cea mai mare gafă făcută de regele Leopold I?</i> Leo: <i>El s-a căsătorit cu o franțuzoaică, fiica lui Ludovic-Filip. Doar o altă franceză proastă.</i> Ruben: <i>M-ai impresionat. Ești fiul părinților tăi.</i></p>

Numele proprii ale personajelor sunt împrumutate în textul țintă: *Ruben Vandevoorde, Mathias Ducatel, Louise Vandevoorde, Irène et Jacques Janus, Leopold, Duval, Tiburce, etc.* Numele *Louis-Philippe* a fost adaptat în limba română *Ludovic-Filip*. În același context am identificat o eroare în textul țintă. Subtitrorul a tradus *une autre abrutie française* prin *o altă franceză proastă*.

Varianta corectă este *franțuzoaică* și nu *franceză*. Limba română face distincție între adjectivele ce se referă la naționalitate. Astfel, noi spunem „limba română”, și nu „limba românească”, dar spunem „patriotism românesc”, nu „patriotism român”, spunem „atitudine românească”, nu „atitudine română”. Atunci când este vorba despre persoane, femininul este clar: „actrița româncă”, și nu „actrița română” <http://www.radiotimisoara.ro/2017/08/31/%F0%9F%94%8A-vorbiti-limba-franceza-cu-o-franceza-sau-cu-o-frantuzoica/>. Expresia *tu est fils de ton père* a fost tradusă prin echivalentul *ești fiul părinților tăi*. Când vorbim despre părinți ne referim la mamă și la tată. Considerăm că echivalentul *părinți* nu e potrivit în acest

context pentru că Ruben când a spus *tu est fils de ton père* s-a referit la locuțiunea *tel père, tel fils* (feciorul are aceleași calități și neajunsuri ca tatăl său). Din film reiese că numai tatăl are anumite prejudecăți față de francezi nu și mama lui Leopold. Prin urmare, traducătorul ar fi putut utiliza echivalentul din limba română *așa tată, așa fiu*.

Antipatia față de francezi este consolidată în dialogul lui Ruben cu preotul care recurge la diferite maxime din Biblie cu scopul de a-i demonstra lui Ruben că această ură nu este pe placul lui Dumnezeu:

Textul sursă	Subtitrare în limba română
Le prêtre: <i>Qu'as tu fais, Ruben, qui torture tant ta conscience? Parle, Dieu sait rappeler à Lui ses brebis égarées.</i> Ruben: <i>Même une brebis qui tire dans le dos d'un Français?</i>	Preotul: <i>Ai ceva pe suflet. O simt. Să nu ai frică. Domnul ghidează oile rătăcite.</i> Ruben: <i>Chiar dacă am bătut un francez?</i>

Dieu sait rappeler à Lui ses brebis égarées este o maximă ce semnifică „Dumnezeu ne călăuzește să-i urmăm calea”. Pentru a manifesta venerația sa față de cuvântul divin și dorința de respectare fidelă a textului sursă, traducătorul utilizează echivalența funcțională a elementelor din filmul original și din textul audiovizual tradus, cu scopul creării unei identități expresive, pe baza unui sens care nu se modifică.

Textul sursă	Subtitrare în limba română
Le prêtre: <i>Tu te dois d'aimer ton prochain comme toi-même, Dieu te l'ordonne.</i> Ruben: <i>Quand mon prochain est français. Je ne peux pas.</i> Le prêtre: <i>Tu ne passeras pas la douane du paradis!</i>	Preotul: <i>Iubește pe aproapele tău ca pe tine însuși. Dumnezeu a poruncit.</i> Ruben: <i>Dar dacă vecinul meu e francez... Eu nu pot. Fizic e imposibil.</i> Preotul: <i>Nu ai dreptul să treci prin Porțile Paradisului.</i>

Pentru a traduce maxima *tu aimeras ton prochain comme toi-même* traducătorul a recurs la echivalență. Iubirea fata de aproapele este formulată de Mântuitorul în cuvintele: „Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși” (Matei 22, 39 apud *Biblia*). Traducând replica lui Ruben, traducătorul realizează modificări în sintaxa frazei adăugând încă o propoziție *Fizic e imposibil* pentru a concretiza cauza imposibilității de a iubi aproapele. Expresia *la Douane du Paradis* utilizată în filmul original cu sens conotativ

(preotul face referință la cuvântul Douane pentru că Ruben lucrează la vamă și înțelege care este misiunea unei vămi) este tradusă printr-un echivalent mai neutru (denotativ) *porțile Paradisului*.

Un altă maximă a fost enunțată de preot în situația când Ruben îl anunță că este prieten cu un francez. Această mărturisire a generat un efect umoristic anume prin exclamația și mimica preotului:

Textul sursă	Subtitrare în limba română
Le prêtre: <i>Les voies du Seigneur sont impénétrables.</i>	Preotul: <i>Căile lui Dumnezeu sunt misterioase.</i>

Traducătorul a utilizat procedeul echivalenței pentru transferarea mesajului, iar mimica și gesturile personajelor, contextul de enunțare crează efectul umoristic.

În continuare, vom analiza efectul umoristic redat de jocurile de cuvinte în diferite situații de comunicare. O situație comică este condiționată de confuzia intenționată a numelor proprii paronime (e vorba despre o atracție paronimică intenționată):

Textul sursă	Subtitrare în limba română
Irène: <i>C'est une offre ridicule...</i> Clientul: <i>C'est la meilleure offre de ce mois, Mme Lanus.</i> Irène: <i>"Janus" avec un "J".</i>	Irène: <i>Este o ofertă ridicolă...</i> Clientul: <i>Este cea mai bună ofertă a lunii, Mme Lanus.</i> Irène: <i>Este "Janus", cu un "J".</i>

Traducătorul a recurs la traducerea literală pentru a păstra jocul de cuvinte și a crea același efect comic în textul țintă.

Atracția paronimică intenționată a lexemelor *francophobe* (persoană care urăște Franța și tot ceea ce este francez <https://dexonline.ro/intrare/francofob/247189>) și *francophile* (persoană care aprobă, admiră, iubește tot ceea ce ține de Franța <https://dexonline.ro/definitie/francofil>), în contextul care urmează, creează o situație ironică și amuzantă. Ruben pretinde, în fața șefului său, că este un francofil, pe când, în realitate, este un francofob.

Textul sursă	Subtitrare în limba română
<p>Le chef de la douane: <i>Vous avez une sale réputation ...</i> Ruben: <i>Impossible, je suis le plus francophile des Belges.</i> Le chef de la douane: <i>Vous êtes francophile, maintenant?</i> Ruben: <i>Oui. La France, quel beau pays ...</i></p>	<p>Şeful vamei: <i>Ai o reputație proastă...</i> Ruben: <i>Cum se poate asta? Eu sunt cel mai francofil belgian.</i> Şeful vamei: <i>Francofil ești?</i> Ruben: <i>Îmi place țara asta frumoasă, Franța...</i></p>

Traducătorul recurge la echivalența pragmatică pentru a transmite efectul comunicativ al situației enunțate din filmul sursă, dar păstrând aceleași coordonate semantice, stilistice și funcționale. S-a intervenit și în structura unor enunțuri în limba română (strategia transpoziției) și chiar în registrul limbii (în limba română dispăre forma de politețe).

O altă situație comică este redată de jocul de cuvinte bazat pe utilizarea antonimelor. Este vorba despre traficanții de droguri care recapitulează cum vor traversa vama cu droguri:

Textul sursă	Subtitrare în limba română
<p>Duval: <i>Tu prends un air innocent.</i> Duval: <i>Fais-moi une tête d'innocent.</i> Tiburce: <i>Je ne sais pas comment faire une tête d'innocent... J'ai été toujours coupable.</i></p>	<p>Duval: <i>Te uiți nevinovat.</i> Duval: <i>Privirea de nevinovat, idiotule.</i> Tiburce: <i>Nu știu cum să arăt ca un nevinovat... Întotdeauna am fost vinovat.</i></p>

În acest context, traducătorul a recurs la echivalența funcțională în cazul expresiilor *prendre un air innocent*, *faire une tête d'innocent* dar a păstrat în textul țintă jocul de antonime pentru a evidenția caracterul și personalitatea acestui personaj dubios.

Ambiguitatea semantică a lexemului *père* a determinat declanșarea râsului în următoarea situație de enunțare (la mărturisire):

Textul sursă	Subtitrare în limba română
Le prêtre: <i>Mon Dieu, d'où vient cette haine si farouche à l'égard des Français?</i> Ruben: <i>Mon père.</i> Le prêtre: <i>Oui, mon fils?</i> Ruben: <i>Non, ça vient de mon père.+ le geste</i>	Preotul: <i>Cerule, de unde această ură absurdă față de francezi?</i> Ruben: <i>tata...</i> Preotul: <i>Da, fiul meu?</i> Ruben: <i>Nu, vine de la tatăl meu. + gestul</i>

Traducătorul a realizat o traducere literală (fidelă) păstrând aceeași ambiguitate semantică și în limba română. Confuzia semantică a fost condiționată de sensul literal al lexemului *père* (care face referință la paternitate) și sensul religios al aceluiași lexem (titlu atribuit, în general, unor clerici din creștinism).

În exemplul următor, subtitrarea în limba română poate fi interpretă diferit de către publicul țintă. Această ambiguitate semantică este cauzată de verbul *a urî* (a purta cuiva un sentiment de dușmănie, a manifesta aversiune față de cineva sau de ceva) și adjectivul *urât* (1. Care are o înfățișare neplăcută, care este lipsit de frumusețe, de armonie. 2. Care displace, care trezește repulsie (morală); urâcios, nesuferit) <https://dexonline.ro/definitie/ur%C3%A2t>:

Textul sursă	Subtitrare în limba română
Ruben: <i>C'est pas que je déteste les Français. C'est eux qui se rendent détestables.</i>	Ruben: <i>Eu nu urâsc francezii, ei fac totul ca să fie urâți.</i>

Polisemia cuvântului *la carte* poate genera, la rândul său, mai multe interpretări care au un efect umoristic (la cafenea). Jacques, fiind preocupat de aflarea unei informații, a confundat sensul „representare a unui spațiu geografic” cu sensul „lista de bucate și băuturi într-un restaurant” și respectiv în loc de meniu întinde vameșilor o hartă:

Textul sursă	Subtitrare în limba română
Vanuxem: <i>Je veux bien la carte.</i> Jacques: <i>La carte, s'il te plait.</i> Vanuxem: <i>Non, le menu.</i>	Vanuxem: <i>Vreau o listă.</i> Jacques: <i>O hartă, aici.</i> Vanuxem: <i>Nu, meniul.</i>

În limba română jocul de cuvinte nu a fost păstrat, dar situația de enunțare, mimica și gesturile personajelor suscită râsul.

Un alt joc de cuvinte este creat de utilizarea unui anglicism în expresia *être cool* – a fi calm, relaxat, rece (<https://www.linternaute.fr/dictionnaire/fr/definition/cool/>). Menționăm importanța mimicii personajelor în această situație de comunicare care declanșează râsul. Mimica, vocea personajelor și textul audiovizual reliefează efectul umoristic. Umorul este condiționat de situația în care personajele mimează stare de relaxare:

Textul sursă	Subtitrare în limba română
Duval: Il faut que <i>tu sois à la fois cool</i> mais tendu. Tiburce: Pas trop <i>cool</i> . Snon le douanier sera soupçonneux.	Duval: <i>Trebuie să pari rece... Dar în alertă.</i> Tiburce: Nu prea rece, este suspect.

Traducătorul a utilizat procedeul echivalenței pentru expresia *être à la fois cool* și nu a păstrat anglicismul în limba română.

Jocul de cuvinte condiționat de ortografierea și pronunțarea greșită a cuvântului *ambulance* – *Amblance, Ambubulance, AmBulance* a creat o situație comică, scopul fiind de a releva stupiditatea, prostia unui traficant de droguri, numit La Balle, care constituie punctul slab în acest grup de traficanți. Prin acest joc de cuvinte spectatorul trebuia să înțeleagă că acest personaj este un incult, de aceea acest joc de cuvinte a fost preluat așa cum era în limba franceză.

Textul sursă	Subtitrare în limba română
Duval: <i>Il est où, le "U"?</i> La Balle: <i>Quel "U"?</i> Duval: <i>Tu sais lire?</i> La Balle: <i>Ouais!</i> Duval: <i>Alors, il est où, le "U" de l'ambulance?</i> La Balle: <i>Il y a un "U" dans "ambulance"?</i> Duval: <i>"BU"!</i> La Balle: <i>Il y a un "BU"?</i> Duval: <i>Il y en a deux.</i> La Balle: <i>"Ambubulance"?</i> Duval: <i>La! Le "U"! Rajoute-moi le "U" de ambulance!</i>	Duval: <i>Unde-i "U"?</i> La Balle: <i>Cine?</i> Duval: <i>"U"! Tu poți citi?</i> La Balle: <i>Ce vrei să spui "U"?</i> Duval: <i>Unde este "U" în "ambulanța", fraiere?</i> La Balle: <i>Există un U în "ambulance"?</i> Duval: <i>Ambulanța! BU! BU!BU!</i> La Balle: <i>Două "BU"?</i> Duval: <i>Nu doi. Unul!</i> La Balle: <i>"Ambubulance"?</i> Duval: <i>Există un "U" în "Ambulanța"! Am-Bu-lance, fraiere!</i>

Patrimoine canonique et traduction – continuité et appropriation

Prezența situațiilor de comunicare (la masă, la restaurant) reprezintă un indiciu fundamental pentru identificarea elementelor culturile care se referă la bucate și băuturi.

Textul sursă	Subtitrare în limba română
<i>Et trois carbonades flamandes</i>	3 porții de tocană

Carbonade flamande numită și *carbonnade (à la) flamande* este un fel de mâncare din nordul Franței și din Belgia, constând din bucăți de carne înăbușite într-un sos de bere. Chiar în filmul original Irène explică în ce constă acest fel de mâncare (*du boeuf avec une sauce à la bière*). Traducătorul recurge la echivalența lingvistică propunând lexemul *tocană* (mâncare cu sos făcută din bucățele de carne prăjite cu ceapă (și cu adaos de cartofi); mâncare făcută din anumite legume prăjite cu ceapă).

Rasismul, francofobia în familia Vandevoorde este transmisă din tată în fiu. Vom prezenta o situație comică și ironică în care se face referință la un element cultural ce vizează apa minerală franceză *RocheClaire*:

Textul sursă	Subtitrare în limba română
Le père de Ruden: <i>J'ai vu l'étiquette. Cette eau est française. Je veux de l'eau belge.</i>	Tatăl lui Ruden: <i>Am văzut eticheta. Apa aceasta este franceză. Vreau apă belgiană.</i>
Louise: <i>Imagine que les Alpes sont en Belgique et bois!</i>	Louise: <i>Prefăte că aceasta este belgiană și bea!</i>
Ruben: <i>Hum... Elle a un petit goût sec.</i>	Ruben: <i>Ai dreptate, tată. Este cam uscată.</i>
Louise: <i>De l'eau sèche? Mais bien sûr. T'en débites des conneries, toi... Monsieur le grand sauveur de la patrie! J'en ai marre de votre délire raciste!</i>	Louise: <i>Apă uscată? Asta e logic. Tu vorbești așa niște prostii... Ne cerem scuze, marele salvator al națiunii! M-am saturat de paranoia și rasmul tău!</i>
Ruben: <i>Quel racisme? On préfère son pays, on n'est pas racistes. Hein, papa?</i>	Ruben: <i>Nu este nici un rasism, tati?</i>

În acest schimb de replici nu se face referință directă la denumirea apei minerale. Interacțiunea dialog, text, imagine joacă un rol important în determinarea referinței. Eticheta de pe sticlă ne oferă această informație. Anume această etichetă și l-a făcut pe bătrânul Vandevoorde să scuipe apa din simplul motiv că e franceză, iar el detestă francezii. Traducătorul

prin procedeul traducerii literale și echivalenței pragmatice a fost fidel mesajului original. S-a omis în traducere cuvântul *les Alpes*, care face referință la Franța. Chiar dacă spectatorul nu cunoaște nimic despre această marcă de apă minerală, el poate infera sensul pragmatic din dialogul personajelor și din alte referințe nonverbale și paraverbale (expresia feței, gesturile, aspectul exterior, variații ale vocii, ale tonului și ritmului vorbirii). Ansamblul elementelor non-verbale ale comunicării este uneori denumit prin termenul de „metacomunicare” (cuvântul grecesc *meta* însemnând „dincolo” sau „în plus”), astfel că „metacomunicarea” reprezintă ceva în plus față de comunicarea doar prin cuvânt. „Odată deschisă, comunicarea față-în-față exploatează, de regulă, concomitent, minimum două coduri: *codul mimicii* și *codul lingvistic*. Indicii paraverbali se referă la modul de a vorbi, de a pronunța și la tot ceea ce însoțește vorbirea. Acestea sunt adeseori manifestări involuntare ale unor emoții, ale unor stări de spirit, cum ar fi, de exemplu, *tremurul vocii, râsul, bâlbâiala, oftatul, geamătul, mormăiala ezitantă (mmm...), suspinele, tusea, dresul vocii, plânsul în timpul vorbirii, văicărelile, ridicarea vocii* (<http://limbaromana.md/index.php?go=articole&n=429>).

Concluzie

Traducerea unui film nu constituie numai un proces de conversie a sensurilor dintr-o limbă în alta, ci mai degrabă un act de comunicare. Teoreticienii și-au orientat viziunea asupra traducerii de la o perspectivă a transferului lingvistic la una a transferului cultural. Atenția subtitrului este orientată spre funcția textului țintă. Traducerea filmului nu este doar un segment izolat al lumii, ci este văzut pe un fundal sociocultural, ca parte integrantă a lumii. Traducerea audiovizuală devine o formă de acțiune interculturală care implică mesaje echivalente în două coduri diferite. Echivalențele se stabilesc între texte care se integrează într-o cultură, într-o situație de comunicare și care sunt percepute ca produse ale interacțiunii dintre traducător și text/mesaj. Efectul echivalent, reperabil în planul emoțional, psihic, desemnează intenția atribuită filmului sursă și reprodușă cu maximă fidelitate în textul audiovizual țintă. Receptorii mesajului din limba țintă trebuie să resimtă același efect (umoristic) ca și receptorii mesajului din limba sursă. Elementele paraverbale și nonverbale sunt de asemenea purtătoare de sens, un sens care susține crearea efectului umoristic în textul audiovizual din limba română.

În pofida tuturor constrângerilor sale, subtitrarea rămâne o formă destul de complexă de traducere și creatorul de subtitrări va trebui astfel, ca oricare alt traducător, să facă adesea alegeri în traducere (a traduce limba sau cultura, a traduce literalmente sau a adapta). Creatorul de subtitrări va trebui să fie imparțial și corect în deciziile sale, acesta va trebui să găsească echilibrul corespunzător între cele două extremități, adică să respecte limba/cultura sursă și în același timp să fie creativ și să știe să joace cu nuanțele oferite de limba/cultura țintă, să găsească echilibrul între traducerea literală și adaptarea. Traducătorul trebuie să exploreze cultura și metodele de gândire ale vorbitorilor din limba sursă și din limba țintă în căutarea de echivalente care să facă legătura între ceea ce este specific și universal atât în limba sursă cât și în limba țintă.

Bibliografie

- Biblia*, Cluj-Napoca, Editura Fidela, 2011.
- Condrea, Iraida, „Referințe nonverbale și paraverbale în textul dramatic”, în *Revista Limba română*, n° 7-8, anul XVIII, Chișinău, 2008, <http://limbaromana.md/index.php?go=articole&n=429> (accesat pe 18 ianuarie 2019).
- Condrea, Iraida, *Traducerea din perspectivă semiotică*, Chișinău, Cartdidact, 2006.
- De Rosa, Gian Luigi, *Translating humour in audiovisual texts*, Bern, Switzerland, Peter Lang Ltd, 2014.
- Eco, Umberto, *Dire presque la même chose*, Paris, Bernard Grasset, 2007.
- Ene, Daniela Lucia, *Traduttore, traditore. Incursiune în teoria și practica traducerii unităților frazeologice*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2015.
- Frumușani, Daniela-Rovența, *Semiotică, societate, cultură*, Iași, Editura Institutul European, 1999.
- Gambier, Yves, «Les censures dans la traduction audiovisuelle», în *Meta*, vol. 15, n° 2, 2002, p. 203-221, <http://id.erudit.org/iderudit/007485ar> (accesat pe 18 ianuarie 2019).
- Reiss, Katharina, *Translation Criticism – The Potentials and Limitations: Categories and Criteria for Translation Quality Assessment* (Traduit par Erroll F. Rhodes), New York, St. Jerome, 2000.
- Tatillon, Claude, *Traduire, pour une pédagogie de la traduction*, Toronto, Gref, 1986.
- Trosborg, Anna, *Text Typology and Translation*, Philadelphia, John Benjamins Publishing, 1997.
- Tymoczko, Maria, *Enlarging Translation, Empowering Translators*, New York, Routledge, 2007.
- Ungureanu, Victoria, *Teoria traducerii*, Bălți, USARB, 2013.

- Vermeer, Hans, "Skopos and Commission in Translational Action", în Andrew Chesterman, (dir.) *The Translation Studies Reader*, New York, Routledge, 1989, p.173-187.
- Vinay, Jean Paul, Darbelnet, Jean, *Stylistique comparée du français et de l'anglais*, Paris, Didier, 1958.
- Zaharia, Casia, *Expresiile idiomatice în procesul comunicării*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2004.

Sitografie

- Le Dictionnaire *Reverso* en ligne, <https://dictionnaire.reverso.net/francais-definition/avoir+l%27air+d%27un+clown> (accesat pe 18 ianuarie 2019).
- Le Dictionnaire *l'Internaute* en ligne, <https://www.linternaute.fr/dictionnaire/fr/definition/blague/> (accesat pe 25 ianuarie 2019).
- Le Dictionnaire *l'Internaute* en ligne, <https://www.linternaute.fr/dictionnaire/fr/definition/cool/> (accesat pe 25 ianuarie 2019).
- Tolcea Marcel, *Vorbiți limba franceză cu o franceză sau cu o franțuzoaică?* <http://www.radiotimisoara.ro/2017/08/31/%F0%9F%94%8A-vorbiti-limba-franceza-cu-o-franceza-sau-cu-o-frantuzoaica/> (accesat pe 05 februarie 2019).
- Dicționar explicativ al limbii române*, <https://dexonline.ro/intrare/francofob/247189> (accesat pe 10 martie 2019).
- Dicționar explicativ al limbii române*, <https://dexonline.ro/definitie/francofil> (accesat pe 10 martie 2019).
- Dicționar explicativ al limbii române*, <https://dexonline.ro/definitie/ur%C3%A2t> (accesat pe 10 martie 2019).
- Rien à déclarer*, <https://www.filme3d.net/filme-hd/8215-rien-a-declarer-nothing-to-declare-2010.html#server1> (accesat pe 18 decembrie 2018).

Mariana CEREPANOVA
Doctorandă
Universitatea de Stat din Moldova
Republica Moldova, Chișinău

Specificul traducerii specializate în domeniul industrii alimentare

Rezumat: În condițiile secolului XXI, unde numărul populației se mărește, rolul industriei alimentare în economiile diferitor state devine tot mai proeminent. Așa cum alimentația reprezintă necesitatea fiziologică fundamentală, obiectivul primordial al oricărei țări reprezintă asigurarea disponibilității și calității produselor alimentare. În epoca globalizării alimentare, se atestă apariția noilor produse alimentare, rețete culinare, tehnologiilor și a proceselor de preparare.

Dezvoltarea accelerată a industriei alimentare implică inevitabil evoluarea terminologiei limbajului alimentar specializat, ce prezintă un interes particular atât pentru specialiști din domeniu, cât și pentru traducători, lingviști, sociologi, terminologi, dar și pentru utilizatori ordinari, a cărui o nouă accepție lingvistică este condiționată de necesitățile timpului.

Odată cu apariția a noi documente, apare necesitatea traducerii acestora. Acestea se disting prin importanța sa, dar și prin complexitatea, întrucât necesită nu doar competențe lingvistice și culturale, dar și cunoștințe aprofundate în domeniu.

Astfel, în articolul de față ne propunem drept obiectiv identificarea tipurilor de documente specializate din domeniul industriei alimentare; elucidarea particularităților traducerii acestora, care prezintă interes atât la nivel intralingual, cât și extralingual; precum și importanța și dificultățile unei traducerii specializate.

Cuvintele cheie: traducere specializată, text specializat, particularitățile traducerii, dificultățile traducerii

Résumé: Au XXIe siècle, où la population augmente, le rôle de l'industrie alimentaire dans les économies des différents États devient plus important. Tout comme la nourriture est un besoin physiologique fondamental, l'objectif premier de tout pays est d'assurer la disponibilité et la qualité de la nourriture. À l'ère de la mondialisation des aliments, il existe des preuves de l'émergence de nouveaux aliments, recettes, technologies et processus de préparation.

Le développement accéléré de l'industrie alimentaire implique inévitablement l'évolution de la terminologie spécialisée du langage alimentaire, qui intéresse particulièrement les spécialistes du domaine, ainsi que les traducteurs, linguistes, sociologues, terminologues, mais aussi les utilisateurs ordinaires, dont la nouvelle signification linguistique est conditionnée par les besoins du temps. Avec l'arrivée de nouveaux documents, il est nécessaire de les traduire. Ils se distinguent par leur importance, mais aussi par leur complexité, car ils nécessitent non seulement des compétences linguistiques et culturelles, mais également des connaissances approfondies dans le domaine.

Ainsi, dans cet article, nous visons à identifier les types de documents spécialisés dans le domaine de l'industrie alimentaire; à élucider des particularités de leur traduction, qui présentent un intérêt à la fois au niveau intralingue et extralingue, ainsi que l'importance et les difficultés d'une traduction spécialisée.

Mots-clés: traduction spécialisée, texte spécialisé, fonctionnalités de traduction, difficultés de traduction

Abstract: Under the conditions of the 21st century, where the population is growing, the role of the food industry in the economies of different countries is becoming more and more prominent. Just as nutrition is the fundamental physiological necessity, the primary objective of any country is to ensure the availability and quality of food. In the age of food globalization, the emergence of new foods, culinary recipes, technologies, and cooking processes.

The accelerated development of the food industry inevitably implies the evolution of specialized food language terminology, which is of particular interest to both specialists in the field and translators, linguists, sociologists, terminologists, but also to ordinary users,

whose new linguistic acceptance is conditioned by the needs of time.

With the advent of new documents, there is a need to translate them. They are distinguished by their importance and complexity, as they require not only language and cultural skills, but also in-depth knowledge of the field.

Thus, in this article we aim to identify the types of specialized documents in the field of food industry; elucidation of the particularities of their translation, which are of interest both at the intra-lingual and extra-lingual level; as well as the importance and the difficulties of such translation.

Keywords: specialized translation, specialized text, translation peculiarities, translation difficulties

În contextul creșterii internaționalizării întreprinderilor, indiferent de dimensiunea acestora și de sectorul lor de afaceri, traducerea are un rol major atât în comunicarea internă cât și cea externă. Astfel, pentru ca o companie să poată cuceri noi piețe, este esențial ca aceasta să introducă în strategia sa de dezvoltare limbile și culturile străine, pentru a înțelege și a răspunde la așteptările consumatorilor din aceste piețe noi. Astfel va trebui să utilizeze mijloace de comunicare care se dezvoltă și se reinnoiesc în mod constant. Utilizarea limbilor străine în acest sens va implica inevitabil traducerea diferitor tipuri de documente (texte) specializate, care va fi raportată la tipul traducerilor specializate. Potrivit raportului din 2015 al societății franceze de traducere, traducerea specializată (considerată drept una pragmatică) reprezintă 96% de traduceri de pe piață. Printre cele mai reprezentative domenii se numără industria (inclusiv cea alimentară) și tehnologia.

Se consideră specializate textele ce oferă o informație la subiectele care necesită cunoștințe suplimentare, și nu doar o simplă stăpânire a sistemului lingvistic. Acestea servesc drept un mijloc de comunicare între specialiști dintr-un domeniu specializat, iar traducerea este una dintre aplicațiile acestora. Astfel, un text specializat este destinat să faciliteze și să accelereze comunicarea dintre specialiști. Abordând subiecte din domenii specializate acesta nu servește la comunicarea de zi cu zi. Utilizatorii unui astfel de text sunt, de regulă, specialiștii, ce discută un subiect particular, iar funcția lui principală este transmiterea informațiilor specializate. Însă, nu putem exclude faptul că un text specializat ar putea fi utilizat și de non-specialiști,

cum ar fi vorbitorii de rând în scopul informării sau de traducători, în scopul retransmiterii mesajului.

Textul specializat este, în general, alcătuit din structuri morfologice compuse (ex: frushi), iar schimbul de informații se efectuează într-un mod obiectiv și impersonal, pronumele personale fiind deseori excluse. O altă particularitate ar fi prezența frecventă a simbolurilor și împrumuturilor pe de o parte, iar pe de altă parte – lipsa ambiguităților și a sinonimelor. Din punct de vedere sintactic observăm că frazele sunt scurte și concise, iar subordonările și fraze complexe relativ rare. Nominalizarea este un fenomen frecvent, iar verbele sunt utilizate preponderent la indicativ prezent sau infinitiv (uneori imperativ în cazul rețetelor), gerunziu, diateza pasivă.

Analizând un fragment din text din domeniul industriei alimentare observăm că este folosită aceeași limbă cu același sistem grafic, fonologic, morfologic și gramatical. Totuși acesta se evidențiază printr-un înalt grad de specializare, abundă în termeni specifici domeniului (ex: *acidité, vin, liqueur alcaline, l'acide carbonique...*), structura este previzibilă, forma exprimării este una impersonală (ex: *on amène*), jocul timpurilor verbale este limitat la indicativ, frecvent apare diateza pasivă (ex: *ne sont pas compris, sont exprimés*).

L'analyse chimique du vin

Acidité totale ou Acidité de titration

L'acidité totale est la somme des acides titrables lorsqu'on amène le vin au pH7, par addition d'une liqueur alcaline titrée; l'acide carbonique et l'anhydride sulfureux libre et combiné ne sont pas compris dans l'acidité totale. Les résultats sont exprimés en milliéquivalents par litre, soit 0.049g de H₂SO₄/l. L'acidité et le degré alcoolique sont des facteurs importants de typicité des vins. C'est l'équilibre entre les deux qui sera déterminant dans la nature et la capacité de vieillissement du vin. (*Guide du vin*)

Textele din domeniul alimentar sunt raportate la nivelul de limbaj specializat. Mai mulți experți susțin că limbaj de specialitate este un limbaj separat care nu are de-a face cu limba comună.

Cu toate acestea, majoritatea lingviștilor și terminologilor afirmă că limba de specialitate face parte din limbajul comun și cuprinde limbajul pe care noi îl utilizăm de zi cu zi, dar și cel de specialitate.

Or un limbaj de specialitate, după cum am menționat anterior, nu constituie o limbă aparte (se bazează pe aceleași resurse sintactice, morfologice, lexicale), ci doar se distinge de limba comună prin utilizarea denumirilor specializate (a termenilor), inclusiv a unor simboluri specifice anumitor domenii. În acest sens Federica Scarpa susține că limbajele de specialitate nu formează un sistem închis, dar fac parte din limbajul general utilizat în totalitatea sa, de către un grup mai mic de vorbitori (*La traduction spécialisée: une approche professionnelle à l'enseignement de la traduction* 241).

Caracteristica cea mai frecvent analizată a oricărui limbaj specializat este vocabularul. Anume vocabularul constituie trăsătura distinctivă dintre limbajul specializat și limba comună. Însă, cele două limbaje coexistă și interacționează în permanență. Astfel, se atestă o migrare activă a cuvintelor dintr-un limbaj în celălalt, unde cuvintele comune devin termeni și invers, termenii își pierd statutul.

Uneori conceptul de limbaj specializat este echivalat cu cel de terminologie, desemnând totalitatea termenilor aferenți unui anumit domeniu de specialitate. Totodată, subliniem că limbajul specializat nu este o simplă terminologie, ci doar îi utilizează resursele.

Prin urmare revenim la abordarea traducerii specializate care ne preocupă în articolul de față. Pornind de la o simplă afirmație că «totul este traducere» traducerea totuși este un proces cognitiv foarte complex al cărui scop este facilitarea comunicării între două sau mai multe persoane ce nu partajează aceeași limbă.

Traducerea specializată (deseori numită „tehnică”) este definită prin traducerea documentelor într-un anumit domeniu de specialitate. De mai mulți ani, traducerea de texte specializate a devenit o activitate importantă în întreaga lume. Pentru un traducător profesionist, abilitatea de a efectua acest tip de traducere constituie o sarcină primordială. Astfel, fiind ghidat de exigențele timpului, un traducător modern nu poate fi limitat la traducerea generală, unde cunoașterea limbii sursă și a limbii țintă ar fi suficiente.

Traducerea generală este mai puțin complexă, dat fiind faptul că traducătorului îi sunt suficiente cunoștințele pe care le posedă pentru a decodifica mesajul (adică a înțelege mesajul) și pentru a-l transmite destinatarului, astfel încât interpretarea acestuia să corespundă cu intenția autorului. Traducerea specializată spre deosebire de cea anterior menționată solicită atât cunoștințe profunde în domeniu, cât și stăpânirea terminologiei și frazeologiei particulare.

Daniel Guadec la fel definește traducerea specializată prin opoziție cu traducerea generală. «On distingue traditionnellement deux grandes catégories de traduction: les traductions générales, d'une part, et les traductions spécialisées, d'une autre part» (*Le traducteur, la traduction et l'entreprise* 21).

Deseori prin traducerea specializată se subînțelege traducerea tehnică, considerându-se că aceasta cuprinde atât domeniul tehnic cât și cel științific. Se observă că traducerea specializată în general include traducerea textelor administrative, juridice, economice, sociologice, politice, etc., în timp ce traducerea tehnică este definită doar prin traducerea textelor tehnice și științifice.

Astfel, Jean-René Ladmiral echivalează traducerea specializată cu cea tehnică, definind-o în opoziție cu traducerea literară, care ar include, după părerea lui textele din toate documentele din științele socio-umane (*Traduire: théorèmes pour la traduction* 14).

M. Lederer subliniază că traducerea textelor tehnice este de asemenea o operațiune de transfer de semnificație pentru cititorul textului țintă, și este indispensabil de a re-exprima un sens dincolo de termeni pentru ca textul să fie ușor de înțeles și lizibil pentru destinatarul traducerii (*La traduction aujourd'hui: le module interprétatif* 5)

După T. Cabré comunicările specializate nu renunță în totalitate la funcția poetică a limbii. «Les communications spécialisées ne sont pas dépourvues de style et elles ne renoncent donc pas entièrement à la fonction poétique de la langue» (*La terminologie. Théorie, méthode et applications* 140).

Pentru a traduce un text specializat acesta trebuie cunoscut în întregime. Practic e imposibil de tradus un text specializat fără a ține cont de context, deoarece termenii folosiți sunt adesea monoreferențiali într-un anumit domeniu, dar pot avea o semnificație absolut diferită în altul.

Orice text aparține unui gen și unui domeniu, iar gradul de specializare variază de la un text la altul. Este important să cunoaștem acești factori înainte de a traduce, de avut în vedere și destinatarul textului, deoarece un text care reprezintă o comunicare între doi specialiști, iar altul între un specialist și un ne-specialist vor fi traduse diferit. Așadar, traducere trebuie să corespundă, prin forma sa și conținut necesităților utilizatorilor săi, obiectivelor emițătorului, precum și normelor limbii sursă.

Pentru a traduce un text specializat înțelegerea globală și cea detaliată sunt primordiale. Întrucât principiul de bază al unei traducerii specializate este obligația de a transmite mesajul emițătorului, acesta urmează a fi

reexaminat în vederea stabilirii intenției autorului și a decodificării exacte ale acestuia. Deși textul specializat deseori abundă în termeni pertinenți domeniului, traducerea termenilor prin alți termeni ar putea duce la crearea unui text nesatisfăcător, poate chiar cu un sens confuz. Astfel, se constată că practic e imposibil de tradus un text specializat fără a ține cont de context, deoarece termenii folosiți sunt adesea monoreferențiali într-un anumit domeniu, dar pot avea o semnificație absolut diferită în altul. Orice text aparține unui gen și unui domeniu, iar gradul de specializare variază de la un text la altul. La baza traducerii specializate se află o serie de factori precum:

- condițiile comunicării în timpul redactării textului de tradus (adică emițătorul, mijloacele utilizate, destinatarul și scopul textului);
- condițiile comunicării ce vizează destinatarul (potențialii cititori, interesul acestora, nivelul de cunoștințe al cititorilor);
- intenția autorului (starea de conștiință care influențează emiterea textului, structurile lingvistice pertinente însoțite de semnificații specifice);
- sensul textului vehiculat de un cod particular (procesul cognitiv complex, decodificarea mesajului, dificultăți eventuale, recunoașterea câmpului de referință, analiza discursului, reprezentarea mentală a sensului).

Reexprimarea sensului în timpul traducerii specializate necesită determinarea și utilizarea mijloacelor lingvistice adecvate în limba țintă pentru a reda sensul textului de tradus, respectând normele limbii țintă. În acest moment traducătorul este preocupat mai degrabă de conținut decât de formă. Totodată o traducere specializată trebuie să corespundă, și prin forma sa, și prin conținut necesităților utilizatorilor săi, obiectivelor emițătorului, precum și normelor limbii sursă.

În același timp acest gen de traducere implică o cunoaștere foarte bună a domeniilor specializate din care face parte; necesită, de asemenea, stăpânirea genurilor specifice la care aparțin textele specializate; solicită o analiză comparativă a frazeologiei și identificarea „indicilor de conceptualizare”; scoate în evidență problema interculturalității, precum și luarea în considerare a destinatarului, al cărui nivel de specializare în domeniul în cauză poate fi variabil, precum și recepționarea bună a mesajului, indiferent de cultura lui.

Traducătorul trebuie să fie capabil să perceapă situația de comunicare; să identifice tipul de text pe care trebuie să-l traducă; să înțeleagă sensul textului de tradus; și în sfârșit să reexprime sensul textului. În plus, traducătorul specialist trebuie să fie familiarizat cu resursele terminologice de care dispune pentru a-și organiza strategia cercetării, pe care o vom numi sub-competență documentară.

În traducerea specializată, sunt câteva elemente esențiale care urmează să fie analizate. Printre acestea se regăsesc: nivelul de specializare, câmpul și scopul textului. Referindu-ne la nivelul de specializare stabilim că un text specializat poate fi popular (ca în cazul instrucțiunilor de folosire a unui aparat, în care trebuie să se traducă informațiile tehnice într-o limbă ușor de înțeles de către toți); poate avea un nivel mediu de specializare, astfel încât să fie ușor de înțeles, nu numai de personalul tehnic, ci și de persoanele care au competențe în domenii conexe; sau poate fi dedicat doar experților din acest domeniu și, prin urmare, având un nivel foarte înalt de specializare.

Determinarea câmpului este un procedeu foarte important pentru realizarea unei traduceri specializate întrucât termenii au, în general, numai un echivalent în alte limbi, iar datorită fenomenului de împrumut pot apărea ambiguități în procesul de traducere. Pentru a garanta o corespondență totală și a dezambigua terminologia, este indispensabil să se știe în ce domeniu a fost scris textul de tradus.

Scopul textului specializat este cel informativ, întrucât se printr-un conținut informațional foarte ridicat, în detrimentul conținutului său poetic și conotativ.

După cum am constatat realizarea unei traduceri specializate este un proces cognitiv complex. Reușita acestuia depinde de aplicarea unor strategii cum ar fi: delimitarea tipului de text (ex: rețetă culinară, instrucțiune de utilizare a unor ustensile sau aparate, descrierea unui proces de producere a unui produs alimentar); identificarea domeniului de referință (ex: domeniul industriei alimentare); înțelegerea globală și detaliată a textului sursă; delimitarea termenilor în ansamblul textului și atribuirea acestora domeniului apropiat; căutarea resurselor potrivite traducerii; și în final recitirea traducerii (revizuirea produsului obținut).

Cu toate acestea, este absolut natural ca o traducere specializată să se confrunte cu numeroase dificultăți, traducătorului fiind obligat să facă față diferitelor provocări. Printre cele mai des întâmpinate se consideră: sesizarea intenției autorului; incertitudini ce apar în timpul traducerii; terminologia

sau jargoanele, care nu-i sunt cunoscute (ex: micro-oxygénation, fermentation...); numele proprii; problema redactării textului sursă; problema interculturalității (ex: Michel Rolland – enolog francez recunoscut în lumea întreagă); împrumuturile și neologismele (ex: microbullage).

Les nouvelles technologies et le vin

La micro-oxygénation ou microbullage

Le microbullage consiste à délivrer en continu de très petites quantités d'oxygène dans le vin, en général pendant la fermentation.

Traditionnellement, la fermentation et le stockage ont toujours eu lieu dans des contenants en bois naturellement poreux, permettant à d'infimes quantités d'oxygène d'entrer dans le vin. La micro-oxygénation tente de simuler ce phénomène dans les vins fermentés dans des cuves en acier inox.

C'est un processus qui assouplit les vins rouges très tanniques et accélère le vieillessement du vin. Ce système est rarement utilisé pour les vins blancs.

La technique est à la mode actuellement d'autant qu'elle a pour promoteur Michel Rolland.

(Vin nature français)

Vinul și noile tehnologii

Micro-oxigenare sau micro-bulare

Micro-bularea implică livrarea continuă a unor cantități foarte mici de oxigen în vin, de obicei în timpul fermentației.

În mod tradițional, fermentația și depozitarea au avut loc întotdeauna în recipiente din lemn poros natural, permițând cantități mici de oxigen să intre în vin. Micro-oxigenarea încearcă să simuleze acest fenomen în vinurile fermentate în rezervoare din oțel inoxidabil.

Este un proces care înmoaie vinurile roșii foarte tanizate și accelerează maturarea vinului. Acest sistem este rar folosit pentru vinurile albe.

În prezent tehnica este la modă, mai ales că este promovată de Michel Rolland.

Așadar, traducerea specializată reprezintă un fenomen complex prin sine, ce-i solicită traducătorului cunoștințe extralingvistice și competențe de documentare și de analizare bine dezvoltate pentru a obține un rezultat bun. Iar produsul este bun dacă destinatarii reușesc să obțină informațiile relevante sau să îndeplinească instrucțiunile din textul tradus.

Bibliografie

- Bidu-Vrânceanu, Angela, *Lexic comun, lexic specializat*, Analele Universității “Dunărea de Jos” din Galați fascicula xxiv anul iii, n° 1 (3) 2010, http://www.litere.ugal.ro/prev/docint/CERCETARE/Publicatii/Romana/LEXIC_COMUN-LEXIC_SPECIALIZAT/LCLS_2010_3_Volum.pdf (accesat pe 26 februarie 2019).
- Cabré, Maria-Teresa, *La terminologie. Théorie, méthode et applications*, Paris, Armand Colin, 1998.
- Ducrot, Oswald, Todorov, Tzvetan, *Dictionnaire encyclopédique des sciences du langage*, Paris, Seuil, 1972.
- Gouadec, Daniel, *Le traducteur, la traduction et l'entreprise*, Paris, Afnor, 1989.
- Guide du vin*, <https://www.oenologie.fr/oenologie/analyse/analysechim1.shtml> (accesat pe 14 martie 2019).
- Ladmiral, Jean-René, *Traduire: théorèmes pour la traduction*, Paris, Gallimard, 1994.
- Lederer, Marianne, *La traduction aujourd'hui: le module interprétatif*, Paris Vanves, Hachette, 1994.
- Mejri, Salah, «La traduction des textes spécialisés: le cas des sciences du langage, Colloque du 50e anniversaire de l'ISTI», Oct 2008, Belgique, Éditions du Hazard, 2008, p.117-144, <https://dumas.ccsd.cnrs.fr/LDI/halshs-00617448> (accesat pe 20 februarie 2019).
- Rialle, Anais, *La traduction spécialisée: Entre théorie et pratique. Quels enjeux? Maîtrise: Univ. Genève*, 2013. <http://archive-ouverte.unige.ch/unige:33067> (accesat pe 10 martie 2019).
- Scarpa, Frederica, *La traduction spécialisée: une approche professionnelle à l'enseignement de la traduction*, Ottawa, Presses de l'Université d'Ottawa, 2010. <https://doi.org/10.7202/1037127ar> (accesat pe 2 martie 2019).
- Thoiron, Phillip, «Texte spécialisé et non-spécialiste: un problème de stratégie de décodage», in *Revue belge de Philologie et d'Histoire*, 1991, vol. 69-3, p. 629-643. https://www.persee.fr/doc/rbph_0035-0818_1991_num_69_3_3781 (accesat pe 2 martie 2019).
- Vandaele, Sylvie, Lubin, Leslie, «Approche cognitive de la traduction dans les langues de spécialité: vers une systématisation de la description de la conceptualisation métaphorique», in *Meta: Journal des traducteurs / Meta: Translators' Journal*, vol. 50, n° 2, 2005, p. 415-431 <https://www.erudit.org/fr/revues/meta/2005-v50-n2-meta881/010991ar/> (accesat pe 14 martie 2019).
- Vin nature français*, <http://fr.morethanorganic.com/nouvelles-technologies> (accesat pe 14 martie 2019).

Nicolae CHIRICENCU
Universitatea Internațională Liberă din Moldova
Zinaida CAMENEV
PhD
Universitatea Internațională Liberă din Moldova

Unități frazeologice engleze de origine greco-latină și traducerea lor în limbile română și rusă

Rezumat: Articolul este dedicat selectării, clasificării și particularităților de traducere a unităților frazeologice engleze de origine mitologică în limbile română și rusă. Domeniul traducerii unităților frazeologice și frazeologia, în genere, rămâne unul dintre cele mai controversate aspecte ale traductologiei engleze, române, ruse etc. Dificultatea echivalării semantice sau, mai grav, și stilistice a îmbinărilor stabile de cuvinte din limba sursă cu cele din limba țintă se explică prin particularitățile formale și de sens ale acestora. Conform concepțiilor multor savanți frazeologia prezintă un compartiment important atât în lexicografia engleză, cât și cea română, cu toate că opiniile savanților referitor la locul, importanța și definițiile frazeologiei sunt diferite. La cercetarea unităților frazeologice (îmbinările stabile de cuvinte) ne-am bazat pe teoriile lui A.V. Koonin, N.D. Arutyunova, V.N. Komissarov, Th. Hristea, G. Lungu-Badea, U. Weinreich etc. Au fost selectate 121 de unități frazeologice engleze din Dicționarul frazeologic englez-rus (Kunin, 1984), Elementul frazeologic de origine mitologică este de regulă împrumutat din limba latină. Sporirea numărului unităților frazeologice ca rezultat al contactului cu limba latină a fost un fenomen absolut firesc, care se petrece în toate limbile literare în perioadele de cultivare și modernizare a acestora. Acest lucru a dus la creșterea gradului de complexitate a frazei și implicit la posibilitatea unei exprimări mai subtile. Traducerea acestor frazeologisme este asociată cu următoarele puncte dificile: 1) selectarea / recunoașterea unității frazeologice engleze; 2)

decodarea sensului ei; 3) codarea sensului unității frazeologice cu mijloace lingvistice din limbile țintă. S-au evidențiat unele tehnici de traducere a unităților frazeologice și anume: 1) prin entități frazeologice echivalente; 2) prin lexeme cu semantică echivalentă; 3) prin interpretare / traducere descriptivă. Această ultima procedură, pe bună dreptate, se consideră că este o cale perfectă și cea mai recomandată în practica de traducere a frazeologismelor. Însă marea majoritate a unităților frazeologice de origine mitologică își au în multe limbi echivalentele sale totale / depline. O mare majoritate de frazeologisme reprezintă construcții latine și sunt de fapt niște calcuri frazeologice. Forma după care s-au format aceste unități frazeologice reprezintă imitarea modelului latin. O parte de unități frazeologice selectate, traduse în limbile română și rusă, au fost însoțite de unele legende mitologice sau biblice, care, la rândul lor, dezvăluie sensul frazeologismelor. Multe din ele au un caracter internațional, fiind expresii înaripate, calcuri sau clișee internaționale. În articol se comentează, de asemenea, cum aceste expresii au devenit celebre, se explică semnificația lor și modalitatea de utilizare adecvată a acestora în procesul de comunicare.

Cuvinte cheie: unități frazeologice, proces de traducere, procedeu de traducere, echivalență semantică, echivalență stilistică, codare / decodare a sensului unității frazeologice, structuri ale unităților frazeologice

Résumé: L'article est consacré à la sélection, à la classification et à la traduction des unités phraséologiques anglaises d'origine mythologique en roumain et en russe. Le domaine de la traduction des unités phraséologiques et de la phraséologie, en général, reste l'un des aspects les plus controversés de la traduction anglaise, roumaine, russe, etc. à travers leurs particularités formelles et significatives. Selon les conceptions de nombreux scientifiques, la phraséologie a une place importante dans la lexicographie anglaise et roumaine, bien que les opinions des scientifiques concernant la place, l'importance et les définitions de la phraséologie soient différentes. Dans la recherche des unités phraséologiques (combinaisons de mots stables), nous nous sommes appuyés sur les théories d'A.V. Koonin, N.D. Arutyunova, V.N. Komissarov, Th. Hristea, G. Lungu-Badea, U. Weinreich et autres. 121 unités phraséologiques anglaises ont été choisies dans le dictionnaire phraséologique anglais-russe

(Kunin, 1984). L'élément phraséologique d'origine mythologique est généralement emprunté au latin. L'augmentation du nombre d'unités phraséologiques à la suite du contact avec le latin était un phénomène absolument naturel, qui se produit dans toutes les langues littéraires pendant leur culture et leur modernisation. Cela a conduit à une augmentation de la complexité de la phrase et donc à la possibilité d'une expression plus subtile. La traduction de ces phraséologies est associée aux points difficiles suivants: 1) sélection / reconnaissance de l'unité phraséologique anglaise; 2) décoder sa signification; 3) coder la signification de l'unité phraséologique avec les moyens linguistiques des langues cibles. Certaines techniques de traduction d'unités phraséologiques ont été mises en évidence, à savoir: 1) par des entités phraséologiques équivalentes; 2) par des lexèmes de sémantique équivalente; 3) par interprétation / traduction descriptive. Cette dernière procédure, à juste titre, est considérée comme un moyen parfait et le plus recommandé dans la pratique de la traduction des phraséologies. Mais la grande majorité des unités phraséologiques d'origine mythologique ont dans de nombreuses langues leurs équivalents totaux / pleins. Une grande majorité des phraséologies sont des constructions latines et sont en fait des calques phraséologiques. La forme selon laquelle ces unités phraséologiques se sont formées représente l'imitation du modèle latin. Certaines des unités phraséologiques sélectionnées, traduites en roumain et en russe, étaient accompagnées des légendes mythologiques ou bibliques qui, à leur tour, révèlent la signification des phraséologies. Beaucoup d'entre elles ont un caractère international, étant des expressions figées, des calques ou des clichés internationaux. L'article commente également comment ces expressions sont devenues célèbres, explique leur signification et propose des recommandations pour un usage correct dans la communication.

Mots-clés: unités phraséologiques, processus de traduction, équivalence sémantique, équivalence stylistique, codage / décodage du sens de l'unité phraséologique, structure des unités phraséologiques

Abstract: The article is dedicated to the selection, classification and to the particularities of translation of frequently English phraseological units of Latin origin into Romanian and Russian.

There were selected 121 English phraseological units from the professor Koonin's English-Russian Phraseological Dictionary. Moscow, 1984 that were classified according to his classification.

The domain of phraseological units and phraseology, in general, remains one of the most controversial aspects of the English, Romanian, Russian, French languages, etc. Some phraseological units have a lexical unitary behavior as the result of having lost their lexical autonomy of at least one of its elements being lead by the "semantic unity realized by the losing of its proper individuality as a result of it", considers Mioara Avram [1].

Keywords: phraseological units, classification according to the parts of speech, translation into Romanian and Russian, the methods and procedures of translation, structures of the phraseological units

Frazeologia și entitățile frazeologice continuă să rămână una dintre cele mai contraversate probleme ale lexicologiei și traductologiei. După cum se știe, unitățile/expresiile frazeologice sau frazeologismele fac parte dintr-un subnivel lingvistic intermediar între sintaxă și lexicologie/lexicografie. În planul conținutului însă frazeologismul trebuie să fie cercetat ca un atare lexem, deoarece este definit ca având, asemenea cuvintelor, „un sens/ conținut unitar, care se comportă la fel ca și o singură parte de vorbire și îndeplinind o singură funcție gramaticală în propoziție (Boroianu, *Conceptul de unitate frazeologică* 25).

S-au întreprins încercări de clasificare tipologică a frazeologismelor în dependență de multiple criterii de clasificare. Vom aminti despre unele. Un anumit tip de frazeologisme, însă, la drept vorbind, chiar orice entitate frazeologică poate fi definită drept parte de vorbire, a cărei funcție îndeplinește. Altfel spus, frazeologismele sunt clasificate după părțile de vorbire. Vorbim despre frazeologisme **substantivale**: *tichie de mărgăritar îi trebuie chelului* = exact asta îți mai lipsea; *coate-goale* = om lipsit de mijloace, sărac; *mațe-fripte* = om sărac; *din față zimbru, din profil timbru* = persoană ce se dă mare și tare pe nedrept; *tufă de Veneția* = om care nu are absolut nici o informație; *apa trece, pietrele rămân* = lucrurile de valoare, cu o bază solidă rămân valabile; **verbale**: *a băga mâna în foc (pentru cineva)* = a garanta; *a se lupta cu morile de vânt* = a încerca ceva fără rost; *a mâna porcii la jir* = a sforăi; **adjectivale**: *bun de pus la rană* = a fi foarte bun, cumsecade; a fi bun ca pâinea caldă sau **adverbiale**: *la paștele cailor* =

niciodată; *în doi timpi și trei mișcări* = rapid, *cu fruntea sus* = cu demnitatea nepătată etc.

În conformitate cu gradul de sudare al sensului unitar generalizat al frazeologismului și al anihilării semanticii lexicale a elementelor constituente din componența lui se disting trei tipuri de unități frazeologice și anume:

Fuziuni frazeologice – concreșteri stabile de cuvinte ale căror valoare semantică general-integrală nu derivă din valorile semantice ale componentelor lor lexicale, adică (în ceea ce privește semantica actualului vocabular) nu sunt motivate de sensul lexical al elementelor componente: *a avea un chicuș/picuș* = (fam.) câștig mic și întâmplător (de obicei ilicit), *a fi cu ochii în patru la* = to keep a close look-out for = a fi cu băgare de seamă, *a proceda cu multă atenție, a se păzi bine, a fi un om (o dată) și jumătate* = (a fi) persoană de încredere înzestrată cu însușiri (morale) deosebite, *a nimeri (a da) cu oiștea-n gard* = a spune un lucru nepotrivit, a face o gafă, *a umbla sau a fi, a se ține cu nasul (pe) sus* = a (fi) încrezut, sfidător, *a se face într-o ureche* etc. Nu toți vorbitorii de limbă rusă, bunăoară, înțeleg astăzi ce înseamnă **просак** = (так в старину называли станок для плетения сетей) sau **баклуши** = (деревянные заготовки для ложек, изготовление которых не требовало квалифицированного труда), și nici formele gramaticale vechi **ничтоже** (нисколько), **сумняешься** (сомневаясь). Cu toate acestea, semnificația integrală a acestor unități frazeologice (*попасть впросак, бить баклуши, ничтоже сумняешься*) este clară pentru fiecare persoană, vorbitor de limbă rusă. Mulți dintre vorbitorii de limbă română nu cunosc sensul cuvântului învechit **росинѳс**, *росиноаге* și *росиногурі*, **picuș/chicuș**, sau **scărmănătură**,-uri. Dar semnificația unităților frazeologice cu acest cuvânt (*i-a dat (ori tras) o scărmănătură*, a mâncat o scărmăneală; *a avea un chicuș/picuș*) este pe înțelesul tuturor românilor. Or, analiza etimologică a elementelor componente ajută la clarificarea motivației semantice a unităților frazeologice/expresiilor idiomatice din vocabularul limbilor moderne. Fuziunile frazeologice pot fi compuse din cuvinte și forme gramaticale învechite, neuzuale astăzi: **шутка** сказать (не: **шутку** сказать!), **сыр** бор разгорелся (не: **сырой** бор!), ceea ce, de asemenea, contribuie la caracterul ireductibil (ireductibilitatea semantică) al unităților frazeologice (Кунин, *Фразеология современного английского языка* 259).

Contopiri frazeologice – îmbinări, contopiri stabile de cuvinte, ale căror valoare semantică integral generalizată numai parțial se datorează semanticii elementelor componente, de obicei utilizate cu sensul figurat: *a fi dus de fluxul apei* = a acționa și a duce un mod de trai pasiv, supus

modelelor dominante, neștiind a alege un mod independent de viață, *a-și mușca limba (sau buzele)* = *a-și* ascunde un sentiment puternic, a se stăpâni. Aceste expresii pot avea „omonime externe“, adică, care, după componența elementelor constituente, coincid cu îmbinările libere de cuvinte utilizate în sens direct (nonmetaforice). De exemplu: În turul nostru de drumetie era necesar ca pluta noastră să fie dusă de fluxul apei timp de cinci zile. Am fost atât de tresaltat pe acest drum cu gropi, încât *mi-am mușcat limba* și am suferit de durere.

Cuplaje frazeologice – combinații stabile ale căror semnificație este motivată de semantica componentelor acestora, dintre care unele au totuși o valoare asociată numai frazeologic (au o conotație frazeologică). Iată un exemplu: *o problemă delicată* (situație, circumstanță *delicată*). Adjectivul *delicat*, -ă înseamnă „necesită o mare circumspecție, tact”. Adjectivul *delicată* are numai o conotație frazeologică și nu este compatibil cu alte cuvinte, într-un alt cintext. Posibilitățile de compatibilitate ale acestui adjectiv sunt limitate: este imposibil să spunem „impresie delicată”, „soluție delicată” etc.

Traducerea unităților frazeologice

Traducerea unităților frazeologice este o sarcină extrem de dificilă. Mai întâi de toate traducătorul trebuie să identifice unitatea frazeologică din textul-sursă și să facă o rigidă distincție a combinațiilor stabile de cele variabile. La traducerea frazeologismelor, interpretul trebuie să transmită cu precizie atât semnificația entității, cât și să asigure gradul de expresivitate a textului din limba-sursă. În acest caz cel mai indicat procedeu este să se găsească o expresie similară în limba-țintă, dar fără a se minimaliza sau a se deteriora funcția stilistică a frazeologismului (Colțun, *Frazeologia limbii române* 115).

Metoda/procedeu de echivalență frazeologică la traducere

Traducerea echivalentă reprezintă o astfel de traducere, când unitățile frazeologice din limba sursă coincid cu unitățile frazeologice din limba țintă nu numai după sens, ci și după componența structurală a componentelor/lexemelor constituente. Unitățile frazeologice care au o corespondență echivalentă constantă atât în limba sursă cât și în limba țintă și care au o singură traducere posibilă ce nu depinde de context, se numesc echivalente complete sau absolute (Buzatu, *Teoria contactelor dintre limbi* 203). Acest

grup include expresii care provin din una și aceeași sursă. Bună oară, miturile Greciei antice:

Το έργο του Σίσυφου = Sisyphi opus = A Sisyphian labour/task = Сизифов труд = O muncă de Sisyph / Munca lui Sisyph

Το νήμα της Αριάδνης = Ariadnes filum = Thread of Ariadne = Нить Ариадны = Firul Ariadnei

Η φτέρνα του Αχιλλέα = Achilles calx = The heel of Achilles / Achilles' heel = Ахиллесова пята = Călcâiul lui Ahile

Sau cele care sunt de proveniență biblică: =

Το μήλο του Αδάμ = Adami malum = Mărul lui Adam (Fructul interzis) = Адамово яблоко = The Adam's Apple

Κιβωτός του Νώε = Arca Noah = Arca lui Noe = Ноев ковчег = The Noah's Ark = תיבת נח

Procedeul de echivalență frazeologică parțială

O echivalență parțială nu constituie o incompletitudine în transferul sensului, ci conține doar unele discrepanțe lexicale, gramaticale sau lexicogramaticale cu disponibilitatea aceluiași sens și cu/în prezența aceleiași orientări stilistice. Prin urmare, echivalența parțială în ceea ce privește caracterul adecvat al traducerii corespunde totalmente unei echivalențe absolute.

Este o echivalență totală, dacă se traduce expresia frazeologică engleză *kill the goose that lays the golden eggs* prin expresia rusească *убить курицу, несущую золотые яйца*. Transferul va fi adecvat, dacă dictonul latin *una hirundo ver non facit* prin una din următoarele versiuni: *one swallow does not make summer* = o singură rândunică nu aduce primăvara = *одна ласточка весны не делает*, deși în fiecare din aceste variante cel puțin o singură componentă lexicală diferă.

Coincidente/congruente sunt în traduceri și expresiile *Cornix cornici nunquam oculos effodit* = *hawks will not pick hawks' eyes out* = *corb la corb nu scoate ochii* = *ворон ворону глаз не выключет*.

Un număr considerabil de frazeologisme substantivale s-au cristalizat în limbile moderne din legendele mitologiei antice, din cele biblice sau chiar din realitatea istorică: *Mărul discordiei* (*Το μήλο διαφωνίας* = *Malum discordiae* = *Mărul discordiei* = *Яблоко раздора* = *The apple of discord*), *călcâiul lui Ahile*, *patul lui Procust*, *sabia lui Damocles*, *între Scylla și Charibda*, *Roata norocului*, *nodul gordian*, *grădinile Semiramidei* etc. Astfel

de expresii înaripate se disting prin caracterul lor internațional, cele mai multe dintre aceste frazeologisme își trag originea din antichitate sau din textele biblice și sunt cunoscute în multe limbi.

În timpuri mai recente multe unități frazeologice au fost împrumutate și din limbile europene. Acestea sunt cunoscute din celebrele opere ale literaturii universale, de exemplu: *A fi sau a nu fi* (William Shakespeare) (Kunin, *English-Russian Phraseological Dictionary* 259); *Uitați speranța oricine ați intrat aici* (Dante Alighieri); *Furtună într-un pahar de apă* (Charles de Montesquieu); *Prințesă pe un bob de mazăre* (Hans Christian Andersen). Unele expresii înaripate sunt atribuite marilor oameni de știință, filozofilor: *Știu doar că nu știu nimic* (Socrate); *Și totuși ea se rotește* (Galileo Galilei); *Eu cuget, prin urmare exist* (René Descartes) (*Ibid.* 264).

Unele frazeologisme prezintă calcuri, traduceri *ad litteram* din limba sursă: *Ciorap albastru* = blue stocking „femeie savantă”, *Timpul înseamnă bani* (din engleză), *A omori timpul* = tuer le temps, *Luna de miere* = la lune de miel (din franceză).

Destul de interesante sunt clișeele internaționale, în a căror structură este un nume propriu de persoană. Ele au la bază legendele antice la înțelegerea cărora e necesar de a cunoaște bine legendele mitologice biblice, cele ale vechii Elade sau chiar cele din realitatea istorică.

De exemplu, pentru a cunoaște semnificația expresiei *Nasul Cleopatrei* e necesar să ne amintim că legendara expresie îi aparține lui Blaise Pascal (*Dacă nasul Cleopatrei ar fi fost mai scurt, toată civilizația europeană ar fi evoluat, posibil, pe un cutotul alt făgaș*), care-și imagina că, dacă Cleopatra Egiptului ar fi avut nasul mai scurt, n-ar fi fost atât de ispititoare și prin urmare, n-ar mai fi cucerit inimile lui Cezar și Antonius, stăpânii Romei și ai lumii din acea epocă. În acest caz regina n-ar fi influențat istoria acelor vremi, așa cum a făcut-o. Adică nasul ei, de ar fi fost mai scurt, n-ar mai fi schimbat fața lumii. Astăzi expresia lui Pascal despre „nasul Cleopatrei” este folosită când vrem să spunem că un mic amănunt, aparent fără importanță, poate determina consecințe mari și neprevăzute. Majoritatea acestor expresii s-au cristalizat și sunt cunoscute în limbile greacă și latină.

Le cităm pe cele mai frecvente:

Η φτέρνα του Αχιλλέα = **Achillis calx** = *Călcâiul lui Ahile* =
 Ахиллесова пята = The Achilles' heel

Το νήμα της Αριάδνης = **Ariadnes filum** = *Firul Ariadnei* = Нить
 Ариадны = The Ariadna Thread

Στήλες της Ηρακλή = Herculis columnae = Coloanele lui Heracle = Столбы Геракла = The Hercules column

Το μήλο διαφωνίας = Malum discordiae = Mărul discordiei = Яблоко раздора = The apple of discord

Newtoni malum = Mărul lui Newton = Яблоко Ньютона = The Newton's Apple

Columbi ovum = Oul lui Columb = Яйцо Колумба = The Egg of Columbus =

Το πανίλο της Πηνελόπης = Penelopes tella = Pânza Penelopei = Ткань Пенелопы = The Penelope Cloth

Το κρεβάτι του Procust = Procrustae lectus = Patul lui Procust = Прокустово ложе/ Прокрустово ложе = The bed of Procrustes / The Procust's Bed

Το ξίφος του Δαμοκλή / Το σπαθί του Δαμοκλή = Damoclis gladius = Sabia lui Damocles = Дамоклов меч = The Sword of Damocles/The Damocles' sword

Τα στάβλια του Augias = Augei stabula = Grajdurile lui Augias = Авгиевы конюшни = Augean stables

Τα βάσανα του Τανταλίου = Tantalii tormenta = Chinurile lui Tantal = Танталовы муки = The tortures of Tantalus

Κουτί της Πανδώρας = Pandoraae arcula = Cutia Pandorei = Ящик Пандоры = The box of Pandora / Pandora's box

Το έργο του Σίσυφου = Sisyphi opus = Munca lui Sisyph/Muncă de Sisyph = Сизифов труд = The work of Sisyphus

Să ne referim la unele din aceste dictioane.

Η φτέρνα του Αχιλλέα = Achillis calx = Călcâiul lui Ahile = Ахиллесова пята = The Achilles' heel

După cum se povestește într-o legendă greacă, zeița Thetis, divinitatea marină și mama eroului grec Achile, în intenția ei de a-l apăra de orice primejdie, l-a cufundat în Styx, râu din Infern, a cărui apă te făcea invulnerabil. Dar, când l-a scăldat în apă, zeița l-a ținut de călcâi, așa încât Achile a devenit invulnerabil, cu excepția călcâiului de care l-a ținut Thetis. Și, într-adevăr, eroul a murit în războiul Troiei, nimerit de o săgeată, trimisă de Paris și îndreptată de Apolo, tocmai în călcâi. De aceea, expresia servește spre a semnala locul vulnerabil, punctul nevralgic al unei persoane.

Το ξίφος του Δαμοκλή / Το σπαθί του Δαμοκλή = Damoclis gladius = Sabia lui Damocles = Дамоклов меч = The Sword of Damocles

Tradiția antichității eline relatează că tiranul, stăpânitor absolut al unui stat sau al unei cetăți grecești din antichitate (care guverna cu cruzime), din cetatea Siracuză Dionysos cel Bătrân (circa 430 – 357 a. Ch.) i-a oferit pentru o zi curteanului său favorit Damocles să se întroneze în postura de tiran. Dionysos a făcut-o pe aceasta, deoarece Damocles îl invidia, considerându-l prosper și cel mai fericit dintre toți muritorii. Damocles, postat în tronul de tiran, a fost vestimentat în luxoase podobe și parfumat cu alege uleiuri, era servit cu deilicioase băuturi și bucate, toți servitorii îi executau neclintit orice dorință... Însă în toiul ospățului i s-a atras atenția că deasupra capului lui atârna numai pe un fir de păr de cal o sabie ascuțită scoasă din teacă. Atunci înțelese cât de iluzorie este fericita sa bunăstare. Astfel, Dionysos, care la sfârșitul vieții sale devenise incurabil de suspicios, i-a arătat că tiranul trăiește întotdeauna la un pas de pieire. La figurat, expresia frazeologică *Sabia lui Damocles* semnifică o reală și permanentă primejdie care îl amenință pe cineva care, în aparență, este fericit și favorizat.

Această legendă o găsim amintită, bunăoară, la Marcus Tullius Cicero în *Quaestiones Tusculanae*. Despre ea ne amintește și Quintus Horatius Flaccus.

Το έργο του Σίσυφου = Sisyphi opus = The work of Sisyphus = Munca lui Sisyph/Muncă de Sisyph = Сизифов труд

Tantal, fiul lui Zeus și al nimfei Pluto, regele legendar al Lidiei, adesea era invitat la ospetele zeilor de pe Olimp, care a răpit nectar și ambrozie, alimentarea zeilor nemuritori, spre a le dărui muritorilor, a fost condamnat de către Zeus la o nesfârșită foame și sete. În infern, Tantal nu reușea să soarbă o picătură din apa ce-i trecea pe la buze, nici să guste vreun fruct din pomii ale căror ramuri se ridicau în vazduh când mâna lui încerca să le atingă. De aceea expresia „*chinurile lui Tantal*” se aplică unei persoane care nu se poate bucura de bunurile sale, sau își vede mereu spulberate dorințele tocmai în clipa când erau foarte aproape de realizare.

Newtoni malum = Mărul lui Newton = Яблоко Ньютона = The Newton's Apple

Celebrul matematician, fizician și astronom englez Isaac Newton (25 decembrie 1642 – 20 martie 1727), într-o zi a anului 1666 privind de pe un pod mărul pe care îl scăpase din mână, a ajuns să descopere fenomenul și legea gravitației universale. Întâmplarea aceasta a avut ecou în lume și a dat naștere expresiei „mărul lui Newton”, care semnifică un obiect, un fenomen, o împrejurare neprevăzută, care devine sau poate deveni punctul de plecare al unei invenții, al unei teorii etc., în general, al unei creații importante.

Bibliografie

- Avram, Mioara, „Cultivarea limbii și frazeologia”, în *Limba română*, București, XXX n° 5/1981, p. 561-564, mhjfbmdgcfjbbpaeojofohoeufigehjai/index.html (accesat pe 15 mai 2019).
- Boroianu, Ioana, „Conceptul de unitate frazeologică; tipuri de unități frazeologice”, în *Limba și literatură*, București, SSF, n° 1, 1974, p. 24-34.
- Buzatu, Mihaela, „Teoria contactelor dintre limbi; cu privire specială asupra contactelor între română și engleză”, în *Philologica Iassiensia*, An III, n° 2, 2007, p. 155-169, mhjfbmdgcfjbbpaeojofohoeufigehjai/index.html (accesat pe 15 mai 2019).
- Colțun, Gheorghe, *Frazeologia limbii române*, Chișinău, ARC, 2013.
- Ene, Daniela, „Conceptul de «echivalență» în traducerea îmbinărilor stabile de cuvinte din limbile engleză și română”, în *Philologica Jassyensia*, An VI, n° 2 (12), 2010, p. 199-210.
- Kunin, A.V., *English-Russian Phraseological Dictionary*. 20000 idioms approx., 4th edition, Москва, Русский язык, 1984.
- Кунин, А.В., *Фраzeология современного английского языка*, Москва, Издательство Международные отношения, 1972.
- Кунин, А.В., *Курс фразеологии современного английского языка*, Учебное пособие для институтов и факультетов иностранных языков, 3-е издание, стереотипное, Дубна, Феникс+, 2005.

Valentina CIUMACENCO
Dr.conf.univ.
Universitatea Liberă Internațională din Moldova
Chișinău, Republica Moldova

Sloganul publicitar: câteva considerații traductologice

Rezumat: Publicitatea actuală este, fără îndoială, unul dintre cele mai fascinante fenomene sociale, factor fundamental de influențare a indivizilor, a atitudinilor lor și a modurilor lor de viață. Element important al culturii contemporane, ancorat profund în moștenirea noastră culturală. În acest context se înscrie și lucrarea noastră, care dorește să demonstreze valențele sloganului publicitar, vehicul de cultură, de structuri de limbaj, de viziune asupra lumii, de ideologie, pe scurt oglindă necruțătoare a societății în care trăim.

Transferul mesajului publicitar între culturi are la bază operația de traducere, operație ce presupune raportarea la o serie de factori de ordin economic, cultural, ideologic și iconografic.

În baza exemplelor analizate, o trecere în revistă a traducerii sloganurilor dintr-o limbă sursă într-una țintă dezvăluie o serie de observații, procedee, alegeri pe care traducătorul le are de făcut în momentul transferului.

Cuvinte cheie: traducere, slogan (mesaj) publicitar, cultură, comunicare, imagine, echivalență

Résumé: Dans la société moderne, la langue est exploitée systématiquement pour faire valoir sa fonction de communication. Le slogan est un des outils le plus efficace pour fournir les informations, faire de la propagande et persuader les autres. Les slogans sont les messages rédigés avec une haute précision dans le choix des termes expressifs, le choix de la structure grammaticale, de la structure textuelle conformément à la situation de communication. Les slogans sont des expressions portant un sens

complet. Ils sont utilisés pour guider les êtres humains à remplir des actes de communication de façon exacte et efficace, alerter des situations dangereuses, faire connaître des changements, fournir de nouvelles informations nécessaires dans les situations concrètes, et persuader les autres de suivre ou de changer un acte, une habitude quelconque. Les slogans accomplissent donc des fonctions importantes dans la communication de la société civilisée, surtout dans la communication de masse.

De nos jours, la publicité est sans aucun doute l'un des phénomènes sociaux les plus fascinants, un facteur fondamental qui influence les individus, leurs attitudes et leurs modes de vie. C'est un élément essentiel de la culture contemporaine, profondément ancré dans notre patrimoine culturel. Dans ce contexte, le présent article cherche à décrire et à analyser les caractéristiques linguistiques qui font la particularité du slogan et à démontrer les valences du slogan publicitaire, qui est considéré comme un véhicule de la culture, des structures linguistiques, des visions du monde, de l'idéologie, en d'autres termes, un miroir impitoyable de notre société. Le transfert du message publicitaire entre les cultures s'appuie sur le processus de traduction, qui implique des facteurs économiques, culturels, idéologiques et iconographiques.

L'article analyse la manière dont le message publicitaire est traduit dans des différentes langues, quelles sont les similitudes et les différences culturelles à prendre en considération et comment cela influence les choix du traducteur. L'objectif de cette étude est également d'identifier les principales méthodes, techniques et stratégies utilisées afin de transmettre non seulement le contenu du message, mais l'effet d'ensemble que le message produit à travers sa forme originale.

Mots-clés: traduction, slogan (message) publicitaire, culture, communication, image, équivalence

Abstract: Advertising nowadays is undoubtedly one of the most fascinating social phenomena, a fundamental factor influencing individuals, their attitudes and their lifestyles. It is an essential element of contemporary culture, deeply anchored in our cultural heritage. In this light, this paper intends to demonstrate the valences of the advertising slogan, that is considered a vehicle of culture, of

language structures, of the world views, of ideology, in other words, a merciless mirror of our society.

The transfer of the advertising message between cultures is based on the translation process operators, which involves economic, cultural, ideological, and iconographic factors.

The paper analyses the ways in which the advertising message (slogan) is translated into different languages, what are the cultural similarities and differences to be taken into consideration and how this influences the translator's choices. The focus of this paper is also to identify the main methods, techniques, strategies used in order to transfer not only the content of the message, but the whole effect that the message has in its original form.

Keywords: translation, advertising slogan (message), culture, communication, image, equivalence

Considerații preliminare

Publicitatea este o realitate incontestabilă a zilelor noastre și are un rol din ce în ce mai important în societatea modernă, efectele sale asupra individului și a societății fiind mai mult decât vizibile și perceptibile. Publicitatea este, în prezent, o industrie în sine, un instrument folosit de toate mărcile pentru promovare și impunere pe o piață din ce în ce mai globalizată. Într-o societate atât de complexă și de industrializată, afacerile și vânzările nu pot funcționa fără a fi susținute de comunicarea indirectă și de publicitate.

Sloganul ca parte esențială a publicității face parte din cotidianul fiecăruia, îl putem auzi la radio, îl putem vedea la televizor sau pe panourile publicitare. El intră în universul nostru cotidian și se instalează pentru o perioadă lungă de timp, poate chiar mai lungă decât garanția produsului promovat.

Există sloganuri publicitare care au devenit devize de viață, iar cele lansate spre exemplu de Coca-Cola, de-a lungul timpului, sunt dintre cele mai relevante în acest sens. De fapt, sloganurile Coca-Cola au devenit și adevărate sloganuri ale globalizării.

Sloganurile lansate de campaniile publicitare Coca-Cola au un rol determinant în evidențierea în categorie, una dintre funcțiile acestora este aceea de a pune în mișcare mecanismul mnemonic ce declanșează rememorarea brandului, iar unul dintre cele mai bune exemple din istoria

publicității ne este oferit, în acest sens, de perenul și inegalabilul *Always Coca-Cola*.

Publicitatea presupune o dominare a spațiului și o „declarație” a prezenței sale în locurile în care este comercializată, înțelegând să controleze aglomerările de alternative care ar putea fi afișate și introduse în mintea consumatorului.

Rolul pe care publicitatea îl joacă în construirea realității este unul decisiv în zilele noastre, scenariile sale narrative sunt parte integrantă din marea narațiune prin care ne reprezentăm cultural lumea, iar din punct de vedere antropologic nu mai pot fi omise structurile mitice din marele spectacol publicitar.

Așadar, nu putem ignora dimensiunea culturală a publicității, capacitatea sa de a comprima și de a transforma scenarii culturale arhicunoscute, paradigmatiche, în pledoarii pentru un produs sau un serviciu, sloganurile devenind adevărate devize ori filosofii de viață. Sloganul este, din acest punct de vedere, *concluzia* poveștii pe care o spune publicitatea.

Limbajul publicității

De la o practică comercială, remarcăm că publicitatea devine o practică discursivă. Discursul publicitar conține elemente strâns legate de diferite tipuri de limbaje (vizual, verbal, plastic). Fiecare tip de limbaj este produsul unei evoluții istorice în cadrul căreia, dintr-o serie întregă de factori, cei artistici sunt cei care și-au pus amprenta cel mai mult. De aceea, examinarea discursului publicitar nu poate să nu țină seama de cele mai înalte manifestări artistice ale limbajelor respective: prestigiul creează întotdeauna termeni de referință. Pe de altă parte, evoluția istorică a fiecărui tip de limbaj menționat mai sus a condus la cristalizarea în interiorul lui a unor convenții, procedee, în măsură să opună rezistență la orice integrare cu alte logici din alte categorii de limbaje. Putem evidenția în anumite reclame o lipsă de coerență din cauza dificultății armonizării unor astfel de convenții, de procedee variate.

Culturile și limbajele sunt diferite, cum este, de asemenea, și limbajul de publicitate diferit de la cultură la cultură, deoarece limbajul de publicitate recurge la diverși factori culturali, pentru a capta publicul în mod eficient. Important pentru o asemenea diferențiere este gradul de afectivitate al conceptelor din diferite cercuri culturale și diferențe de gen la destinatarii diverselor comunități culturale și lingvistice. De exemplu, cetățenii români

reprezintă diferențe în percepție, atunci când se confruntă cu reclame publicitare de cultură germană, japoneză, chineză sau americană, care poate duce la o adecvare culturală diferită a unei idei.

Dacă se pornește de la ipoteza că variile reprezentări ale valorilor stau la baza culturilor, deoarece valorile sunt înțelese ca nucleul fiecărei culturi, se naște întrebarea dacă destinatarii diverselor origini culturale percep în mod diferit mesajele publicitare, și dacă da, modul în care acestea diferă.

Deoarece publicitatea apelează în zilele noastre din ce în ce mai mult la sentimentele adresanților, este important ca aceasta să transmită valori ale unei experiențe pe care consumatorul să le perceapă în mod agreabil și de dorit, deoarece numai în felul acesta îi poate fi captată atenția și i se pot declanșa sentimente pozitive, care exprimă atitudinea sa față de produs.

O cunoaștere aprofundată a valorilor emoționale și a valorile predominante din prezent și a normele din societate este, așadar, esențială pentru o abordare eficientă. Globalizarea în creștere îngreunează tot mai mult această sarcină, iar la nivel internațional se poate observa, că ne confruntăm cu diverse societăți multiculturale. Alegerea diferitelor mijloace verbale și vizuale, în special pe piețele internaționale, este un aspect adesea subestimat. Astfel că, de exemplu, publicitatea unui produs poate fi ineficientă ca urmare a nerespectării diferențelor socio-culturale de interpretare, ceea ce duce la o desfacere ineficientă a produsului. Un exemplu elocvent în acest sens este arhicunoscutul slogan Pepsi: „Come alive with Pepsi”, care în China a trebuit să fie modificat în „Dorințele voastre prind viață”, deoarece traducerea literală a sloganului era asociată de către un chinez mai degrabă cu mesajul: „Adu-i pe strămoșii tăi din morți înapoi la viață cu Pepsi”.

Aspectul pragmatic al publicității în contextele antropologico-culturale și economice nu este altceva decât felul în care mesajele publicitare sunt decodificate în diferite contexte culturale, antropologice și economice, care este efectul asupra destinatarilor mesajului, cumpărătorilor sau consumatorilor potențiali, precum și modul în care varii culturi și economii au influențat în mod pragmatic situația, impactul și acțiunea beneficiarilor.

Transferul mesajului publicitar între culturi are la bază operația de traducere, operație ce presupune raportarea la o serie de factori de ordin economic (se au în vedere: raportul cerere – ofertă, perioadele de criză economică etc.), cultural (credințe, tradiții, religie, comportamente rasiale, constrângerile provenite din legislația țării respective etc.), ideologic (diferențele lingvistice, geografice, particularitățile zonale etc.), iconografic

(comunicarea publicitară este cu precădere vizuală, acordând o importanță majoră semnelor iconice), iar decodarea lor în mod necorespunzător poate schimba întreaga perspectivă.

Observații traductologice

Literatura de specialitate consideră noțiunea de echivalență ca fiind centrală în cazul traducerii mesajului publicitar. În această ordine de idei, regăsim la Jakobson (*On linguistic Aspects in Translation* 232-239) echivalența de mesaj și echivalența de limbă, iar în cazul autorilor J De Ward și E. Nida, aceștia propun termeni precum echivalență „funcțională” și „dinamică” (*From One Language into another* 99-103). Indiferent de noțiunea la care se recurge, echivalența depinde de interacțiunea dintre mai multe nivele lingvistice (discursiv, semantic și de structură) ceea ce presupune plasarea acestui concept, la granița dintre economie și cultură. Având ca reper metodele folosite în traducerea mesajului publicitar, echivalența, așa cum distinge Guidère poate fi: (i) echivalența literală; (ii) echivalența de sens; (iii) echivalența eficientă (56-79).

Echivalența literală este un proces de simulare a identității inițiale a textului, mesajul publicitar este reprodus exact, conținutul primează fără a se acorda o importanță majoră nuanțelor, efectelor stilistice, sensurilor conotative. În cazul echivalenței de sens, traducerea este rezultatul unei interpretări a semnificațiilor limbii, a sensului rezultat din contextul în care acel mesaj a fost conceput. Semnificația globală a mesajului este văzută ca fiind rezultatul unei interpretări personale care oscilează între subiectivitate și obiectivitate, libertate și fidelitate (Milică, *Traducerea sloganului publicitar* 140). Echivalența eficientă are ca scop producerea aceluiași efect pe care textul original îl produce în limba de origine. Toate cele trei tipuri de echivalență sunt folosite în traducerea mesajului publicitar, în special în cazul decodificării caracterului incitant al sloganului, formulele prin care acesta reușește să atragă atenția consumătorului, să îl incite, să devină memorabil și să intre, de foarte multe ori, în limbajul curent.

O trecere în revistă a traducerii sloganurilor dintr-o limbă sursă într-una țintă dezvăluie o serie de observații, procedee, alegeri pe care traducătorul le are de făcut în momentul transferului.

În acest context se înscrie și studiul nostru, care dorește să demonstreze unele valențe ale sloganului publicitar, vehicul de cultură, de structuri de

limbaj, de viziune asupra lumii, de ideologie, pe scurt oglindă necruțătoare a societății în care trăim.

Exemplele care susțin analiza de față au fost culese, de-a lungul timpului, din bibliografie, din reviste străine, sau fie extras din Internet corespondentul unui anumit slogan în diverse limbi. Sloganurile analizate aparțin sau au fost traduse în limbile: engleză, franceză, spaniolă și italiană.

Tab. 1.1. Echivalență literală

Marca	Limba	Text	Procedeu folosit
<i>Amarige (Givenchy)</i>	Engleză	A magical feeling	Traducere literală
	Franceză	Une sensation magique	
<i>Cartier</i>	Engleză	The art of beeing Unique	Traducere literală
	Franceză	L'art d'être unique	
<i>Hugo Boss</i>	Engleză	Innovate. Don't imitate.	Inversiune datorată topicii limbii
	Franceză	N'imitiez pas. Innovez	
<i>Olympus</i>	Engleză	The visible difference	Inversiune datorată topicii limbii
	Franceză	La différence visibile	
<i>Revlon</i>	Engleză	Revolutionary	Traducere literală
	Franceză	Révolutionnaire	

O mare parte din sloganuri, așa cum se poate observa din exemplele redate, sunt traduse literal, iar explicația unei astfel de alegeri poate fi multiplă: fie firma producătoare dorește transmiterea aceleiași mesaj către toate culturile în care ajunge, constituind, astfel o imagine de brand uniformă -metoda poate fi aplicată în cazul sloganurilor scurte, care nu conțin termeni încărcăți de sensuri conotative greu de transferat dintr-o

Patrimoine canonique et traduction – continuité et appropriation

cultură în alta, termeni tabu sau expresii ce pot avea sensuri total opuse în limbi diferite. Un alt motiv ar putea fi că mesajul publicitar (mai exact textul) a fost trimis către un centru de traduceri, și acolo s-a operat transferul – metodă ce poate conduce la apariția unor greșeli în procesul traducerii, fapt care poate ulterior diminua interesul potențialilor consumatori pentru marcă, reduce profitul, afecta imaginea companiei etc.

Tab. 1. 2. Echivalență eficientă

Marca	Limba	Text	Procedeu folosit
<i>Bourjois</i>	Engleză	Watch out! Take one... and you could fall for them all	Echivalența se produce la nivel de efect – surpriza descoperirii produsului mult căutat.
	Franceză	L'expérience et l'efficacité Beauté	
<i>Clarins</i>	Engleză	The art of natural beauty	Sloganul în limba engleză este diferit de celelalte, fiind eliminați doi termeni importanți: eficacitate/ experiență.
	Franceză	L'expérience et l'efficacité beauté	
	Spaniolă	La eficacia y la innovación Al servicio de la belleza	
<i>L'Oréal</i>	Engleză	Because I'm worth it	Diferența de traducere constă în schimbarea pronumelui personal eu/tu și, implicit, a focalizării discursului
	Franceză	Parce que je le veux bien	
	Spaniolă	Porque tú lo vales	
	Italiană	Perché io valgo	

<i>Lancôme</i>	Engleză	Make-up freedom for your Skin	Sloganul în limba franceză folosește un substantiv particular – „ten”, pe când în engleză se recurge la generalizare – „piele”
	Franceză	La liberté pour votre teint	
<i>Nissan</i>	Engleză	You can with a Nissan	Echivalența se produce la nivel de efect – a face lucrurile diferit cu ajutorul unei mașini.
	Franceză	On voit les choses autrement	

Companiile care investesc sume uriașe în publicitate acordă o atenție majoră sloganului – acesta este unul dintre primele elemente cu care un potențial client intră în contact și, de aceea, este important ca acest scurt mesaj să atragă atenția. Sarcina devine și mai dificilă în momentul în care acel slogan depășește granițele culturii în care a fost gândit/în care are o semnificație și ajunge în altă cultură, unde, se dorește obținerea aceluiași efect. În acest caz agențiile de marketing pot opta pentru refacerea completă a sloganului, înlocuirea anumitor termeni constituenți, suprimarea sau adăugirea lor, eliminarea sau adaptarea în funcție de scopul final ce se dorește a fi atins. Exemplificările de mai sus denotă faptul că multe companii au remarcat importanța unei traduceri corecte a mesajului publicitar (nu din punct de vedere gramatical sau a elementelor lingvistice, ci a efectului pe care traducerea trebuie să îl producă) și au delegat această sarcină către persoane instruite în acest sens (nu neapărat traducători autorizați cât specialiști care ar trebui să posede mai mult decât competențele lingvistice).

Tab. 1.3. Echivalență de sens

Marca	Limba	Text	Procedeu folosit
<i>Chrysel</i>	Engleză	The spirit of America on Wheels	În ambele variante ale sloganului se păstrează același sens-spiritul național american.
	Franceză	L'Esprit américain sur quatre roues	
<i>Volvo</i>	Engleză	The world's most exciting safe choice	„Securitatea” este conceptul păstrat în ambele sloganuri, însă transferat prin intermediul unei viziuni diferite (viziune care poate fi a agenției de publicitate, a firmei producătoare etc.)
	Franceză	Vous n'avez jamais eu autant de plaisir à être en sécurité	
<i>Wonderbra</i>	Engleză	We've been apart too long	Se observă diferența de perspectivă în cele două sloganuri: apelarea la pers a II-a (engl.) și la pers I (fr.)
	Franceză	Regardez-moi dans les yeux... J'ai dit les yeux	

Observăm că pentru a acționa în mod nemijlocit asupra receptorului, sloganul publicitar se folosește intens de funcția poetică, jocurile de cuvinte, rima, ritmul, asonanțele constituind pârghii importante în cazul comunicării prin slogan, interpretat ca agent de transmitere a modelelor culturale.

În loc de concluzii

Putem spune că limbajul publicitar este un gen dificil de delimitat din cauza multitudinii de factori lingvistici și extralingvistici care se folosesc pentru realizarea sa. Strategiile limbajului publicitar pot varia semnificativ de la o limbă la alta deoarece publicitatea este dependentă de cultură, astfel încât în sistemele economice, în orientările de valori și tradiții pot exista diferențe, care se reflectă în mijloacele lingvistice de stil.

Prin urmare, traducătorului i se cere în primul rând să înțeleagă, să-și însușească sensul, să interpreteze, și apoi să traducă, etapa traducerii neputând premerge interpretării, în speranța faptului că cititorii/ascultătorii vor face operațiunea interpretării în locul mijlocitorului între culturi: «Sur l'essentiel, l'interprétation et la traduction ne diffèrent pas: toutes deux se doivent de passer par le sens, toutes deux se libèrent de l'emprise linguistique de l'original [...]. On ne traduit pas pour comprendre, on comprend pour traduire» (Lederer et Seleskovitch 90).

Focalizarea traducătorului de mesaj publicitar trebuie să depășească granițele lexicologice și să primeze adaptarea lingvistică în funcție de context. Întrucât sloganul este o structură autonomă, în procesul de transfer pot surveni o serie de simplificări de conținut, adaptări sau rescrieri. Redactorul și traducătorul unui mesaj publicitar au însă sarcini diferite: redactorul are sarcina de a construi, prin mesajul compus, aceeași idee și aceeași imagine de marcă pornind de la versiuni diferite ale sloganului, iar traducătorul are rolul de a rescrie practic același slogan dar într-o altă limbă, având grijă să nu anuleze „efectul” pe care îl are sloganul original asupra consumatorului. Din exemplele analizate se constată o evoluție în traducerea sloganului publicitar (și a mesajului publicitar în general) prin schimbarea punctului de interes: nu mai este atât de important ca textul din limba sursă să fie fidel celui din limba țintă la nivel de formă, cât la nivel de conținut și de efect asupra destinatarului. A traduce sloganul publicitar presupune a transfera tot ceea ce este cuprins în sensul conotativ al termenilor, utilizați de multe ori pentru a construi imagini mentale, senzații sau asocieri menite să creeze o legătură emoțională între produs / serviciu și destinatar.

Bibliografie

- De Ward, Jan, Nida, Eugene Albert, *From One Language into another: Functional Equivalence in Bible Translation*, New York, Thomas Nelson Publishers, 1986.
Guidère, Mathieu, *Publicité et traduction*, Paris, L'Harmattan, 2000.

Patrimoine canonique et traduction – continuité et appropriation

Jakobson, Roman, «On linguistic Aspects in Translation», in *On Translation*, Harvard, Harvard University Press, 1959, p. 232–239.

Lederer, Marianne, Danica, Seleskovitch, *Interpréter pour traduire*, Paris, Didier Érudition, 2001.

Milică, Adriana, «Traducerea sloganului publicitar», in *Limba Română: variație sincronică, variație diacronică*, Actele celui de al 12-lea Colocviu Internațional al Departamentului de Lingvistică, București, 14–15 decembrie 2012, p. 139-143.

Cristina NICHITA
Doctorandă
Universitatea de Stat din Moldova
Chișinău, Republica Moldova

Calitatea cărții de specialitate reflectată în terminologie și traducerea ei

Rezumat: În prezentul articol ne propunem să studiem rolul cărții în cercetarea terminologică, în special cartea ca sursă fiabilă de extragere a terminologiei de specialitate. Astfel, vom analiza procedeul de extragere a termenilor din literatura de specialitate făcând legătură cu standardele de calitate ale cărților comercializate pe site-uri internaționale precum Amazon sau GoodReads. Ne propunem să punem în valoare criteriile de alegere a cărților în calitate de sursă de termeni pornind de la indicatori de popularitate a celor mai apreciate lucrări și, atunci când este posibil, a traducerilor volumelor respective. Binomul carte-original – carte-traducere este evaluat printr-un corpus bilingv de termeni în cadrul unei analize contrastive între cartea *Emotional Intelligence: Why it can matter more than IQ?* de Daniel Goleman și *Emotions Revealed* de Paul Ekman ce aparțin domeniului psihologiei cognitive, și anume, inteligența emoțională – unul din domeniile specializate incluse în cercetarea noastră. Ne interesează în mod special calitatea traducerii termenilor, dar și calitatea traducerii în ambele lucrări. Încercăm să identificăm gradul de „acceptare” a acestor cărți în calitate de surse terminologice în domeniul anunțat, bazându-ne pe nivelele de specializare propuse de Maria Teresa Cabré, pe gradul de popularizare/vulgarizare și criteriile de acceptare a lucrărilor în literatura de specialitate, având în vedere nivelul de informare și contribuția în dezvoltarea domeniului respectiv. În acest caz, cartea își formează o reputație și generează o încredere conform preciziei terminologiei și altor caracteristici ale termenilor din sistemul conceptual pe care îl prezintă și este tradusă deseori în vederea

îmbogățirii terminologiei din domeniu în limba spre care este realizată traducerea, totodată contribuind la difuzarea cunoștințelor în domenii care s-au conturat recent, precum este cel al inteligenței artificiale. Vom include în cercetarea noastră o analiză a aspectelor incomplete, a diferențelor și a discrepanțelor între cele două lucrări din punct de vedere terminologic.

Cuvinte-cheie: literatură de specialitate, termeni, terminologie, corpus terminologic, traducere, carte-sursă, carte-traducere, standarde de calitate, terminologie cognitivă, vulgarizare

Résumé: Le problème de la qualité des sources à destination des corpus terminologiques est à l'ordre du jour, car, avant la constitution des bases de données, ce sont les livres qui aident les spécialistes et le public en général à connaître les nouveaux domaines, sans négliger le rôle de la terminologie respective. Dans ce qui suit, nous voulons analyser les liens entre le mode dont les standards de qualité imposés par les grands réseaux de ventes des livres, tels qu'Amazon ou GoodReads, contribuent à la qualité de la terminologie issue de ces sources sur papier ou les livres électroniques. Parfois ces sites offrent également des traductions des mêmes sources, alors la question qu'on devrait se poser porte sur les critères de choix des traducteurs, car la qualité de l'original doit aussi trouver son appui dans la qualité de la traduction, puis il y a encore d'autres critères, comme, par exemple, l'index de la popularité de l'édition et de sa traduction et autres. Le binôme constitué du livre original – livre traduit est analysé dans notre article par le biais d'un corpus terminologique bilingue construit à partir des livres *Emotional Intelligence: Why it can matter more than IQ?* de Daniel Goleman et *Emotions Revealed* dont l'auteur est Paul Ekman. Les deux livres appartiennent au domaine de la psychologie cognitive, examinant notamment l'intelligence émotionnelle. Nous avons essayé de les analyser et de venir avec une appréciation de ces livres en tant que source de terminologie pour le domaine de spécialité annoncé, partant de l'idée du degré de spécialisation de ces deux ouvrages et donc de leur destinataire loin d'être homogène. Un autre objectif de notre recherche porte sur les stratégies appliquées à la traduction des deux textes, et plus concrètement de la terminologie qui y est utilisée, et nous avons constaté que ces textes s'organisent autour de quatre possibilités

de traduction portant sur différents degrés d'équivalences qui se constituent suite à l'opération de traduction. Nous avons constaté que sur 124 couples de termes recueillis dans les deux ouvrages et leurs traductions, 61 constituent des équivalences totales, 56 couples présentent une équivalence partielle et 7 termes n'ont pas d'équivalent direct. Les termes qui figurent dans les deux livres constituent 37% de l'ensemble du corpus. En effet, nous nous sommes convaincue de la qualité des ouvrages consultés, ce qui veut dire que les sources proposées par les grands réseaux de ventes des livres sont fiables et peuvent servir à la constitution des fiches et des corpus terminologiques.

Mots-clés: littérature de spécialité, terminologie, corpus terminologique, traduction, livre-source, livre-traduction, standard de qualité, terminologie cognitive, vulgarisation

Abstract: Our article studies the role of books in researching terminology, paying considerable attention to its feature of being a reliable source of extracting terms from special languages. Therefore, we are to analyse term extraction from specialised literature taking into account quality standards of books sold on international sites like Amazon or Goodreads. We are to emphasize criteria of choosing books as quality term source starting with popularity indicators of the most appreciated texts and, if possible, their translation. Binomial related original book – translation (book) is to be assessed in a contrastive analysis of a bilingual corpus considering the books *Emotional Intelligence: Why it can matter more than IQ?* by Daniel Goleman and *Emotions Revealed* by Paul Ekman, that deal with cognitive psychology, and namely, emotional intelligence – one of the specialised domains of our research. Terminology translation is something we are to pay special attention to, but we will also look at the translation of the whole text in both books. We are to identify the degree of “acceptance” for these books as term sources in the aforementioned domain, based on the levels of specialisation of Maria Teresa Cabré, on the degree of vulgarization and the criteria for including them in specialised literature, considering the level of information and contribution to the development of the mentioned domain. As a result, the books have credits and are deemed as reliable because of terminological precision and other features of its conceptual system,

being often translated for terminology enrichment purposes in the target language, trying to contribute at the same time to sharing knowledge to new domains like artificial intelligence. Our research will also include an analysis of the terminological imperfections, differences and disparities between the two texts.

Keywords: specialised literature, terminology, terminological corpus, translation, original book, translation (book), quality standards, cognitive terminology, vulgarisation

Introducere

În acest articol ne-am propus să studiem cartea de specialitate ca o sursă de terminologie, punând accent pe calitate, ceea ce ar însemna să apreciem cartea drept o sursă fiabilă pentru extragerea terminologiei de specialitate. Structura după care ne-am condus respectă următorul algoritm: mai întâi am analizat criteriile de acceptare a cărților pe Amazon și măsura în care acest lucru garantează fiabilitatea sursei. Următorul pas a presupus amplasarea studiului în cadrul cercetării noastre, iar apoi am trecut la descrierea și analiza semică a termenilor reprezentativi dintr-un mini-corpus bazat pe două cărți: *Inteligența emoțională* de D. Goleman și *Emoții date pe față* de P. Ekman și traducerile lucrărilor respective.

D. Goleman și P. Ekman au fost inițiatorii unor idei inovatoare la sfârșitul secolului XX, în care, pe lângă termenul de inteligență, s-a aliniat conceptul și termenul de emoție, primul autor fiind doctor în științele educației la Universitatea Harvard din SUA, iar al doilea fiind profesor la Departamentul de Psihiatrie al Școlii Medicale din California și consultant al FBI și CIA. Am constatat că P. Ekman a inventat și o tehnologie de transmitere mașinizată a emoțiilor cu scopul de a stimula diferși mușchi pe chipul uman pentru a simula o anumită emoție.

Cartea – sursă fiabilă pentru o terminologie de calitate

Pe lângă capacitatea de cercetare și experiența profesională a autorilor, care aduc un aport important de credibilitate, cărțile de referință se mai înscriu cu succes în rândul surselor fiabile datorită faptului că au o fundamentare de cercetare și de investigație valoroasă și se bazează pe surse primare de informații rezultate din experimente și situații din viața reală. Ambele lucrări au o structură tradițională sugestivă cu cuprins, câteva

capitol și subcapitole, referințe, notițe, imagini, concluzii, anexe, index, glosare, teste și bibliografie, adică sursele sunt documentate solid, ceea ce aduce profunzime și exprimă un nivel înalt de calitate. Este impresionant parcursul temei de cercetare din lucrările analizate, fiind actualizată și completată pe parcurs, iar cărțile respective aduc noutate, încadrându-se în perioada 1995 – 2003, totodată fiind relevante și în prezent.

Pentru o mai bună calitate a cărții, site-uri internaționale de vânzări online, precum *Amazon*, înaintează niște criterii bine definite de selectare/acceptare a produselor. Pentru cărți se cere ca acestea să vină direct de la editură și să conțină cu imprimare originală, să fie valabile pentru vânzare, înscrise cu un cod de identificare, fără greșeli de ortografie și formatare, să nu facă parte dintr-un club de lectură, să fie respectate drepturile de autor și să fie în formatul original aprobat. Mult contează atât reputația autorului, cât și a cărții puse pentru vânzare. Astfel de criterii explică succesul cărților acceptate în corpusul nostru de cercetare, fiind în lista celor mai bune cărți din domeniu, mai ales la momentul actual.

Cartea *Inteligența emoțională* a lui Goleman și *Emoții date pe față* de Ekman au fost scrise în limba engleză, iar în continuare, la extragerea termenilor, ne referim la perechile de termeni reprezentativi din domeniul inteligenței emoționale, la termenul vedetă și traducerea lui în limba română. Acest domeniu aparține psihologiei cognitive, iar în ansamblu este vorba de lingvistica cognitivă. În cercetarea doctorală pe care o realizăm suntem interesați de o abordare cognitivă a terminologiei multilingve din triada inteligența emoțională – inteligența cognitivă – inteligența artificială (în limbile română și engleză). Astfel, pentru prezentul articol am ales doar un domeniu de cercetare pentru acest studiu – terminologia din inteligența emoțională.

Constituirea mini-corpusului de termeni afectivi s-a bazat pe *Anexa* din cartea lui Goleman și traducerea acesteia, dar și pe Index-ul din cartea lui Ekman și traducerea acesteia. Am reușit să reunim 124 de perechi de termeni, dintre care 78 de perechi unice de termeni afectivi, 46 dintre care se repetă în ambele lucrări.

Cărțile studiate se înscriu printre cele de specialitate din domeniul psihologiei cognitive, care studiază principiile de funcționare a creierului uman; ele conțin termeni de specialitate din acest domeniu, autorii venind cu documentări, imagini, experimente, referințe la evenimente reale și clasificări, cu anumite ipoteze și cu instrumente de măsurare. În contextul studiului nostru este bine să revenim la nivelele de specializare

a terminologiei propuse de M. T. Cabré în lucrarea sa *Terminologie: Teorii, metode și aplicații*; acestea se împart în:

- A. Texte cu *cel mai înalt nivel de specializare*, care folosesc simboluri artificiale pentru elemente și relații, fiind folosite în științele fundamentale și teoretice, precum și între oamenii de știință;
- B. Texte cu *un nivel foarte înalt de specializare* cu simboluri artificiale pentru elemente și un limbaj general pentru relații, fiind utilizate în științele experimentale și între specialiști și tehnicieni;
- C. Texte cu *un nivel înalt de specializare*, folosind limbaje naturale cu terminologie specializată și sintaxă fixă, fiind utilizate în științele aplicate și tehnologii și între oamenii de știință, tehnicieni și manageri științifici și tehnici pentru producerea anumitor materiale;
- D. Texte cu *un nivel scăzut de specializare*, folosind un limbaj natural cu terminologie specializată și o sintaxă relativ liberă, fiind utilizate în producerea materialelor și în comunicarea între managerii tehnici și științifici, specialiști și muncitori specializați;
- E. Texte cu *un nivel foarte scăzut de specializare*, care folosesc limbajul natural cu câțiva termeni specializați și o sintaxă liberă, fiind utilizate în consum și în comunicarea între reprezentanții vânzătorilor și consumatori, precum și între consumatori.

Conform acestor nivele și destinatarilor cărora se adresează autorii, cărțile consultate pentru această lucrare sunt destinate atât specialiștilor, cât și nespecialiștilor, fiind disponibile pentru publicul larg și având un nivel scăzut de specializare, dar se înscrie în științele comportamentale și continuă ideile inovatoare ale lui *Darwin*, mai ales în lucrarea *Expresia emoțiilor*, tinzând spre un nivel mai înalt de specializare.

Analiza corpusului terminologic bilingv

Mini-corpusul de termeni afectivi constituit pentru prezentul text înglobează 124 de perechi de termeni excerptați din ambele cărți de referință, dintre care 78 de perechi conțin termeni ce diferă ca structură, iar 46 coincid. Ultimii termeni au fost extrași din Anexa la cartea *Inteligența emoțională* de Goleman care se numește *Ce e emoția?* și în care se prezintă o listă de 8 emoții de bază, de la care derivă până la 14 termeni ca subtipuri. Apoi am ales termenii afectivi din cartea *Emoții date pe față* de Ekman, mai exact, din *index*-ul cărții. În acest sens, am avut la dispoziție atât varianta

de carte originală (în engleză), cât și versiunea în limba română. De la bun început am constatat că nu în toate cazurile poate fi identificat un echivalent exact, mai ales în lista de până la 14 subtipuri ale unei emoții, pentru că sunt situații când, în limba română, s-ar putea să existe un termen care acoperă 2, 3 termeni afectivi din engleză, cu o semantică mai îngustă. De exemplu, pentru termenul *mânie*, echivalent al lui *anger*, traducerea are 10 subtipuri în limba română, pe când în original, în engleză, sunt prezentate 14 subtipuri: *anger*: *fury, outrage, resentment, wrath, exasperation, indignation, vexation, acrimony, animosity, annoyance, irritability, hostility, pathological hatred and violence* / *mânia*: *furia, resentimentul, exasperarea, indignarea, vexarea, animozitatea, irascibilitatea, ostilitatea, ura și violența*.

Pentru termenul *bucurie*, echivalent pentru termenul *enjoyment* în engleză, există 17 subtipuri în original și doar 13 în versiunea română: *enjoyment*: *happiness, joy, relief, contentment, bliss, delight, amusement, pride, sensual pleasure, thrill, rapture, gratification, satisfaction, euphoria, whimsy, ecstasy and mania* / *bucurie*: *fericirea, ușurarea, mulțumirea, binecuvântarea, încântarea, amuzamentul, mândria, plăcerea senzuală, răsplata, satisfacția, euforia, extazul și mania*.

O primă ipoteză ar fi că nu toți termenii afectivi în limba engleză au echivalenți totali în limba română și, totodată, că gradul de coincidență nu este întotdeauna absolut. În acest sens, printre echivalenții pentru termenul *mânie*, *outrage* și *indignation* figurează *indignare* ca senzație, pentru că nu există o emoție mai apropiată de sensul din original. La fel s-a procedat cu *annoyance* și *irritability*, care se conțin în termenul *irascibilitate*, ambii fiind aproape de iritare sau supărare. *Wrath* nu a fost tradus în niciun fel, iar o parte din sensurile acestuia se atribuie *resentimentului*, la fel și *acrimony*, care este identificat în ideea de *sarcasm*, dar ar fi putut fi tradus ca *acrimonie*. Pentru *bucurie*, *joy* nu a fost tradus în sursele consultate, deși în dicționare putem identifica variante de traducere ca *veselie* sau *voioșie*. Nici *bliss* (beatitudine) nu a fost tradus, de asemenea *thrill* (palpitație), *rapture* și *ecstasy* – traduse ca extaz; și *whimsy* (adică visare). Prin urmare, în această listă în limba engleză sunt acceptați 83 de termeni, iar în limba română – doar 64. Constatăm astfel că în limba română există o lacună de termeni afectivi de aproximativ 22%.

Pentru a aduce mai multă claritate, prezentăm o analiză semică a unor termeni afectivi mai reprezentativi. În acest context am luat în calcul gradul de echivalență și strategiile de traducere pentru perechile de termeni analizați. Am pus accentul pe fond și formă prin intermediul unei analize

componentiale a termenilor. Pentru aceasta, ne-am condus de tehnicile de traducere ca: împrumut transcriere, împrumut transcripție, echivalență transcriere, adaptarea formei și adaptarea sensului, accentuate de Mioara Avram în lucrarea *Anglicismele în limba română actuală*. Nu au fost excluse din metodologia analizei traductologice tipurile de echivalență: totală, parțială sau termeni care nu coincid, identificate de Irina Condrea în lucrarea *Traducerea din perspectivă semiotică*; tipuri de echivalențe studiate și de Sabine Fiedler și Rosemarie Gläser într-o lucrare din 1998. Iar în abordarea semică am recurs la procedee de analiză în lingvistica cognitivă identificate de Leonard Talmy în lucrarea *Towards a Cognitive semantics*.

Împrumutul transcriere înseamnă preluarea ca atare a cuvântului din limba străină prin împrumut. *Împrumutul transcripție* este transpunerea sunetelor unui cuvânt din limba sursă în limba țintă. *Echivalență transcriere* presupune transpunerea/echivalarea morfemelor din limba sursă în limba țintă. *Adaptarea formei* cuvântului se face prin atribuirea unor afixe specifice pentru limba țintă. *Adaptarea conținutului* se face prin înlocuirea conceptului la baza cuvântului cu unul asemănător.

Echivalența totală se formează atunci când cuvintele se suprapun ca sens și, de regulă, sunt monosemantice. Avem situația de *echivalență parțială* dacă un cuvânt înregistrează câteva corespondențe în limba sursă. Vorbim despre *lexicul intraductibil* atunci când cuvintele și îmbinările stabile de cuvinte nu au îmbinări permanente în limba țintă, deci, depind de context.

Procedeele de analiză în lingvistica cognitivă propuse de L. Talmy se referă la granulare, adică la împărțirea în *componente majore* și *componente individuale*. Componentele majore au *formă, bază / sens/ definiție și referință / domeniu*. Cele individuale au *dimensiune, volum, geometrie / efect / mișcare, consolidare / asociere, motiv, limitare / durată*. Relațiile dintre ele pot fi *relative, de contact, de dispersie, de direcție și de contur*. Cele relative sunt *paralele, perpendiculare și oblice*. Cele de contact pot *coincide sau pot fi adiacente*. Cele fără contact pot fi *apropiate, medii sau distanțate*. Relațiile de dispersie pot fi *dense sau rare*, iar relația de contur depinde de stabilirea limitelor cu un plan extern. Pentru obiecte non-geometrice, Talmy aduce principiile de *dinamică (prezent/absent)*, stare afectivă/cognitivă (*localizare și familiarizare*) și prioritate – acestea pot fi *co-egale și ancilare*. Principiile unei astfel de scheme a procedeele de analiză semică/componentială sunt folosite pentru analiza termenilor afectivi din mini-corpusul nostru pentru cele două monografii din domeniul inteligenței emoționale și a versiunilor respective în limba română.

Pentru o analiză mai detaliată am selectat termeni precum: *outrage*, *misgiving*, *qualm*, *fiero*, *blue*, *Schadenfreude*, aceștia fiind de o intensiune mai mare. În această categorie mai pot fi incluși alți termeni din mini-corpus.

În ambele cărți consultate termenul **outrage** a fost tradus din limba engleză în română ca indignare, dar din lista elaborată a emoțiilor se pare că există totuși o diferență între *indignation* și *outrage*. Conform definiției din *Oxford Learning Dictionaries*, termenul este identificat în felul următor: *An extremely strong reaction of anger, shock, or indignation.*, ceea ce înseamnă o reacție foarte puternică de mânie, șoc și indignare. Se poate observa că nu este vorba doar de simplă indignare, ci și șoc și furie. În limba română **indignare** are următoarea definiție, conformă cu *Noul Dicționar Universal al Limbii Române: sentiment de mânie, de revoltă, provocat de o faptă nedemnă sau nedreaptă*. Diferența de sens pentru termenul *outrage* este redată de termenul șoc. Așa cum nu există un echivalent total în acest caz, avem de a face cu o echivalență parțială. Astfel, *outrage* are originea în franceza veche *ou(l)trage* și se bazează pe latinescul *ultra*. Termenii relevă intensitatea sau volumul elementului de **revoltă** ce se conține în termenul englez *outrage*.

Misgiving a fost tradus din limba engleză în limba română ca *neînțelegere*. Definiția propusă în *Dicționarului Oxford* este următoarea: *A feeling of doubt or apprehension about the outcome or consequences of something*. Este vorba despre îndoială sau teamă vagă în legătură cu rezultatul sau consecințele unei activități. Definiția în română afirmă: *lipsă de înțelegere*. Elementul de neînțelegere există în termenul pereche propus, dar se intersectează oblic cu termenul vedetă, ceea ce duce la o echivalență ce nu coincide prin faptul că lipsește elementul de rezultat și relația cu acesta; și termenii se suprapun doar foarte puțin, relațiile dintre echivalenți fiind distanțate. Este posibil să fi fost folosită tehnica de adaptare a conținutului din cauza resurselor lingvistice reduse elaborate la moment de limba sursă pentru domeniul respectiv.

Qualm a fost tradus din engleză în română ca *teamă*. Definiția din dicționar este următoarea: 1. *An uneasy feeling of doubt, worry, or fear, especially about one's own conduct* /2. *A momentary faint or sick feeling*. Termenul se referă la un sentiment de îndoială, îngrijorare și frică, mai ales în legătură cu propria persoană într-o anumită situație, poate fi vorba chiar despre o stare de leșin sau o stare de rău. Definiția pentru *teamă* este: *stare de neliniște și de tulburare provocată de un pericol care te amenință, de un rău care ți se poate întâmpla*, ceea ce face ca aceste conținuturi să se

suprapună prin cuvintele cheie – *neliniște, tulburare* și *rău*, termenii fiind în relații de apropiere, iar echivalența este practic totală.

Fiero este un termen specializat care a fost tradus în limba română prin împrumut – transcriere, iar nivelul de echivalență este total, termenul fiind monosemantic. Termenul provenit din limba italiană este asociat cu termenul de *mândrie*. Conform dex.ro, definiția în română este *impetuos, cu înverșunare; cu mândrie*. Există mai multe împrumuturi din alte limbi în română și termeni de altă origine care au fost transcriși, precum **naches** (*Pride or gratification, especially at the achievements of one's children/ Mândrie sau senzație de răsplată mai ales la succesele propriilor copii/de origine ebraică*), **agape** (*Christian love, as distinct from erotic love or simple affection/ dragoste creștină, diferită de eros și afecțiune/ de origine greacă*). **Schadenfreude**, un alt termen, a fost împrumutat prin transcriere din germană cu o notă a redacției în care se specifică condiția că este vorba despre o *bucurie răutăcioasă de necazul altuia*. Prin urmare, a fost preluat complet termenul din germană, neavând un echivalent în limba română și atunci, credem, ar fi nevoie de un destinatar inițiat pentru a înțelege cât mai profund acest tip de texte.

Blue a fost tradus în română ca *mohorât*. Definiția din dicționar pentru termenul în limba engleză este: (*of a person or mood*) *melancholy, sad, or depressed/ se vorbește despre persoane sau despre dispoziție – melancolic, trist sau deprimat*. Definiția pentru termenul *mohorât* este redată prin sinonime: *trist, mâhnit, amărât*. Înregistrăm astfel o echivalență completă, iar termenul a fost asociat cu culoarea albastră, unul dintre sensurile primare ale termenului. A avut loc o adaptare reușită a conținutului unui termen afectiv stabil.

În cadrul mini-corpusului nostru mai dispunem de alți termeni creați prin:

- **împrumut transliterare:** regret, mania, fiero, naches, Schadenfreude, agape;
- **împrumut transcripție:** shock-șoc, phobia-fobia;
- **adaptare-formă:** agony-agonie, anticipation-anticipație, ecstasy-extaz, elevation-elevație, exasperation-exasperare, frustration-frustrare, hostility-ostilitate, jealousy-gelozie, surprise-surpriză, terror-teroare, indignation-indignare, acceptance- acceptare, amusement-amuzament, animosity-animozitate, anxiety-anxietate, aversion-aversiune, devotion-devotament, fury-furie, humiliation-

umilință, melancholy-melancolie, panic-panică, remorse-remușcare, resentment-resentiment, vexation-vexare, violence-violență etc.;

- **adaptare-conținut:** fed-up disgust – dezgust prin saturație; annoyance-enervare, appraisal-evaluare, awe-stupoare, bliss-beatitudine, blue-mohorât, contempt-dispreț, contentment – mulțumire, dejected – abătut, distraught-tulburat, grief-durere, relief – ușurare, sorrowful – jalnic, startle reaction – șoc, wonder-mirare, anger-mânie, cheerlessness – lipsa de chef, concern – preocupare, dread – groază, edginess – spaimă, gloom – îmbufnare, infatuation – dragoste etc.

Echivalență totală este înregistrată în cazul termenilor împruțati și a celor cu forma adaptată. În rest, adaptarea conținutului a dus mai des la o **echivalență parțială**, uneori chiar la **lipsa echivalenței**, există, totuși, câteva cazuri de echivalență totală. Atenționăm însă asupra unor posibile erori.

- Echivalență totală: 61 de termeni perechi
- Echivalență parțială: 56 de termeni perechi
- Lipsa echivalenței: 7 termeni

Constatăm că în ambele cărți coincid 46 de termeni. În total sunt 124 de perechi de termeni: 61 de termeni sunt din lucrarea lui Paul Ekman *Emoții date pe față* și 64 de termeni din *Inteligență emoțională* de Daniel Goleman; 49,19% înregistrează o echivalență totală; 45,16% au echivalență parțială și 5,65 % nu se suprapun ca sens, adică funcționează, într-un fel, autonom în fiecare limbă. Termenii din corpusul construit pentru această cercetare se regăsesc în ambele cărți în proporție de 37%. Aceștia sunt: *anger – mânie, furie; fury-furie; annoyance – enervare; contempt – dispreț; despair-disperare, disgust – dezgust, embarrassment – jenă, enjoyment – plăceri, bucurie, fear – frică, grief – durere, guilt – vină, happiness – fericire, hatred – ură, hostility – ostilitate, love – iubire, outrage – indignare, panic – panică, relief – ușurare, sadness – tristețe, shame – rușine, sorrowful – jalnic, surprise – surpriză, wonder – mirare.*

Posibile erori s-au produs în perechile: *awe – stupoare, irritability – irascibilitate, consentment – binecuvântare, glare – căutătură, enjoyment – încântare, anguish – agonie și chagrin – supărare*; cu diferențe la nivel componential. Din acestea: *irritability – irascibilitate, glare-căutătură, enjoyment – încântare, anguish – agonie și chagrin – supărare* au în dicționare la momentul actual echivalenți totali sau parțiali (*irritability – iritabilitate, glare – privire (aspră), enjoyment – bucurie/plăcere, anguish –*

angoasă/anxietate și chagrin – amărăciune/mâhnire) – care au frecvență în utilizare și o relație semică cu termenul vedetă. La termenii: *awe – stupoare* și *consentment – binecuvântare* este diferență și de conotație. În cazul la *awe*, care este cu conotație pozitivă, se atribuie *stupoare* – cu o conotație negativă. Aici avem echivalente în dicționare ca *mirare, minunare, evlavie* care se manifestă în urma unei revelații, realizări, conștientizări – având intensitate. Pentru *consentment*, care este neutru, se atribuie o valoare pozitivă ca *binecuvântare*, în timp ce dicționarele propun echivalente ca *acceptare, aprobator, permisiv*. Ceea ce s-ar putea explica probabil prin evoluția termenilor în diacronie, specializarea dicționarelor și/sau dezvoltarea domeniului de traducere odată cu dezvoltarea domeniului de referință.

Concluzie

Într-un final putem afirma că lucrările consultate, și anume *Emoții date pe față* și *Inteligența emoțională* pot servi drept surse de extragere a unei terminologii specializate pentru domeniile de referință, inclusiv termenii din versiunile în limba română, grație calității traducerii. Totodată, constatăm că aceste cărți posedă un grad diferit de specializare, ceea ce a condiționat, probabil, contextul traducerii lor: cartea lui Goleman este destinată, mai curând, unui public larg, iar la Ekman conținutul este mai specializat, cu o varietate mai mare de terminologie, fiind destinată mai mult specialiștilor din domeniul respectiv.

Bibliografie

- Avram, Mioara, *Anglicismele în limba română actuală în Conferințele Academiei Române: Ciclul Limba română și relațiile ei cu istoria și cultura românilor*, București, Editura Academiei Române, 1997.
- Cabré, Maria – Teresa, *Terminology: Theory, Methods and Applications*, Amsterdam, John Benjamins Publishing Company, 1999.
- Condrea, Irina, *Traducerea din perspectivă semiotică*, Chișinău, Cartdidact, 2006.
- Darwin, Charles, *Expresia emoțiilor la om și animale. Despre instinct*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1967.
- Darwin, Charles, *The Expression of Emotion in Man and Animals*, New York, D. Appleton and Company, 1897.
- Ekman, Paul, *Emotions Revealed*, New York, Times Books Henry Holt and Company, 2003.

- Ekman, Paul, *Emoții date pe față*, București, Editura Trei, 2011.
- Goleman, Daniel, *Emotional Intelligence*, New York, Bantam Books, 1995.
- Goleman, Daniel, *Inteligența emoțională*, București, Curtea Veche Publishing, 2001.
- Șaganean, Gabriela, Marchitan, Irina, *Workbook on Translation Studies*, Chișinău, Pontos, 2017.
- Talmy, Leonard, *Toward a Cognitive Semantics, Volume II: Typology and process in concept structuring*, Cambridge, MA: MIT Press, 2000.
- Noul dicționar universal al limbii române, București- Chișinău, Editura Litera internațional, 2007.
- oxforddictionaries.com

Victoria SOLOVEI
Doctorandă
Universitatea de Stat din Moldova
Chișinău, Republica Moldova

Metode de traducere a metaforei terminologice din domeniul învățământului superior

Rezumat: Articolul abordează fenomenul metaforei terminologice la nivelul limbajului specializat al învățământului superior. Se analizează principalele metode aplicate în traducerea din engleză în română a acestor unități terminologice și factorii de ordin socio-cultural și pragmatic care influențează gradul de traductibilitate al metaforelor.

Cuvinte cheie: metaforă terminologică, domeniu sursă, domeniu țintă, terminologia învățământului superior, metodă de traducere

Résumé: Le processus de mondialisation de l'éducation auquel on assiste actuellement a imposé la nécessité d'une communication dynamique et efficace entre divers facteurs décisionnaires et entre les experts qui doivent suivre la mise en place de manière adéquate des réformes du domaine. Dans ce contexte, la traduction spécialisée devient l'instrument de base qui assure l'accès à une information pertinente dans le domaine de l'éducation. La qualité de la traduction détermine le niveau de compréhension et respectivement l'application ou l'adaptation du contenu idéationnel de la source à la spécificité du contexte de l'éducation locale.

Un défi distinctif pour la traduction dans le domaine de l'éducation est représenté par les métaphores terminologiques. Après le décryptage du contenu sémantique de la métaphore terminologique, le traducteur trouvera une stratégie adéquate de transposition du nouveau contenu cognitif dans le système terminologique visé, de telle manière que le lexème créé facilite l'encrage et la compréhension du nouveau concept auprès du public ciblé.

Dans notre étude, nous analysons les principales méthodes appliquées dans la traduction des métaphores terminologiques de la langue anglaise en roumain. Les données factuelles analysées ont été extraites du corpus parallèle élaboré à base des textes (rapports, guides...) publiés sur le site de la Commission européenne. On considère que les exemples analysés sont révélateurs, surtout que les traductions traditionnelles constituent une source officielle d'information pour les locuteurs roumains.

Dans le cadre de l'analyse qualitative, nous avons identifié trois méthodes principales de traduction des métaphores terminologiques:

a) La traduction de la métaphore d'origine par le processus de calque linguistique. Dans ce cas, le public du texte source, mais également le public du texte cible, abordent le concept suivant le même schéma (par exemple: *open university* – *universitate deschisă*, *knowledge alliance* – *alianță a cunoașterii*, *mobility flow* – *flux de mobilitate*);

b) La traduction de la métaphore d'origine par la création d'un contenu métaphorique partiellement différent. Ainsi, malgré le fait que le terme cible est toujours défini en tant que construction métaphorique, on observe un changement de point de vue, car la méthode de traduction implique un processus de modulation (par exemple: *brain drain* – *exodul de competențe*, *learning pathway* – *traseu de învățare*);

c) La traduction de la métaphore d'origine par périphrase. Dans ce cas, le traducteur utilise une manière descriptive pour le contenu sémantique de la métaphore terminologique d'origine, et le terme cible ne représente plus *une construction métaphorique* (par exemple: *home university* – *universitate de origine*, *job shadowing* – *activități de observare directă la locul de muncă*).

Pour conclure, on peut affirmer que dans la traduction des métaphores terminologiques on doit tenir compte de leurs fonctions référentielles et la méthode de traduction doit contribuer à une transparence sémantique du concept visé. Dans le cas où le modèle expérientiel et cognitif porterait une signification universelle, les foyers métaphoriques peuvent être traduits par l'emprunt des terminologies de la langue cible. De la même manière, les lexèmes qui ont servi de base à la construction métaphorique présentent des nuances de sens différents, le traducteur doit trouver un autre

lexème pour la fonction du foyer métaphorique, qui sera adéquate pour le système linguistique et terminologique de la langue en question. Quand la traduction d'une métaphore par métaphore n'est pas possible, une stratégie viable pour la terminologie du domaine de l'éducation est la traduction descriptive (par périphrase).

Mots-clés: métaphore terminologique, domaine source, domaine cible, terminologie de l'enseignement supérieur, méthodes de traduction

Abstract: The article tackles the terminological metaphor within higher education specialized language. We analyse the main methods applied in the translation of these terminological units from English into Romanian and the socio-cultural and pragmatic factors that determine the degree of translatability of the metaphors.

Keywords: terminological metaphor, source domain, target domain, higher education terminology, translation methods

Introducere

Educația reprezintă un fenomen social definitoriu pentru umanitate, întrucât prin educație sunt formate și transmise experiențele cunoașterii care contribuie la o perfecționare continuă a societății în general și a fiecărui om în particular. Deși “modul de asumare a educației este diferit de la o comunitate la alta, de la un areal geografic la altul, de la o cultură la alta” (Albulescu, *Pedagogia comparată* 7), realitatea lumii contemporane a impus o convergență a modului de concretizare a educației. În prezent asistăm la un proces de internaționalizare a educației, în special la nivel de învățământ superior. Instituțiile de învățământ superior sunt antrenate într-un proces continuu de creștere a vizibilității internaționale, implementând noi strategii și abordări în paradigma educațională.

În acest context, traducerea specializată din domeniul educațional este de o importanță majoră, facilitând comunicarea dinamică și eficientă între diverși factori decizionali privind noile politici educaționale, între specialiștii care urmează să implementeze în mod adecvat reformele din domeniu. Pe de altă parte, traducerea în domeniul învățământului superior asigură accesul la informație relevantă pentru “consumatorul final”- studentul,

cel care are acces deschis la majoritatea documentelor din domeniu prin intermediul siturilor/ platformelor electronice. Prin urmare, de calitatea traducerii în domeniul educațional depinde gradul de comprehensiune și respectiv de aplicare sau adaptare a conținutului ideatic sursă la specificul contextului educațional local. Este de menționat faptul că în special prin traduceri oficiale din domeniul educației mulți termeni sunt oficializați și ulterior difuzați în textele autohtone. Prin urmare, impactul traducerii asupra evoluției terminologiei din domeniul învățământului superior este de netăgăduit. Aspectul terminologic este de o importanță primordială în traducerea din domeniul educațional, iar fără o analiză profundă a terminologiei învățământului superior din punct de vedere cognitiv și pragmatic, traducerea în acest domeniu poate duce la crearea unei limbi de lemn, în care expresia lingvistică este opacă, împiedicând comunicarea eficientă și coerentă în sfera învățământului superior.

O provocare aparte în cadrul traducerii specializate în domeniul educațional o reprezintă traducerea metaforelor terminologice, studiul nostru având drept obiectiv analiza principalelor metode de traducere, din engleză în română, a acestor tipuri de unități terminologice. Materialul faptic analizat a fost extras din corpusul paralel elaborat în baza textelor (rapoarte, ghiduri) publicate pe situl Comisiei Europene. Considerăm că exemplele analizate sunt relevante, întrucât traduceri oficiale deseori constituie sursă de informare oficială pentru vorbitorii de limba română – atât pentru specialiștii din domeniul educației, cât și pentru toți cei implicați în învățământul superior. Pe de altă parte, aceste traduceri reprezintă un punct de referință la nivel local și pot influența considerabil modalitatea de lexicalizare oficială a conceptelor din învățământul superior în limba română.

Natura conceptuală a metaforei

Metafora reprezintă un instrument – cheie în gândirea umană, care asigură producerea și fixarea conceptelor la nivel lingvistic. G. Lakoff și M. Johnson subliniază indispensabilitatea metaforei ca mijloc de creare a sistemului conceptual ordinar al omului, care îi permite să acționeze și să gândească – “our ordinary conceptual system, in terms of which we both think and act is fundamentally metaphorical in nature”¹ (*Metaphors we live*

---

1. Sistemul nostru conceptual, ce vizează gândirea și acțiunile noastre, este în esență de natură metaforică (trad. n.).

by 276). Mecanismul de formare a unei metafore ca instrument conceptual presupune asocierea unui concept deja fixat în gândirea și experiența umană cu un nou conținut semantic, astfel fiind lexicalizat un nou conținut cognitiv. D. Butiurcă subliniază implicațiile cognitive și socio-culturale ale metaforei, afirmând că “metaforele reconstruiesc un model de gândire, o corespondență conceptuală între două domenii diferite: domeniul-sursă (DS) și domeniul-țintă (DT)” (63).

Metafora, ca instrument de conceptualizare funcționează atât la nivel de limbaj general, cât și la nivel de limbaj specializat, ultima fiind denumită de specialiști metaforă terminologică.

I. Oliviera afirmă că, spre deosebire de metafora uzuală, metafora circumscrisă limbajelor specializate trebuie să prezinte “un ideal de intelectualizare care presupune precizie terminologică, sistematizare conceptuală și neutralitatea emotivă”² (*La métaphore terminologique sous un angle cognitif*).

I. Druță de asemenea pune în evidență rigorile cărora trebuie să răspundă o metaforă terminologică și anume: univocitatea, monoreferențialitatea, lipsa efectelor retorice și conotative, precizând că mediul natural de funcționare a unei metafore terminologice este discursul de specialitate și un mediu social circumscris (*Metafora terminologică* 25-26).

Considerăm că transparența semantică a metaforei terminologice de asemenea reprezintă un aspect cheie în funcționarea adecvată a acesteia în discursul specializat. Gradul de transparență semantică a metaforei terminologice depinde de gradul de familiaritate a publicului cu organizarea conceptuală a domeniului sursă. Cel mai facil acces spre conceptul din domeniul sursă o reprezintă experiență, în acest caz, transferul semantic conceptual al DS spre conceptul DT este descifrat în mod implicit. În cazul în care publicul nu este familiarizat cu modelul experiențial și cognitiv în baza căruia s-a făcut o astfel de analogie, metafora terminologică poate reprezenta un conținut semantic ermetic. Prin urmare, o primă dificultate în traducere metaforei terminologice ține de decodarea semantică a acesteia. Traducătorul trebuie să posede competențe enciclopedice vizând domeniul sursă, cât și competențe sociolingvistice, pentru a identifica corect conceptul vizat de metafora terminologică. Pe de altă parte, fiecare sistem lingvistic/terminologic prezintă particularități de lexicalizare a conținuturilor

---

2. “Ce type de métaphore vise un idéal d’intellectualisation, c’est-à-dire une précision terminologique, une systématisation conceptuelle et une neutralité émotive contrairement à la métaphore rhétorique”.

cognitive, iar un scenariu de organizare conceptuală care este viabil în limba și cultura sursă nu va fi mereu funcțional în limba și cultura țintă. Așadar, după descifrarea conținutului semantic al metaforei terminologice, traducătorul urmează să găsească o strategie adecvată de transpunere în sistemul terminologic țintă a noului conținut cognitiv, astfel încât lexemul creat să faciliteze fixarea și înțelegerea noului concept de către publicul țintă.

Traductibilitatea metaforei terminologice din domeniul educației

Limbajul educațional este unul bogat în metafore terminologice cu grad înalt de fixare conceptuală, în special în limba engleză. Gradul de traductibilitate al constructelor metaforice în limba română variază în funcție de implicațiile socioculturale pe care le circumscrie termenul sursă. Complexitatea traducerii metaforei terminologice constă în dublul transfer de ordin semantic: inițial transferul unui concept dintr-un domeniu sursă în domeniul țintă și ulterior transferul noului conținut cognitiv din limba sursă în limba țintă. Migrarea metaforei terminologice educaționale din limba engleză în limba română se realizează prin mai multe modalități.

a) O primă metodă de traducere este traducerea literală/ calchiera constructului metaforic englez. În acest caz atât publicul textului sursă, cât și publicul textului țintă activează conceptul prin aceeași imagine. În mod schematic vom reprezenta această modalitate în felul următor:

Ms —————> **Mț**

(Ms= metaforă sursă, Mț= metaforă țintă)

Metafora terminologică *open university* reprezintă un nou tip de instituție de învățământ superior, în care studenții sunt admiși fără calificări formale anterioare, iar procesul educațional se realizează la distanță, prin intermediul internetului (<http://dictionary.cambridge.org>). Focarul metaforic este adjectivul *open*, prin care se transferă în domeniul învățământului superior imaginea de *accesibilitate și lipsă de impedimente pentru accesul spre un anumit spațiu*. În limba română, traducătorul folosește corespondentul focarului metaforic – adjectivul *deschis*, creând o imagine, și respectiv, o metaforă terminologică echivalentă- *universitate deschisă*.

*Distance students who study at a ‘normal’ higher education institution, i.e. excluding institutions solely for long distance students such as **open universities**. (The European Higher Education Area in 2015: Bologna Process Implementation Report 283)*

*Studentii înscriși în programe de studiu la distanța într-o instituție „normală” de învățământ superior, adică sunt excluși studenții înscriși în instituțiile care oferă doar cursuri „la distanță”, cum ar fi **universități deschise**. (Spațiul european al învățământului superior în 2015: Raport privind implementarea procesului Bologna, 283)*

O altă metaforă terminologică care este transferată în sistemul terminologic educațional din limba română este *knowledge alliance*-*alianță a cunoașterii*. Termenul indică un nou concept apărut în domeniul educațional, și anume, colaborarea între instituțiile de învățământ superior și întreprinderi, în vederea racordării procesului educațional la cerințele de pe piața muncii (<http://iate.europa.eu>).

Analizând definițiile lexicografice ale lexemului englez *alliance* și ale corespondentului românesc *alianță*, observăm că acestea au un grad mare de suprapunere semantică, semnul în baza căruia focarul metaforic este transferat în limbajul educațional este – înțelegerea între două entități în vederea realizării unui obiectiv comun. Determinantul *knowledge/ ale cunoașterii* face referință la scopul acestor alianțe- de crearea a cunoștințelor ce se pliază pe necesitățile de pe piața muncii.

***Knowledge Alliances** are transnational, structured and result-driven projects, notably between higher education and business. (Erasmus + Programme Guide 2014, p. 110)*

***Alianțele cunoașterii** sunt proiecte transnaționale, structurate și bazate pe rezultate, în special între învățământul superior și mediul de afaceri. (Erasmus + Ghidul Programului 2014, p.117)*

Metafora *mobility flow* este tradusă în română prin *flux de mobilitate*.

*Forthcoming data on credit mobility should provide more information and allow a better assessment of **mobility flows** affecting EHEA countries both quantitatively and qualitatively. (The European Higher Education Area in 2015: Bologna Process Implementation Report 244)*

*Datele privind mobilitatea creditelor ar trebui să furnizeze mai multe informații și să permită o mai bună evaluare a **fluxurilor de mobilitate** care afectează țările din SEIS, atât cantitativ, cât și calitativ. (Spațiul european al învățământului superior în 2015: Raport privind implementarea procesului Bologna 244)*

Traducătorul a identificat un grad înalt de suprapunere semantică între lexemele *flow* și *flux*, ambele având ca prim sens ideea de mișcare continuă a unei cantități de ape. Astfel, se face o analogie cu numărul (mare) de persoane care circulă, se mișcă dintr-o țară în altă în scop educațional. Este de menționat că între lexemele *flow* și *flux* s-a stabilit o relație de corespondență a funcției de focar metaforic și în cadrul unor metafore terminologice din alte domenii specializate (*magnetic flow- flux magnetic, heat flow- flux de caldură, information flow- flux de informație*), acest fapt contribuind la decizia traducătorului de a transpune această metaforă fără modificări în limba română.

O altă metaforă terminologică care a fost tradusă prin calchiere este ***higher education landscape -peisajul învățământului superior***.

*Staff mobility has become a common feature of the **higher education landscape**. (Ibid. 257)*

*Mobilitatea personalului, a devenit o trăsătură obișnuită în **peisajul învățământului superior** (Ibid. 257)*

Analizând definițiile din dicționarele generale observăm că lexemele *landscape* și *peisaj* trimit la un concept comun, și anume reprezentarea grafică a unei părți din natură care poate fi cuprinsă cu privirea și are valoare artistică. În domeniul educațional se face analogie între aspectul integral, general al unui peisaj, care surprinde în același timp toate detaliile relevante și necesitatea unei astfel de priviri de ansamblu asupra realităților din domeniul învățământului superior. Totuși, în limba engleză lexemul *landscape* a dezvoltat sensul figurat de *trăsături distinctive ale unui domeniu de activitate* și este fixat în sintagme precum *healthcare landscape*,

employment landscape, *political landscape* (<https://en.oxforddictionaries.com>). Metafora *higher education landscape* s-a format prin analogie cu aceste unități lexicale, din acest considerent ea sună natural și are un grad înalt de transparență semantică pentru publicul vorbitor de limba engleză. Pe de altă parte, în limba română, lexemul *peisaj* trimite din punct de vedere semantic la domeniul picturii și geografiei, iată de ce metafora *peisajul învățământului superior* poate surprinde cititorul, sau chiar crea anumite incertitudini în descifrarea semantică a acesteia.

b) O altă metodă de traducere a metaforelor terminologice din domeniul educațional este crearea unui conținut metaforic parțial diferit. Chiar dacă termenul rămâne a fi un construct metaforic, totuși observăm o schimbare a punctului de vedere, metoda de traducere implicând procesul de modulație. În mod schematic vom reprezenta această modalitate în felul următor:

Ms1 —————▶ Mț2

(Ms= metaforă sursă, Mț= metaforă țintă)

Metafora terminologică engleză ***brain drain*** este una încetățenită atât în limbajul general, cât și în domenii specializate (economie, politică, sociologie). Multiplele oportunități de mobilitate pe care le implică sistemul învățământului superior explică relevanța acestui concept și pentru domeniul educațional. Lexemul *drain* are ca prim sens noțiunea de scurgere (a apei), iar sensul figurat dezvoltat este de *pierdere* (<https://en.oxforddictionaries.com>). Lexemul *brain* are în cadrul unității terminologice analizate un sens metonimic, reprezentând persoanele cu capacități intelectuale înalte. Așadar, se face o analogie între pierderea sau scurgerea apei cu pierderea persoanelor dotate. Metafora terminologică engleză are o conotație negativă explicită din cauza implicațiilor semantice ale focarului metaforic- *drain*. În limba română metafora sursă a fost tradusă prin *exodul competențelor*.

*Only awareness and capacity building in the home countries can sustainably reduce **brain drain**. (The European Higher Education Area in 2015: Bologna Process Implementation Report 237)*

*Numai cunoașterea și consolidarea capacității țărilor de origine pot reduce în mod durabil **exodul de competențe (brain drain)**. (Spațiul european al învățământului superior în 2015: Raport privind implementarea procesului Bologna 237)*

Deși sensul general este păstrat, totuși observăm o reconfigurarea a conceptului. Focarul metaforic al metaforei românești (*exod*) are nuanțe de sens diferite în comparație cu *drain*, și anume: ieșire, părăsire, imigrare (<https://dexonline.ro>), iar nuanța semantică de *pierdere* lipsește. Pe de altă parte, determinantul *competențe* prezintă un sens metonimic ca și determinantul englez (*brain*), însă sensul este diferit, în limba română specificându-se în ce constă valoarea persoanelor ce pleacă (persoanele care dețin competențe de diferit tip). O metaforă care se formează prin analogie cu *brain drain* este *brain gain*, acest fapt pune în evidență în mod clar conotația negativă a metaforei *brain drain*. În cazul acestei metafore, s-a aplicat traducerea literală, prin folosirea termenului corespondent al focarului metaforic (*gain- câștig*). Astfel, atunci când sunt în același context, metaforele ilustrează în mod explicit conotațiile pozitive și negative ale acestor procese:

[...]since it has a sustained effect on the host and home countries, can facilitate capacity building and cooperation and may lead to **brain gain** on the one side and **to brain drain** on the other. (Ibid.)

[...]deoarece aceasta are un efect susținut atât asupra țărilor gazdă cât și asupra țărilor de origine, poate facilita consolidarea capacității și cooperarea între țări și poate conduce la un **câștig de competențe**, pe de o parte, și la un **exod de competențe** pe de alta. (Ibid.)

Este de menționat că traducerea acestui concept în limba română variază la nivelul surselor lexicografice (*exodul de creiere*, *exodul de inteligență*, *migrația valorilor*, *export de materie cenușie*), fapt ce explică păstrarea termenului sursă între paranteze, în unele contexte.

În traducerea metaforei terminologice *learning pathway* de asemenea observăm fenomenul variației atât la nivel terminografic, cât și la nivel textual. Spre exemplu, în baza terminologică IATE (<https://iate.europa.eu>) sunt înregistrați doi termeni echivalenți pentru metafora terminologică sursă – *parcurs de învățare* și *traseu de învățare*. La nivel de corpus analizat, de asemenea identificăm aceste variante de traducere:

*Bologna texts have repeatedly emphasised that it is necessary to develop **flexible learning pathways**, to create opportunities for the recognition of prior learning [...]; (ibidem, p. 147)*

*Examples of strategic partnerships promotion of **flexible learning pathways**. (Erasmus + Programme Guide 2014, p. 246)*

*Textele de la Bologna au subliniat în mod repetat că este necesar să se dezvolte **trasee flexibile de învățare**, pentru a se crea oportunități pentru recunoașterea studiilor anterioare[...]; (ibidem, p. 147)*

*Exemple de parteneriate strategice de promovarea **parcursurilor de învățare flexibile**. (Erasmus + Ghidul Programului 2014, p. 253)*

Analizând trăsăturile semantice ale focarelor metaforice sursă (*pathway*) și țintă (*traseu*), observăm diferențe relevante, ceea ce indică o conceptualizare parțial diferită în limba română. Astfel, lexemul *pathway* are sensul direct de *cale, potecă pe care o persoană poate merge*, iar sensul figurat este *un set de acțiuni pe care o persoană le poate face* (<https://dictionary.cambridge.org>). Așadar, descifrarea metaforei *learning pathway* este facilitată de sensul figurat al lexemului, iar publicul poate face ușor o analogie între cele două concepte, *learning pathway* reprezentând un set de etape, acțiuni întreprinse de o persoană în procesul de învățare. Pe de altă parte, în limba română lexemul *traseu* nu dezvoltă sensuri figurate, înregistrând următoarele sensuri: *drum pe care îl parcurge (în mod permanent) un vehicul sau o persoană; rută ♦ Linie, direcție pe care o are un drum, o cale ferată etc. ♦ Distanță marcată care trebuie străbătută de concurenții la o probă sportivă* (<https://dexonline.ro>). Observăm prezența nuanței semantice de repetitivitate și prestabilire a drumului, în comparație cu *pathway*. Așadar, constructul metaforic țintă *traseu de învățare* nu transpune cu exactitate conceptul sursă, or, fiecare persoană are oportunitatea de a alege din multitudinea de opțiuni de instruire oferite de sistemul educațional, pe cea care se potrivește cu obiectivele și scopurile sale. Lexemul *parcurs* este o variantă de traducere mai apropiată de termenul sursă, întrucât lipsește nuanța de sens a repetitivității drumului, sensul indicat în DEX 2009 (<https://dexonline.ro>) fiind: *faptul de a parcurge o distanță, un drum etc.; (concr.) drum, traseu pe care îl străbate sau pe care trebuie să-l străbată cineva sau ceva pentru a ajunge de la un punct la altul*.

Prin urmare, în cazul traducerii unei metafore prin metaforă, se impune o analiză detaliată a nuanțelor de sens ale lexemelor ce reprezintă focarul

metaforic, pentru a crea un conținut cognitiv țintă, care reflectă cât mai clar și transparent conceptul și nu denaturează sensul termenului sursă.

c) O altă metodă de traducere a metaforei terminologice din domeniul educațional este traducerea prin perifrază. În acest caz traducătorul traduce în mod descriptiv conținutul semantic al metaforei terminologice sursă, iar termenul țintă nu mai reprezintă un construct metaforic. În mod schematic vom reprezenta această modalitate în felul următor:

Ms —————> Pț

(Ms= metaforă sursă, Pț= perifrază țintă)

Acest fapt este explicat prin tiparele lingvistice și culturale diferite în care este lexicalizat conținutul semantic, or, ceea ce este recunoscut și înțeles într-o limbă nu poate fi mereu transpus în aceeași formă într-o altă limbă, deoarece nu va fi relevant din punct de vedere cognitiv, lingvistic și extra-lingvistic. Spre exemplu, metafora terminologică **home university** este creată în limba engleză grație polisemantismului lexemului *home*, acesta indicând atât o locuință, casă, cât și apartenența unei persoane la un anumit spațiu. Astfel, conținutul semantic al metaforei terminologice este transparent pentru publicul vorbitor de limba engleză, *home university* semnificând universitatea unde persoana a căpătat statutul de student. În limba română însă, lexemul *casă* nu prezintă nuanța de sens de *apartenență*, iată de ce în traducere se optează pe sintagma prepozițională **universitate de origine**, termenul țintă fiind astfel unul adecvat și transparent pentru publicul țintă.

The home universities and the individual staff must agree on the programme of lectures to be delivered by the visiting teachers [...] (Erasmus Mundus 2009-2013 Programme Guide, p. 53)

Universitățile de origine precum și membrii personalului acestora trebuie să convină asupra programului de cursuri recunoașterea studiilor anterioare [...] (Erasmus Mundus 2009-2013 Ghidul Programului, p. 53)

Termenul *job shadowing* ar putea fi calificat drept o “metaforă terminologică moartă” (W. Grey, *Metaphor and meaning*), întrucât locutorul vorbitor de limba engleză practic nu sesizează caracterul metaforic al termenului. Totuși, analizând sensurile lexemului *to shadow*, observăm că sensul secundar *a observa îndeaproape, a urmări*, s-a format prin

metaforizarea primului sens- *a umbri* (<https://en.oxforddictionaries.com>). Pentru traducerea acestui termen traducătorul lexicalizează prin perifrază sensul secundar al lexemului *to shadow- a observa*, termenul țintă format fiind *activități de / perioadă de observare directă la locul de muncă*.

*In the frame of their Strategic Partnership they organise transnational meetings of staff to exchange practices and design the project, as well as carry out **job shadowing** and professional development activities of youth workers. (Erasmus + Programme Guide 2014, p. 246)*

*În cadrul parteneriatului strategic, se organizează reuniuni transnaționale ale personalului pentru a face schimb de practici și a elabora proiectul, precum și pentru a desfășura **activități de observare directă la locul de muncă** și de dezvoltare profesională a lucrătorilor de tineret. (Erasmus + Ghidul Programului 2014, p. 256)*

Concluzie

În urma studiului realizat putem conchide că în traducerea metaforelor terminologice trebuie să se țină cont de funcția referențială a acestora, iar metoda de traducere trebuie să contribuie la asigurarea transparenței semantice a conceptului vizat. În cazul în care modelul experiențial și cognitiv are un caracter universal, focarele metaforice pot fi traduse prin termenii corespondenți în limba țintă, astfel metafora sursă va fi tradusă literal în limba țintă. În cazul în care lexemele în baza cărora s-a format constructul metaforic prezintă nuanțe de sens relevante diferite, traducătorul trebuie să găsească un alt lexem pentru funcția de focar metaforic, care va fi adecvat pentru sistemul lingvistic și terminologic al limbii țintă. Atunci când nu este posibilă traducerea unei metafore prin metaforă, o strategie viabilă pentru sistemele terminologice, inclusiv pentru terminologia din domeniul educației, este traducerea descriptivă (prin perifrază).

O altă concluzie la care am ajuns în urma studiului este că descifrarea metaforelor terminologice engleze din domeniul educațional este facilitată de dezvoltarea sensurilor figurate ale lexemelor cu funcție de focar metaforic. Așadar, traducătorul/terminologul trebuie să evalueze minuțios nuanțele semantice ale lexemului românesc, pentru a decide dacă acesta poate deveni un eventual focar metaforic în termenul țintă.

Bibliografie

- Albulescu, Ion, *Pedagogia comparată: fundamente teoretice și cadre metodologice*, Iași, Institutul European, 2016.
- Butiurcă, Doina, *Lingvistică și terminologie: hermeneutica metaforei în limbajele specializate*, Iași, Institutul European, 2015.
- Druță, Inga, «Metafora terminologică», în *Limba Română*, n° 5-6, 2008, p. 23-27.
- Grey, Wiliam, «Metaphor and meaning», în *Minerva- An Internet Journal of Philosophy*, v.4, 2000. <http://www.minerva.mic.ul.ie/vol4/> (accesat pe 20 martie 2019).
- Lakoff, George, Johnsen, Mark, *Metaphors we live by*, Chicago, University of Chicago Press, 2003.
- Oliveira, Isabelle, «La métaphore terminologique sous un angle cognitif», în *Meta*, vol. 50, n° 4, 2005. <https://doi.org/10.7202/019923ar> (accesat pe 25 decembrie 2018).
<https://dexonline.ro>
<https://dictionary.cambridge.org>
<https://en.oxforddictionaries.com>
<https://iate.europa.eu/>

Sursele exemplorlor

- European Commission/EACEA/Eurydice, *The European Higher Education Area in 2015: Bologna Process Implementation Report*, Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2015, https://eacea.ec.europa.eu/sites/eacea-site/files/european_higher_education_area_bologna_process_implementation_report.pdf (accesat pe 18 martie 2017).
- European Commission, *Erasmus + Programme guide, 2014*, https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/resources/programme-guide_en (accesat pe 20 martie 2017).
- European Commission, *Erasmus-Mundus 2009-2013. Programme Guide*. https://eacea.ec.europa.eu/sites/2007-2013/erasmus-mundus-programme_en (accesat pe 12 martie 2017).
- Comisia Europeană. *Erasmus + Ghidul programului*, 2014, https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/resources/programme-guide_ro (accesat pe 20 martie 2016).
- European Commission, *Erasmus-Mundus 2009-2013. Ghidul programului*. https://eacea.ec.europa.eu/sites/2007-2013/erasmus-mundus-programme_ro (accesat pe 12 martie 2016).
- Comisia Europeană/EACEA/Eurydice, 2015. *Spațiul european al învățământului superior în 2015: Raport privind implementarea procesului Bologna*. Luxemburg: Oficiul pentru Publicații al Uniunii Europene, http://publications.europa.eu/resource/cellar/91f926b2-6965-4abe-a1be-600903e4df93.0002.01/DOC_1 (accesat pe 18 martie 2017).